Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav translatologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Květa Podhajská

Obor PTA

Časový posuv v simultánním tlumočení z angličtiny do češtiny a jeho závislost na typu textu

(Time Lag in Simultaneous Interpretation from English into Czech and its Dependence on Text Type)

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jana Rejšková

Praha, 2007

Prohlášení o původnosti práce:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

_____

podpis autorky

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat především vedoucí své diplomové práce, PhDr. Janě Rejškové, za její pomoc a podporu, a dále pak Radce Škardové a Tomáši Dubědovi z Fonetického ústavu FF UK za možnost přístupu k počítačovým programům potřebným pro práci s naměřenými údaji a pomoc se statistickým zpracováním výsledků.

Obsah:

I. Úvod ... 2

II. Teoretická část ... 4

2.1. Simultánní tlumočení – přehled zkoumané problematiky ... 4

2.2. Časový posuv ... 6

2.3. Charakteristiky obou typů textů ... 15

2.3.1. Připravené projevy ... 15

2.3.2. Spontánní projevy ... 16

III. Empirická část ... 18

3.1. Metodologie ... 18

3.2. Výběrový soubor ... 19

3.3. Výběr materiálu k experimentu ... 20

3.4. Příprava tlumočníků ... 21

3.5. Hypotéza ... 21

3.6.Postup nahrávání ... 22

3.7. Výběr úseků pro analýzu ... 22

3.8. Analýza originálních projevů ... 23

3.8.1. Projev I (připravený, čtený projev) ... 24

3.8.2. Projev II (spontánní projev) ... 26

3.9. Dělení na jednotky – jednotky smyslu ... 28

3.10. Konkrétní rozdělení projevů ... 32

3.11. Měření časového posuvu ... 53

3.12. Analýzy časového posuvu v přetlumočeních a grafické zpracování ... 53

3.13. Statistické zpracování výsledků ... 98

IV. Závěr ... 102

V. Resumé ... 104

VI. Abstract ... 105

VII. Bibliografie ... 106

VIII. Přílohy ... 111

I. Úvod:

Tématem této diplomové práce je časový posuv při simultánním tlumočení z angličtiny do češtiny v závislosti na typu textu.

Tato práce navazuje na diplomovou práci Ivany Pavlíčkové (2004), která se také zabývala závislostí časového posuvu na typu textu, a to na francouzsko-českém materiálu. Návaznost ale nespočívá v replikaci její práce; cílem je posunout poznání dané závislosti – rozšířit počet zkoumaných subjektů, tak aby mohl postupně vzniknout větší soubor i s větším počtem jazykových kombinací, kde by bylo možné srovnat výsledky. Kvůli porovnatelnosti výsledků obou prací používám v experimentu podmínky srovnatelné s experimentem Ivany Pavlíčkové.

Cílem této teoreticko-empirické práce je na základě experimentu provedeného v laboratorních podmínkách zjistit, jak se vyvíjí časový posuv při tlumočení dvou typů textů. Jedním typem textu je projev, který má řečník předem připravený a čte jej, druhým je projev spontánní. Sledováno je, jakým způsobem má daný typ textu vliv na vývoj a délku časového posuvu v průběhu projevu, jaké situace vedou k odlišným trendům či výkyvům posuvu.

Projevy, na kterých byl experiment proveden, byly vybrány tak, aby se pokud možno minimalizovaly ostatní vlivy, které nevyplývají z charakteristik připravených a spontánních projevů – oba projevy jsou například přednesené stejným řečníkem. Jedná se o autentické projevy společensko-vědního zaměření.

Experiment zkoumá vývoj časového posuvu při tlumočení těchto dvou projevů u skupiny dvanácti pokusných subjektů. Jedná se o studenty posledního ročníku a čerstvé absolventy specializace tlumočení na ÚTRL FF UK.

Práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. Teoretická část podává stručný přehled stavu zkoumané problematiky, dále se věnuje časovému posuvu (charakteristice, dosavadním výzkumům), pak následuje charakteristika připravených a spontánních projevů a jejich typických znaků a toho, jaké nároky tyto dva typy textů kladou na simultánního tlumočníka.

Empirická část práce popisuje přípravu, průběh a analýzu experimentu, včetně definování výběrového souboru, výběru projevů a úseků těchto projevů určených k analýze, technického zázemí, přípravy tlumočníků a samotné realizace experimentu. Následuje analýza originálních projevů. Velká pozornost je věnována rozdělení originálních projevů a přetlumočení na jednotky smyslu, na nichž je časový posuv měřen. V provedeném experimentu jsem se pokusila ověřit hypotézu, ze které vycházela i Ivana Pavlíčková,

a porovnat pak své závěry s jejími. Touto hypotézou je, že u připraveného projevu bude časový posuv kratší než u projevu spontánního. Údaje získané měřením jsou shrnuty do tabulek spolu s vypočítaným časovým posuvem a analyzovány. Pro větší názornost jsou časové posuvy jednotlivých tlumočníků a pak i souhrnně posuvy u obou projevů znázorněny graficky.

Naměřené údaje jsou pak zpracovány za pomoci statistických výpočtů. Statistika umožňuje vyhodnotit získané výsledky a zobecnit je.

Celé texty originálních projevů a přepisy jednotlivých přetlumočení jsou spolu s nahrávkami analyzovaných úseků originálních projevů i tlumočnických výkonů při experimentu přiloženy na DVD, které tvoří součást práce.

II. Teoretická část:

2.1. SIMULTÁNNÍ TLUMOČENÍ - PŘEHLED ZKOUMANÉ PROBLEMATIKY

V dnešní době, době globalizace a s tím související narůstající potřeby komunikace mezi různými částmi světa a různými jazyky, se tlumočení stalo nedílnou součástí života. Simultánní tlumočení je běžně využíváno na mezinárodních konferencích, odborných kongresech, při kulturních událostech, obchodních jednáních i dalších příležitostech.

Simultánní tlumočení je komunikační aktivita, která se (oproti komunikaci probíhající v rámci jednoho jazyka, i oproti jiným formám mezijazykové komunikace – např. písemný překlad, konsekutivní tlumočení) vyznačuje několika specifiky.

Tlumočení představuje komunikaci probíhající mezi dvěma jazyky. Nastává zde situace, kdy komunikace neprobíhá přímo, příjemce a adresát sdělení nejsou jedna a tatáž osoba, ale probíhá přes prostředníka – tlumočníka. Příjemcem originálu je tedy tlumočník, adresáty jsou teprve osoby, ke kterým se sdělení přes tlumočníka dostane – což má na komunikaci samozřejmě vliv (Chernov, 2004:8). Jak zdůrazňuje I. Čeňková, jde o *„proces, který probíhá vždy mezi dvěma jazyky, a proto lze jednotlivé aspekty ST zkoumat pouze v rámci jedné jazykové kombinace.“* (1988:10) Proces simultánního tlumočení probíhá za podmínek omezeného času na zpracování a limitované je také množství informací, které mohou být zpracovány (Chernov, 2004). Zahrnuje současně více operací: *“…the interpreter’s task is a form of complex human information processing involving the perception, storage, retrieval, transformation, and transmission of verbal information.”* (Gerver 1975:119) Jak uvádí Ulrike Emrichová: *“Simultaneous interpreting is a multiple task, comprising both comprehension (the construction of meaning from sound through the segmentation and mapping of speech input onto mental representations) and speaking (conceptualisation, lexical selection, grammatical encoding, phonological encoding, articulation, self-monitoring)”* (Emrich, 1991:24-43 In Shlesinger, 1995:15).

Proces simultánního tlumočení zahrnuje jak základní kognitivní procesy, které probíhají při běžném zpracování řeči, tak i heuristické strategie, které jsou specifické pro daný úkol a jsou získané (Shlesinger, 2000). Předpokládá se, že tlumočníci si v průběhu své praxe vyvinou efektivnější strategie reorganizace a segmentování.

Simultánní tlumočník slyší novou informaci, a zároveň ještě formuluje předchozí myšlenku. *“The interpreter says not what he hears but what he has heard.”* (Paneth, 2002:32). Smysl nové informace, kterou vnímá, uchovává v krátkodobé paměti,

a bezprostředně poté jej převádí do cílového jazyka. I. Čeňková (1988:23) dále píše: „[tlumočník] *vnímá především smyslové jádro sdělení a pomocí pravděpodobnostního prognózování, širších znalostí tématu a hlavně bleskové a všestranné analýzy převede a zformuluje informaci adekvátním způsobem v jazyce cílovém.“*

Ve všech dosavadních modelech simultánního tlumočení je obsažena fáze, ve které je vstupní informace zbavena formy a je uchovávána jako abstrakce. Zdá se tedy, že schopnost deverbalizovat je implicitním nezbytným předpokladem pro ST. Ovšem u výpovědí obsahujících detailní specifické informace, především u jmen a čísel tento princip neplatí (Shlesinger, 2000).

Simultánní tlumočení se pokusně začalo používat již ve dvacátých letech minulého století, mezníkem v jeho vývoji se však stala až doba po druhé světové válce, konkrétně po mezinárodním vojenském tribunálu v Norimberku. Postupně se stalo nejrozšířenějším druhem konferenčního tlumočení (Čeňková, 2001).

V padesátých letech začalo konferenční tlumočení vzbuzovat zájem i jako předmět vědeckého zkoumání, vznikají první teoretické a didaktické úvahy o procesu tlumočení. Práce vznikající na počátku této disciplíny vycházely ze zkušeností a praxe, chyběl dostatečný vědecký základ, empirické materiály, podložené hypotézy, nejednalo se tedy o skutečné teoretické publikace.

První akademické práce vznikají na konci 50. let. V 60. letech vzbuzuje proces tlumočení a jeho aspekty zájem psychologů. V 70. letech převládají práce tlumočníků, teoretické reflexe, které vznikají bez spolupráce a bez souvislosti s jinými obory. První snahou o interdisciplinaritu bylo sympozium o praktických a teoretických otázkách simultánního tlumočení v roce 1977, pořádané z iniciativy dvou psychologů (Gerver a Sinaiko). Pokus o navázání dialogu se ale bohužel nezdařil – až sympozium v Terstu v 2. polovině 80. let znamenalo počátek nové éry interdisciplinárního výzkumu.

V devadesátých letech, jak poznamenává Franz Pöchhacker (1994), se tlumočení, a především konferenční simultánní tlumočení, těšilo zvýšenému zájmu vědeckého zkoumání. Z množství různých přístupů je ale podle něj zřetelné, že se sice řadí pod jednotlivé obory, jako psychologie, psycholingvistika, výzkumy zabývající se textem a komunikací, nemá ale jasný profil samostatné disciplíny. Jak také konstatuje, literatura zabývající se překladem obecně, se téměř výhradně zaměřuje na překlad písemných výchozích textů. *„Eine direkte Auseinandersetzung mit dem Translationsfall ‚simultanes Konferenzdolmetschen' hat bisher im Grunde nicht stattgefunden.“* (Pöchhacker, 1994:240).

Na nárůst zájmu o výzkum konferenčního tlumočení poukazuje i Daniel Gile (2000), konkrétně na nárůst od padesátých do devadesátých let. Alessandra Riccardi (2002) vychází z analýzy bibliografických dat Franze Pöchhackera a srovnává počet prací v oblasti výzkumu tlumočení v období šesti let 1989 – 1994 s obdobím předchozích 36 let (1952 – 1988) – počet se za šestileté období 1989-1994 zdvojnásobil.

Poslední desetiletí přinesla další pokrok v bádání v oblasti tlumočení, mnoho poznatků a také postupně přesnější vymezování vlastního předmětu, cílů a metod výzkumu. Důraz se klade také na interdisciplinaritu výzkumu. Poznáním mechanismů a procesů v tlumočení se zabývá stále více vědeckých disciplín – psychologie (především psychologie kognitivní), psycholingvistika, teorie komunikace, neurologie a další, které se snaží tyto jevy popsat a přispět tak k jejich porozumění. Výzkum však zdaleka není dokončen, zbývá mnoho otázek, neexistuje jeden „správný“ model celého procesu simultánního tlumočení.

Co se týká konkrétně výzkumů časových aspektů simultánního tlumočení, rozcházely se zpočátku názory na souběžnost poslechu a mluvení a na vnímání vlastního hlasu tlumočníkem.

V počátcích výzkumů ST převládal v psychologicky orientovaných studiích směr, který tvrdil, že tlumočníci využívají co nejvíce pauz řečníka, aby snížili zátěž současného poslechu a mluvení (např. Z.A. Kočkinová, F. Goldman-Eislerová). Tento názor ale praktici kritizovali a byl také vyvrácen vědeckými výsledky. Již Eva Panethová zmiňuje: *“it seems to follow from the cases illustrated* […] *avoidance of simultaneity is not a major concern of the interpreters“* (Paneth, 2002). „V procesu ST tlumočník vnímá značnou část mluvení řečníka na pozadí svého vlastního hlasu a převodu.“ (Čeňková, 1988:56).

Welford píše v roce 1968, že tlumočníci jsou po dlouhé praxi schopni současného mluvení a poslechu, protože se naučí ignorovat vlastní hlas, nevnímají jej jako zpětnou vazbu (Welford In Gerver 1975, 2002). Ovšem už jen samotný fakt, že se tlumočníci často opravují, ukazuje, že ačkoli se možná naučí ignorovat zvuk svého hlasu, neignorují smysl toho, co říkají (Gerver, 1975, Gerver, 2002; Shlesinger, 2000).

2.2. ČASOVÝ POSUV

Časový posuv mezi originálním projevem a jeho přetlumočením je dán jednak fyziologickými omezeními lidského organismu (čas potřebný na příjem a zpracování informace a její formulaci v cílovém jazyce), je tedy ve své podstatě základním neodmyslitelným rysem simultánního tlumočení, časový posuv je ale také jednou

z tlumočnických strategií. O časovém posuvu jako strategii ovšem můžeme mluvit až v případech, kdy jej tlumočník používá pro řešení problémů, se kterými se v průběhu tlumočení setkává. Jak uvádí Hella Kirchhoffová (2002), strategie v simultánním tlumočení určují, mimo jiné, rozhodnutí týkající se načasování začátku zpracování nebo jeho oddálení, rozhodnutí o rychlosti zpracování apod. :

"SI strategies determine, among other things, decisions on the timing of the start of processing operations (segmentation), decisions to delay operations or keep data (parts of segments) available, decisions concerning the types of necessary operations (information selection and reduction), and decisions concerning processing speed and the overall load sustainable at a given time. Interpreting strategies are subject to continuous improvement until they become optimised and, if possible, automatic." (Kirchhoff, 2002:114)

Stejně jako rozdělená pozornost, pravděpodobnostní prognózováni a princip ekonomie, patří časový posuv mezi nejdůležitější mechanismy používané kabinovými tlumočníky. (Čeňková, 1988)

M. Shlesingerová (2000:27) definuje časový posuv (*ear-voice span)* takto: *"... a certain amount of time to elapse between the point at which a unit of input reaches her ear and the moment when she reproduces it in the TL. This temporal gap, variously referred to as the ear-voice span (EVS), lag or décalage, depends crucially on the interpreter's capacity to store some part of the incoming message before recording and articulating it in the TL."*

Tlumočník si výchozí projev určitým způsobem segmentuje, dělí jej na tzv. jednotky orientace, jejichž podoba souvisí s konkrétní situací v procesu tlumočení, na řadě lingvistických i extralingvistických faktorů. Navenek se tato segmentace výchozího projevu projevuje právě v časovém posuvu. (Čeňková, 1988) Tlumočník potřebuje určitý časový odstup od řečníka, aby mohl identifikovat danou informaci (minimální přetlumočitelný segment projevu, minimální informaci nutnou k pochopení myšlenky), tuto informaci pochopit, asimilovat a následně přistoupit k převodu do cílového jazyka. (Čeňková, 1988; Nováková, 1993)

M. Ledererová také popisuje časový posuv následovně: *« ... le décalage est fonction de l'appréhension du sens »* (1980: 441).

Časový posuv je veličina, která je flexibilní. Jeho délku je potřeba v průběhu tlumočení měnit, přizpůsobovat podle potřeby a podle typu tlumočeného sdělení. Proto není samozřejmě možné, jak uvádí i Roderick Jones (1998), dát například budoucím tlumočníkům

radu: udržujte od řečníka tolik a tolik sekund odstup. U tak komplexního procesu, jakým je simultánní tlumočení, je jasné, že ve hře bude vždy velké množství ovlivňujících faktorů, na kterých délka časového posuvu závisí a které jsou ve vzájemné interakci. *"The fact that behavior is so dependent on many influences and on our distant pasts makes it difficult to uncover simple behavioral law. This is all the more true of complex behaviors such as SI, and one wonders whether we will ever be able to achieve a full understanding or a predictive theory.* […] *Moreover, because of the probably high degree of interaction between the processes occurring in SI, it is difficult to isolate them in an experimental setup."* (Massaro, Shlesinger, 1997:14n)

Profesionální tlumočníci a teoretikové z oboru tlumočení doporučují spíše delší časový posuv. Pak totiž, tím že tlumočník má před sebou strukturu, obsah a smysl daného úseku, má možnost převádět syntakticky i sémanticky ucelené jednotky. *„Ideální je takový posuv, který umožňuje výhled na další syntaktické jednotky – pak je převod plynulý, bez ohledu na jednotlivé slovosledné odchylky mezi oběma pracovními jazyky."* (Čeňková, 1988:65) Přiměřený posuv dovoluje tlumočníkovi osvobodit se od povrchové struktury výchozího jazyka a optimalizovat komunikační účinek cílového textu (Kirchhoff, 2002).

Příliš krátký posuv nezajistí dostatečnou jednotku orientace a tlumočení pak vyžaduje korekci, nebo může docházet k interferencím. *„Tlumočník musí volit takový minimální posuv, aby jednotka orientace, kterou převádí, byla dostatečně úplná a jasná, anebo možnost vývoje její syntaktické struktury na základě prognózování jednoznačná."* (Čeňková, 1988:67) Jak poznamenávají Frauenfelder a Schriefers (1997:81) *"It appears that the more "superficial" the mapping from source to target the smaller the required input string from the source language will be."*

Příliš dlouhý posuv ale na druhé straně klade značné nároky na paměť, a to pak může způsobit deformaci obsahu a interferenci s normálním procesem tlumočení (Čeňková, 1988; Oléron, 2002). G. V Chernov k této otázce uvádí, že existuje horní hranice časového posuvu, jaký může tlumočník udržet. Je funkčně závislý jak na kapacitě tlumočníkovy krátkodobé paměti, tak na tlumočnických strategiích, které využívá. (2004)

M. Ledererová došla při svých zkoumáních k závěru, že: *"A short EVS (2-4 secs) indicates that information is new and is being treated at a linguistic level; while a longer lag (décalage), evidence of anticipation and formal independence in wording, reveal that understanding is either instantaneous or anticipated, or beyond auditory memory (3-4 s), and that transcoding has been superseded by interpretation proper, which is the expression of integrated concepts".* (Lederer In Setton, 1999:42)

Jednotky tlumočení, které jsou pochopené a kognitivně asimilované, které jsou převáděné na základě svého smyslu, se v paměti uchovají mnohem delší dobu, než ty, které tlumočník převádí jen povrchově. Takové jednotky, například data, čísla, vlastní jména, výčty a jiné přesné údaje, jež nejsou kognitivně začleněné, z paměti rychle mizí: *«... l'empan de la mémoire immédiate n'a pas une capacité illimitée ; tant que les mots qui s'y affichent ne peuvent pas être interprétés au niveau du sens, tant qu'ils ne sont pas intégrés cognitivement, ils risquent de s'effacer. »* (Seleskovitch, Lederer: 1986:143). Proto u nich bývá nejkratší časový posuv – tlumočník je obvykle vysloví pokud možno co nejrychleji poté, co zazněly, neboť jejich delší zapamatování by příliš zatěžovalo operativní paměť.

"...whenever figures are rendered correctly although they are embedded in a complex argument, the interpreter abruptly catches up with the speaker and pronounces the figure almost immediately after hearing it. It seems that figures have to be repeated while still within the span of short-term memory" (Lederer, 2002:136).

Výkon tlumočníků se podle Marianne Ledererové dá z velké části popsat jako proces s vlnovým průběhem, který se vyznačuje náhlými momenty porozumění (*déclic*), jimž obvykle předchází ticho nebo váhání a po nichž pak následují úseky plynulého tlumočení. To odpovídá střídání fází převodů na základě zpracování na lingvistické úrovni a spontánních formulací pochopených myšlenek. Lingvistický převod převažuje tam, kde řečník začíná určitý celek s novou myšlenkou, naopak tlumočení v pravém slova smyslu (interpretation proper) se dostává ke slovu spíše na konci takovýchto celků, a také začíná převažovat s tím, jak postupuje celý text. (Setton, 1999) Ve své práci poprvé publikované v roce 1977 (Simultaneous Interpretation – Units of meaning and other features) M. Ledererová (2002) také zmiňuje rozdíl mezi tlumočením na začátku konference a v jejím dalším průběhu: Jak postupně konference pokračuje, tlumočník hlouběji proniká do problematiky, lépe chápe záměry řečníka. A tím, že se prohlubují jeho znalosti, odpoutává se i jeho tlumočení od lingvistického (povrchového) významu výchozího jazyka a jeho převod je pak přirozenější – i z hlediska jazyka. (Lederer, 2002)

Vývojem časového posuvu v průběhu simultánního tlumočení se zabývala i Frieda Goldman-Eislerová. V jejím popisu má průběh posuvu v podstatě také podobu vlny – ovšem jsou zde oproti pojetí M. Ledererové rozdíly. F. Goldman-Eislerová předpokládá, že při tlumočení periodicky dochází k tomu, že odstup tlumočníka od originálu narůstá, až se

dostane na takovou úroveň, kdy hrozí překročení tlumočníkovy kapacity paměti. Pak musí tlumočník svůj posuv snížit na zvladatelnou hodnotu.

"One would suppose that he starts as many steps behind as are necessary or sufficient to enable him to begin to translate, i.e., with an EVS of a certain length. As he continues, the EVS increases in length, and periodically accumulates until the amount of input to be stored seems to surpass the translator's storing capacity. When this happens, the interpreter must catch up with the input, to bring the distance between target and source down to a manageable proportion." (Goldman-Eisler. 2002:70)

Tato hypotéza je zajímavá, nemluví ale o důvodech, jež by vedly k tomu, aby si tlumočník opakovaně nechával narůst od řečníka takový odstup, který by mohl ohrozit proces tlumočení. Takováto strategie by podle mého názoru nebyla příliš výhodná, protože tlumočník by se opakovaně dostával do situace, kdy by za účelem zmenšení časového posuvu, aby „dohnal řečníka", musel pravděpodobně vynechávat část projevu, nebo jej alespoň zestručnit. Na druhé straně, pokud se na tuto hypotézu nebudeme dívat jako na návrh ideální tlumočnické strategie, ale jako na skutečnost odpozorovanou z praxe, nezbude než jí dát za pravdu. V experimentu, ze kterého tato diplomová práce vychází, se zmíněná hypotéza Friedy Goldman-Eislerové v podstatě potvrdila. Analýza experimentu také potvrdila popis procesu tlumočení M. Ledererové – po fázích váhání, vycpávkových slov, nepřesného převodu, následují úseky plynulého (nebo rychlejšího) tlumočení. Důvod střídání těchto fází ovšem může být i jiný než ten, který autorka uvádí (střídající se fáze převodů na základě zpracování na lingvistické úrovni a spontánních formulací pochopených myšlenek): může se jednat o případy, kdy tlumočník určitou informaci nezachytil, neporozuměl nebo nestihl, proto váhá nebo se odmlčí – a s plynulejším tlumočením začíná až v momentě, kdy uslyší, pochopí a zpracuje informaci novou.

Dobrá kvalita simultánního tlumočení závisí mimo jiné na schopnosti tlumočníka pracovat s časovým posuvem. Jak uvádí I. Čeňková: *„Schopnost udržet dostatečně dlouhý posuv a měnit délku posuvu podle okamžité potřeby a druhu výchozího sdělení je podmínkou pro dosažení kvalitního výkonu kabinového tlumočníka."* (1988:70)

Odstup tlumočníka od řečníka se v průběhu času mění; mění se například, když tlumočník váhá, zpětně se opravuje, nebo se snaží zkrátit svůj příliš dlouhý posuv tím, že přeskočí určité části textu (Oléron, 2002). Pokud se tlumočník dostane do situace, kdy je příliš daleko za řečníkem, může dlouhý posuv kromě vynechání části textu (což se nedá považovat za úmyslnou strategii, ale pouze za jeden ze způsobů řešení vzniklé situace) kompenzovat

zrychlením tempa či využitím mechanismů ekonomie, vzniku příliš dlouhého posuvu může předcházet využitím pravděpodobnostního prognózování. (Čeňková, 1988) Tlumočník se také může, především u spontánních projevů, spolehnout na jistý stupeň redundance jazyka, který mu dovolí v případě potřeby zvětšit odstup od řečníka, bez nebezpečí, že potom bude jeho kapacita zahlcena příliš velkým množstvím informací a on toto množství již nebude schopen zpracovat. (Shlesinger, 2000)

Nedostatek zkušeností se simultánním tlumočením se projevuje mimo jiné také velmi krátkým časovým odstupem od řečníka. Důvodem je *"novices' concern over their possible inability to remember a segment of the incoming message if it becomes too long"* (Shlesinger, 2000:27).

Otázkou časového posuvu a toho, kdy má tlumočník začít s převodem, se zabýval (z praktického hlediska) i Roderick Jones. Uvádí zajímavý postřeh – ne z hlediska techniky tlumočení, ale z hlediska praktické psychologie: *"The interpreter should say something almost immediately, in order to reassure the participants listening to them."* (1998:78) Stejnou zkušenost popisuje i Marianne Ledererová: *« Un long silence de l'interprète alors que l'auditeur voit l'orateur parler est toujours ressenti comme une défaillance de l'interprète. »* (1980 :251) R. Jones dává i radu týkající se konce projevu řečníka: *"... the interpreter should try to end a speech as close as possible to the speaker.* […] *As soon as the interpreter senses the end is in sight they should accelerate their own output a little in order to finish as soon as possible after the speaker."* (1998:87) Tento návod je velmi užitečný, neboť zohledňuje jak ty z účastníků (například konference), kteří jsou závislí na tlumočení do sluchátek, tak i kolegu v kabině. Po skončení projevu řečníka další průběh konference či jednání nečeká až dokončí svůj převod i tlumočník, a tím by byli zmínění účastníci v nevýhodě. Může se také stát, že se velmi rychle ujme slova další řečník a tlumočení přebírá kolega či kolegyně v kabině – bylo by pro ně velkým znevýhodněním, pokud by museli čekat na dokončení přetlumočení, zatímco další řečník by již hovořil.

Délka časového posuvu závisí také samozřejmě na osobnosti tlumočníků, na tom co jim vyhovuje; různí tlumočníci používají různé techniky. Eva Panethová (2002) uvádí příklad rozdílného přístupu dvou velkých osobnosti začátků simultánního tlumočení – A. Kaminkera a H. Rozana: Zatímco A.Kaminker dával přednost co nejtěsnějšímu následování řečníka (*« j'essaie de coller autant que possible à l'orateur, de sorte que cela devient un mot à mot »* (2002:34)), sám píše o Rozanovi, že ten býval často až o dvě fráze za řečníkem. Rozan podle

vlastních slov své tlumočení zakládal na ucelené myšlence – udržoval tedy větší časový odstup od řečníka, aby měl buď kompletní myšlenku, nebo alespoň její podstatnou část, z níž by mohl bez obtíží prognózovat zbytek. (2002:34n)

Panethová (ibid.) dále uvádí, že tlumočníci Rozanova typu (s takovýmto časovým vztahem k originálnímu textu) se samozřejmě lépe odpoutají od povrchové korespondence skupin slov či frází mezi originálem a překladem, dokonce ani nemusí operovat se stejnými částmi vět a celá větná struktura může být odlišná. Tento vztah mezi originálem a přetlumočením je ale samozřejmě závislý také na blízkosti či odlišnosti obou jazyků, jejich struktur.

Individuální rozdíly mezi tlumočníky ve vztahu k délce časového posuvu zmiňuje i P. Oléron ve své práci *Recherches sur la traduction simultanée* (poprvé publikované v roce 1963). Připouští, že s největší pravděpodobností individuální rozdíly mezi tlumočníky existují, snad ve vztahu k faktorům, jako například kolik je pochopeno, pracovní návyky, znalost jazyka a snaha být věrný originálu (Oléron, 2002). Faktory ovlivňující délku časového posuvu popisuje i M. Ledererová:

« Le retard plus ou moins grand avec lequel l'interprète commence à traduire le début d'une intervention peut dépendre : 1) de l'orateur lui-même et de sa façon de s'exprimer, 2) de facteurs situationnels et contextuels, 3) de l'interprète, et plus précisément d'une part de sa méthode de travail et de ses idiosyncrasies et de l'autre, de la connaisance plus ou moins grande qu'il a du sujet traité. » (1980:424)

Jak uvádí I. Čeňková (1988), každý tlumočník volí jinou strategii při členění výchozího textu na jednotlivé segmenty. Z tohoto členění pak také vyplývá jeho způsob práce s určitým individuálním časovým posuvem za řečníkem

Dosavadní výzkumy:

Většina autorů, kteří se časovým posuvem zabývali, uvádí jeho průměrnou délku mezi 2-4 sekundami, liší se ale jejich přístupy a postupy. (Viz také metody a způsoby měření časového posuvu v kapitole 3.9.)

Mezi prvními, kdo měřili časový posuv tlumočníků, byli P. Oléron a H. Nanpon. (Pierre Oléron byl autorem první vědecké studie o simultánním tlumočení, která se zakládala na autentických i experimentálních datech.) Při tlumočení jednotlivých slov naměřili posuv 1 – 1,2 sekund, při experimentu, kde pokusné subjekty opakovaly jednotlivá slova ve stejném jazyce, došli k hodnotám 0,6 – 0,8 sekund. Zjistili, že v případě tlumočení textů byl časový posuv výrazně delší. (Oléron, 2002) Na základě nahrávek tlumočení různých textů různých délek z a do různých jazyků v laboratoři i na konferencích došli k hodnotě 2-10 sekund.

(Gerver, 1975) Přičemž extrémní horní hodnoty mají jen omezený význam, neboť často byly naměřeny u případů, kdy tlumočení již neodpovídalo uspokojivě originálu. Hodnoty časového posuvu v případech uspokojivého výkonu se pohybovaly v rozmezí 2-3 sekund. (Oléron, 2002)

Dalším, kdo se také zabýval otázkou časového posuvu, byla F. Goldman-Eislerová. Jako jeho průměrnou délku v simultánním tlumočení uvádí asi 4-5 slov. (Goldman-Eisler, 2002) Ve své práci (s názvem ´Segmentation of Input in Simultaneous Translation´, poprvé uveřejněné v roce 1972) zkoumá otázku, jaký je nejmenší úsek, po jehož vyslechnutí může začít převod. Dochází k výsledku, že v převážné většině případů (90 – 95%) se časový posuv skládal nejméně z komplexního predikativního výrazu. Tlumočníci tedy potřebují informaci strukturální povahy, než mohou začít s převodem (Goldman-Eisler, 2002; Pöchhacker, 1994; Shlesinger, 2000). Jednotka významu, se kterou tlumočníci mohou začít pracovat, není lexikální, ale predikativní a segmentace výchozího projevu vyplývá z propozičních principů. (Goldman-Eisler In Pöchhacker, 1994; Setton, 1999) *"Goldman-Eisler suggests that the Predicate Phrase is the minimal unit required before translation can commence"*. (Gerver, 1975:121)

Hella Kirchhoffová se věnovala strategiím v simultánním tlumočení, zkoumala složitý vzájemný vztah mezi časovým posuvem, omezeními paměti a prediktabilitou a zvláštní pozornost věnovala faktorům specifickým pro danou jazykovou dvojici. (Pöchhacker, Shlesinger, 2002) Ve své práci z roku 1975 s názvem 'Simultaneous Interpreting – Interdependence of variables in the interpreting process, interpreting models and interpreting strategies', se zabývala také časovým posuvem. Rozmezí, ve kterém se délka časového posuvu může pohybovat, je podle ní určeno dvěma omezeními: *"The lower limit (minimum size of the segment, minimum time lag) requires grasping the minimum SL unit for which there is a 1:1 equivalent in the TL, or presupposes strong expectations for continuation.* […] *The upper limit (maximum size of the segment, maximum lag) is determined not by the volume of text but by the total amount of information that must be processed within a maximum time frame of 10 seconds."* (Kirchhoff, 2002:114n) V uvedené práci ale autorka neobjasňuje, proč právě deset sekund a jak k této časové hranici došla.

Marianne Ledererová uvádí jako průměrnou hodnotu časového posuvu 3 sekundy. *« Il* [le décalage] *est souvent d'à peu près trois secondes, ce qui correspond à une donnée physiologique : la durée de l'affichage mésique pendant lequel les mots peuvent être réentendus si nécessaire. »* (1980:441)

K podobné průměrné hodnotě časového posuvu dospěla i Ivana Čeňková (1988): rozpětí posuvu se může pohybovat od několika setin sekundy až po několik sekund, u většiny tlumočníků se pohybuje mezi 2 až 4 sekundami.

Také podle G.V. Chernova (2004) je obvyklá délka časového posuvu okolo 3 sekund, i když se může výrazně měnit. Jak uvádí, tuto hodnotu celkem správně identifikovala již E. Panethová v roce 1957, která pravděpodobně neměla k dispozici jiné vybavení než stopky. *"The actual lag varies, but its mean value seems to be between 2 and 4 seconds, involving 15-21 words. According to the length of the phrases the overlap will vary."* (Paneth, 2002:32)

Chernov dále na základě empirických dat dochází k závěrům, že časový posuv a souběžnost percepce a produkce při simultánním tlumočení je nezávislá na jazykové kombinaci, jen relativně závislá na rychlosti výchozího projevu a že výrazně závisí na úrovni profesionality tlumočníka, tj. na uplatňovaných dovednostech a strategiích. (Chernov, 2004:15) Tato hypotéza, tedy závislost časového posuvu na profesionalitě tlumočníka, je jistě zajímavá, nicméně ve svém experimentu jsem ji vzhledem ke zvolenému výběrovému souboru pokusných subjektů nezkoumala. Oproti Ivaně Pavlíčkové jsem dala přednost většímu homogennímu vzorku subjektů se srovnatelnými znalostmi a schopnostmi tlumočení před dvěma početně malými skupinami (studenti vs. profesionálové).

Z několika málo výše uvedených příkladů je patrné, že literatura zabývající se simultánním tlumočením je rozdělená, co se týká důsledků rozdílů mezi jazyky. Danica Seleskovitchová například zastává názor, že struktura nemá žádný nebo jen malý význam (vzhledem k deverbalizaci). Naproti tomu například badatelé věnující se simultánnímu tlumočení z hlediska zpracování informací většinou připisují různý význam strukturálním shodám či neshodám mezi dvěma jazyky dané kombinace. (Shlesinger, 2000)

Vliv struktury výchozího a cílového jazyka na způsob a podobu tlumočení považuje za důležitý například P. Oléron: *"More generally, the way in which each language divides up and structures information is undoubtedly a basic factor in determining how the translation is delivered relative to the original text."* (Oléron, 2002:48)

Také Frieda Goldman-Eislerová (podobně jako I. Čeňková) zdůrazňuje vliv odlišností různých jazykových kombinací na tlumočení a na délku časového posuvu: *"... whether translators begin to translate without awaiting the end of any input chunk, or whether they wait and store more than one such chunk before starting the translation, seems largely a matter of the nature of the particular language…"* (Goldman-Eisler, 2002:73n) Výsledky

F. Goldman-Eislerové ukazují, že výchozí jazyk má na délku časového posuvu tlumočníka vliv. (Goldman-Eisler, 2002; Frauenfelder a Schriefers, 1997)

Jak uvádí I. Čeňková, typologická příbuznost výchozího a cílového jazyka ovlivňuje jednotku orientace a do značné míry i časový posuv; u příbuzných jazyků se objevují jevy tzv. syntaktického a sémantického paralelismu. (1988)

2.3. CHARAKTERISTIKY OBOU TYPŮ TEXTŮ

Pro účely této práce je potřeba nejprve vymezit a charakterizovat, na jakých rozdílných typech textů se bude experiment zakládat. Jedním typem je projev spontánní, druhým je projev, který má řečník předem písemně připravený a při svém projevu jej čte. Simultánní tlumočníci se ve své praxi setkávají s oběma typy textu. Míra spontánnosti, improvizovanosti, mluvenosti, či naopak připravenosti a psanosti konkrétních projevů má pak samozřejmě vliv na volbu tlumočnických strategií i na celkový výkon tlumočníka.

U spontánního projevu je konkrétní podoba textu vytvářena až v průběhu projevu. Řečník nemá projev předem detailně připravený, postupně ho v průběhu své řeči dotváří a rozvíjí, může reagovat na konkrétní komunikační situaci. Může se jednat o zcela improvizované projevy, u kterých proběhlo velmi krátké nebo žádné naplánování, nebo o texty, které předem plánovány byly. (Alexieva, 1992)

Předem připravený, řečníkem čtený projev klade na simultánního tlumočníka jiné nároky. Řečník, který svůj projev čte, nepoužívá pro formování myšlenek operativní paměť, jejíž omezený rozsah by fungoval jako pojistka a regulační faktor při tvorbě řeči. (Lederer, 1980) Jak uvádí Taida Nováková, předem připravený písemný text má *„relatívne nižší stupeň akceptability hlavne pri vysokom tempe prednášaného textu. Výsledky nášho výskumu ukazujú, že sú sťažené podmienky vzniku maximálnej ekvivalencie, voľby optimálnych lexikálno-sémantických, pragmatických a syntaktických ekvivalentov...“* (Nováková, 1993: 33-34)

2.3.1. Připravené projevy:

Písemné projevy se většinou, na rozdíl od projevů mluvených, vyznačují větší uvědomělostí a plánovitostí, uspořádaností, lepší organizací textu. Bývá u nich také větší komplexnost a explicitnost, neboť autor měl čas a možnost při psaní svého textu realizovat promyšleně určitý plán. Tento typ textu *„užívá hlavně přesně volených, plnovýznamových slov, jeho dikce není prostoupena vágními, významově prázdnými výrazy.“* (Hoffmannová, 1997: 78) S naplánováním a promyšleností souvisí i další charakteristika

písemných projevů, a tou je malá míra redundance – především se jedná o nižší výskyt takových redundantních prvků, jako jsou chybné začátky, opakování, parentetické poznámky, vycpávková slova. Také se zde nevyskytují formulační potíže a váhání. Psaný projev tohoto typu bývá výrazově sevřený, s definitivními formulacemi, má vysokou informační hodnotou, hustotu, namísto redundance převažuje hutnost a úspornost. (Hoffmannová, 1997; Nováková, 1993) Další rys, kterým se projevy připravené v písemné podobě obecně vyznačují, jsou komplexní syntaktické struktury, složitá souvětí, bohatě rozvité věty jednoduché, upřednostňování hypotaktického spojení vět před parataktickým. (Hoffmannová, 1997; Messina, 1998)

A. Messina (1998), vedle dalších autorů, uvádí, že předem připravené texty předčítané řečníkem představují pro tlumočníky větší problém než projevy spontánní. Ve svém článku popisuje výsledky studie, kterou provedla Karla Déjean Le Féalová (1978). Došla k závěru, že za obtížností tlumočení čtených textů nestojí tolik objektivní rychlost tempa řečníka, jako kombinace faktorů, které jsou typické pro psané texty a jejich přednes řečníkem. K těmto faktorům patří vysoká lexikální hustota, nedostatek redundance, monotónní intonace a nedostatek hezitačních fenoménů, které by byly následkem přemýšlení řečníka při tvorbě řeči, jak je typické u spontánních projevů.

U textů, které při projevu řečník čte, je často za největší problém pro simultánní tlumočení považována rychlost. Jak ale poukazuje Déjean Le Féalová, rychlost spontánních projevů může být často dokonce i vyšší než u projevů čtených. Pocit vyšší rychlosti, který tlumočníci vnímají u čtených projevů (Déjean Le Féalová jej nazývá „*vitesse subjective*“), je více způsoben zmíněnými charakteristikami psaných textů a tím, jak je text řečníkem předčítán, než samotným tempem projevu. (Messina, 1998)

Co se týká suprasegmentálních prostředků, vyznačují se připravené čtené texty spíše monotónnějším tempem, odmlky a pauzy často spíše než syntax mluveného projevu respektují syntax psaného textu.

2.3.2. Spontánní projevy:

Spontánní projevy se od projevů předem písemně připravených odlišují ve své strukturovanosti, větné výstavbě, redundanci, výrazové sevřenosti, využití suprasegmentálních prostředků. (Čechová, 1997)

U nepřipravených mluvených projevů je časté nezáměrné opakování výrazů, neboť řečník váhá, opravuje se, teprve postupně formuluje, ujasňuje si, kam jeho projev dál směřuje. (Hoffmannová, 1997) Typická je tedy vyšší míra redundance. I když řečník samozřejmě ví, co

chce sdělit ještě před tím, než to vysloví, přesnou formulaci, konkrétní přesná slova a obraty ještě v hlavě nemá. (Příprava takovéhoto projevu může mít podobu více nebo méně podrobně vypracované osnovy, krátkého naplánování, popřípadě může být celý projev bez jakékoli přípravy, zcela improvizovaný.) Vyslovené formulace pak pomáhají utvářet další rozvoj myšlenky. (Lederer, 1978)

V porovnání s písemně připravenými texty mívají spontánní projevy volnější kohezi, menší hustotu, respektive hloubku věty. (Nováková, 1993) Syntaktické jednotky jsou spíše řazeny volně, jejich spojení bývá buď asyndetické, bez explicitního vyjádření vzájemného poměru, nebo polysyndetické. Charakteristická je parataxe, koordinace, juxtapozice. Co se týká stavby vět, převažují krátké rozvité věty. Složitá souvětí s komplikovanou výstavbou jsou řídká. Informace jsou často vsouvány, dodávány, doplňovány. Běžné bývají také formulace, které jsou syntakticky nekompletní, a eliptické konstrukce. (Hoffmanová, 1997; Nováková, 1993)

U tohoto typu textu je typická menší strukturovanost a větší implicitnost. S tou souvisí vyšší míra neurčitosti – řečník často nemůže nalézt správný výraz a užívá neplnovýznamové, prázdné, vágní výrazy, popřípadě i vycpávková slova. (Hoffmannová, 1997)

Používání suprasegmentálních prostředků bývá u spontánních projevů výraznější než u projevů, kdy řečník čte předem připravenou písemnou verzi. Tón, tempo, hlasitost, intonace i pauzy jsou využívány pro členění projevu, pro zdůraznění důležitých informací, nebo naopak naznačení, že určitá informace je vedlejší. (A to více než u připraveného projevu, kde tyto funkce plní v písemném projevu interpunkce – při čtení takového projevu se pak řečník často spoléhá na interpunkci a nevyužívá tolik příslušné suprasegmentální prostředky.)

III. Empirická část:

V empirické části jsem se na základě experimentu snažila ověřit závislost sledovaného jevu, délky časového posuvu, na vybraných proměnných, důraz byl kladen na hlavní zvolenou proměnnou, tj. vliv typu textu na časový posuv. Na anglicko-českém materiálu jsem ověřovala hypotézu, ze které vycházela Ivana Pavlíčková, a porovnávala pak své závěry s jejími.

Hypotézou, ze které Pavlíčková vycházela, bylo, že u připraveného projevu bude časový posuv kratší než u projevu spontánního. Zajímavé je, že Taida Nováková o spontánním projevu (podle jejího dělení subtyp A) naopak píše: *„Tlmočník ľahšie dosahuje paralelnosť výpovede, fázový posun je spravidla menší ako pri typoch B a C.“* (1993:29)

Zajímavé bylo pomocí experimentu ověřit, zda se potvrdí hypotézy, které se v experimentu Ivany Pavlíčkové potvrdily či vyvrátily.

Snahou bylo objektivně a co nejpřesněji zjistit, zda a jakým způsobem se při tlumočení dvou textů, připraveného a spontánního, vyvíjí časový posuv, jakým způsobem typ textu tento posuv ovlivňuje, které situace vyžadují jaká řešení z hlediska časového odstupu, a vedou tedy k odlišným posuvům. Stejně jako Ivana Pavlíčková jsem vycházela z hypotetického předpokladu existence korelace mezi mírou připravenosti textu a časovým posuvem během tlumočení, tedy z předpokladu, že při tlumočení spontánních textů a připravených textů existuje jiný přístup a jiná strategie. Časový posuv při tlumočení samozřejmě není ovlivněn jen typem textu a faktory, které jsou s ním spojeny a mají vliv na výkon tlumočníků, svou roli zde hraje i osobnost řečníka a jeho způsob projevu a také podmínky komunikace. Vliv má také osobnost tlumočníka, jeho znalosti, schopnosti i fyzická a psychická kondice.

Výsledek tlumočení obou projevů byl podroben analýze, která se zaměřila na sledovanou proměnnou (časový posuv), znázornila ji graficky a statisticky ji zpracovala.

3.1. METODOLOGIE

Jak uvádí Daniel Gile (1998), při výběru projektů empirického výzkumu je nutné zvolit buď přístup experimentu nebo pozorování. Ve své práci pojednává o problémech, které vyplývají z použití experimentů při výzkumu v oblasti tlumočení. Situace a fenomény jsou zde vytvořeny pro specifický účel výzkumu, (v ideálním případě) je zde vytvořeno prostředí, kde je možné kontrolovat všechny relevantní faktory i experimentální podmínky a izolovat a měřit experimentální proměnnou. (Gile, 1998; Sternberg, 2002) Frauenfelder a Schriefers uvádí, že *“SI should be studied in experimentally well controlled setting. Although this means*

almost inevitably that the corresponding experimental settings will not reflect the actual working situation of SI practitioners, it appears to be useful to start without taking into account the full complexities of ´real life settings.´" (1997:76)

Kritika proti experimentálnímu výzkumu namítá, že prostředí není přirozené a může tedy dát vznik procesům, které jsou poněkud odlišné od procesů odehrávajících se v přirozeném prostředí. Při zobecňování zjištěných poznatků na jiné situace je tedy potřeba opatrnosti. (Oléron, 2002) Problematický může být i výběr a velikost souborů, na nichž se experiment provádí. Otázky vznikají i v souvislosti s validitou dat získaných v laboratorní situaci - absence adresáta, nahrávání, absence motivace, nedostatek kontextu, atd.
Proti kritice experimentů argumentuje M. Dillinger (1994). Odmítá námitky některých autorů, že by malý počet pokusných subjektů mohl omezit validitu statistického zpracování: jak uvádí, existuje řada statistických metod, které jsou vyvinuty nebo přizpůsobeny analýze malých vzorků. Vyvrací také námitky proti údajnému nedodržení náhodnosti výběru vzorku: neproběhl přeci žádný systematický výběr subjektů a, jak dále uvádí, *"no sampling method using human subjects is truly random."* (1994:158) *"The worst scenario in any case is that one would not be able to generalize beyond the subjects used – but even then the information is still perfectly valid for those subjects."* (1994:158)

Pro účely mé práce jsem se rozhodla pro experiment provedený v laboratorních podmínkách – kromě zmiňovaných důvodů i kvůli tomu, že v autentické situaci (např. na konferenci) by nebylo možné získat více přetlumočení stejného textu za stejných podmínek.

Experiment bylo třeba dobře připravit a zajistit stejné podmínky pro všechny účastníky experimentu.

3.2. VÝBĚROVÝ SOUBOR

Pro účely experimentu byly pořízený nahrávky simultánního tlumočení 12 osob – studentů posledního ročníku a čerstvých absolventů Ústavu translatologie FF UK oboru PTA, specializace tlumočení. Ivana Pavlíčková pro svůj experiment použila dvě skupiny: 6 studentů 5. ročníku a 3 profesionální tlumočníky. Na rozdíl mezi přístupem tlumočníků profesionálů a tlumočníků studentů k časovému posuvu klade důraz například G. V. Chernov (2004), který ve své práci dochází k závěru, že profesionalita tlumočníků, jejich dovednosti a uplatňované strategie, mají na časový posuv výrazný vliv.
Vzorky použité v experimentu I. Pavlíčkové jsou ale velmi malé. Při realizaci svého výzkumu jsem se proto rozhodla tuto hypotézu nezkoumat a raději jsem zvolila jednu skupinu, ve které

je větší počet zkoumaných subjektů se srovnatelnými znalostmi a schopnostmi simultánního tlumočení.

3.3. VÝBĚR MATERIÁLU K EXPERIMENTU

Ve svém experimentu pracuji s jazykovou kombinací angličtina - čeština, účastníci experimentu projev simultánně tlumočili z anglického do českého jazyka. Směr tlumočení do mateřského jazyka jsem zvolila jednak kvůli návaznosti na diplomovou práci Ivany Pavlíčkové, která daný jev zkoumala na tlumočení do češtiny, a jednak kvůli vyloučení možných jevů, které by převod do cizího jazyka mohl způsobit. Těmi by mohla být jazyková nepohotovost tlumočníků projevující se například hezitací, hezitačními pauzami, problém s jazykovou kompetencí, což by mohlo mít vliv na sledovanou proměnnou, na koncentraci a kvalitu tlumočení. *"The level of recall and production in a second language is never as high as in one's native language."* (Shlesinger, 2000:46n)

Názory na to, zda je optimálních výsledků při tlumočení dosahováno při tlumočení z jazyka B do A, nebo naopak, se různí – jak uvádí Miriam Shlesingerová, někteří autoři se přiklánějí k první možnosti, jiní naopak podporují druhou a některé empirické studie k této otázce nedaly jasnou odpověď. (Shlesinger, 2000)

Pro účely experimentu byly vybrány dva texty. Jeden text je předem připravený, čtený, druhý text představuje spontánní projev. Jde o autentické projevy, řečníkem je rodilý mluvčí anglického jazyka, při výběru textů bylo zohledněno i přiměřené tempo řeči. Po stránce fonetické, frazeologické, lexikální a syntaktické nejsou texty zabarveny regionalismy ani dialektem. Neobjevuje se vada řeči. Řečník se vyjadřuje zřetelně a srozumitelně.

Jedná se o dva projevy stejného řečníka – profesora **Roberta B. Reicha** z Bostonu. Skutečnost, že je u obou typů textu stejný mluvčí, značně přispívá ke snížení interferujících proměnných, které by vyplývaly z různých charakteristik řečníků (jako je například osobnost řečníka, jeho způsob vyjadřování, tempo řeči, intonace, a další suprasegmentální prostředky). Jedná se také o zkušeného řečníka, který svůj psaný projev připravoval s ohledem na to, že je určen pro poslech.

- **Projev I (připravený, čtený)**: Robert B. Reich – The Second Great Transformation, Lecture on the Occasion of the Dagmar and Václav Havel Vision 97 Foundation Award, 5.říjen 2003, Sladkovského sál, Obecní dům v Praze. Délka celého projevu: 25min 40s (pro tlumočení bylo určeno prvních 14 min 15s projevu).

- **Projev II (spontánní)**: Robert B. Reich – Vzdělání pro 21.století, rozprava s laureátem ceny nadace Vize ´97, 5.říjen 2003, Praha. Celková délka projevu: 15min 34s (projev tlumočen celý).

3.4. PŘÍPRAVA TLUMOČNÍKŮ

Tlumočníci byli u obou textů předem uvedeni do situačního kontextu, tak aby mohli provést základní přípravu na tlumočení (což odpovídá reálné tlumočnické situaci). U spontánního projevu jim byla dána k dispozici základní terminologie. U připraveného projevu dostaly pokusné osoby přibližně týden před nahráváním experimentu k dispozici text tohoto projevu – verzi, kterou Robert B. Reich předem zaslal pořadatelům slavnostního předávání ceny. V kabině ale pak tlumočníci text neměli, neboť tento faktor – tlumočení s listem – by mohl mít nežádoucí vliv na časový posuv ve výkonu tlumočníků. Tlumočení s listem představuje větší zatížení operační paměti, neboť tlumočník musí část kapacity ke zpracování informace věnovat na sledování písemné podoby projevu, kterou má před sebou.

Situace, kdy je tlumočníkům předem dán k dispozici text, který má řečník připravený a na konferenci jej čte, odpovídá (většinou) reálné situaci v praxi. Bez takovéto přípravy je tlumočení předčítaného textu velmi obtížné a mělo by vliv na zhoršený výkon tlumočníka. Ten by byl také nucen k větší filtraci a kompresi informace, čímž by vznikly nevýhodné podmínky pro měření časového posuvu. V reálné situaci by ovšem tlumočníci mohli mít zmíněný text i v kabině. Ve svém experimentu jsem se ale rozhodla nechat pokusné subjekty tlumočit bez toho, aby měly projev před sebou, tak aby výsledek měření neovlivnil další nežádoucí faktor (tlumočení z listu).

3.5. HYPOTÉZA

Stejně jako Ivana Pavlíčková budu vycházet z hypotetického předpokladu existence korelace mezi mírou připravenosti textu a časovým posuvem během tlumočení, tedy z předpokladu, že při tlumočení spontánních textů a připravených textů existuje jiný přístup a jiná strategie.

Hypotézou Ivany Pavlíčkové bylo, že u připraveného projevu bude časový posuv kratší než u projevu spontánního. Tento předpoklad se v jejím experimentu provedeném na francouzsko-českém materiálu potvrdil.

Pro stanovování této hypotézy vycházím z charakteristik obou typů textu a nároků, které kladou na tlumočníka. U připraveného projevu předpokládám kratší časový posuv, který by tlumočníkům měl umožnit předat věcné souvislosti mezi denotáty, vzhledem k větší

informační nasycenosti, jež více zatěžuje paměť. Naopak u spontánního projevu by měla neznalost dalšího vývoje výpovědi, jeho nevypočitatelnost, stejně jako velká závislost tlumočníka na řečníkovi, přispět k delšímu časovému posuvu. U tohoto typu textu je tlumočník závislý jen na řečníkovi, nemá předem k dispozici připravený text v písemné podobě ani osnovu projevu, jen stručnou informaci o řečníkovi a tématu.

Jak jsem již uvedla, Taida Nováková o spontánním projevu naopak píše: *„Tlmočník ľahšie dosahuje paralelnosť výpovede, fázový posun je spravidla menší ako pri typoch B a C.“* (1993: 29) (T. Nováková dělí projevy na tři subtypy: subtyp A – spontánní projev; subtyp B – řečníkem čtený předem připravený text, tlumočník má kopii tohoto textu; subtyp C – jako B, ale tlumočník text nemá.)

3.6. POSTUP NAHRÁVÁNÍ

Experiment byl proveden v jazykové laboratoři na hlavní budově FF UK, kde je možné pořídit na audiokazetu dvoustopý záznam originálního projevu a jeho přetlumočení.

Pro účely experimentu byly použity texty originálních projevů nahrané na audiokazetě, tak aby byly zajištěny stejné podmínky pro všechny účastníky experimentu. Dvanáct tlumočníků bylo při realizaci experimentu rozděleno na několik skupin, vzhledem k počtu nahrávacích zařízení, která byla k dispozici v kabinách jazykové laboratoře, a k časovým možnostem účastníků.

Samotný experiment probíhal tak, že tlumočníkům byla z audiokazety puštěna nejprve nahrávka prvního, připraveného projevu. Poté, po přestávce, která byla zařazena kvůli vyloučení vlivu únavy na další výkon tlumočníků, následoval druhý, spontánní projev. Celé tlumočnické výkony účastníků experimentu byly nahrány dvoustopě na magnetofon.

3.7. VÝBĚR ÚSEKŮ PRO ANALÝZU

Pro měření a analýzu časového posuvu jsem vybrala u obou projevů přibližně stejně dlouhý úsek, přibližně 3-4 minuty uvnitř každé části projevu. U projevu I (připraveného, čteného) se konkrétně jedná o úsek v délce 3min 36s. V tomto úseku bylo vyděleno 68 jednotek. U projevu II (spontánního) byl analyzován úsek v délce 3min 50s. V tomto úseku bylo vyděleno 70 jednotek.

Časový posuv nebyl měřen a analyzován na prvních minutách, neboť na začátku projevu si tlumočník potřebuje přivyknout na tempo, hlas a způsob vyjadřování řečníka apod., nedosahuje tedy ještě plného výkonu, což by mohlo ovlivnit sledovanou proměnnou. Taida Nováková poznamenává: *„S-tlumočník vniká do klišé rečníka, do rytmu jeho prejavu*

spravidla po 5-6 minútach tlmočenia, kedy sa pozoruje aj najčastejšie dosahovanie ekvivalencie textov CJ a VJ. Tlmočník ľahšie identifikuje jednotlivé rečové segmenty, pozná morfologické a syntaktické zvláštnosti rečníka, vie vytvárať „matematické vzorce" nedokončených viet." (1993:62) Proto byly pro výzkum vybrány úseky uvnitř projevu, pokud možno co nejvíce logicky uzavřené, které dobře reprezentují projev připravený a spontánní. (U připraveného projevu se tak například jednalo o úsek, který je spíše abstraktní, bez většího množství konkrétních vizualizovatelných příkladů, a který se také příliš neodchyluje od původní písemně připravené verze.) U projevu I (připraveného, čteného) to je úsek od 6min 11s do 9min 47s, u projevu II (spontánního) úsek od 5min 27s do 9min 17s.

Pro účely této diplomové práce byl vybrán autentický projev, to znamená, že není možné najít takový text či úsek, kde by byly zastoupeny všechny znaky charakteristické pro projev připravený předem v písemné formě či pro projev spontánní. To by bylo možné u textu uměle vytvořeného pro účely experimentu. Ovšem výsledky dosažené při měření na takovémto uměle vytvořeném konstruktu by neměly příliš vypovídací hodnotu pro reálné situace. Pro tuto práci dávám proto přednost autentickému textu, převzatému z reálné tlumočnické situace.

3.8. ANALÝZA ORIGINÁLNÍCH PROJEVŮ

Analýza projevů Roberta B. Reicha se postupně věnuje několika faktorům, které odlišují spontánní texty a texty připravené čtené (toto rozdělení se týká hlediska připravenosti či spontánnosti řečníka) a které jsou relevantní vzhledem k nárokům, jež tyto dva typy textů kladou na tlumočníky – především strukturovanost, syntax, hustota informace, užití suprasegmentálních prostředků (intonace, pauzy, tempo, rytmus).

Oba typy textů vyžadují vzhledem ke svým odlišným základním charakteristikám od tlumočníka poněkud jiný přístup a mohou mít tedy i vliv na výslednou kvalitu tlumočnického výkonu. *"The numerous variables which can affect the final quality of interpretation include, as Gile (1995b:216-217) points out, the way the source language input is presented. One example is the situation in which speakers that are being simultaneously interpreted read written texts. However, this aspect has been studied very little – if at all – as an isolated variable."* (Messina, 1998: 147)

V situacích simultánního tlumočení je možné se běžně setkat s oběma těmito typy. Charakteristické znaky a rozdíly těchto dvou typů textů, které jsou pro celkový přístup tlumočníka, jeho volbu strategií, a tedy i časového posuvu, relevantní, jsou předmětem následující analýzy.

3.8.1. Projev I (připravený, čtený projev):

Jedná se o projev s názvem „The Second Great Transformation“, přednášku profesora Roberta B. Reicha při příležitosti jeho převzetí ceny nadace Vize 97. Tato slavnostní událost se konala 5.října 2003, v Sladkovského sále Obecního domu v Praze.

Celková délka projevu je 25 minut 40 sekund, tlumočníci při experimentu tlumočili prvních 14 minut 15 sekund.

Tématem tlumočené části projevu je, jak řečník sám v úvodu říká, místo morálních hodnot v tržní ekonomice v době rychlého rozvoje technologií a globalizace. Zabývá se otázkami ohodnocení lidské práce penězi, otázkou minimální mzdy, provázaností trhu se sociálními a politickými vztahy. V další části se pak snaží nacházet odpovědi a řešení.

Projev je rozdělen na úvod, hlavní část a závěr. Ve stručném úvodu je obsaženo poděkování a uvedení tématu, o kterém bude řečník mluvit. Hlavní část otevírá a rozvíjí téma projevu, řečník používá pro ilustraci konkrétní příklady, klade otázky. Na konci nahrávaného úseku se řečník začíná zabývat tím, kde nalézat odpovědi na zmíněné otázky, snaží se navrhovat řešení na obecnější rovině.

Řečník se odchyluje od připravené písemné verze zaslané předem organizátorům konference, nečte pouze původní připravené znění. Největší odchylky jsou v úvodní části a pak ke konci projevu, jinak jsou odlišnosti pouze malé, většinou se týkají pouze přidání nebo změny v rámci jednoho obratu. Celých vět (s výjimkou zmíněného začátku a konce) se změny až na několik málo výjimek netýkají.

Celý projev má promyšlenou strukturu, je dobře organizovaný a naplánovaný, je logicky členěný, myšlenky dobře navazují, rozvoj tématu je připravený a promyšlený. O propracovanosti a detailní přípravě písemné formy ze strany mluvčího svědčí výstavba textu, složité a bohatě rozvité větné celky, připravené příklady i ostré přechody mezi odstavci, mezi jednotlivými podtématy.

Stupeň redundance je zde nízký. Pokud se v textu objevuje opakování, je záměrné, použité pro zdůraznění dané myšlenky.

Řečník používá vhodné výrazové prostředky, nepřepíná mezi stylovými rovinami. Ve svém projevu užívá řečnické prostředky. Používá řečnické otázky, obrací se na diváky. V jednom z uváděných příkladů prezentuje výroky v podobě přímé řeči, což působí živě, autenticky.

Jedná se o zkušeného řečníka – je znát, že si svůj projev připravoval sice písemně, ale s vědomím toho, že bude přednášen ústně. Tento ohled je pak znatelný i při samotném čtení a využívání suprasegmentálních prostředků.

Tato skutečnost je typická pro anglosaské řečníky obecně (na rozdíl od většiny řečníků kontinentálních). Analyzované projevy se tedy od sebe neodlišují ve všech faktorech, jež jsou pro tyto typy textu obvykle uváděné. To může dát vznik námitce, proč zkoumat časový posuv na takových projevech, které nejsou výrazně odlišné svými charakteristikami spontánního a připraveného čteného projevu. Tato práce ovšem nemá za cíl zkoumat „ideální“ či „typický“ spontánní a připravený projev, ale takové projevy, které se objevují v reálných situacích v praxi.

Řečník mluví středně hlasitě až hlasitě, dobře pracuje s hlasem – nemluví monotónně, což nastává často, pokud řečník svůj projev čte. Robert. B. Reich naopak pracuje s intonací, s důrazem. Mluví zřetelně, důležitá slova zdůrazňuje. V některých částech projevu je zdůrazňování až téměř pravidelné, důraz je přibližně na každém čtvrtém slově (pro srovnání – u projevu II tomu tak není, tam je intonace přirozenější).

Pauzy jsou v tomto projevu využívány pro zdůraznění i pro oddělení podtémat. Tam, kde v písemné verzi začíná nový odstavec, jsou pauzy většinou delší. Pauzy řečník také do svého projevu vkládá s tím záměrem, aby – jakožto zkušený řečník, který bere ohled na příjemce – posluchačům poskytl čas sdělené informace vnímat a vstřebat. (U spontánního projevu II tomu tak není, tam jsou pauzy spíše dané přemýšlením, hledáním vhodného vyjádření; záměrné pauzy pro zdůraznění se v něm samozřejmě vyskytují také).

Tempo projevu je průměrně 182 slabik za minutu. (Na začátku projevu přibližně 174, v analyzovaném úseku 183 a na konci projevu 193 slabik za minutu.)
Subjektivně byla rychlost u tohoto projevu vnímána účastníky experimentu jako vyšší než tempo druhého, spontánního projevu. Jedním z důvodů (vedle lexikální hustoty a dalších výše zmiňovaných faktorů) je i to, že řečník má tendenci udržovat rychlejší plynulé tempo bez přílišných výkyvů v rychlosti – především tam, kde se přesně drží písemné verze projevu. Takové plynulé neměnné tempo bývá pro tlumočníka obtížnější (i v případě, že není tolik vysoké), protože mu nedovoluje využít pomalejších úseků či odmlk řečníka pro to, aby v případě potřeby mohl zmenšit svůj odstup za řečníkem, který příliš narostl, nebo si nechal čas na analýzu a pochopení složitějšího úseku.

Ze způsobu přednesu projevu je přesto znát, že řečník bere ohled na posluchače, je si vědom toho, že jeho projev je vnímaný posluchači, kteří mají – na rozdíl od případných příjemců písemného textu – možnost text vnímat pouze jednou. Hezitační zvuky se objevují pouze na začátku projevu, v úvodu, který nebyl součástí předem připravené písemné verze.

Text se nevyznačuje velkým množstvím odborných termínů ani speciálním lexikem, terminologicky projev není náročný.

Celkově je text spíše abstraktní, příklady, které řečník uvádí, jsou ale poměrně dobře vizualizovatelné, jsou konkrétní. Úsek, ve kterém bylo provedeno měření časového posuvu, jsem vybrala tak, aby i z tohoto hlediska co nejvíce vystihoval charakteristiku připraveného projevu, je spíše abstraktní (není příliš vizualizovatelný).

Co se týká syntaktické výstavby textu, vyskytuje se v projevu poměrně vyrovnané množství vět jednoduchých a souvětí, převažují bohatě rozvité jednoduché věty a složitá podřadná souvětí. Řečník dosahuje plasticity textu, dobře a často využívá střídání krátkých a dlouhých vět – krátké věty působí dynamičtěji, urychlují tok řeči, jsou také využívány pro zdůraznění, dlouhé věty naopak tok řeči zpomalují. Řečník využívá široký repertoár spojovacích prostředků.

Řečník přednáší zřetelně a srozumitelně, jeho projev není zabarven regionalismy nebo dialektem.

3.8.2. Projev II (spontánní projev):

Tento příspěvek byl součástí rozpravy s názvem „Vzdělání pro 21. století“ s laureátem ceny nadace Vize 97, profesorem Robertem B. Reichem, 5.října 2003 v Praze – R. Reich byl hlavním řečníkem, pak také účastníkem panelové diskuse

Délka projevu je 15 minut 34 sekund, pro účely experimentu byl tlumočen celý.

Tématem příspěvku je vzdělávání a jeho propojení s budoucím zaměstnáním, řečník se zabývá otázkou, jaký typ vzdělávání by byl nejvhodnější pro současnou globalizující se společnost, která prochází rychlým technologickým vývojem a velkými změnami. Vymezuje tři oblasti, kde je potřeba hledat odpovědi. První z nich je protiklad memorování a kritického myšlení ve vzdělávacím systému. V druhé oblasti se řečník věnuje otázce odborného zaměření, jak brzy by se mladí lidé měli úžeji specializovat na určitý obor. Třetí oblast se týká kosmopolitizmu, který přináší také porozumění jiným národům a kulturám, a tím i větší tolerantnost. Zmiňuje také dva rozdílné přístupy ve vzdělávání – obecné vzdělání pro každého oproti elitnímu vzdělávání – a jak vypadá situace v tomto ohledu ve Spojených státech. Na závěr zdůrazňuje důležitost sociální dimenze vedle dimenze ekonomické.

Před příspěvkem Roberta Reicha má slovo Jan Švejnar, který jako moderátor uvádí celý panel i tohoto hlavního řečníka. Po projevu profesora Reicha následují kratší příspěvky ostatních panelistů, a poté diskuse.

Projev je rozdělen na úvod, hlavní část a závěr. Úvod obsahuje poděkování. V hlavní části řečník bez dalších úvodů (vzhledem k tomu, že téma celé rozpravy již bylo uvedeno) přechází k tématu svého příspěvku. Zabývá se otázkou, jaké vzdělání je potřebné v dnešní

společnosti, téma svého projevu dělí na tři oblasti. U všech tří rozvádí svůj argument a pro ilustraci uvádí konkrétní příklady či přirovnání. Závěr pak obsahuje připomínku, že jím zmíněné otázky jsou pouze některé z těch, kterým se panel bude věnovat, zdůrazňuje sociální dimenzi vzdělávání.

Jedná se o spontánní projev, řečník před sebou nemá předem připravenou písemnou podobu projevu, ale měl jistě v hlavě sestavenou osnovu své řeči. To dokazuje promyšlené rozčlenění tématu na tři hlavní oblasti, kterým se postupně věnuje, je znát předem připravený rozvoj tématu, řečník ví, kam směřuje, co chce říci dál, text je dobře strukturovaný. O tom, že projev nebyl jen improvizovaný, svědčí také prvky promyšlené výstavby vět a souvětí.

Na začátku příspěvku se objevují hezitační zvuky a pauzy způsobené hledáním vhodného vyjádření. V dalším průběhu projevu se již hezitační zvuky nevyskytují.

Přesné znění vět, konkrétní podoba projevu vzniká až na místě, není předem detailně připravená, ale je vidět, že se jedná o zkušeného řečníka – opravuje se jen ve velmi málo případech, nenechává nedokončené věty, ani se zde nevyskytuje anakolut. Promyšlené a spontánně formulované pasáže se střídají.

Že jde o zkušeného řečníka je znát i z toho, že se v jeho projevu téměř nevyskytují formulační potíže, nepoužívá vágní, neplnovýznamové, prázdné výrazy, nejsou zde odmlky, porušený slovosled, ani nedodržená větná perspektiva. Řečník také volí vhodné výrazové prostředky, nepřepíná mezi stylovými úrovněmi.

Co se týká užívání suprasegmentálních prostředků, mluví řečník středně hlasitě, intonace je klidná, vyrovnaná.

Rychlost přednesu u tohoto projevu kolísá (oproti vyrovnanějšímu tempu prvního, připraveného projevu). Střídají se zde úseky plynulosti a váhání, které je zapříčiněno hledáním nejvhodnějšího způsobu vyjádření. Po větší pauze, váhání či pomalejším formulování obvykle následuje úsek s vyšší rychlostí přednesu. Řečník také využívá pomalejší tempo, pokud chce určitou myšlenku či skutečnost zdůraznit – pak intonačně také zdůrazňuje téměř každé slovo.

Jak jsem již zmínila v rozboru projevu I, bylo tempo tohoto spontánního projevu při experimentu tlumočníky vnímáno jako nižší. Celkově je rychlost v průměru 183 slabik za minutu, ovšem u úseku, kde byla provedena analýza časového posuvu, bylo v prvních dvou třetinách tempo dokonce 191 slabik za minutu, poslední třetina tohoto úseku již byla ale výrazně pomalejší – 157 slabik za minutu. Průměrně tempo obou projevů je tedy téměř shodné.

V projevu se objevují pauzy, které souvisí s formulováním konkrétního znění příspěvku vznikajícího až v průběhu jeho prezentace – sestavováním konkrétní dané věty, hledáním nejvhodnějšího výrazu, tyto pauzy ale nejsou výrazně dlouhé. Dále se v projevu objevují velmi krátké pauzy, používané záměrně pro zdůraznění některých slov – kratičká pauza před daným slovem jej zdůrazní (spolu s intonací a sílou hlasu).

Stupeň redundance je u tohoto projevu vyšší než u projevu I, tento spontánní projev má menší lexikální hustotu a je méně abstraktní.

Syntaktická výstavba textu se nevyznačuje některými typickými znaky mluvené syntaxe, jako jsou například vycpávková slova nebo relativně volné řazení myšlenek. Vsuvky a dodatečné připojování se zde vyskytují pouze v omezené míře. Řazení jednotlivých vět a podtémat je spíše logické, vypovídá o promyšlené osnově projevu. Přesto je ale stavba vět rozvolněnější, tento projev se vyznačuje menší výrazovou sevřeností i menší komplexností větných celků než projev I.

U složitějších souvětí je jejich složitost nebo spíše délka způsobena řetězením, nastavováním, vkládáním částí.

Přednes tohoto příspěvku je zřetelný a srozumitelný, není zabarven regionalismy nebo dialektem.

3.9. DĚLENÍ NA JEDNOTKY – JEDNOTKY SMYSLU

Před vlastní analýzou a měřením je nutné určit, na jakých úsecích bude vlastně časový posuv mezi řečníkem a tlumočníkem měřen. Pro měření časového posuvu v provedeném experimentu bylo potřeba definovat jednotky, které by originální projevy rozdělily na takové úseky, které je možné převádět do cílového jazyka. Je jasné, že nelze měřit posuv u jednotlivých slov (jednak nelze vždy převést jedno slovo také jednoslovným výrazem, jednak se při převodu do jiného jazyka samozřejmě liší pořadí slov), ale stejně tak jej nelze měřit na větách či souvětích, neboť jejich hranice nemusí (a nebývají) v tlumočení dodrženy. Roderick Jones k tomu podotýká*: "As we have just seen, the need to maintain the right distance from a speaker means that the interpreter has to reformulate the wording of the original. Long, complicated sentences are to be broken down into a series of easier, shorter ones; relative and subordinate clauses can be shifted around within a sentence; active clauses changed into passive or deponent ones (or vice versa); and so on."* (Jones, 1998:88)

V dřívějších pracích k tomuto tématu byly pro měření časového posuvu používány různé postupy.

Pierre Oléron ve své práci *Recherches sur la traduction simultanée*, poprvé publikované v roce 1963, uvádí popis experimentu, který provedl:

"To measure the time that elapses between original and translation the corresponding elements of the two outputs must be correlated. This can be done directly and without any loss when translating individual words. In the case of paragraphs and sentences, the situation is different, since certain terms are dropped in the translation, or are expressed by a number of words. Hence, here we relate only to those words where a literal correspondence could be established. As a result, the number of elements used for these calculations is smaller than the number of words in the sample." (Oléron 2002:46)

Tento postup sice zajistí možnost přesného měření časového odstupu, neboť je možné vzít pro měření pevné jednotky – slova, ale tím, že je takto možné změřit jen některá slova, není pak možné sledovat, jak se časový postup vyvíjí v celém projevu tlumočníka. Počet slov, která jsou takto měřitelná, může být u některých tlumočnických výkonů malý, pokud se jedná o tlumočníka, který v hojné míře používá parafrázi. Tato metoda měření také nebere ohled na to, že slova nestojí ve větách samostatně, ale jsou součástí větších významových celků, z nichž je nelze vytrhnout

Jinou metodu použil David Gerver: *"For interpreters, ear-voice span was calculated at every fifth word of the input text in terms of the number of words not yet translated by the S* [subject]. *Words omitted in translation were counted as part of ear-voice span until the interpreter had passed beyond the point where they could have been translated in context. Provided that some reasonable connection could be inferred between the interpreter' output and the original message, an error in translation was counted as a word translated and not as a part of ear-voice span. Here, too, paraphrase was taken into account, and there were specific rules relating to the number of words which could have been meaningfully translated into English."* (Gerver, 2002:56n)

Také tento způsob měření vychází z počtu (ne)převedených slov. Počítá sice s parafrázemi a zohledňuje i inference, přesto je však tato metoda nevhodná (podobně jako výše zmíněná metoda), neboť cílem a smyslem tlumočení není správně převádět jednotlivá slova, ale slova v kontextu – cílem je dosáhnout zamýšleného komunikačního účinku, což zahrnuje nejen správný převod informací a smyslu originálního projevu, ale také takový způsob převodu, který odpovídá struktuře a požadavkům cílového jazyka. Soustředit se tedy při měření jednoho z jevů simultánního tlumočení, časového posuvu, jen na jednotlivá slova, by bylo zavádějící a nevypovídalo by o tom, kdy tlumočník danou informaci zpracuje v mysli natolik, že může přistoupit k jejímu převodu do cílového jazyka.

Jak také uvádí Marianne Ledererová (1980), slova a jednotky smyslu v přetlumočení nenásledují vždy ve stejném pořadí jako v originálním projevu, a bylo by tedy iluzorní pokoušet se přiřadit jednotlivá slova a od nich pak počítat počet slov, o které je tlumočník za řečníkem.

Mezi prvními, kdo zdůrazňoval, že tlumočení se nezakládá na převodu jednotlivých slov a že zpracování výroků či projevu nikdy není na stejné úrovni jako zpracování izolovaných slov a vět, byla Danica Seleskovitchová. Její pojetí je založené na tom, že se netlumočí jazyk jako takový, ale smysl výpovědi. A smysl není nikdy jen pouhým součtem významů jednotlivých částí. Tlumočník podle D. Seleskovitchové *„převádí smysl sdělení, a ne jednotlivá slova, která slyšel od řečníka. Dochází k deverbalizaci vyslechnuté informace, ke chtěnému zapomenutí její jazykové formy a k přirozenému přetlumočení/interpretování smyslu této informace do jazyka cílového."* (Seleskovitch In Čeňková, 2001:91)

Frieda Goldman-Eislerová (2002) poukazuje na to, že nejmenším úsekem, po jehož vyslechnutí může tlumočník začít převod, je komplexní predikativní výraz. Uvádí, že tlumočníci potřebují informaci strukturální povahy, než mohou začít tlumočit. Jednotka významu, se kterou mohou začít pracovat, není lexikální, ale predikativní a segmentace výchozího projevu vyplývá z propozičních principů.

Vzhledem k tomu, že svou prací chci navázat na diplomovou práci Ivany Pavlíčkové, rozhodla jsem se použít pro měření časového posuvu stejné jednotky, tak aby bylo možné závěry plynoucí z experimentů obou prací srovnávat.

V návaznosti na diplomovou práci I. Pavlíčkové používám pro měření časového posuvu jednotky smyslu (unités de sens), jak je chápe Marianne Ledererová. *« Le discours qui défile de façon linéaire se segmente en fait en unités de sens : l'examen systématique de bonnes traductions simultanées montre qu'il existe dans la chaîne parlée des points fréquents où, comme en un éclair, apparaît autre chose que la seule signification des mots. »* (Lederer In Seleskovitch, Lederer, 1986:141) *« Ces segments n'ont pas de délimination fixe. Parties constituantes d'un discours émis de façon continue, ils sont transformés en unités de sens par l'auditeur à intervalles irréguliers. »* (Seleskovitch, Lederer, 1989:247) Tyto jednotky smyslu identifikovaly a zavedly Marianne Ledererová a Danica Seleskovitchová jako jednotky pro tlumočníka, nejmenší úseky, se kterými tlumočník pracuje. Jednotky smyslu se v několika ohledech liší od takových jednotek jazyka, jakými jsou například slova, syntagmata, slovní obraty, fráze či věty. (Seleskovitch, Lederer, 1989) „Tlumočník převádí do cílového jazyka

jednotlivé smyslové jednotky (*unité de* sens), jež nemusí vždy být totožné s jednotkami sémantickými či syntaktickými. (Čeňková, 2001:97)

Takovou jednotkou může být někdy například jedno slovo, může ji však tvořit i celá věta. *« La prise de conscience d'un sens peut apparaître chez certains dès le premier mot ; d'autres auront besoin de trois ou quatre mots ; le déclic de compréhension peut se produire en moins d'une seconde ou après plusieurs secondes de défilement de la chaîne sonore. »* (Seleskovitch, Lederer, 1989:247)

Jak uvádí R. Setton, M. Ledererová rozlišuje jednotky smyslu na sémanticky samostatná slova (například *further(more)*) a na jednotky *"formed at the ´déclic´, a ´trigger´ of comprehension, or moment of dawning, as an item bestows meaning on hitherto unconnected elements"*. (Lederer In Setton, 1999:41)

« Dans le cas de noms propres, toponymes ou noms de personnes, ou dans celui de termes monoréférentiels dont les correspondances sont automatiques pour certains, la réaction est très rapide, elle relève du réflexe. Dans le cas d'une notion complexe et inusitée, ou bien il y aura transcodage intempestif ou bien la réaction interprétative sera plus lente. » (Seleskovitch, Lederer, 1989:155)

Syntéza smysluplné jednotky, jednotky smyslu, je náhlá, na základě analyzované informace v kombinaci s dalšími tlumočníkovými znalostmi. Přesný moment, kdy se taková jednotka v mysli tlumočníka utvoří, záleží na jeho znalostech a dá se tedy předpokládat, že se u různých tlumočníků bude ve stejné situaci lišit. (Lederer In Setton, 1999) Jak píše Taida Nováková, na pochopení smyslu se podle Danicy Seleskovitchové podílejí dva druhy vědomostí: dokonalá znalost obou pracovních jazyků a znalost tématu a souvislostí. Na základě těchto vědomostí pak tlumočník spojuje význam vyslechnutých slov do příslušného smyslu. (Nováková, 1993)

Jednotky smyslu jsou produktem syntézy několika slov, které se nacházejí v bezprostřední paměti, a předchozích zkušeností nebo vzpomínek. (Seleskovitch, Lederer, 1986)

Jednotka smyslu, která se vytvoří, najde svoji formu v cílovém jazyce podle smyslu, který je potřeba vyjádřit, a ne již podle slov použitých v originále (Lederer, 1980:270)

Ivana Čeňková (1988) používá termín jednotka orientace. Tato proměnlivá jednotka (závislá na charakteru projevu, na podmínkách při tlumočení, i osobnosti a metodě tlumočníka) je často shodná s jednotkami sémantického, syntaktického a intonačního členění originálu (nemusí s nimi ovšem být vždy totožná) – může jít o slovo, rytmickou skupinu, syntagma či ukončenou výpověď.

Vedle smyslových jednotek také pro potřeby měření časového posuvu vyděluji doslova převoditelné výrazy (takto bylo možné získat více údajů), jako jsou například číselné údaje, vlastní jména nebo položky výčtů. Takové výrazy představují informace, které tlumočník může přeložit přímo, nemusí čekat na porozumění, a které z paměti mizí poměrně rychle, a proto je tlumočník většinou předá co nejdříve. *« Chiffres, noms propres, énumérations exemplatives qui ne se conceptualisent pas, sont toujours restitués aussi vite que possible après leur apparition, pour lutter contre leur évanescence, plus rapide que celle des ensembles cognitifs. »* (Seleskovitch, Lederer, 1986:143)

Jako příklad mohu uvést jednotky 28-30 v projevu II (*when they were twelve // or thirteen // or fourteen*), nebo jednotky 17 a 18 ve stejném projevu (*at the age of fourteen // or thirteen*). U těchto dvou jednotek pouze jeden tlumočník zachoval jejich pořadí (*ve čtrnácti // třinácti letech*), ostatní (kteří tyto jednotky obě převedli) je uvedli v obvyklejším chronologickém pořadí.

3.10. KONKRÉTNÍ ROZDĚLENÍ PROJEVŮ

Takto byly rozčleněny a očíslovány oba originální projevy řečníka. K získaným očíslovaným segmentům byly v přetlumočeních přiřazeny jednotky ekvivalentní jednotkám originálu, nebo jednotky, které sice nejsou plně ekvivalentní, ale u kterých je jasné, k jakému úseku originálu patří, které je možné vyvodit inferencí. Cílem není měřit ekvivalenci přetlumočení, ale časový posuv, tedy i místa, kde se tlumočník dopustil stylistické nebo gramatické chyby či nepřesnosti.

Může se stát, že tlumočník některou jednotku nepřevedl, nebo zahrnul do jiného časového úseku. V tom případě v tlumočeném převodu dané číslo chybí. Pokud některý úsek v tlumočení nebylo možné přiřadit k žádnému úseku originálu, je sice zařazen do tabulky, ale nebylo u něj provedeno měření a je označen **xx** místo čísla úseku.

Vzhledem k tomu, že každý tlumočník pracuje s výchozím textem trochu jinak a také jiným způsobem formuluje pochopenou informaci v cílovém jazyce, je pak samozřejmě v některých případech obtížné určit porovnatelné úseky. S takovými obtížemi se potýkala i Šárka Timarová ve své diplomové práci: *„Nejproblematičtější bylo posouzení úseků, které přímo souvisí s tématem textu, a kde nebylo přesně možné stanovit, zda lze úsek chápat jako převedený implicitně či jako nepřevedený.“* (Timarová, 2003:50)

Pro započítání daného úseku stačilo, aby převod tlumočníka obsahoval alespoň část z originálního úseku, aby tedy obsahoval segment, u kterého je možné vidět motivaci daným

úsekem originálního projevu, kde je vzhledem ke kontextu předcházejícího a hodnoceného úseku možné jednoduše inferovat téma.

Obtížnost nalezení zdroje některých úseků v tlumočnickém výkonu a možné příčiny zmiňuje Robin Setton: *"Indeed, the source of some elements in output seems to be diffuse or difficult to pin down in the input, suggesting some operation of memory other than a short-term store limited by time and information capacity (this diffuse correspondence seems to apply particularly to non-propositional elements, such as expressions of attitude, which might be ascribed to a 'volitional' dimension distinct from strictly cognitive operations)."* (Setton, 2002b:40)

Jako příklad segmentů, kde bylo obtížné či sporné přiřadit jednotku tlumočení k originálu, mohu uvést jednotku 51 v projevu I u tlumočníka 8 (*Again the market does not have an answer for us / ale je to otázka opět taková na hraně*) nebo jednotku 20 v projevu II u tlumočníka 10 (*by the time that person is aged twenty / v momentě, kdy tomu stejnému člověku je dvacet devět*).

Při rozdělování výkonů jednotlivých tlumočníků jsem vycházela z popsaných principů. Ve shrnutí se tedy u originálních projevů jednalo o následující hlediska: jednotky smyslu (se zohledněním propozic, intonace, pauz v řečníkově projevu), doslova převoditelné výrazy, např. číselné údaje. U tlumočnických výkonů jsem vycházela ze stejných kritérií, navíc bylo potřeba při rozhodování o příslušnosti k jednotlivým úsekům zohlednit nejen ekvivalenci daného úseku, ale i inferenci, motivovanost daným úsekem v originálním projevu. Kvůli porovnatelnosti výsledků bylo ale u některých úseků analyzovaných tlumočnických výkonů nutné jednotku, kterou tlumočník vytvořil, a která je při poslechu ucelená, rozdělit. (Jednalo se například o některé úseky, které na sebe v přetlumočení rychle navazují, bez pauzy.) Důvodem bylo, jak jsem již uvedla, potřeba nalézt u všech dvanácti tlumočníků a originálního projevu řečníka srovnatelné úseky, na nichž bylo možné změřit časový posuv.

Výsledky rozdělení originálních projevů i přetlumočených výkonů na jednotky jsem upravila do tabulek, tak aby bylo možné je přehledněji porovnat. Jednotlivé segmenty jsou očíslovány a následují v tabulce po sobě v chronologickém pořadí:

Projev I (připravený)

	Tlumočník č. 1	Tlumočník č. 2	Tlumočník č. 3
[1] Now, during the past five centuries	[1] Během posledních pěti století		[1] Za posledních pět století
[2] according to Polanyi	[2] podle Polanyiho	[2] Podle Polanyiého	[2] jak tvrdí Polanyi
[3] market relationships have steadily replaced	[3] se tržní-pardon-tržní vztahy nahradily postupně	[3] postupně nahrazovaly tržní vztahy	[3] tržní vztahy postupně nahrazovaly
[4] most social and political relationships	[4] společenské a politické vztahy	[4] většinu osobních a sociálních vztahů	[4] tyto politické a sociální vztahy, které jsem zmínil
[5] And the trend continues to this day	[5] a ten trend poskytuje-pokračuje až dodnes	[5] a tento trend se vyvíjí až dodnes	[5] a trend pokračuje i v současné době
[6] You in the Czech republic	[6] Vy v České republice	[6] V České republice	[6] Zde v České republice
[7] have lived through the great transformation	[7] jste si prošli velkou transformací	[7] jste prošli velkou transformací	[7] jste si prožili velkou transformaci
[8] from communism to capitalism	[8] od komunismu do-ke kapitalismu	[8] od komunismu ke kapitalismu	[8] z komunismu do kapitalismu
[9] Everywhere, it seems	[9] Všude se zdá	[9] Zdá se, že na celém světě	[9] Jak se zdá, všude
[10] markets are becoming more powerful even than societies	[10] že trh se stává silnější než společnost	[10] se trhy stávají stále mocnějšími. Mocnějšími než jsou společnosti	[10] jsou trhy nyní mocnější než samotné společnosti
[11] There appears to be less and less room	[11] Vypadá to, že máme méně a méně prostoru	[11] A zdá se, že na světě je stále méně místa	[11] Je zde čím dál tím méně prostoru
[12] for moral judgments about human worth	[12] pro morální úsudky o lidských hodnotách	[12] pro morální hodnocení lidské hodnoty	[12] pro morální úsudky o lidské hodnotě
[13] or the sanctity of human life and human needs	[13] o svátosti lidského života, o potřebách	[13] A pro to, aby byl brán ohled na jiné lidské potřeby	[13] o lidské důstojnosti a lidských potřebách
[14] separate and distinct from supply and demand	[14] které by měly být jiné, oddělené od nabídky a poptávky	[14] než které jsou řízeny poptávkou a nabídkou	[14] které by byly odděleny od nabídky a poptávky
[15] Yet, on closer inspection	[15] A když se podíváme na to podrobněji		[15] Pokud se ovšem podíváme pozorněji
[16] the idea of a market	[16] ta myšlenka trhu	[16] Myšlenka trhu	[16] myšlenka trhu
[17] as somehow separate from social and political relationships	[17] je vlastně oddělená od sociálních a politických vztahů	[17] se vzdálila od sociálních a společenských vztahů	[17] jako odděleného celku od politických a sociálních vztahů
[18] and the moral values they reflexy	[18] a morální hodnoty, které reprezentují		[18] a hodnot které odrážejí
[19] seems quite odd	[19] Tak ta myšlenka je trošku zvláštní		[19] se zdá poněkud divná
[20] Polanyi's analysis	[20] Polanyiho analýzy	[20] Polanyiova analýza	[20] Polanyiho analýza
[21] while undoubtedly correct in its broad sweep	[21] byly v širokém-jako-pohledu úspěšné		[21] je jistě správná v širším ohledu
[22] neglects a basic reality	[22] ale trošku jednu věc ignorují	[22] avšak nezohledňuje základní faktor	[22] ovšem zanedbává jednu skutečnost
[23] Markets, as such	[23] trhy	[23] trhy jako takové	[23] a tou je, že trhy jako takové
[24] do not exist in a state of nature	[24] neexistují v přirozeném stavu	[24] totiž neexistují samy o sobě	[24] neexistují v přírodním stavu
[25] Absent a set of decisions about how they are to be organized	[25] Musí se rozhodovat o tom, jak budou organizovány. Pokud takové pravidla, jak se mají utvářet, neexistují	[25] Potřebují rozhodnutí o tom, jak by měly být řízeny. Bez takovýchto rozhodnutí	[25] Bez rozhodnutí o tom, jak budou organizovány
[26] we don't have markets	[27] pak máme chaos	[26] bychom neměli trhy	[26] by trhy neexistovaly
[27] we have chaos	[26] a ne trhy	[27] ale chaos	[27] vznikl by chaos
[28] A market is a human artifact		[28] Trh je tak výtvorem člověka	[28] Trh je tedy lidským artefaktem
[29] reflecting the sum of a set of basic moral judgments		[29] a tento výtvor odráží naše morální hodnoty	[29] a odráží řadu morálních úsudků o tom
[30] about how we wish to live together		[30] týkající se toho, jak spolu chceme žít	[30] jak bychom si přáli společně žít
[31] Consider private property, for example	[31] Například podívejme se na soukromé vlastnictví		[31] Můžeme se zaměřit například na soukromou-soukromé vlastnictví
[32] the essential building			[32] které je základním

block of capitalism			kamenem kapitalismu
[33] New technologies are rapidly challenging our views about it	[33] Nové technologie rychle, vlastně zpochybňují naše názory o tom	[33] Nové technologie se v současné době rychle vyvíjí a mění naše názory na naši společnost	[33] V současnosti se naše názory na soukromé vlastnictví
[34] and even about personhood	[34] i o osobních informacích	[34] Zároveň se mění pojetí individua	[34] a také na osobní údaje mění
[35] Personal information about you, or me	[35] Osobní informace o mně, o vás	[35] Individuální informace o nás samých	[35] Osobní údaje o mně nebo o vás
[36] can now be found on the Internet	[36] se nyní mohou najít na internetu	[36] je možné nalézt na internetu	[36] můžeme nalézt na internetu
[37] and used for free	[37] a zdarma zneužity		[37] a můžeme je volně použít
[38] or sometimes stolen	[38] nebo odcizeny		[38] nebo dokonce i zneužít nebo ukrást
[39] Who owns such information?	[39] Kdo ty informace vlastní?	[39] a otázkou je, kdo vlastně vlastní takové informace	[39] Otázkou proto je, kdo takové údaje vlastní.
[40] Is there a property right on such information?	[40] Existuje vlastnické právo na ty informace?		[40] Vlastnické-vlastnická práva k těmto údajům
[41] It has not been fully developed	[41] Ještě nebylo vyvinuto		[41] nejsou dobře vyvinuta
[42] The market doesn't tell us	[42] Trh nám o tom nic neříká	[42] Trh nám to neříká	
[43] And what about the purchase or sale of human beings or body parts?	[43] A co teprv prodej lidských bytostí neboli částí těl	[43] A co třeba otázka prodeje lidských bytostí a nebo některých orgánů?	[43] A jak je to s prodejem a nákupem lidských bytostí nebo částí těl?
[44] Therapeutic cloning	[44] Repro-Terapeutické klonování	[44] Terapeutické klonování	[44] Terapeutické klonování
[45] in order to retrieve stem cells from an embryo		[45] za použití embryí	[45] které využívá kmenových buněk
[46] could save countless lives	[46] by mohlo zachránit bezpočet životů	[46] může zachránit mnoho životů	[46] by mohlo zachránit řadu životů
[47] But should such embryos be created for such purposes?	[47] Ale měla by taková embrya vytvářena pro takové účely?	[47] ale otázkou je, zda by takováto embrya měla být vytvářena za tímto účelem	[47] Ale otázkou je, zda máme vytvářet embrya za takovýmito účely
[48] And, if so	[48] A pokud ano		
[49] who will generate the eggs	[49] kdo bude vyvíjet vajíčka	[49] A kdo bude produkovat vajíčka	[49] a kdo by měl dodávat vajíčka
[50] needed for them?	[50] která pro ně potřebujeme?	[50] která jsou pro vznik těchto embryí nutná	[50] k takovýmto embryím
[51] Again the market does not have an answer for us	[51] A opět ani zde nemá trh info-odpovědi		[51] To už nám trh neříká
[52] College women in prestigious American universities	[52] Studentky na prestižních amerických univerzitách	[52] Ženy na prestižních amerických univerzitách	[52] Některé studentky na prestižních amerických univerzitách
[53] are already selling their eggs for thousands of dollars each	[53] již své vajíčka prodávají za tisíce dolarů	[53] už prodávají svá vajíčka za tisíce dolarů za jedno	[53] již prodávají svá vajíčka za tisíc dolarů za kus
[54] A few are financing their entire educations this way	[54] Dokonce si s tím financují své studium	[54] A tímto způsobem financují své vzdělání	[54] a některé z nich si takto vydělávají na celá svá studia
[55] A very few are renting their uteruses as well	[55] A některé dokonce pronajímají své dělohy	[55] Některé ženy také pronajímají své dělohy	[55] Některé z nich také dokonce pronajímají své dělohy
[56] Should this be permitted?	[56] Má to být vůbec povoleno, něco takového?	[56] Mělo by něco takového být povoleno?	[56] Otázkou je, zda by toto mělo být povoleno
[57] The market doesn't say	[57] To nám trh neříká	[57] Na to nám trh odpověď nedává	[57] Ale trh nám odpověď nedává
[58] Some wealthy people	[58] Někteří boháči	[58] Někteří bohatí lidé	[58] Někteří lidé, zámožní lidé
[59] who desperately need healthy organs	[59] kteří zoufale potřebují zdravé orgány	[59] kteří potřebují zdravé orgány	[59] kteří potřebují zdravé orgány
[60] to replace their failing ones	[60] aby jimi nahradili selhávající	[60] aby mohli dále žít	[60] za ty svoje, které již dobře nefungují
[61] are willing to pay almost any price	[61] jsou připraveni zaplatit téměř cokoli	[61] jsou ochotni zaplatit cokoliv	[61] jsou ochotni zaplatit jakoukoli cenu
[62] The world market has become so efficient	[62] světový trh se tak vyvinul	[62] Světový trh je natolik efektivní	[62] Trh je dostatečně efektivní
[63] information about buyers and sellers so readily	[63] informace o kupujících, prodávajících jsou všude	[63] že dnes je možné najít rychle kontakt na někoho,	[63] a informace jsou velmi dostupné

available	k dostání	kdo prodává nebo kupuje to, co prodat nebo kupovat potřebujeme	
[64] technologies of refrigeration and transportation so advanced	[64] a všechno tak pokročilo		[64] technologie jsou pokročilé
[65] that it's rumored	[65] že dokonce se tvrdí		[65] že se dokonce říká
[66] that some of the world's poor	[66] že někteří lidé chudí na světě	[66] Lidé v chudých zemích dokonce	[66] že někteří lidé v chudých oblastech světa
[67] may be hastening the deaths of relatives	[67] upřednostňují smrt svých příbuzných	[67] jsou ochotni přispět ke smrti svého příbuzného	[67] urychlují smrt svých příbuzných
[68] in order to cash in	[68] aby z toho měli peněžní výtěžek	[68] aby mohli prodat jeho orgány	[68] aby je mohli zpeněžit

	Tlumočník č. 4	**Tlumočník č. 5**	**Tlumočník č. 6**
[1] Now, during the past five centurie	[1] V průběhu posledních pěti století	[2] V Polanyich	[1] A v této době
[2] according to Polanyi	[2] podle Polanyia-podle Polanyiho	[1] v posledních pěti stoletích	
[3] market relationships have steadily replaced	[3] vztahy na trhu nahradily	[3] byly tržní vztahy nahradily	
[4] most social and political relationships	[4] politické a společenské vztahy	[4] politické a sociální vztahy	
[5] And the trend continues to this day	[5] A tato tendence pokračuje až dodnes	[5] a tento trend pokračuje až do dnešní doby	[5] dnes tento trend pokračuje
[6] You in the Czech republic	[6] Vy v České republice	[6] Vy v České republice	[6] a to se týká i České republiky
[7] have lived through the great transformation	[7] ste prožili velkou transformaci	[7] jste si zažili velkou transformaci	[7] která právě prošla velkou reformací
[8] from communism to capitalism	[8] z komunismu ke kapa-kapitalismu	[8] od komunismu ke kapitalismu	[8] od-z komunismu na kapitalismu
[9] Everywhere, it seems	[9] Všude-Zdá se, že všude	[9] Zdá se, že všude na světě	[9] Zdá se, že všude
[10] markets are becoming more powerful even than societies	[10] trhy se stávají mocnějšími než společnosti	[10] se prhy-trhy stávají silnější než společnosti	[10] jsou trhy silnější než společnosti
[11] There appears to be less and less room	[11] Zdá se, že je stále méně prostoru	[11] Je stále méně méně prostoru	[11] Zdá se, že je stále méně místa
[12] for moral judgments about human worth	[12] pro morální úsudek o hodnotě člověka	[12] pro morální náhledy a názory na lidský život	[12] pro morální posudky
[13] or the sanctity of human life and human needs	[13] a kvalitě lidských-lidského života a potřeb	[13] lidské hodnoty a potřeby	[13] Pro svatost života
[14] separate and distinct from supply and demand	[14] Toto je přesně-přísně odlož-odděleno od poptávky a dodávky		[14] A stále více místa pro nabídku a poptávku
[15] Yet, on closer inspection		[15] Pokud se na to podíváme blíže	
[16] the idea of a market	[16] Myšlenka trhu	[16] myšlenka trhu	[16] Myšlenka trhu
[17] as somehow separate from social and political relationships	[17] je jaksi oddělena od sociálních a politických vztahů	[17] je jist- na-jistým způsobem oddělená od politických a sociálních vztahů	[17] který je jaksi oddělen od společnosti a morálních hodnot
[18] and the moral values they reflexy	[18] Morální hodnoty, které odrážejí		
[19] seems quite odd	[19] vypadají pon-poněkud zvláštně	[19] A to je velmi zvláštní	[19] se mi zdá dost zvláštní
[20] Polanyi's analysis	[20] Pol- Analýza Polanyiho	[20] Polanyiho analýza	[20] Analýza, kterou jsem tu zmínil
[21] while undoubtedly correct in its broad sweep	[21] která je jistě v širokém smyslu správná	[21] byla v širším měřítku správná	[21] má velký záběr a tvrdí
[22] neglects a basic reality	[22] zanedbává jednu zásadní skutečnost	[22] Ovšem zanedbává jednu-jeden základní fakt	
[23] Markets, as such	[23] Trhy jako takové	[23] trhy jako takové	[24] že společnosti nejsou jen tak někde ve

			vzduchoprázdnu
[24] do not exist in a state of nature	[24] neexistují v přirozeném stavu	[24] neexistují v přirozeném stavu	[23] a to se týká i trhů
[25] Absent a set of decisions about how they are to be organized	[25] Rozhodnutí o tom, jak by měly být organizovány	[25] Pokud ne- neexistuje sada pravidel, podle kterých se trhy budou řídit,	
[26] we don't have markets	[26] takové trhy zde neexistují	[26] tak mrhy-trhy neexistují	
[27] we have chaos	[27] existuje chaos	[27] existuje jen chaos	[27] Nemáme chaos
[28] A market is a human artifact	[28] Trh je lidský výrobek	[28] Trh je lidský výtvor	[28] ale trh je vlastně lidský artefakt
[29] reflecting the sum of a set of basic moral judgments	[29] a odráží jakési morální úsudky o tom	[29] který reflektuje jisté morální názory o tom	[29] a trošku reflektuje
[30] about how we wish to live together	[30] jak bychom si přáli žít všichni společně	[30] jak si společně představujeme naše soužití	[30] jak si přejeme žít
[31] Consider private property, for example	[31] Vemte v úvahu například soukromý majetek	[31] Dejme si například osobní vlastnictví-osobní vlastnictví	[31] Například
[32] the essential building block of capitalism	[32] a budování kapitalismu		
[33] New technologies are rapidly challenging our views about it	[33] Nové technologie rychle mění naše-pohledy na nás samotné	[33] Nové technologie velmi mění náš názor na osobní vlastnictví	[33] nové technologie se-zpochybňují některé naše ná-dřívější názory
[34] and even about personhood	[34] na naši osobnost	[34] a osobní informace	
[35] Personal information about you, or me	[35] Informace o vás nebo o mě	[35] Osobní informace o mě či vás	[35] o-a naše osobní informace
[36] can now be found on the Internet	[36] mohou být naleznuty na internetu	[36] jsou k dispozici na internetu	[36] dnes mohou být k nalezení na internetu
[37] and used for free	[37] a volně využity	[37] a můžou být pr-kl-volně používány	
[38] or sometimes stolen	[38] nebo také zcizeny	[38] či ukradeny	[38] a někdy i ukradeny
[39] Who owns such information?	[39] Kdo vlastní takové informace?	[39] Kdo vlastní takové informace?	[39] Kdo vlastní takové informace?
[40] Is there a property right on such information?	[40] Je na to nějaké právo?		[40] Existuje vlastnické právo pro ochranu osobních údajů?
[41] It has not been fully developed			
[42] The market doesn't tell us	[42] To nám trh neříká	[42] Má-trh nám na tuto otázku neodpovídá	[42] To nám trh neřekne
[43] And what about the purchase or sale of human beings or body parts?	[43] A co prodej nebo koupě lidských bytostí nebo orgánů?	[43] A co se týče například nákupu a prodeje lidí či lidských orgánů	
[44] Therapeutic cloning	[44] Co terapeutické klonování	[44] Terapeutické klonování	[44] Terapeutické klonování je další příklad
[45] in order to retrieve stem cells from an embryo	[45] které bere kmenové buňky z embrya	[45] za účelem získání buněk z embrya	[45] kdy z kmenových buněk můžete vytvořit embryo
[46] could save countless lives	[46] které zachraňuje některé studenty vysokých škol, kteří se tím živí?	[46] by mohlo zachránit bezpočet životů	
[47] But should such embryos be created for such purposes?	[47] Je-Má být dovoleno odebírat tyto kmenové buňky z embryí	[47] Ale měly by embrya být vytvářena za takovýmto účelem?	[47] Ale měly by taková embrya být vytvářena pro například lékařské úk-účely?
[48] And, if so			
[49] who will generate the eggs	[49] a kde budou-kde se budou brát vajíčka	[49] A kdo bude vyprodukovávat vajíčka	[49] A kdo je bude vyrábět?
[50] needed for them?	[50] pro tyto kmenové buňky?	[50] která jsou k tomu nutná	
[51] Again the market does not have an answer for us	[51] Tak na to odpověď nemáme	[51] Trh nám nenabízí odpověď	[51] Na to trh nemá odpověď
[52] College women in prestigious American universities	[52] Studentky na prestižních amerických univerzitách	[52] Ženy studující na prestižních amerických univerzitách	[52] Univerzitně vzdělané ženy dnes někdy-nebo univerzitní studentky
[53] are already selling their eggs for thousands of dollars each	[53] prodávají svá vajíčka za tisíce dolarů za každé	[53] prodávají svá vajíčka za tisíce dolarů	[53] dnes někdy prodávají svoje vajíčka
[54] A few are financing their entire educations this way	[54] Některé si tak financují celé vzdělání	[54] Někteří z nich tak-některé z nich tak financují celé své studium	[54] a tím někdy-po-někdy financují celé své vzdělání

[55] A very few are renting their uteruses as well	[55] A některé také, i když ne mnohé, propůjčují své dělohy	[55] Existují i takové, které pronajímají své dělohy	
[56] Should this be permitted?	[56] Mělo by to být povoleno?	[56] Mělo by toto jednání být povoleno?	[56] Mělo by tohle být povoleno?
[57] The market doesn't say	[57] To nám trh neříká	[57] Trh nám nedává odpověď	[57] Na to nám trh odpověď neposkytuje
[58] Some wealthy people	[58] Někteří bohatí lidé	[58] Někteří bohatí lidé	[58] Někteří bohatí lidé
[59] who desperately need healthy organs	[59] kteří zoufale potřebují zdravé orgány	[59] kteří nepřežijí bez jiných, bez nových zdravých orgánů	[59] kteří potřebují-který potřebují zdravé orgány
[60] to replace their failing ones	[60] aby nahradili své nefungující		
[61] are willing to pay almost any price	[61] jsou ochotni zaplatit téměř cokoli	[61] jsou ochotni zaplatit jakoukoli cenu	[61] jsou ochotni zaplatit téměř jakoukoli cenu
[62] The world market has become so efficient	[62] Světový trh se stává tak efektivním	[62] Světový trh je tak efektivní	[62] A světový trh tak funguje tak-tak dokonale
[63] information about buyers and sellers so readily available	[63] informace o kupcích a prodávajících jsou zcela dostupné	[63] jsou k dispozici informace o produjících a kupujících	[63] že nám poskytuje možnost-možnost prodávat a kupovat orgány
[64] technologies of refrigeration and transportation so advanced	[64] technologie přepravy a zmrazení jsou velice pokročilé	[64] A technologie transportu a zmrazení jsou tak vyvinu-vyvinuté, že je toto vše možné	
[65] that it's rumored	[65] A tak některé- a tak se říká	[65] Povídá se	[65] a možná
[66] that some of the world's poor	[66] že někteří příbuzní chudých	[66] že někteří chudí na světě	[66] že někteří lidé v chudších místech země
[67] may be hastening the deaths of relativem	[67] se těší až oni zemřou	[67] urychlují smrt svých příbuzných	[67] i zabíjejí-zabíjejí příbuzné
[68] in order to cash in	[68] aby mohli vydělat	[68] aby z toho měli peněžní užitek	

	Tlumočník č. 7	**Tlumočník č. 8**	**Tlumočník č. 9**
[1] Now, during the past five centuries	[1] Za posledních pět století	[1] Během posledních pěti století	[2] Podle Polanyiho
[2] according to Polanyi		[3] se však tyto vztahy	[1] za posledních pět-za posledních pět století
[3] market relationships have steadily replaced	[3] se tržní-se tyto tržní vztahy nahradily	[2] podle tohoto historika ekonomie	[3] tržní vztahy nahradily
[4] most social and political relationships	[4] většinu společenských a politických vztahů	[4] změnily a sociální vztahy byly nahrazeny vztahy ekonomickými a politickými	[4] sociální a politické vztahy
[5] And the trend continues to this day	[5] a tento trend pokračuje až dodnes	[5] Tento trend pokračuje dodneška	
[6] You in the Czech republic	[6] Vy tady v České republice	[6] Vy v České republice	[6] Stejně je tomu i v České republice
[7] have lived through the great transformation	[7] jste prožili transformaci	[7] jste sami prožili veliký obrat	[7] Česká republika přechází
[8] from communism to capitalism	[8] od komunismu ke kapitalismu	[8] z komunismu ke kapitalismu	[8] od kapital-od socialismu a komunismu ke kapitalismu
[9] Everywhere, it seems	[9] a zdá se, že všude	[9] A všude se zdá	[9] Trhy se všude
[10] markets are becoming more powerful even than societies	[10] jsou trhy mnohem-jsou mocnější než společnosti	[10] že trh je stále silnější a mocnější než vliv společnosti	[10] dostávají větší moc, než má společnost
[11] There appears to be less and less room	[11] Zdá se, že je stále méně místa	[12] A zdá se, že morálka	[11] A není tady prostor pro to
[12] for moral judgments about human worth	[12] pro morální rozhodování o hodnotě člověka	[11] je utlačována a trochu zaháněna do kouta	[12] abychom uvažovali o hodnotě lidského života
[13] or the sanctity of human life and human needs	[13] lidského života a jeho potřeb		[13] nebo o lidských potřebách
[14] separate and distinct from supply and demand	[14] které jsou odlišné od nabídky a poptávky	[14] a stále více převládají ty ekonomické zákony nabídky a poptávky	[14] bez ohledu na poptávku a nabídku na trhu

[15] Yet, on closer inspection	[15] Ale pokud se podíváme blíže na tento problém		[15] Když se na to však podíváme z bližšího pohledu
[16] the idea of a market	[16] myšlenka trhu	[16] Obecně ta-ten fenomén trhu	[16] myšlenka trhu
[17] as somehow separate from social and political relationships	[17] odděleného od společenských a politických vztahů	[17] je samozřejmě odlišený, nebo je to něco jiného než společnost a společenské vztahy	[17] bez ohledu na sociální a politické vztahy
[18] and the moral values they reflexy	[18] a tedy morálních hodnot, které reflektují		
[19] seems quite odd	[19] je trošičku podivná		[19] se zdá být zvláštní
[20] Polanyi's analysis	[20] Polanyiho analýza	[20] Podle Polanyiho platí	[20] Polanyi
[21] while undoubtedly correct in its broad sweep	[21] i když je správná ve svém širokém záběru	**závada, část chybí…** posuzovat zcela specificky	[21] má možná pravdu v širokém pohledu
[22] neglects a basic reality	[22] opomíjí základní skutečnost		[22] ale na jedno zapomíná
[23] Markets, as such	[23] Trhy jako takové	[23] protože trh	[23] Trhy
[24] do not exist in a state of nature	[24] neexistují v přírodě samy o sobě	[24] sám o sobě neexistuje, není to nic přirozeného	[24] neexistují bez přičinění člověka
[25] Absent a set of decisions about how they are to be organized	[25] Pokud neučiníme rozhodnutí, jak je organizovat	[28] Trh vymysleli lidé	[25] Když nemáme pravidla toho, jakým způsobem trhy organizovat
[26] we don't have markets	[26] nemáme trhy	[25] a je dobré tedy vymyslet i dobrá pravidla, jak tento trh organizovat	[26] trhy nefungují
[27] we have chaos	[27] máme chaos	[26] protože jinak nebude žádný trh	[27] jsou ve stavu chaosu
[28] A market is a human artifact	[28] Trh je výtvorem člověka	[27] bude to prostě jenom chaos	[28] Trhy vytvářejí lidé
[29] reflecting the sum of a set of basic moral judgments	[29] Zrcadlí se v něm základní morální rozhodnutí o tom	[29] A trh a situace na trhu ukazuje	[29] a lidé mají určité morální hodnoty a názory na to
[30] about how we wish to live together	[30] jak chceme společně žít	[30] jak si lidé přejí zachovávat morální zákony a nakolik se snaží prosazovat	[30] jakým způsobem je správné žít
[31] Consider private property, for example	[31] Například osobní vlastnictví		
[32] the essential building block of capitalism	[32] je základním stavebním kamenem kapitalismu		[32] Základním článkem kapitalismu je trh
[33] New technologies are rapidly challenging our views about it	[33] Nové technologie-nové technologie mění náš názor na tuto myšlenku	[33] Již jsem hovořil o tom,že nové technologie zcela mění náš svět	
[34] and even about personhood		[34] a mění i naši představy o občanství, o takovém světovém občanství	
[35] Personal information about you, or me	[36] například na internetu můžete sehnat	[36] Například můžete si najít	[35] Osobní informace o mně i o vás
[36] can now be found on the Internet	[35] osobní informace jak o mně tak o vás	[35] osobní informace o mnoha lidech na internetu	[36] dnes můžeme najít na internetu.
[37] and used for free			[37] Často je můžeme získat zdarma
[38] or sometimes stolen		[38] Dokonce můžete tyto informace ukrást	[38] nebo je můžeme ukrást
[39] Who owns such information?	[39] a kdo vlastně vlastní tyto informace?	[39] Je zde také otázka vlastnictví těchto osobních údajů	[39] Kdo informace vlastní?
[40] Is there a property right on such information?	[40] Je tam nějaké autorské právo na tyto informace?		[40] Existuje vlastnické právo na takové informace?
[41] It has not been fully developed	[41] Nebylo ještě vytvořeno		[41] Právo zatím nebylo v tomto ohledu dostatečně vyvinuto
[42] The market doesn't tell us	[42] A trh nám na tuto otázku neodpovídá		
[43] And what about the purchase or sale of human beings or body parts?	[43] Anebo co takový prodej lidských jedinců nebo dokonce částí lidského těla?	[43] A to jsme tedy hovořili pouze o osobních údajích, ale na trhu můžete koupit nebo prodat například i lidské	[43] Lidé obchodují s orgány

		orgány	
[44] Therapeutic cloning	[44] Léčebné klonování		[44] Dochází ke klonování embryí
[45] in order to retrieve stem cells from an embryo	[45] které se snaží vytvořit embryonální kmenové buňky	[45] nebo buňky, kmenové buňky	
[46] could save countless lives	[46] které mohou zachránit mnoho životů		[46] za účelem zachování mnoha životů
[47] But should such embryos be created for such purposes?	[47] Ale měly by být embrya-měla by být embrya vytvářena pro tyto účely	[47] Je zde otázka, zda tedy pěstovat embrya pro získ-získání kmenových buněk	[47] Měly by však tato embrya být vytvářena za tímto účelem?
[48] And, if so		[46] které samozřejmě mohou velice pomáhat ve zdravotnictví	[48] S tím souvisí otázka
[49] who will generate the eggs	[49] A kdo bude vůbec tyto-tato embrya vytvářet		[49] kdo bude produkovat vajíčka
[50] needed for them?			[50] která potřebujeme pro vytvoření embryí
[51] Again the market does not have an answer for us	[51] A opět nám trh na tyto otázky neodpovídá	[51] ale je to otázka opět taková na hraně	
[52] College women in prestigious American universities	[52] Studentky vysokých škol v Americe	[52] Některé americké studentky	[52] Řada vzdělaných žen
[53] are already selling their eggs for thousands of dollars each	[53] už dnes prodávají svá vajíčka za tisíce dolarů za jedno vajíčko	[53] již prodávají svá vajíčka po tisíci dolarech	[53] již prodává svá vajíčka za tisíce dolarů
[54] A few are financing their entire educations this way	[54] a některé dokonce tedy takto financují své studium	[54] a financují si tak svá studia	[54] A dokážou si tím financovat vzdělání
[55] A very few are renting their uteruses as well	[55] A dokonce i některé pronajímají své dělohy	[55] Také se objevují případy takzvaného pronájmu dělohy	[55] Některé ženy dokonce pronajímají své dělohy
[56] Should this be permitted?	[56] Mělo-měli bychom toto dovolit?	[56] Je tedy otázka, zda tyto věci umožnit nebo zda je podporovat, zda je vůbec schvalovat	[56] Mělo by toto být legální?
[57] The market doesn't say	[57] Opět trh nám na tuto otázku neodpovídá		[57] Mark-trh na to nemá odpověď
[58] Some wealthy people	[58] Někteří velmi bohatí lidé	[58]Jestliže někdo	[58] Někteří bohatí lidé
[59] who desperately need healthy organs	[59] kteří potřebují zdravé orgány	[59] potřebuje například nový orgán	[59] potřebují nové orgány
[60] to replace their failing ones	[60] aby tak nahradili jejich nemocné	[60] pro transplantaci	[60] neboť ty jejich selhávají
[61] are willing to pay almost any price	[61] jsou ochotni zaplatit téměř jakoukoli cenu	[61] tak bude samozřejmě ochotný zaplatit jakoukoli cenu	[61] a tito lidé jsou ochotni zaplatit téměř cokoli, aby je dostali
[62] The world market has bečíme so efficient	[62] Světový trh je velmi efektivní	[62] a trh mu nabídne na tuto poptávku, trh bude na tuto poptávku reagovat	
[63] information about buyers and sellers so readily available	[63] protože informace o kupujících a prodej-prodávajících jsou vždy k dispozici		[63] Trh nabízí informace o tom, kdo má jaké orgány k dispozici
[64] technologies of refrigeration and transportation so advanced	[64] a také je opravdu vyvinutá síť přepravy a zmrazování		[64] takže služby s tímto související jsou natolik rozvinuté
[65] that it's rumored		[xx] A zase je zde nebezpečí toho, že to může být zneužito	[65] že existují zprávy o tom
[66] that some of the world's poor	[66] Někteří chudí lidé	[66] někdo	[66] že některé chudší státy a občané v nich žijící
[67] may be hastening the deaths of relatives	[67] se snaží urychlit smrt svých příbuzných	[67] může prodat nebo může uspíšit smrt nějakého příbuzného	[67] nabízejí orgány svých umírajících příbuzných a snaží se urychlit jejich smrt
[68] in order to cash in	[68] aby na tom vydělali	[68] aby prodal jeho orgány	[68] aby získali peníze

	Tlumočník č. 10	Tlumočník č. 11	Tlumočník č. 12
[1] Now, during the past five centuries	[1] Od jisté doby	[1] Za posledních pět set let	[2] Nicméně podle Polanyiho
[2] according to Polanyi		[2] podle Polanyiho se	[1] v následujících pěti stoletích
[3] market relationships have steadily replaced	[3] ekonomické zásady nahradily	[4] ty sociální a politické vztahy	[3] se vztahy, nebo tržní vztahy nas-nahradily
[4] most social and political relationships	[4] společenské vztahy	[3] nahradily tržními vztahy	[4] většinu politických a sociálních společenských vztahů
[5] And the trend continues to this day		[5] A tento trend pokračuje až do současnosti	[5] A tento trend vypadá, že pokračuje dodneška
[6] You in the Czech republic	[6] a dnes vy v České republice	[6] V České republice	[6] Vy v České republice
[7] have lived through the great transformation	[7] prožíváte velkou transformaci	[7] jste zažili velkou transformaci	[7]jste prožili velkou transformaci
[8] from communism to capitalism	[8] od komunismu ke kapitalismu	[8] od komunismu ke kapitalismu	[8] z komunismu do kapitalismu
[9] Everywhere, it seems	[9] Zdá se	[9] a všude, jak se zdá	[9]A všude, zdá se
[10] markets are becoming more powerful even than societies	[10] že trhy mají čím dál tím větší sílu než společnosti	[10] jsou trhy v současné době už skoro důležitější než společnost	[10] jsou trhy daleko mocnější, daleko mocnější než společnosti
[11] There appears to be less and less room	[11] Zdá se, že je stále méně prostoru	[11] A zbývá stále méně a méně místa	[11]Zdá se, že je stále méně místa
[12] for moral judgments about human worth	[12] pro morálku o hodnotě lidství	[12] pro morální hodnocení ceny člověka	[12] pro morální soudy o ceně lidského života
[13] or the sanctity of human life and human needs	[13] o hodnotě lidských potřeb	[13] a posvátnosti lidského života	[13]o lidských potřebách. Lidské potřeby a lidský život
[14] separate and distinct from supply and demand	[14] a že jsou tyto potřeby odděleny od principu nabídky a poptávky	[14] a tato témata se v žádném případě nerovnají nabídce a poptávce	[14] který je tak odlišný od nabídky a poptávky
[15] Yet, on closer inspection	[15] Když se ovšem na tu záležitost podíváme podrobněji, tak vidíme	[15] Když se na to podíváme blíže	[15] Nicméně pokud se na to podíváme blíže
[16] the idea of a market	[16] že myšlenka trhu	[16] tak ty ideje o trhu	[16]trh
[17] as somehow separate from social and political relationships	[17] je oddělená od politických a sociálních vztahů	[17] jsou-jsou odlišné než to, jak by měla fungovat společnost.	[17] který je odtržený od politických a sociálních vztahů, nebo myšlenka trhu, který je odtržený od politických a sociálních vztahů
[18] and the moral values they reflexy	[18] a morálních hodnot, které tyto představují		
[19] seems quite odd			[19] je poměrně zvláštní
[20] Polanyi's analysis	[20] Polanyiho analýza	[20] A to, co napsal Karl Polanyi	[20] I když měl Polanyi
[21] while undoubtedly correct in its broad sweep	[21] je určitě pravdivá	[21] je obecně docela pravda	[21]v širším smyslu pravdu
[22] neglects a basic reality	[22] ale opomíjí základní realitu	[22]ale zanedbal jednu zásadní věc	[22] zapomněl na jednu zásadní věc
[23] Markets, as such	[23] Trhy jako takové	[23] Protože trhy jako takové	[23] Trh
[24] do not exist in a state of nature	[24] neexistují v-přirozeně	[24]neexistují přirozeně	[24] neexistuje jen sám o sobě
[25] Absent a set of decisions about how they are to be organized	[25] Musí se rozhodovat o tom, jak budou fungovat. Kdybychom tyto rozhodnutí nečinili	[25] Protože kdyby někdo nerozhodl o tom, jak budou trhy uspořádány	[25] Existuje zde rozhodnutí podle toho, jak je trh-nebo rozhodnutí, která trh organizují. Bez takovýchto rozhodnutí, bez organizace
[26] we don't have markets		[26]tak bychom neměli žádné trhy	
[27] we have chaos	[27] tak bychom měli chaos	[27] a měli bychom chaos	[27] by to byl chaos
[28] A market is a human artifact	[28] Trh je produkt člověka	[28]Chao-Trh je lidský artefakt	
[29] reflecting the sum of a set of basic moral judgments	[29] který je založený na morálce	[29] a je založen na nějakých zásadních morálních úsudcích o tom	[29] Je zde určitý soubor morálních soudů
[30] about how we wish to live	[30] a na tom, jak spolu chceme	[30] jak by měl vlastně fungovat	[30]jak si myslíme, že bychom

together	nažívat		chtěli žít společně
[31] Consider private property, for example	[31] Soukromé vlastnictví	[31] Osobní vlastnictví	[31] Pokud se podíváme na soukromé vlastnictví
[32] the essential building block of capitalism	[32] základ volného trhu	[32]je základem kapitalismu	[32]bylo považováno za základní blok kapitalismu
[33] New technologies are rapidly challenging our views about it	[33] v této oblasti nám technologie velmi mění způsob pohledu na tuto záležitost	[33] a nové technologie ovšem-ovšem zpochybňují i toto osobní vlastnictví	[33] Nicméně moderní technologie toto stále více zpochybňují
[34] and even about personhood		[34]protože informace o lidech	
[35] Personal information about you, or me	[35] Osobní informace o vás nebo o mně	[35]velmi osobní informace	[35] Osobní informace o mně, o vás
[36] can now be found on the Internet	[36] nelze najít na internetu	[36] už například můžete najít na internetu	[36]můžete najít na internetu
[37] and used for free	[37] a být zneužity použity zdarma	[37] Někdo je svobodně používá	[37] a použít zdarma
[38] or sometimes stolen	[38] nebo ukradeny	[38] jiný je například prodává	[38] Anebo někdy jsou tyto informace dokonce ukradeny
[39] Who owns such information?	[39] Kdo tedy vlastní osobní data?	[39] Ale kdo vlastní tyto informace?	[39] Kdo vlastní takovéto informace?
[40] Is there a property right on such information?	[40] Má někdo právo je vlastnit?		[40] Je zde nějaké autorské právo na tyto informace?
[41] It has not been fully developed			
[42] The market doesn't tell us	[42] Todle nám trh neříká	[42] To nám trh v žádném případě neřekne	[42] To nám trh neříká
[43] And what about the purchase or sale of human beings or body parts?	[43] A co takhle nákup a prodej lidských bytostí? Částí lidského těla	[43] No a co potom teprve prodej lidí nebo částí lidský těl	[43] A co se říká o prodeji nebo nákupu lidský těl, částí lidských těl nebo lidských-lidí?
[44] Therapeutic cloning	[44] klonování?	[44]co potom terapeutické klonování	[44] A například terapeutické klonování, klonování pro terapeutické účely
[45] in order to retrieve stem cells from an embryo	[45] Kmenové buňky	[45] kdy odběr kmenových buněk z embrya	
[46] could save countless lives	[46] by mohly zachránit spoustu životů,	[46] by mohl zachránit lidské životy?	[46] může zachránit spousty životů
[47] But should such embryos be created for such purposes?	[47] ale měly by vznikat embrya z kmenových buněk pro takovéto účely?	[47] Ale otázkou je, jestli taková embrya by měla být produkována za tímto účelem.	[47] Nicméně jak se z-jak získat takovéto informie-embrya?
[48] And, if so			
[49] who will generate the eggs	[49] A kdo nám poskytne vajíčka	[49] A kde by se vzaly ty vajíčka	[49] Jak získat takováto vajíčka
[50] needed for them?	[50] aby mohla kmenová buňka vzniknout	[50]ze kterých by vznikla tato embrya	[50] která jsou potřebná pro embrya?
[51] Again the market does not have an answer for us	[51] To nám trh také neodpoví	[51] Na to nám trh neodpoví	[51] Opět mark-trh nám nedává odpověď
[52] College women in prestigious American universities	[52] Ženy na univerzitách	[52]Studentky na amerických preš-prestižních univerzitách	[52] Ženy na amerických univerzitách
[53] are already selling their eggs for thousands of dollars each	[53] prodávají svá vajíčka za tisícovky dolarů	[53] už prodávají svá vajíčka jedno za tisíce dolarů	[53]často prodávají své vajíčka-svá vajíčka tisíc dolarů za j-za kus
[54] A few are financing their entire educations this way	[54] Některé si tímto způsobem financují celé své vzdělání	[54]a často si tak financují celá studia	[54] A mnoho-mnohé z nich si takto financují své-svá studia
[55] A very few are renting their uteruses as well	[55] Některé také pronajímají svou vlastní dělohu	[55] A některé z nich dokonce i pronajímají svoje dělohy	[55] Pár takovýchto žen také pronajímá své dělohy
[56] Should this be permitted?	[56] Má tohle být povoleno?	[56] Otázkou je, jestli by tohle mělo být povoleno	[56] Mělo by to být dovoleno?
[57] The market doesn't say	[57] Ale na tuhle otázku nám trh neodpoví	[57]A na to trh také neodpoví	[57] To nám opět trh neříká
[58] Some wealthy people	[58] Bohatí lidé	[58] Někteří bohatí lidé	[58] Zámožní lidé
[59] who desperately need healthy organs	[59] kteří potřebují zdravé orgány	[59]potřebují zdravé orgány	[59]kteří potřebují zdravé orgány
[60] to replace their failing ones	[60] aby mohli žít	[60] aby nahradili ty nemocné	[60] tak aby mohli nahradit své

		svoje	selhávající
[61] are willing to pay almost any price	[61] jsou ochotni zaplatit jakoukoliv cenu	[61]a zaplatí za ně v podstatě cokoli	[61] zaplatí téměř jakoukoliv cenu, aby tyto nové orgány dostali
[62] The world market has bečíme so efficient	[62] Světový trh je tak efektivní,	[62] Ten trh už je velmi samostatný	[62] A světový trh je tak efektivní, tak účinný
[63] information about buyers and sellers so readily available	[63] informace o prodejčích a nákupčích jsou přístupné a tak jednoduše dostupné	[63] je tam spousta informací o těch jednotlivých účastnících	[63] že můžete najít prodávajícího a kupujícího
[64] technologies of refrigeration and transportation so advanced		[64] technologie například skladování těchto orgánů a částí lidských těl už jsou tak vyvinuté	[64] Technologie tak vyspěla, že se dál stále zlepšuje, možnost zmrazení a tak dále
[65] that it's rumored		[xx] že opravdu s tímto jde-jde pracovat	[65] Říká se
[66] that some of the world's poor	[66] že někteří-nejchudší lidé tohoto světa		[66] že v některých částech světa, v chudých částech světa
[67] may be hastening the deaths of relatives	[67] předstírají, že někteří jejich příbuzní jsou mrtví		[67] příbuzní dokonce spěchají na smrt svého-svých příbuzných
[68] in order to cash in	[68] aby na ně dostali zaplaceno		[68] tedy, aby mohli je výhodně prodat

Projev II (spontánní)

	Tlumočník č. 1	**Tlumočník č. 2**	**Tlumočník č. 3**
[1] Secondly	[1] Za druhé	[1] Za druhé	[1] Druhou otázkou
[2] the question arises about vocational education	[2] je tady otázka středního odborného školství	[2] Druhou otázkou je odborné vzdělávání	[2] je odborné školství a vzdělávání
[3] How early should young people be deciding	[3] Jak – v jak mladém věky by měli lidé se rozhodovat o tom	[3] Jak by mladí lidé měli rozhodovat	[3] Jak brzy by se měli studenti rozhodovat o tom
[4] about their careers	[4] co budou v budoucnosti dělat	[4] o svém budoucím zaměstnání?	[4] jakou-jakým směrem se budou při své kariéře ubírat?
[5] how early in their development	[5] Jak brzy v jejich vývoji	[5] V jaké fázi vývoje	[5] A kdy
[6] should they be making decisions about	[6] by se měli rozhodovat o tom	[6] by se měli rozhodovat	[6] by měli činit to rozhodnutí
[7] where they are going to go with thein life's work	[7] kam se chtějí v životě dostat	[7] kterým směrem se vydají a jaké zaměstnání by chtěli jednou dělat?	[7] o své budoucnosti? A o tom, jakou práci budou v budoucnu vykonávat?
[8] The problem with vocational education	[8] Problém se středním odborným školstvím	[8] Problém s odborným vzděláním	[8] Problémem s odborným školstvím
[9] in an economy that is globalizing	[9] v globalizující se ekonomice	[9] v globalizované ekonomice	[9] v globalizovaném světě
[10] and also becoming technologically so different from one year to another	[10] a technologizující se- kde dochází k těm změnám rok od roku dramatičtějším	[10] a v technicky rychle se vyvíjející ekonomice	[10] který je technologicky odlišný od minulosti
[11] is that what is learned of, got vocationally	[11] je-je ten, že právě znalosti v odborné	[11] je, že odborné vzdělání	[11] je, že odborné znalosti, které nabydeme ve škole
[12] can so quickly become obsolete	[12] dost rychle zastávají – za-zastarávají	[12] rychle zastarává	[12] velmi rychle zastarávají
[13] A set of skills that were relevant today	[13] Znalosti, které dneska hrály obrovskou roli	[13] Znalosti a schopnosti, které byly aktuální včera	[13] To, co jsme se naučili teď
[14] may not be relevant tomorrow	[14] mohou zítra být bezcenné	[14] nebudou aktuální zítra. A z tohoto důvodu je třeba, aby vzdělání bylo hodně aktuální	[14] již totiž zítra nemusí vůbec platit
[15] A particular decision about a career path	[15] Určité znalosti	[15] To, co se děti naučí	[15] A proto rozhodnutí o kariéře
[16] that may be perfectly appropriate	[16] třeba jsou skvělé		[16] která činíme
[17] at the age of fourteen	[18] ve věku třinácti	[17] ve čtrnácti	[18] ve věku třinácti
[18] or thirteen	[17] čtrnácti		[17] nebo čtrnácti let

[19] may be inappropriate	[20] ale než tomu člověku bude dvacet	[19] už nemusí být aktuální	[19] nemusí být vůbec platná
[20] by the time that person is aged twenty	[19] tak už ty znalosti vlastně budou nanic	[20] když je jim dvacet	[20] v době, kdy je tomu člověku dvacet
[21] or twenty-two			[21] nebo dvacet dva
[22] Not only has the world changed	[22] Nejen se mění svět a znalosti	[22] protože svět se velice rychle mění	[22] Nejenže se mění svět
[23] but the individual in the world may have changed	[23] vymění se i jedinci		[23] ale mění se i jednotlivec ve společnosti
[24] Given the rapidity of change	[24] Při tak rychlém tempu změn	[24] A v důsledku této změny	[24] Vzhledem k rychlosti těchto změn
[25] it may be that someone discovers	[25] zjistíme	[25] mohou lidé zjistit	[25] někdo může zjistit
[26] that they have a great interest or passion in a new field	[26] že lidé musejí mít- nebo lidé si tedy musí vyvinout vášeň a lásku pro témata	[26] že se zajímají o nějakou oblast	[26] že se zajímá o úplně jiný obor
[27] that was not even created	[27] která-o kterých ani nevěděli, že existují	[27] která neexistovala	[27] než ve kterém se vyškolil a vzdělal
[28] when they were twelve	[28] když jim bylo dvanáct		
[29] or thirteen			[29] před-když mu bylo třináct
[30] or fourteen		[xx] když procházeli vzdělávacím systémem	[30] nebo čtrnáct let
[31] Therefore the question before us		[31] A tak zůstává otázkou	[31] Leží tedy před námi otázka
[32] is how should we structure vocational education		[32] jak bychom měli strukturovat odborné vzdělávání	[32] jak bychom měli strukturovat odborné školství
[33] and also how early should we ask young people	[33] Neboli právě otázka věku	[33] a jak by se mladí lidé měli rozhodovat	[33] a kdy bychom měli nutit mladé lidi
[34] to make those decisions	[34] kdy se mají děti specializovat	[34] na co se chtějí specializovat	[34] k tomu rozhodnutí o budoucí kariéře
[35] My bias would be	[35] já bych tvrdil	[35] Já se domnívám	[35] Já bych doporučoval
[36] in favor of making the decisions later	[36] že spíš později	[36] že by děti měly se rozhodovat spíše později kterým směrem se vydají	[36] aby tato rozhodnutí činili později
[37] rather than earlier	[37] než dřív		[37] spíše než dříve
[38] and rather than vocational education	[38] A spíš než odborné škol- střední školství		[38] a aby se spíše než na odborné vzdělávání
[39] there would be a more general education	[39] spíš by se mělo akcentovat obecné školství	[39] A z tohoto důvodu by se hlavní vzdělání mělo soustředit na obecnější schopnosti	[39] dával důraz na obecnější vzdělávání
[40] again around critical learning skills			[40] opět s důrazem na kritické myšlení
[41] around how to become a life-long learner	[41] a naučit ty děti víc aby se, aby byly flexibilní	[41] na rozvíjení schopnosti učit se celý život	
[42] so that one is not caught with skills that are obsolete	[42] aby-aby vlastně uměly v životě se přizpůsobovat novým oborům, novým poznatkům	[42] na rozvíjení toho, aby lidé- aby jejich vzdělání nezastarávalo	[42] Aby tak nedocházelo k tomu, že znalosti, které člověk nabyde, zastarají
[43] One is able and equipped to continuously learn on the job	[43] aby s nimi vydržely pracovat po celý život	[43] a aby byli schopni se neustále vyvíjet	[43] protože to se může naučit v praxi
[44] A third issue concerns cosmopolitanism	[44] Za třetí je tady kosmopolitanizmus	[44] Třetí oblast se týká kosmopolitanizmu	[44] Třetí otázka se týká kosmopolitanizmu
[45] And let me be clear about this	[45] Musím nejdříve upřesnit, co tím myslím	[45] Vysvětlím tento pojem	[45] A rád bych toto trochu ujasnil
[46] The education that I had as a young boy in school	[46] Vzdělání, které jsem já jako dítě dostal	[46] Vzdělání, které se dostalo mně, když jsem byl malý	[46] Vzdělání, které jsem já získal jako mladý chlapec
[47] was very closely related to the state in the United States	[47] bylo velmi úzce spjato se stavem Spojených států	[47] bylo velice úzce spjato se státem	[47] se velice úzce pojilo k historii a prostředí Spojených Států
[48] in which I grew up.	[48] kde jsem – pardon: s- v tom- s tím určitým státem, kde jsem vyrůstal	[48] kde jsem vyrost	
[49] New York state had its own curriculum	[49] byl to stát New York	[49] Vyrůstal jsem v New Yorku, který měl své vlastní	[49] a státu New York.

		osnovy	
[50] and I learned the history of New York state	[50] Neboli, učili jsme se o historii	[50] Učil jsem se o historie-historii New Yorku	[50] Já jsem se učil historii státu New York
[51] I learned about the geography of New York state	[51] a zeměpisu státu New York	[51] o geografii státu New York	[51] učil jsem se o jeho zeměpisu
[52] I was an expert in New York state	[52] byl jsem odborník na stát New York	[52] byl jsem expertem na stát New York	[52] byl jsem specialistou na stát New York
[53] I'm glad I learned all that	[53] Já jsem za ty znalosti rád	[53] Jsem velice rád, že jsem se to všechno naučil	[53] Jsem samozřejmě rád, že jsem toto všechno se to naučil
[54] but a question can be asked	[54] ale mohu se tedy ptát	[54] ale otázkou je	[54] ale nejsem si už tak jist tím
[55] about how that learning has benefited me	[55] jak mi tato-tyto znalosti dopomohly k – jak byly přínosné	[55] jak tyto vědomosti byly později přínosné	[55] jak mi to prospělo
[56] relative to a more cosmopolitan learning	[56] pro moji vlastně kosmopolitní znalosti	[56] pro mě jakožto občana kosmopolitní společnosti	[56] vzhledem k kosmopolitanizmu
[57] that might for example have given me		[57] Neměl jsem totiž	[57] Mohl jsem získat
[58] greater insights into the rest of the world		[58] ponětí o zbytku světa	[58] více informací třeba o zbytku světa
[59] It seems to me		[59] Je třeba brát v ohled to	[59] A přijde mi
[60] that as we globalize	[60] Tak jak se postupně globalizujeme	[60] že v důsledku globalizace	[60] že v našem globalizovaném světl-světě
[61] and as technology becomes more and more important	[61] a jak se stále více technologie stává důležitou	[61] a nových technologií	[61] kdy jsou technologie potřebné
[62] that our young people need to gain	[62] potřebují mladí lidé	[62] potřebují mladí lidé mít	[62] se děti potřebují naučit
[63] not only a knowledge of the world	[63] nejen znalost světa	[63] nejen znalosti světa	[63] nejen základní znalosti
[64] but an understanding of other people	[64] ale pochopení jiných lidí	[64] ale i schopnost rozumět ostatním lidem	[64] ale také povědomí o různých jiných lidech
[65] Language, multi-languages become very important	[65] Jazyků, řada jazyků, multilingvismus se stává důležitým faktorem	[65] Jazyky a výuka jazyků jsou velice důležité	[65] a proto je zde velká potřeba učit se množství jazyků
[66] In the United States today, for example	[66] Například dnes ve Spojených státech	[66] Ve Spojených Státech v současné době	[66] Ve Spojených Státech
[67] it is very hard for an adult to be successful	[67] je velmi těžké být úspěšný	[67] je velice těžké pro dospělého, aby měl úspěch	[67] je velice obtížné pro dospělého, aby uspěl
[68] unless he or she knows not only English	[68] pokud ta dospělá osoba neumí mluvit jiným jazykem než angličtinou	[68] bez toho, aby znal nejen angličtinu	[68] pokud tento člověk zná pouze angličtinu
[69] but also Spanish	[69] Potřebujete němčinu, španělštinu	[69] ale také španělštinu	[69] protože ve Spojených Státech se nyní rozšiřuje španělština
[70] The United States is becoming a bilingual society very rapidly	[70] protože Spojené státy se stávají multilingvální nebo bilingvální společností	[70] Spojené Státy se stávají bilingvní společností	[70] a Spojené Státy jsou tak vlastně bilingvní zemí

	Tlumočník č. 4	**Tlumočník č. 5**	**Tlumočník č. 6**
[1] Secondly	[1] Za druhé si myslím	[1] Za druhé	[1] Dále
[2] the question arises about vocational education	[2] že existuje otázka týkající se odborného vzdělávání	[2] otázka co se týče odborného-co se týče odborného vzdělání	[2] vzniká otázka odborného vzdělávání
[3] How early should young people be deciding	[3] Jak brzy by lidé měli-mladí lidé měli se rozhodovat o tom	[3] Jak brzo by se lidé měli rozhodovat	[3] Jak bychom brzo-jak brzo bychom měli začít dělit děti
[4] about their careers	[4] čím chtějí být	[4] o své kariéře?	[4] do-podle jejich zaměření?
[5] how early in their development	[5] V jakém věku by se ve svém rozvoji	[5] Kdy	[6] Měly by rozhodovat o tom
[6] should they be making decisions about	[6] měli rozhodnout o tom	[6] by měli činit rozhodnutí o tom	[7] jakou kariéru budou dělat
[7] where they are going to go with their life's work	[7] kam chtějí směřovat svůj pracovní život	[7] kam-kam se bude ubírat jejich cesta?	[5] a v jakém-v jakém věku by to mělo být?
[8] The problem with vocational education	[8] Problémem-problém s odborným vzděláním	[8] Problém s odborným vzděláním	

[9] in an economy that is globalizing	[9] v globalizované ekonomice	[9] v globalizované ekonomice	[9] V ekonomice, která je-se globalizuje
[10] and also becoming technologically so different from one year to another	[10] glob-a která je velice rozvinutá technologicky, se-a liší se každý rok	[10] a také v ekonomice, která je technologicky stále vyspělejší	[10] a která se technologicky liší nebo mění rok od roku
[11] is that what is learned of, got vocationally	[11] Je obtížné to-protože technologie a zaměření se		[11] je takový-takovéto vzdělávání
[12] can so quickly become obsolete	[12] velice rychle zastarávají	[12] je těžké najít uplatnění	[12] zastaralé
[13] A set of skills that were relevant today	[13] To, co je dnes aktuální	[13] Věci, které můžete uplatnit dnes	[13] Schopnosti, které jsou relevantní dnes
[14] may not be relevant tomorrow	[14] nemusí být aktuální zítra	[14] totiž už nemusíte uplatnit zítra	[14] mohou být irelevantní zítra
[15] A particular decision about a career path	[15] Jednotlivé z-rozhodnutí týkající se budoucnosti		[15] A navrhovat tedy kariéru
[16] that may be perfectly appropriate	[16] může být například vhodné	[17] Ve čtrnácti	
[17] at the age of fourteen	[18] ve třinácti	[18] tři- třinácti letech	[17] v roce-ve čtrnácti
[18] or thirteen	[17] čtrnácti letech, ale například	[16] je vhodné ho učit některé dovednosti	[18] nebo patnácti letech
[19] may be inappropriate	[20] až tato osoba bude dvacetiletá	[20] které ovšem už ve věku dvaceti	[19] může být nevhodné
[20] by the time that person is aged twenty	[19] toto rozhodnutí už nemusí být aktuální a navíc může být zastaralé	[19] vhodné nejsou	[20] v době, kdy člověku je dvacet
[21] or twenty-two			
[22] Not only has the world changed			[22] Nejenom že se změnil svět
[23] but the individual in the world may have changed			[23] ale i-změnil se i osobní-osobnostní svět člověka
[24] Given the rapidity of change	[24] Vezmeme-li v úvahu, že tyto změny se stále objevují		
[25] it may be that someone discovers	[25] může se stát, že někdo objeví-nalezne se	[25] Možná také někdo objeví v průběhu doby	[25] Může se stát, že někdo zjistí
[26] that they have a great interest or passion in a new field	[26] zájem v oblasti	[26] že má vášeň nebo zájem o nový obor	[26] že mají veliký zájem o nový-o nové pole
[27] that was not even created	[27] který ještě nebylo vytvořeno	[27] který ještě nebyl vynalezen	[27] které ani neexistovalo
[28] when they were twelve			[28] v době, kdy jim bylo dvanáct
[29] or thirteen	[29] v tu dobu, kdy mu bylo třináct	[29] když tomu člověku bylo třináct tři-	
[30] or fourteen	[30] nebo čtrnáct	[30] či čtrnáct	[30] nebo čtrnáct let
[31] Therefore the question before us	[31] Proto zde stojí před námi otázka toho	[31] Pro nás tedy otázkou zůstává	[31] Takže otázka, která stojí před námi
[32] is how should we structure vocational education	[32] jak bychom měli strukturovat odborné vzdělávání	[32] jak strukturovat odborné vzdělávání	[32] je, jak bychom měli strukturovat odborné vzdělávání
[33] and also how early should we ask young people	[33] a také v jakém věku by se děti měly rozhodovat o tom	[33] a jak brzo bychom měli chtít po dětech či mladých lidech	[33] a jak brzo by měli mladí lidé
[34] to make those decisions	[34] co chtějí dělat	[34] aby se takto rozhodli	[34] rozhodovat o tom, jakým směrem půjdou
[35] My bias would be	[35] Já si myslím	[35] Já jsem pro to	[35] Já bych se přikláněl k tomu
[36] in favor of making the decisions later	[36] že by se tak mělo dít později	[36] aby dělali takováto rozhodnutí spíše později	[36] abychom se dělili podle zájmů co nejpozději
[37] rather than earlier	[37] spíše než dříve		
[38] and rather than vocational education	[38] A spíše než odborné vzdělávání	[38] A byl bych také pro to, aby odborné vzdělání	
[39] there would be a more general education	[39] bych podporoval všeobecné vzdělávání	[39] bylo více obecné	
[40] again around critical learning skills	[40] týkající se všeobecných schopností učit se		[40] A myslím si, že by to mělo být právě na základě kritických schopností, kritických kognitivních

			schopností
[41] around how to become a life-long learner	[41] A také bychom se měli zabývat celoživotním vzděláváním	[41] Aby se také mladé-mladý lidi zvykli na to, že se budou třeba učit -budou muset učit celý život	
[42] so that one is not caught with skills that are obsolete	[42] abychom nezůstali u znalostí, které jsme se naučili jako mladí		
[43] One is able and equipped to continuously learn on the job	[43] ale měli bychom stále pokračovat ve vzdělávání, i když již pracujeme		[43] Člověk je schopen a vybaven, aby se neustále učil i během práce
[44] A third issue concerns cosmopolitanism	[44]Třetím problémem, který se týká kosmopolit-kosmopolitanizmu	[44]Třetí oblastí je kosmop-kosmopolitanizmus	[44]Třetí téma se týká kosmopolitanizmu nebo žití v mnoho sp-
[45] And let me be clear about this	[45] Chtěl bych to vysvětlit	[45] A rád bych se k tomu vyjádřil přesně	
[46] The education that I had as a young boy in school	[46] Vzdělávání, které jsem já obdržel jako mladý chlapec ve škole	[46] Vzdělání, které jsem já jako mladý chlapec dostal	[46] Zkušenost, kterou jsem měl já jako malý chlapec
[47] was very closely related to the state in the United States	[47] bylo velice úzce spojeno se státem New York ve Spojených státech	[47] bylo velmi úzce spjato se státem ve Spojených státech	[47] měl-souvisel úzce se státem
[48] in which I grew up.	[48] kde jsem já vyrůstal	[48] kde jsem vyrůstal	[48] ve kterém jsem vyrůstal
[49] New York state had its own curriculum	[49]Osnovy byly vlastní tomuto státu	[49] tedy s New York State, který měl vlastní osnovy	[49] což byl stát New York
[50] and I learned the history of New York state	[50] učil jsem se historii New York-státu New York	[50] učil jsem se historii New-tohoto státu	[50] který maj-měl svoji vlastní historii
[51] I learned about the geography of New York state	[51] také zeměpis státu New York	[51] učil jsem se o geo-o zeměpisu tohoto státu	[51] já jsem se učil o geografii státu New York
[52] I was an expert in New York state	[52] byl jsem odborník na stát New York	[52] a byl jsem expert na stát New York	[52] byl jsem expert na newyorský stát
[53] I'm glad I learned all that	[53] Jsem velice rád, že jsem se to všechno naučil	[53] Jsem rád, že jsem se to všechno naučil	[53] Jsem rád, že jsem se tomu všemu naučil
[54] but a question can be asked	[54] ale otázkou je zda	[54] ale otázkou zůstává	[54] ale je možné se ptát
[55] about how that learning has benefited me	[55] jak mi to pomohlo	[55] jak jsem mohl-jaké výhody jsem měl z tohoto vzdělání	[55] jak mi prospělo toto vzdělání
[56] relative to a more cosmopolitan learning	[56] v mém-mých znalostech o celém světě	[56] jak jsem to mohl uplatnit v kosmopolit-kosmopolitním světě	[56] v dnešním kosmopolitním světě?
[57] that might for example have given me	[57] Zda mi to umožnilo	[57] Dalo mi to	[57] Jestli mi umožnilo
[58] greater insights into the rest of the world	[58] vhled do zbytku světa	[58] vhled do problémů na jiných-v jiných částech světa?	[58] pochopit dnešní svět lépe
[59] It seems to me	[59] Zdá se mi		
[60] that as we globalize	[60] že v čase globalizace	[61] Technologie se stává více a více důležitou	
[61] and as technology becomes more and more important	[61] kdy je technologie čím dál tím důležitější	[60] a nacházíme se v čase globalizace	[61]Dnes, kdy jsme-kdy se technologie stává stále důležitější
[62] that our young people need to gain	[62] naši mladí lidé potřebují získat	[62] Mladí lidé tedy potřebují	[62] a mladí lidé musí získat
[63] not only a knowledge of the world	[63]znalosti-nejen znalosti o světě	[63] nejenom znalost o světě	[63] vědomosti o světě
[64] but an understanding of other people	[64] ale také pochopení jiných lidí	[64] ale také musí se učit porozumět ostatním lidem	[64] ale především o lidech
[65] Language, multi-languages become very important;	[65] jazyků-potřebují znát jazyky. Jazyky jsou čím dál důležitější	[65] nejenom-nejenom učit se cizí jazyky, i když tohle je velmi důležité	[65] Jazyk, a to mnoho jazyků, se stávají čá-čím dál důležitější
[66] In the United States today, for example	[66] Ve Spojených státech dnes například	[66] Ve Spojených státech je dnes	[66]Ve Spojených státech dnes
[67] it is very hard for an adult to be successful	[67] je velice obtížné pro dospělého, aby byl úspěšný	[67] velmi těžké, aby byl dospělý člověk úspěšný	[67] je těžké být úspěšný jakožto dospělý člověk
[68] unless he or she knows not only English	[68] pokud nezná další jazyk kromě	[68] pokud nezná jiný jazyk než angličtinu	[68] pokud nemluví nejenom anglicky
[69] but also Spanish	[69] nezná španělštinu vedle angličtiny	[69] důležitá je i španělština	[69] ale také španělsky

[70] The United States is becoming a bilingual society very rapidly	[70] Spojené státy se stávají dvojjazyčnou společností, a to velice rychle	[70] protože Spojené státy se rapidně stávají bilingvní společností	[70] Spaněl-americké-Spojené státy americké se stávají velmi rychle dvojjazyčným-dvojjazyčnou oblastí

	Tlumočník č. 7	**Tlumočník č. 8**	**Tlumočník č. 9**
[1] Secondly	[1] Za druhé		[1] Další otázkou
[2] the question arises about vocational education	[2] další otázkou je odborné vzdělání	[2] Otázky se také objevují v souvislosti s odborným vzděláváním	[2] je odborně vzdělání
[3] How early should young people be deciding	[3] Jak brzy se mají mladí lidé rozhodnout	[3] V jakém věku máme rozhodnout	[3] V jakém věku by se mladí lidé měli rozhodovat o tom
[4] about their careers	[4] jakou zvolí kariéru?	[4] že dítě už se nemá vzdělávat všeobecně	[4] jakou cestou se ve své kariéře budou ubírat?
[5] how early in their development	[5] Jak brzy v jejich vývoji		[5] Měli by-kdy
[6] should they be making decisions about	[6] by měli rozhodovat o tom		[6] by se měli rozhodovat
[7] where they are going to go with their life's work	[7] kam se chtějí-jakou cestou se chtějí ubírat?	[7] ale má se soustředit a vyučit se třeba nějakému řemeslu už konkrétnímu	[7] a vybírat si profesi?
[8] The problem with vocational education	[8]Problém odborného vzdělání	[8] Ten problém s odborným vzděláváním	[8] Problém odborného vzdělání
[9] in an economy that is globalizing	[9] globalizované ekonomi-globalizující se ekonomiky	[9] v hospodářství, které se neustále globalizuje	[9] v globální ekonomice
[10] and also becoming technologically so different from one year to another	[10] a ekonomiky, která se technologicky velmi mění	[10] a ve kterém se rozvíjí technologie	[10] v ekonomice, která se z hlediska technologií tak liší
[11] is that what is learned of, got vocationally	[11] je, že takovéto odborné vzdělání	[11] je to, že všechno, co se naučíte	[11] způsobuje to, že odborné vzdělání
[12] can so quickly become obsolete	[12] může být zastaralé	[12] tak to se velice rychle stane zastaralým	[12] velice rychle zastarává
[13] A set of skills that were relevant today	[13] Takové vzdělání, které je relevantní dnes	[13] Pokud se dneska něco naučíte, nějaký obor	[13] Dovednosti, kterým se dnes učíme
[14] may not be relevant tomorrow	[14] nemusí být relevantní zítra	[14] tak za určitou dobu už možná ten obor vůbec nebude zapotřebí	[14] možná už nebudou zítra potřeba
[15] A particular decision about a career path	[15] Rozhodování o jejich kariérním postupu by mělo začít asi někdy		[15] To
[16] that may be perfectly appropriate			[16] co možná stačí
[17] at the age of fourteen	[18] kolem třináctého		[18] když nám je třináct
[18] or thirteen	[17] čtrnáctého věku		[17] nebo čtrnáct
[19] may be inappropriate	[19] ale nemusí být vhodné		[19] možná není dostačující
[20] by the time that person is aged twenty	[20] v době, kdy tomuto člověku bude dvacet let		[20] když nám je dvacet
[21] or twenty-two			[21] nebo dvacet dva let
[22] Not only has the world changed		[22] A navíc tedy nejenom lidé, nejenom svět se mění	[22] Nejen svět se mění
[23] but the individual in the world may have changed	[23] Změ-možná se změní také role indi-jednotlivce ve společnosti	[23] ale také se mění jednotlivci v tomto světě	[23] ale mění se také jednotlivci žijící v tomto světě
[24] Given the rapidity of change			
[25] it may be that someone discovers	[25] možná také někdo zjistí později	[25] Ukázalo se-nebo ukazuje se občas	[25] Může se stát, že někdo zjistí
[26] that they have a great interest or passion in a new field	[26] že ho zajímá nová oblast	[26] že lidé se o něco zajímají když jsou mladí, něco vystudují, ale pak se třeba objeví nějaký nový obor	[26] že má velký zájem o novou oblast aktivit nebo vzdělání
[27] that was not even created	[28]která v-v době, kdy jim bylo dvanáct	[xx] a nebo oni sami zjistí, že vlastně to, co vystudovali, je	[27] která ještě neexistovala

		nebaví a že by třeba chtěli dělat něco jiného. A opět by zde tedy měla být možnost, aby toto nové mohli dělat	
[28] when they were twelve	[29] čtrnáct		
[29] or thirteen	[30] patnáct let		
[30] or fourteen	[27] ještě neexistovala		[xx] když se rozhodoval o své kariéře
[31] Therefore the question before us	[31] A proto otázkou pro nás je		
[32] is how should we structure vocational education	[32] jak strukturovat odborné vzdělání		[32] Na to musí reagovat struktura odborného vzdělání
[33] and also how early should we ask young people	[33] a jak brzy bychom měli chtít po mladých lidech		
[34] to make those decisions	[34] aby se rozhodovali o své kariéře		
[35] My bias would be	[35]Já osobně	[35] Podle mého názoru by tedy	[35] Já bych se přimlouval za to
[36] in favor of making the decisions later	[36] bych se přikláněl k tomu, aby dě- tito mladí lidé se rozhodovali poz-spíše později	[36] toto rozhodnutí čemu se vyučíte nebo jakému oboru se budete věnovat, by mělo nastat spíše později	[36] aby se rozhodování o budoucí kariéře dělalo spíše později
[37] rather than earlier	[37] než dříve	[37] než dříve	
[38] and rather than vocational education	[38] a v oblasti odborného vzdělání si myslím		[38]a aby namísto odborného vzdělání
[39] there would be a more general education	[39] že bychom měli mladé lidi vzdělávat spíše všeobecně	[39] A mělo by se tedy vycházet z všeobecného vzdělávání	[39] se dostávalo studentům spíše obecné vzdělání
[40] again around critical learning skills			[40] a aby se učili schopnostem kritického myšlení
[41] around how to become a life-long learner	[41] aby se vzdělávali celý svůj život	[41] A také z celoživotního vzdělávání	[41] aby se z nich stali celoživotní studenti
[42] so that one is not caught with skills that are obsolete	[42] Aby nezískali schopnosti nebo vzdělání, které potom bude zastaralé		[42] aby se jim nestávalo, že vzdělání, které se jim dostane, brzy zastará
[43] One is able and equipped to continuously learn on the job	[43] ale aby se neustále v průběhu své kariéry učili	[43] Pokud dáte studentovi určité základy, tak pak bude schopný dále se celoživotně vzdělávat a třeba i měnit obory nebo měnit vlastně obor své pracovní činnosti	[43] a oni nebudou potom schopni vykonávat vybranou profesi
[44] A third issue concerns cosmopolitanism	[44]Třetí oblastí je kosmopolitanizmus		
[45] And let me be clear about this	[45] A chtěl bych tedy jen ujasnit		
[46] The education that I had as a young boy in school	[46] že vzdělání, které jsem získal já jako mladý chlapec ve škole	[46] Co se týče mě, tak já jsem vystudoval ve škole obor	[46] Vzdělání, které jsem dostal já jako malý chlapec ve škole
[47] was very closely related to the state in the United States	[47] bylo úzce spojeno se státem	[47] který vlastně velice souvisel se státem	[47] se velice úzce týkalo Spojených států, nebo konkrétně státu
[48] in which I grew up.	[48] v něm-v němž jsem vyrostl	[48] ve kterém jsem vyrůstal	[48] ve kterém jsem vyrůstal
[49] New York state had its own curriculum	[49] tedy ve státě New York. Měl-Tento stát měl svoje vlastní osnovy	[49] Já jsem vyrůstal ve státě New York	[49] New York měl své osnovy
[50] and I learned the history of New York state	[50]já jsem se učil historii tohoto státu	[50]a studoval jsem hodně o historii tohoto státu	[50]učil jsem se historii státu New York
[51] I learned about the geography of New York state	[51] učil jsem se také zeměpis tohoto státu	[51] o zeměpise,	[51] učil jsem se zeměpis tohoto státu
[52] I was an expert in New York state	[52] byl jsem opravdu expertem na stát New York	[52] byl jsem v podstatě odborníkem na tento stát	[52] byl jsem expertem na všechno, co se týkalo státu New York
[53] I'm glad I learned all that	[53] Jsem sice rád, že jsem se to všechno naučil	[53] Jsem velice rád, že jsem se to všechno učil	[53] Jsem velice rád, že jsem se to všechno naučil
[54] but a question can be asked	[54] ale je potřeba položit si otázku	[54] ale otázkou je	[54] ale musím se dnes ptát
[55] about how that learning has benefited me	[55] jak mě toto vzdělání obohatilo	[55] zda nebo nakolik toto přispělo	[55] jakým způsobem mi prospělo toto vzdělání

[56] relative to a more cosmopolitan learning	[56] ve vztahu ke kosmopolitnímu stylu vzdělání	[56] k mému celkovému vzdělávání	[56] z pohledu kosmopolitního
[57] that might for example have given me	[57]abych měl	[57] zda třeba například jsem získal	[57] z pohledu na základě kterého se zdá
[58] greater insights into the rest of the world	[58] lepší znalosti také o zbytku světa	[58] větší porozumění celému světu	[58] že je lepší mít znalosti z více oblastí světa
[59] It seems to me	[59] A vypadá to	[59] Už jsem zmínil to	
[60] that as we globalize	[60] že ruku v ruce s globalizací	[60] že svět se globalizuje	
[61] and as technology becomes more and more important	[61] a s důležitostí technologií	[61] a že stále více je-vzrůstá význam technologií	
[62] that our young people need to gain	[62] potřebují mladí lidé	[62] a s tím také souvisí to, že by se lidé měli	[62] Mladí lidé by neměli získávat
[63] not only a knowledge of the world	[63] nejen znalosti o světě		[63] pouze znalost o-znalost světa
[64] but an understanding of other people	[64] ale také je potřeba, aby chápali ostatní lidi	[64] učit porozumět i ostatním kulturám a jiným částem světa	[64] ale také znalost lidí
[65] Language, multi-languages become very important	[65] aby znali jazyky, a to je velice důležité	[65] S tím souvisí i význam studia cizích jazyků	[65] Musí se také učit nové jazyky
[66] In the United States today, for example	[66] Ve Spojených státech	[66] Co se týče USA	[66] Ve Spojených státech je dnes například
[67] it is very hard for an adult to be successful	[67] je velmi složité dnes pro dospělého člověka, aby byl úspěšný	[67] tak pro dospělého je velice obtížné prosadit se v oboru, nebo prosadit se v zaměstnání, udělat kariéru	[67] velice těžké, aby dospělý člověk uspěl
[68] unless he or she knows not only English	[68] aniž nezná-aniž zná jenom angličtinu	[68] pokud umíte pouze anglicky	[68] pokud nezná kromě angličtiny
[69] but also Spanish	[69] měl by znát také španělštinu	[69] je dobré také umět španělsky	[69] také španělštinu
[70] The United States is becoming a bilingual society very rapidly	[70] Spojené státy se stávají bilingvní společností, a to velice rychle		[70] Spojené státy se stávají bilingvní společností. A k této změně dochází velice rychle

	Tlumočník č. 10	**Tlumočník č. 11**	**Tlumočník č. 12**
[1] Secondly	[1] Další skupinou oblastí	[1] Za druhé	[1] Za druhé
[2] the question arises about vocational education	[2] je odborné vzdělávání	[2] tady máme otázku odborného vzdělávání	[2] co se týče odborného vzdělávání
[3] How early should young people be deciding	[3] Jak brzy by mladí lidé se měli schopni rozhodnout	[3] Jak brzy, v jakém věku by se měli děti nebo mladí lidé rozhodovat	[3] Jak brzy by se měli lidé-mladí lidé vybrat
[4] about their careers	[4] o své budoucí kariéře?	[4] o své kariéře	[4] svou kariéru, své odborné vzdělání, zaměření?
[5] how early in their development	[5] Jak brzy ve svém vývoji	[5] a jak brzy ve svém vývoji	[5] Jak brzo v jejich vývoji
[6] should they be making decisions about	[6] by měli dělat rozhodnutí o tom	[6] by měli dělat rozhodnutí o tom	[6] by se měli rozhodnout
[7] where they are going to go with their life's work	[7] kterým směrem se v životě vydají	[7] zda půjdou ve svém životě tou cestou nebo jinou cestou	[7] kam půjdou, kde budou pracovat, v jakém odvětví?
[8] The problem with vocational education	[8]Problém s odborným vzděláním	[8] Problém odborného vzdělávání	[8] Problém, který je spojen s odborným vzděláváním
[9] in an economy that is globalizing	[9] v globalizující ekonomice	[9] v globalizované ekonomice	[9] v globální ekonomice
[10] and also becoming technologically so different from one year to another	[10] a ekonomice, která se mění technologicky z roku na rok	[10] je také z technologického hlediska velmi rychlý a rychle se vyvíjí	[10] která se stává technologicky daleko odlišnější než to, co jste dříve znali
[11] is that what is learned of, got vocationally	[11] je možné, že odborné vzdělání	[11] Takže technologie, které jsme používali ještě před pár lety	[11] je, že odborné vzdělávání
[12] can so quickly become obsolete	[12] bude nadbytečné	[12] už jsou v současnosti nepoužitelné	[12] bude zastaralé

[13] A set of skills that were relevant today	[13] to, co se člověk naučí dnes	[13] A taktéž to, co se lidé naučili	[13] protože dovednosti, které jste se naučili dnes
[14] may not be relevant tomorrow	[14] už mu bude zítra nanic	[14] už není použitelné	[14] již nebudou relevantní v budoucnosti
[15] A particular decision about a career path	[15] Určité rozhodnutí o vývoji kariéry	[18] A některé dítě si například ve třinácti	[15] Nicméně v okamžiku, kdy lidé, kteří udělají rozhodnutí o svém odborném vzdělávání
[16] that may be perfectly appropriate	[16] může mít smysl	[17] čtrnácti letech	
[17] at the age of fourteen	[18] ve věku třinácti	[15] vybere určitý druh práce	[18] ve třinácti
[18] or thirteen	[17] čtrnácti let	[19a] ale potom se může zjistit, že ty postupy a vůbec tato práce	[17] čtrnácti letech
[19] may be inappropriate	[19] ale může být naprosto nesmyslné	[20] když má tento člověk dvacet let	[20] ve dvaceti letech zjistí
[20] by the time that person is aged twenty	[20] v momentě, kdy tomu stejnému člověku je dvacet devět	(19b) už nejsou potřeba a není to dále použitelné	[19] že to rozhodování bylo založeno na špatném zaklá-základě
[21] or twenty-two			
[22] Not only has the world changed	[22] Nejenom okolí		
[23] but the individual in the world may have changed	[23] ale i ten člověk ve svém okolí se mění		
[24] Given the rapidity of change	[24] a rychlost změn může vést k tomu	[24] Změny probývají-probíhají opravdu rychle	[24] Pokud je zde určitá změna
[25] it may be that someone discovers		[25] a možná někdo může objevit ve dvaceti	[25] někdo-někdo může objevit
[26] that they have a great interest or passion in a new field	[26] že člověk se začne zajímat o nová-nové oblasti	[26] úplně nějakou novou disciplínu	[26] že ho zajímá něco daleko jiného
[27] that was not even created	[28] které v době, kdy mu bylo dvanáct	[27] o které se před sedmi šesti lety ještě vůbec nevědělo, která neexistovala	[27] oblast, která dejme tomu neexistovala ještě
[28] when they were twelve	[29] třináct		[28] když tomu člověku bylo dvanáct
[29] or thirteen	[30] čtrnáct		[29] nebo třináct let
[30] or fourteen	[27] ještě ani neexistovaly		
[31] Therefore the question before us	[31] Otázka, která před námi stojí	[31] Proto se zde nabízí otázka	[31] Proto tedy otázka, kterou bysme se měli ptát
[32] is how should we structure vocational education	[32] je tedy to, jakým způsobem bysme měli odborné vzdělání strukturovat	[32] jak vlastně strukturovat, jak zařídit odborné vzdělání	[32] je, jak by mělo být odborné vzdělávání strukturováno
[33] and also how early should we ask young people	[33] a jak brzy bychom se mladých lidí měli ptát o tom		[33] a jak by-jak brzy by mladí lidé
[34] to make those decisions	[34] kterým směrem chtěli-chtějí vydat		[34] měli dělat-činit rozhodnutí ohledně svého odborného vzdělávání
[35] My bias would be	[35] Já bych byl raději	[35] Já jsem pro to, co se týče rozhodování dětí	[35] Já bych navrhoval
[36] in favor of making the decisions later	[36] kdyby toto rozhodnutí přišlo později	[36] aby se musely rozhodovat spíše později	[36] aby tato rozhodnutí mladí lidé činili později
[37] rather than earlier		[37] než dříve	[37] než dříve
[38] and rather than vocational education	[38] a kdyby místo odborného vzdělání	[38]A odborné vzdělávání	
[39] there would be a more general education	[39] děti dostávaly více odb-obecného vzdělání	[39] by mělo být opět spíše obecnější	[39]a aby opět tedy bylo spíše vzdělávací systém založeno-založen tedy na-na obecném vzdělávání
[40] again around critical learning skills	[41] aby se naučily učit se celý život	[40] nemělo by být založeno na memorování	[40] podporujícím kritické uvažování
[41] around how to become a life-long learner	[40] a řešit problémy, vyhledávat problémy	[41] děti by si měly zvyknout na to, že se celý život musí něco učit	[41]aby si mladí lidé osvojili určitou-určité dovednosti celoživotního vzdělávání
[42] so that one is not caught with skills that are obsolete	[42] A nezatěžovat je schopnostmi, dovednostmi, které jim budou za pět let	[42] a ne že se jednou naučí něco, co už potom nebude vůbec použitelné	

	třeba nanic		
[43] One is able and equipped to continuously learn on the job		[43] Musí se zavést celoživotní vzdělávání	
[44] A third issue concerns cosmopolitanism	[44] Třetí velkou oblastí, kterou-které se chci věnovat, je kosmopolitizmus	[44]Ta třetí otázka se týká kosmopolitizmu	[44]A třetí problematika je kosmopolitizmus
[45] And let me be clear about this	[45] Dovolte mi říct, co tím myslím	[45] Chtěl bych to trošku vysvětlit	[45] A chtěl bych to upřesnit
[46] The education that I had as a young boy in school	[46] Vzdělání, které se mi-kterého se mi dostalo jako malému chlapci ve škole	[46] To vzdělání, které jsem dostal já, jako chlapec ve škole	[46] Vzdělání, kterým jsem-které jsem obdržel já jako mladý chlapec-malý chlapec ve škole
[47] was very closely related to the state in the United States	[47] bylo velmi úzce spojeno v-se státem New York	[47] se velmi vázalo se státem	[47] bylo spojeno se státem
[48] in which I grew up.		[48] kde jsem vyrostl	[48] kde jsem vyrostl
[49] New York state had its own curriculum	[49] New York má své vlastní osnovy	[49] protože stát New York, tam jsem vyrostl, má svoje vlastní osnovy	[49] To byl tedy stát New York
[50] and I learned the history of New York state	[50]já jsem se učil dějiny New Yorku jako státu	[50]takže jsem se učil o historii	[50]A učil jsem se o dějinách státu New York
[51] I learned about the geography of New York state	[51] učil jsem se zeměpis svého státu	[51] a zeměpis jsem se učil New Yorku, tohoto státu	[51] o geografii-o zeměpisu
[52] I was an expert in New York state	[52] byl jsem expert na svůj stát New York	[52] a byl jsem opravdu už expert na stát New York	[52] byl jsem expertem, co se týče záležitostí státu New York
[53] I'm glad I learned all that	[53] Samozřejmě jsem velmi rád, že jsem se to všechno naučil	[53] Jsem samozřejmě rád, že jsem se toto všechno naučil	[53] Já jsem rád, že jsem se to naučil
[54] but a question can be asked	[54] ale je potřeba se zeptat	[54] ale můžeme si klást otázku	[54] ale měli bychom si položit otázku
[55] about how that learning has benefited me	[55] jak-co mi toto vzdělání přineslo	[55] jak mě tyto vědomosti posunuly	[55] jak mně toto vzdělání prospělo
[56] relative to a more cosmopolitan learning	[56] v rámci kosmopolitizmu	[56] k nějakému kosmopolitnějšímu vnímání	[56] co se týče více kosmopolitního vzdělání
[57] that might for example have given me	[57] Možná mi to nepřineslo	[57] A jak jsem získal, jaký jsem získal	[57] Jestli například jsem získal
[58] greater insights into the rest of the world	[58] schopnost dívat se na celý svět	[58] náhled na zbytek světa?	[58] lepší vhled do ostatních částí světa?
[59] It seems to me			[59]Zdá se mi
[60] that as we globalize	[60] jak se svět globalizuje	[60]Jak postupuje globalizace	[60] že tím s-postupem globalizace
[61] and as technology becomes more and more important	[61] a technologie získávají na významu	[61] a zvyšuje se důležitost technologií	[61] a s rozvojem technologie
[62] that our young people need to gain	[62] Je nutné si uvědomit, že naši mladí lidé se musí	[62] mladí lidé potřebují	[62] myslím si, že mladí lidé potřebují získat
[63] not only a knowledge of the world	[63] nejen o světě dozvědět	[63] nejenom něco znát o světě	[63] nejen znalost světa
[64] but an understanding of other people	[64] ale musí ho i chápat a chápat jiné lidi	[64] ale potřebují také znát něco o jiných lidech, pochopit jiné lidi	[64] ale i pochopení ostatních lidí
[65] Language, multi-languages become very important	[65] učit se jazyky a schopnost domluvit se s jinými národy je velmi důležitá	[65] Proto se zvyšuje důležitost výuky jazyků	[65] řeč je velmi důležitá, více-více-znalost více cizích řečí je daleko důležitější než dříve
[66] In the United States today, for example		[66] Ve Spojených státech je v současné době	[66] Ve Spojených státech v současnosti
[67] it is very hard for an adult to be successful	[67] Dnes je velmi těžké pro dospělého člověka být úspěšným	[67] velmi těžké pro mladého člověka uspět	[67] je velmi obtížné uspět
[68] unless he or she knows not only English	[68] pokud umí jenom angličtinu	[68] pokud nezná kromě angličtiny	[68] pokud neumíte více jazyků, nejen angličtinu
[69] but also Spanish	[69] Musí-mladý Američan musí umět i španělsky	[69] španělštinu	[69] ale zejména také španělštinu
[70] The United States is becoming a bilingual society very rapidly	[70] Státy se stáva-Spojené státy se velmi rychle dostávají do stavu, kdy budou bilingvní společností	[70] Spojené státy se proměňují v bilingvní společnost, a to velmi rychle	[70] Spojené státy se stávají bilingvní společností, a to velmi rychle

3.11. MĚŘENÍ ČASOVÉHO POSUVU

Nahrávky byly v laboratoři fonetiky přehrány z kazety do počítače a na CD. Pro měření výsledků experimentu jsem použila počítačový program doporučený a používaný pracovníky fonetického ústavu FF UK – Cool Edit. Tento program znázorňuje řeč křivkou a je schopen rozlišit dva hlasy na dva oscilografy umístěné nad sebou – tak je vidět (a z nahrávky i slyšet) souběžnost v každém okamžiku. Při analýze nahrávky v tomto programu je možné zvýšit rozlišení, tím se amplituda roztáhne do šířky, a je možné přesněji určit začátek požadovaného úseku. Program také umožňuje přepnout se pouze do zvukového záznamu jedné stopy a vypnout druhou, což pomáhá především u méně srozumitelných částí nebo tam, kde je na nahrávce jeden z hlasů výrazně hlasitější. Program je schopen měřit s přesností na tisíciny sekundy, ve své práci jsem tedy tuto přesnost využila, výsledné hodnoty časového posuvu jsem až poté zaokrouhlila na setiny sekundy. Důvodem k tomuto zaokrouhlení je, vedle návaznosti na diplomovou práci Ivany Pavlíčkové (která měřila s přesností na setiny sekundy), praktická stránka věci – rozdíl tisíciny sekundy je pro lidské ucho již příliš malý, aby jej vůbec bylo schopné zachytit.

Z programu jsem získala přesné údaje popisující začátky jednotlivých úseků (originálu i přetlumočení). U každého dvoustopě nahraného tlumočnického výkonu jsem prováděla měření jak časových údajů tlumočníka, tak i pokaždé znovu hodnot originálu. Původní přesvědčení, že časové údaje originálu by měly být na všech nahrávkách shodné, se totiž ukázalo jako chybné. Pořízené nahrávky vykazovaly rozdíly v časových údajích, na analyzovaném úseku činí rozdíly až 3-4 vteřiny. (Příčinou byla s největší pravděpodobností různá rychlost mechanismů magnetofonů v jazykové laboratoři na hlavní budově FF UK, kde byl experiment nahráván.) Proto jsou tedy v uvedených tabulkách naměřených výsledků u různých tlumočníků rozdílné výchozí časové hodnoty originálních projevů.

Získané číselné údaje jsem shrnula do tabulek. Z tabulek, které takto vzniknou a uvádí velké množství čísel, ale nelze na první pohled učinit závěr. Je důležité naměřené hodnoty také doplnit komentářem, přehledně graficky znázornit a statisticky zpracovat.

3.12. ANALÝZY ČASOVÉHO POSUVU V PŘETLUMOČENÍCH A GRAFICKÉ ZPRACOVÁNÍ

U každého tlumočníka byla provedena analýza jeho přetlumočení. Uvedena je vždy nejprve analýza připraveného čteného projevu (projev I) a pak projevu spontánního (projev II). Analýza vychází z naměřených časových údajů shrnutých do tabulek a názorněji prezentovaných i v grafech, a také z poslechů nahrávek.

Na začátku analýz uvádím obecnou charakteristiku projevu, například tempo, intonace, zda se v projevu vyskytují přeřeknutí, hezitační zvuky, zda se tlumočník opravuje. Dále jsou okomentovány nepřevedené jednotky a místa, kde došlo k výraznějším výkyvům v časovém posuvu. Na základě naměřených hodnot a poslechů nahrávek pak analyzuji důvody, které k těmto vynecháním a výkyvům v posuvu mohly vést. Na konci analýzy jsou uvedena maxima a minima časových posuvů. Příčin kolísání časového posuvu může být více. Větší časový posuv může být způsoben například syntaktickou výstavbou (která nutí tlumočníka vyslechnout delší úsek projevu, než může začít s převodem), opravami tlumočníka, vyšším stupněm abstraktnosti textu, nedostatkem redundance, informační nasyceností. Ke snížení časového posuvu může naopak dojít například vynecháním některého segmentu projevu (může se jednat o vynechání redundantních prvků), či použitím pravděpodobnostního prognózování.

Ke grafickému zpracování výsledků provedeného experimentu byl použit spojnicový graf se značkami zobrazenými v každé hodnotě, který má na ose Y nanesenou délku časového posuvu (v sekundách) a na ose X smyslové jednotky, na kterých byl časový posuv měřen (v grafu jsou uvedena čísla jednotek). Graf ukazuje, jaký posuv tlumočník měl u dané jednotky, přehledně je vidět i to, které jednotky nepřevedl. Do grafů znázorňujících časové posuvy jednotlivých tlumočníků jsem také zařadila spojnici trendu, která pomáhá stanovit základní vývojovou tendenci, tedy trend vývoje.

Analýza časového posuvu jednotlivých tlumočníků

Tlumočník*) 1 (projev I):

V tomto přetlumočení se objevuje poměrně hodně hezitačních zvuků; oprav či přeřeknutí je zde méně. Intonace je živá, tlumočník ji využívá pro zdůraznění důležitých částí.

---

*) Při odkazování na tlumočnice a tlumočníky, jejichž výkony v experimentu analyzuji, používám kvůli zachování anonymity pokusných subjektů jednotný tvar, a to generické maskulinum, i když tlumočnice měly jasnou převahu (10 tlumočnic, 2 tlumočníci), a bývalo by tedy více na místě při odkazování tuto skutečnost zohlednit. Tomuto tvaru dávám přednost z důvodu větší přehlednosti při uvádění v tabulkách i jednotlivých analýzách. V práci koherentně odkazuji generickým maskulinem, verze přes pomlčky (*tlumočník/tlumočnice*) by sice v popisech tlumočnických převodů být mohla, v tabulkách by ale vzhledem k omezenému místu nevyhovovala.

Zvažovala jsem i možnost nesjednocovat odkazování a odlišit tak, které z osob účastnících se experimentu byly ženského a které mužského pohlaví, ale od tohoto jsem nakonec upustila – v zájmu zachování anonymity účastníků experimentu. Rozdíly mezi výkony a přístupem žen tlumočnic a mužů tlumočníků nejsou předmětem analýzy.

Další variantou, kterou jsem zvažovala, bylo jednotné odkazování ženským rodem (což by, vzhledem k poměru tlumočnic a tlumočníků v mém experimentu, bylo opodstatněnější). I tuto variantu jsem nakonec zavrhla, neboť norma českého jazyka dává přednost generickému maskulinu jako obecnému tvaru pro odkazování.

Tempo tlumočník přizpůsobuje – na některých místech si ponechává větší odstup od řečníka než začne s převodem, aby tak získal lepší výhled na další jednotky, a pak pronáší projev rychlejším tempem (ale ne zbrkle a nesrozumitelně), aby vzniklý nárůst časového posuvu opět snížil.

Je zde 5 nepřevedených jednotek. U jednotek 28-30 byl příčinou vynechání nárůst časového posuvu u předchozích dvou jednotek – tlumočník obrátil pořadí jednotek 26 a 27. U zbývajících dvou jednotek (32 a 45) nebyl příčinou vynechání velký časový posuv, v obou případech tlumočník spíše zaváhal při produkci předchozí jednotky, věnoval jí větší díl pozornosti, a tím pak nezachytil následující informaci.

K výkyvům v časovém posuvu došlo také u jednotky 4, kvůli obtížím s formulací předchozí jednotky, podobný případ byl i u dalšího místa, kde je možné zaznamenat výkyv v posuvu – u jednotek 22 a 23. U jednotky 23 navíc tlumočník také pravděpodobně vyčkává se začátkem převodu, dokud nebude mít k dispozici ucelenější informaci.

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 8,05 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 0,74 s.

Tlumočník č. **1** – projev **I**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000	00:02,675	2,68
2	00:03,054	00:04,488	1,43
3	00:04,803	00:07,434	2,63
4	00:09,353	00:15,325	5,97
5	00:13,594	00:17,448	3,85
6	00:17,341	00:20,308	2,97
7	00:19,167	00:21,399	2,23
8	00:22,158	00:23,257	1,10
9	00:25,359	00:26,408	1,05
10	00:27,449	00:28,191	0,74
11	00:33,358	00:34,992	1,63
12	00:36,648	00:38,268	1,62
13	00:40,186	00:41,530	1,34
14	00:43,352	00:45,382	2,03
15	00:49,291	00:51,070	1,78
16	00:52,099	00:53,981	1,88
17	00:53,526	00:55,350	1,82
18	00:57,845	00:59,257	1,41
19	01:00,617	01:02,879	2,26
20	01:03,671	01:06,869	3,20
21	01:06,006	01:09,407	3,40
22	01:09,939	01:14,965	5,03
23	01:13,185	01:19,829	6,64
24	01:16,275	01:20,077	3,80
25	01:20,077	01:23,492	3,41
26	01:24,688	01:32,736	8,05
27	01:26,744	01:31,864	5,12
28	01:29,169		
29	01:32,891		
30	01:36,141		
31	01:40,247	01:42,448	2,20
32	01:42,428		
33	01:45,782	01:46,627	0,85
34	01:51,062	01:54,570	3,51
35	01:54,161	01:57,179	3,02
36	01:56,899	01:59,248	2,35
37	01:59,232	02:00,973	1,74
38	02:01,445	02:03,702	2,26
39	02:03,847	02:05,660	1,81
40	02:07,029	02:10,174	3,14
41	02:09,166	02:12,707	3,54
42	02:11,042	02:13,940	2,90
43	02:13,415	02:15,475	2,06
44	02:19,923	02:23,009	3,09
45	02:21,931		
46	02:25,163	02:26,854	1,69
47	02:28,657	02:29,752	1,10
48	02:33,571	02:35,352	1,78
49	02:34,437	02:36,001	1,56
50	02:36,605	02:38,278	1,67
51	02:38,263	02:40,568	2,31
52	02:42,190	02:44,883	2,69
53	02:45,266	02:47,219	1,95
54	02:51,140	02:53,421	2,28
55	02:55,451	02:56,973	1,52
56	03:00,355	03:01,698	1,34
57	03:03,044	03:04,666	1,62
58	03:05,781	03:07,209	1,43
59	03:07,070	03:08,236	1,17

60	03:09,927	03:11,006	1,08
61	03:11,812	03:13,915	2,10
62	03:15,322	03:16,977	1,66
63	03:17,836	03:20,717	2,88
64	03:22,090	03:26,730	4,64
65	03:26,782	03:28,245	1,46
66	03:28,231	03:29,668	1,44
67	03:30,056	03:33,978	3,92
68	03:32,914	03:36,119	3,20

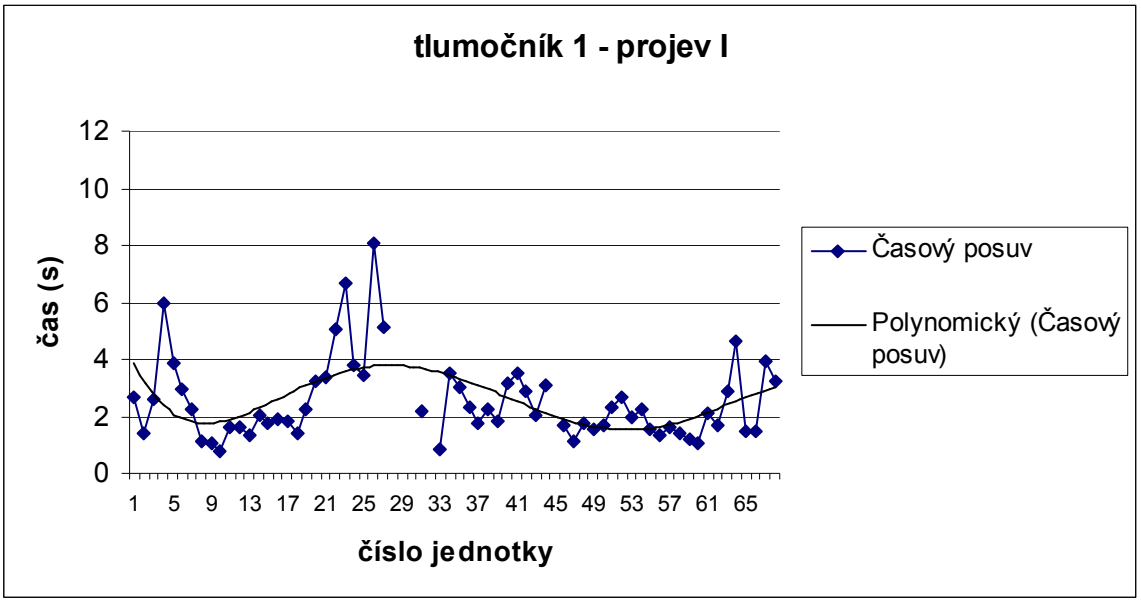

Tlumočník 1 (projev II):

U tohoto projevu se, podobně jako u projevu I, vyskytují poměrně často hezitační zvuky. Také zde jsou zpětné korektury již řečeného, zapříčiněné přeřeknutím nebo nevhodnou formulací. Intonace není monotónní, je dobře využívána pro zdůraznění, na některých místech kompenzuje chybný slovosled. Problémem je na některých místech kromě slovosledu také nedodržená větná konstrukce, chybné pády či předložky. Objevují se i nespisovné tvary (*teprv, to teda nevim, nevýhodama*), nadměrné používání ukazovacích zájmen, místy používání vycpávkových slov (*jako, prostě, vlastně*).

Je zde 9 nepřevedených jednotek. Jednotky 29-30 tlumočník vynechal z toho důvodu, že v předchozích přibližně čtyřech jednotkách začal narůstat časový posuv. Tento nárůst byl způsoben váhavou produkcí a opravováním u jednotek 26 a 27. Podobné je to u vynechání jednotek 57-59 – produkce předchozích jednotek (55-56) zabrala hodně času a pravděpodobně i kapacity pozornosti, která proto chyběla na poslech.

U jednotky 69 si tlumočník přidává navíc informaci, která v originálním projevu není – *but also Spanish / potřebujete němčinu, španělštinu*. U jednotky 69 také došlo k nárůstu časového posuvu – formulace předchozí jednotky byla pomalá, tlumočník pak zrychlil tempo.

Další výkyvy v posuvu jsou u jednotek 12-19, kde tlumočník spíše čeká na ucelenější informace a pak teprve začíná s převodem. Informaci, kterou vyslechl a zpracoval, převádí v obráceném pořadí – jednotky 18 a 17, 20 a 19. Další nárůst posuvu je například u jednotky 49, kde je příčinou pomalejší produkce a opravy v předchozí jednotce.

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 10,04 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 0,85 s.

Tlumočník č. **1** – projev **II**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00.000	00:02,618	2,62
2	00:01,707	00:03,506	1,80
3	00:05,995	00:07,360	1,37
4	00:10,739	00:12,596	1,86
5	00:12,788	00:15,133	2,35
6	00:16,457	00:18,570	2,11
7	00:21,021	00:21,867	0,85
8	00:26,605	00:28,740	2,14
9	00:29,486	00:32,084	2,60
10	00:32,224	00:34,719	2,50
11	00:37,510	00:41,406	3,90
12	00:39,881	00:46,132	6,25
13	00:43,756	00:49,261	5,51
14	00:47,095	00:51,745	4,65
15	00:50,068	00:57,382	7,31
16	00:53,658	00:58,444	4,79
17	00:55,407	01:02,386	6,98
18	00:57,048	01:01,643	4,60
19	00:59,443	01:06,232	6,79
20	01:01,399	01:03,158	1,76
21	01:03,368		
22	01:06,693	01:09,340	2,65
23	01:07,989	01:12,112	4,12
24	01:12,086	01:14,768	2,69
25	01:14,196	01:19,447	5,25
26	01:14,830	01:20,166	5,34
27	01:21,538	01:31,393	9,86
28	01:23,979	01:34,017	10,04
29	01:25,492		
30	01:26,209		
31	01:27,949		
32	01:31,071		
33	01:34,744	01:36,676	1,93
34	01:38,364	01:41,819	3,46
35	01:40,056	01:44,965	4,91
36	01:42,220	01:46,823	4,60
37	01:45,570	01:47,949	2,38
38	01:47,416	01:49,064	1,65
39	01:49,826	01:53,348	3,52
40	01:52,153		
41	01:56,070	02:00,290	4,22
42	02:00,286	02:04,261	3,98
43	02:05,149	02:10,446	5,30
44	02:12,478	02:13,890	1,41
45	02:17,431	02:19,908	2,48
46	02:20,686	02:22,368	1,68
47	02:26,705	02:28,331	1,63
48	02:30,862	02:33,164	2,30
49	02:32,804	02:39,447	6,64
50	02:35,946	02:40,943	5,00
51	02:39,603	02:43,150	3,55
52	02:44,408	02:45,561	1,15
53	02:48,077	02:49,874	1,80
54	02:50,242	02:51,666	1,42
55	02:52,231	02:53,516	1,29
56	02:57,040	03:02,381	5,34
57	03:00,935		
58	03:02,923		
59	03:06,993		
60	03:07,586	03:09,327	1,74
61	03:09,512	03:11,750	2,24
62	03:13,261	03:15,848	2,59
63	03:15,858	03:18,019	2,16
64	03:19,190	03:20,492	1,30
65	03:22,501	03:23,453	0,95
66	03:29,597	03:31,710	2,11
67	03:31,964	03:33,365	1,40
68	03:36,494	03:37,782	1,29
69	03:40,141	03:44,716	4,58
70	03:43,046	03:46,626	3,58

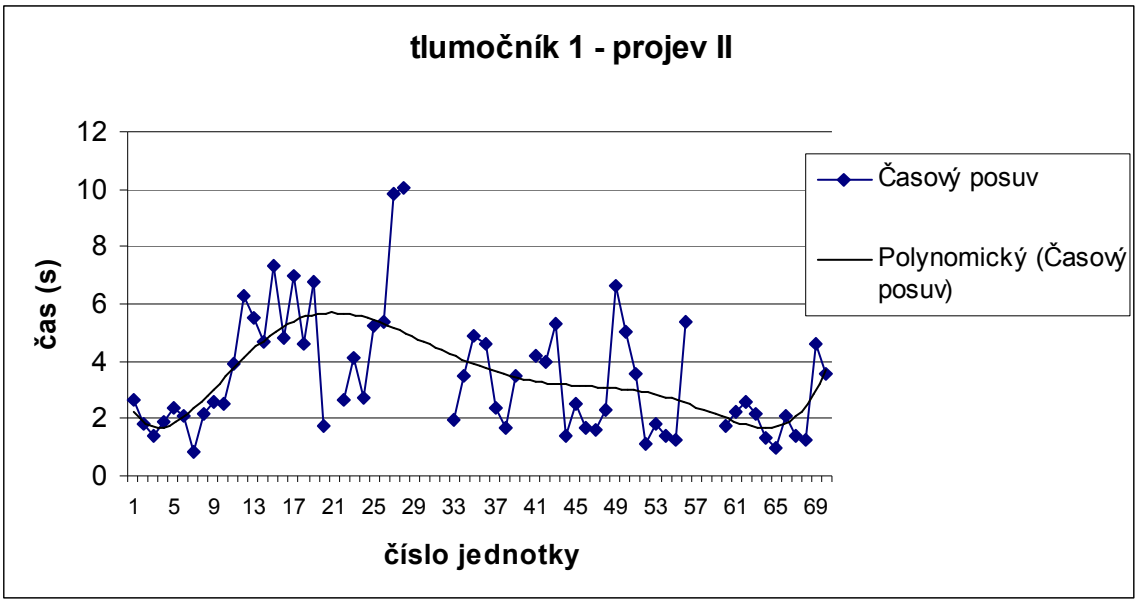

Tlumočník 2 (projev I):

Projev má klidné, celkově vyrovnané tempo. Intonace je klidná, ale není monotónní, vhodně člení projev. Tlumočník zde má spíše tendenci nechat si větší odstup, zanalyzuje vyslechnuté informace, a pak teprve začíná vyrovnaným tempem s vlastní produkcí. Hezitační zvuky se objevují jen málo, projev je bez přeřeknutí či zpětných korekcí.

Je zde celkem 15 nepřevedených jednotek. Některé jednotky, například 48 nebo 51 byly vynechány pravděpodobně jako méně důležité informace. Nepřevedení jednotek 18-19 nebo 31-32 je způsobeno vyšším časovým posuvem. Vynechání jednotek 64-65 má příčinu v předchozím úseku, jehož formulace trvala déle a tlumočník pak navazuje až následující informací, stále s větším posuvem.

I když v tomto projevu jsou vynechávky, jako celek tento výkon působí naprosto koherentně, informace na sebe navazují, a ani zde nejsou pauzy či hezitační zvuky, které by prozradily, že tlumočník něco vynechává.

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 8,12 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 1,20 s.

Tlumočník č. **2** – projev **I**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000		
2	00:03,054	00:08,198	5,14
3	00:04,803	00:10,169	5,37
4	00:09,367	00:13,942	4,58
5	00:13,613	00:16,965	3,35
6	00:17,374	00:21,236	3,86
7	00:19,200	00:22,291	3,09
8	00:22,175	00:24,593	2,42
9	00:25,411	00:27,633	2,22
10	00:27,497	00:30,862	3,37
11	00:33,431	00:36,921	3,49
12	00:36,706	00:41,177	4,47
13	00:40,265	00:47,250	6,99
14	00:43,449	00:51.083	7,63
15	00:49,386		

16	00:52,206	00:55,800	3,59
17	00:53,648	00:58,053	4,40
18	00:57,968		
19	01:00,762		
20	01:03,817	01:06,968	3,15
21	01:06,146		
22	01:10,079	01:11,801	1,72
23	01:13,374	01:16,575	3,20
24	01:16,426	01:18,381	1,96
25	01:20,254	01:23,404	3,15
26	01:24,874	01:29,918	5,04
27	01:26,936	01:30,816	3,88
28	01:29,372	01:32,885	3,51
29	01:33,110	01:37,743	4,63
30	01:36,370	01:42,988	6,62
31	01:40,487		
32	01:42,667		
33	01:46,004	01:47,207	1,20
34	01:51,316	01:58,217	6,90
35	01:54,495	02:02,616	8,12
36	01:57,185	02:04,736	7,55
37	01:59,506		
38	02:01,744		
39	02:04,117	02:06,439	2,32
40	02:07,338		
41	02:09,487		
42	02:11,353	02:13,407	2,05

43	02:13,747	02:17,170	3,42
44	02:20,274	02:24,006	3,73
45	02:22,290	02:28,050	5,76
46	02:25,533	02:29,512	3,98
47	02:29,036	02:33,180	4,14
48	02:33,948		
49	02:34,783	02:38,659	3,88
50	02:36,999	02:41,213	4,21
51	02:38,659		
52	02:42,610	02:45,651	3,04
53	02:45,676	02:48,696	3,02
54	02:51,546	02:53,694	2,15
55	02:55,898	02:59,100	3,20
56	03:00,809	03:02,802	1,99
57	03:03,533	03:05,311	1,78
58	03:06,279	03:08,777	2,50
59	03:07,559	03:10,273	2,71
60	03:10,431	03:13,079	2,65
61	03:12,322	03:14,538	2,22
62	03:15,849	03:18,386	2,54
63	03:18,372	03:23,742	5,37
64	03:22,637		
65	03:27,346		
66	03:28,777	03:34,959	6,18
67	03:30,638	03:37,185	6,55
68	03:33,489	03:40,595	7,11

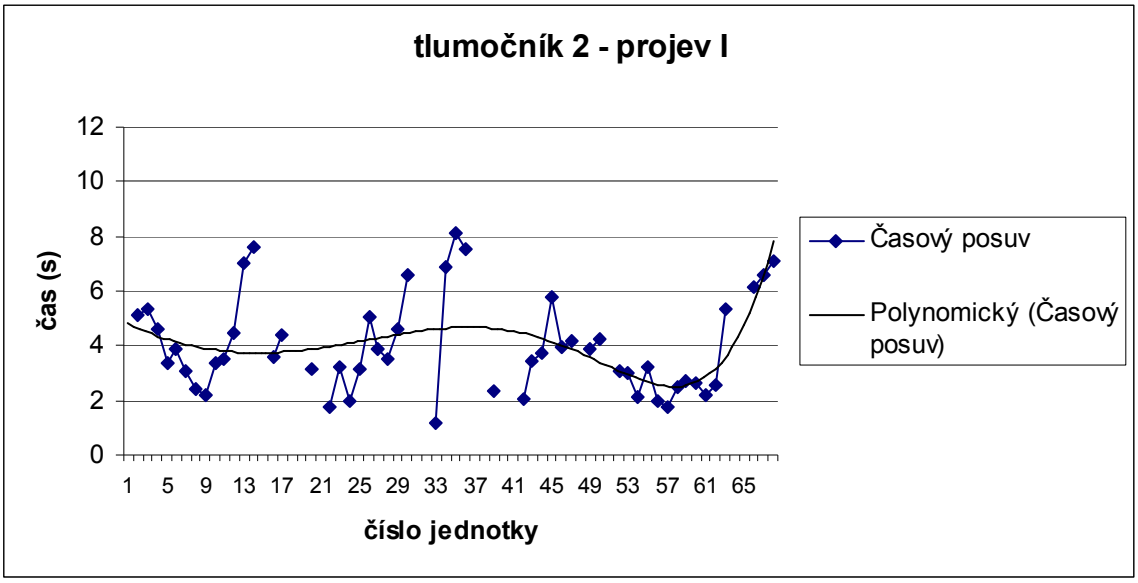

Tlumočník 2 (projev II):

Pro tempo, intonaci i výskyt hezitačních zvuků platí u tohoto projevu to samé jako u projevu I, stejná je i skutečnost, že tlumočník si spíše nechává větší odstup od řečníka a pak následuje klidná produkce.

V přetlumočeném projevu je oproti originálu 10 nepřevedených jednotek. U jednotky 14 se tlumočník zdržel, tím narostl časový posuv – u jednotky 15 až na extrémní hodnotu více než 19s! Pak mezi jednotkami 16 až 23 se snaží posuv snižovat, i když ten zůstává stále poměrně vysoký. I přes takové hodnoty časového posuvu je ale projev stále vyrovnaný a klidný, je znát, že před samotným převodem má projev zanalyzovaný. To, co je vynecháno, jsou spíše vedlejší informace, důležitý obsah zůstává zachován. U jednotek 24-27 je odstup od řečníka stále ještě poměrně velký, jednotky 28-30 jsou sice v tabulce naměřených hodnot označeny jako nepřevedené, ale úplně vynechané nejsou. Převod informace z originálního projevu implicitně a zobecněně obsahuje, i když není možné je přiřadit k jednotkám originálu a změřit (*when they were twelve or thirteen of fourteen / když procházeli vzdělávacím systémem*). Časový posuv zůstává vyšší, kolem 6 sekund, až do jednotky 43, pak klesne. Toto snížení posuvu je způsobené tím, že řečník udělal delší pauzu před začátkem nového odstavce a bodu tématu projevu

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 19,17 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 1,77 s.

Tlumočník č. **2** – projev **II**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000	00:03,230	3,23
2	00:01,719	00:07,623	5,90
3	00:05,993	00:12,196	6,20
4	00:10,790	00:16,750	5,96
5	00:12,840	00:20,024	7,18
6	00:16,507	00:21,722	5,22
7	00:21,117	00:23,884	2,77
8	00:26,710	00:30,200	3,49
9	00:29,603	00:32,846	3,24
10	00:32,358	00:36,960	4,60
11	00:37,761	00:41,647	3,89
12	00:40,102	00:45,194	5,09
13	00:43,930	00:48,097	4,17
14	00:47,274	00:52,691	5,42
15	00:50,268	01:09,442	19,17
16	00:53,871		
17	00:55,620	01:10,507	14,89
18	00:57,279		
19	00:59,675	01:11,273	11,60
20	01:01,640	01:12,530	10,89
21	01:03,921		
22	01:06,946	01:13,922	6,98
23	01:08,269		
24	01:12,364	01:23,051	10,69
25	01:14,485	01:26,154	11,67
26	01:17,133	01:28,154	11,02
27	01:21,859	01:29,794	7,94
28	01:24,301		
29	01:25,810		
30	01:26,539		
31	01:28,293	01:34,841	6,55
32	01:31,427	01:36,265	4,84
33	01:35,103	01:41,085	5,98
34	01:38,742	01:45,184	6,44
35	01:40,462	01:47,334	6,87
36	01:42,606	01:48,460	5,85
37	01:45,978		
38	01:47,836		
39	01:50,246	01:55,810	5,56
40	01:52,584		
41	01:56,522	02:03,875	7,35
42	02:00,739	02:08.060	7,32
43	02:05,628	02:13,233	7,61
44	02:12,985	02:16,347	3,36
45	02:17,952	02:22,651	4,70
46	02:21,223	02:24,346	3,12
47	02:27,255	02:31,492	4,24
48	02:31,437	02:34,993	3,56
49	02:33,309	02:36,577	3,27
50	02:36,551	02:41,529	4,98
51	02:40,200	02:44,733	4,53
52	02:45,044	02:47,613	2,57
53	02:48,719	02:50,486	1,77
54	02:50,910	02:53,174	2,26
55	02:52,897	02:56,256	3,63
56	02:57,716	03:02,047	4,33
57	03:01,629	03:07,073	5,44
58	03:03,614	03:07,991	4,38
59	03:07,704	03:10,630	2,93

60	03:08,305	03:12,621	4,32
61	03:10,243	03:14,321	4,08
62	03:14,023	03:16,789	2,77
63	03:16,612	03:19,976	3,36
64	03:19,961	03:22,158	2,20
65	03:23,313	03:28,419	5,11

66	03:30,404	03:34,280	3,88
67	03:32,805	03:37,064	4,26
68	03:37,335	03:42,397	5,06
69	03:40,998	03:44,893	3,90
70	03:43,912	03:47,828	3,92

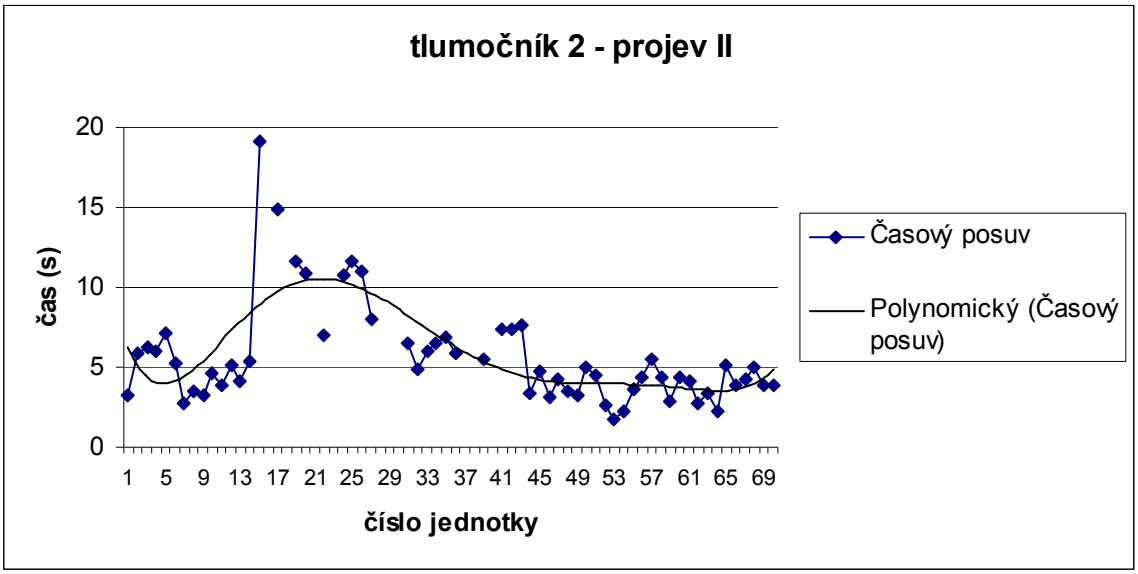

Tlumočník 3 (projev I):

V projevu se neobjevují hezitační zvuky, opravy jen výjimečně. Tempo je klidné a vyrovnané. Časový posuv je zde bez větších výkyvů, tlumočník jej udržuje na stále přibližně stejné úrovni. To může souviset s přípravou na tlumočení – zde by se dalo soudit, že příprava byla odpovídající, pak při samotném tlumočení tedy tlumočník nemusel čekat a nechávat si větší odstup za řečníkem, aby porozuměl celé komplexnější informaci.

Tomu by nasvědčovalo také to, že nepřevedeny jsou pouze 2 jednotky. (Ovšem u spontánního projevu, kdy možnost přípravy pro tlumočníky nebyla, byly nepřevedené také pouze 3 jednotky, což spíše ukazuje na individuální přístup tlumočníka.) Vynechaná je jednotka 42, pravděpodobně jako informace méně podstatná než začátek následujícího odstavce, jehož převodu dal tlumočník přednost. Druhou nepřevedenou jednotkou je 48. Tato jednotka (*And if so*) nenese obsahově závažnou informaci a z celkového počtu 12 pokusných subjektů ji převedly jen dva.

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 5,51 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 0,66 s.

Tlumočník č. **3** – projev **I**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000	00:02,396	2,40
2	00:02,999	00:04,586	1,59
3	00:04,720	00:06,991	2,27
4	00:09,199	00:11,084	1,89
5	00:13,368	00:15,145	1,78
6	00:17,054	00:19,283	2,23
7	00:18,850	00:21,130	2,28
8	00:21,792	00:24,105	2,31
9	00:24,935	00:27,614	2,68
10	00:26,984	00:29,742	2,76
11	00:32,812	00:35,046	2,23
12	00:36,041	00:37,472	1,43
13	00:39,521	00:41,919	2,40
14	00:42,620	00:44,925	2,31
15	00:48,498	00:50,234	1,74
16	00:51,256	00:52,784	1,53
17	00:52,659	00:54,457	1,80
18	00:56,910	01:00,480	3,57
19	00:59,644	01:02,726	3,08
20	01:02,648	01:04,937	2,29
21	01:04,935	01:06,694	1,76
22	01:08,804	01:11,008	2,20
23	01:12,023	01:13,288	1,26
24	01:15,034	01:16,890	1,86
25	01:18,791	01:20,918	2,13
26	01:23,334	01:24,852	1,52
27	01:25,351	01:26,643	1,29
28	01:27,751	01:30,311	2,56
29	01:31,426	01:32,655	1,23
30	01:34,619	01:37,329	2,71
31	01:38,664	01:40,984	2,32
32	01:40,817	01:44,990	4,17
33	01:44,060	01:48,227	4,17
34	01:49,306	01:52,149	2,84
35	01:52,426	01:55,430	3,00
36	01:55,106	01:57,840	2,73
37	01:57,346	01:59,702	2,36
38	01:59,541	02:01,278	1,74
39	02:01,876	02:04,155	2,28
40	02:05,033	02:09,387	4,35
41	02:07,142	02:12,262	5,12
42	02:08,975		
43	02:11,315	02:14,177	2,86
44	02:17,710	02:21,855	4,14
45	02:19,687	02:23,602	3,91
46	02:22,871	02:26,238	3,37
47	02:26,305	02:30,383	4,08
48	02:31,140		
49	02:31,943	02:35,554	3,61
50	02:34,111	02:37,738	3,63
51	02:35,748	02:39,040	3,29
52	02:39,615	02:42,087	2,47
53	02:42,635	02:45,309	2,67
54	02:48,417	02:50,092	1,67
55	02:52,654	02:55,395	2,74
56	02:57,481	03:00,628	3,15
57	03:00,125	03:03,407	3,28
58	03:02,829	03:06,436	3,61
59	03:04,089	03:09,527	5,44
60	03:06,903	03:11,476	4,57
61	03:08,755	03:14,264	5,51
62	03:12,209	03:17,148	4,94
63	03:14,693	03:19,404	4,71
64	03:18,884	03:21,629	2,74
65	03:23,504	03:24,165	0,66
66	03:24,892	03:26,590	1,70
67	03:26,735	03:31,141	4,41
68	03:29,550	03:33,130	3,58

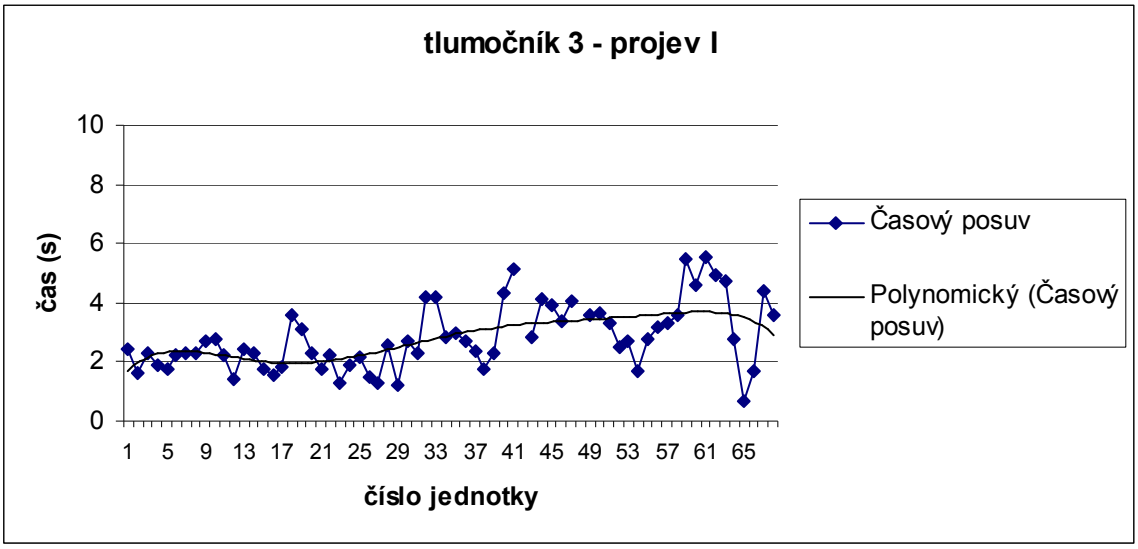

Tlumočník 3 (projev II):

Tempo a intonace jsou u tohoto projevu klidné a vyrovnané, hezitační zvuky a opravy se objevují jen zřídka, ale přeci jen o něco více než v projevu I.

V časovém posuvu jsou větší výkyvy než u projevu I, stále jsou ale menší než u jiných subjektů.

Nepřevedené jsou pouze 3 jednotky. Jednotka 28 představuje vynechaný časový údaj, příčinou vynechání může být váhání a pomalejší formulace předchozí jednotky. Jednotku 41 tlumočník nepřevedl kvůli vyššímu časovému posuvu, který začal narůstat již od jednotky 35. Nepřevedení třetí jednotky, 48, nebylo zapříčiněno velkým časovým posuvem, který by se již určitou dobu hromadil. Zde byl příčinou delší čas, který tlumočník potřeboval na produkci přecházející jednotky. Pak plynule navázal jednotkou 49.

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 8,08 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 0,78 s.

Tlumočník č. **3** – projev **II**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000	00:03,424	3,42
2	00:01,686	00:05,442	3,76
3	00:05,918	00:09,247	3,33
4	00:10,570	00:15,081	4,51
5	00:12,605	00:19,124	6,52
6	00:16,191	00:19,501	3,31
7	00:20,729	00:21,504	0,78
8	00:26,221	00:28,786	2,57
9	00:29,058	00:31,985	2,93
10	00:31,757	00:34,333	2,58
11	00:36,979	00:41,377	4,40
12	00:39,304	00:44,939	5,64
13	00:43,123	00:46,915	3,79
14	00:46,406	00:49,081	2,68
15	00:49,351	00:52,430	3,08
16	00:52,892	00:56,775	3,88
17	00:54,619	00:58,824	4,21
18	00:56,212	00:57,936	1,72
19	00:58,595	01:00,601	2,01
20	01:00,519	01:02,368	1,85
21	01:02,709	01:06,197	3,49
22	01:05,731	01:07,819	2,09
23	01:07,028	01:09,532	2,50
24	01:11,051	01:14,379	3,33
25	01:13,135	01:16,823	3,69
26	01:15,731	01:18,738	3,01
27	01:20,374	01:23,945	3,57
28	01:22,780		
29	01:24,257	01:27,037	2,78
30	01:24,974	01:28,729	3,76
31	01:26,690	01:31,106	4,42
32	01:29,765	01:34,830	5,07
33	01:33,418	01:38,054	4,64
34	01:36,970	01:40,240	3,27
35	01:38,641	01:44,385	5,74
36	01:40,771	01:45,718	4,95
37	01:44,080	01:49,029	4,95
38	01:45,910	01:50,794	4,88
39	01:48,280	01:55,165	6,89
40	01:50,573	01:58,653	8,08
41	01:54,440		
42	01:58,614	02:02,996	4,38
43	02:03,425	02:09,358	5,93
44	02:10,652	02:13,149	2,50
45	02:15,511	02:17,183	1,67
46	02:18,760	02:20,167	1,41
47	02:24,706	02:26,204	1,50
48	02:28,800		
49	02:30,700	02:33,983	3,28
50	02:33,838	02:35,573	1,74
51	02:37,437	02:39,602	2,17
52	02:42,194	02:43,352	1,16
53	02:45,816	02:47,079	1,26
54	02:47,962	02:50,000	2,04
55	02:49,912	02:55,072	5,16
56	02:54,656	02:57,072	2,42
57	02:58,497	03:02,224	3,73
58	03:00,468	03:03,727	3,26
59	03:04,505	03:06,891	2,39
60	03:05,083	03:07,901	2,82
61	03:06,981	03:11,564	4,58
62	03:10,706	03:14,472	6,77
63	03:13,252	03:19,668	6,42
64	03:16,564	03:21,224	4,66
65	03:19,849	03:25,589	5,74

66	03:26,847	03:30,108	3,26
67	03:29,217	03:32,128	2,91
68	03:33,688	03:36,891	3,20

69	03:37,298	03:41,515	4,22
70	03:40,170	03:46,449	6,28

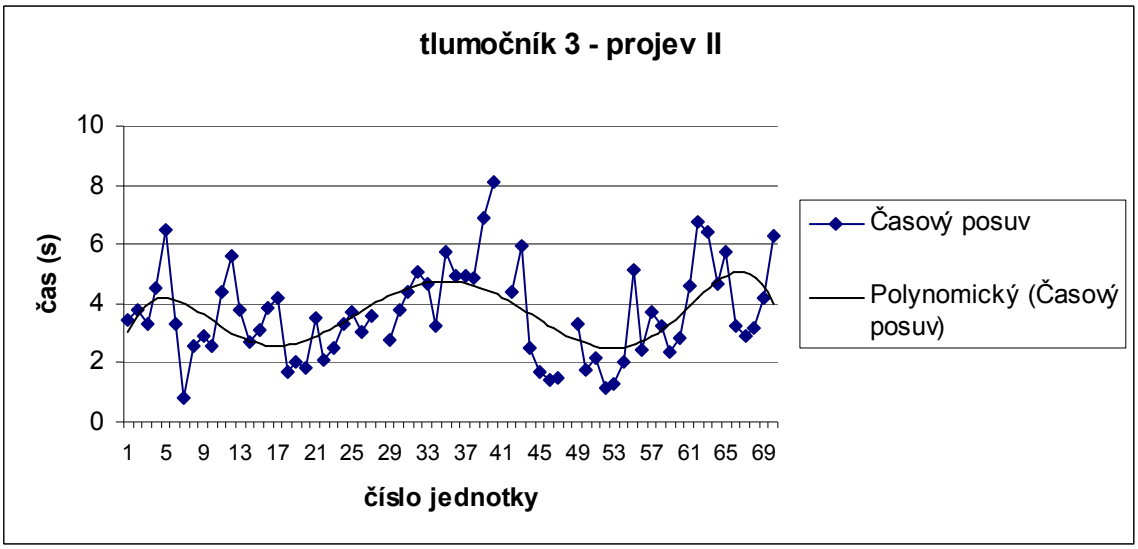

Tlumočník 4 (projev I):

V tomto projevu se přeřeknutí a zpětné korektury vyskytují, objevují se i hezitační zvuky, ale ne v takové míře, která by rušila celkový tlumočnický výkon. Na některých místech došlo k porušení větné konstrukce (anakolut). Tempo je většinou klidné, v případě potřeby ale tlumočník zrychlí a sníží tím odstup od řečníka.

Jsou zde pouze 3 nepřevedené jednotky. Jednotka 15 byla vynechána kvůli obtížím s formulací předcházející jednotky, pak tlumočník raději již přistoupil k převodu další informace, která zazněla. Jednotky 41 a 48, vynechané i v tomto projevu, převedlo celkově jen málo pokusných subjektů: prvně zmiňovanou jen čtyři, druhou pak, jak jsem již psala u analýzy přetlumočení předchozího tlumočníka, jen dva. V tomto projevu bylo příčinou nepřevedení jednotky 48, vedle malé důležitosti sdělení této jednotky, nárůst časového posuvu způsobený v předcházejících dvou jednotkách (v jednotce 46 je oproti originálu přidaná informace).

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 5,60 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 0,68 s.

Tlumočník č. **4** – projev **I**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000	00:01,441	1,44
2	00:03,022	00:04,210	1,19
3	00:04,880	00:06,757	1,88
4	00:09,371	00:11,689	2,32

5	00:13,607	00:14,929	1,32
6	00:17,363	00:18,733	1,37
7	00:19,200	00:20,184	0,98
8	00:22,178	00:23,119	0,94
9	00:25,397	00:26,677	1,28
10	00:27,481	00:28,653	1,17
11	00:33,415	00:34,876	1,46

12	00:36,701	00:37,929	1,23
13	00:40,250	00:42,181	1,93
14	00:43,464	00:47,118	3,65
15	00:49,368		
16	00:52,177	00:53,839	1,66
17	00:53,614	00:55,361	1,75
18	00:57,939	00:59,246	1,31
19	01:00,715	01:02,272	1,56
20	01:03,803	01:05018	1,21
21	01:06,104	01:07,684	1,58
22	01:10,035	01:11,266	1,23
23	01:13,304	01:15,612	2,31
24	01:16,380	01:17,658	1,28
25	01:20,213	01:24,309	4,10
26	01:24,819	01:26,854	2,03
27	01:26,893	01:28,659	1,77
28	01:29,314	01:31,077	1,76
29	01:33,060	01:34,039	0,98
30	01:36,307	01:37,615	1,31
31	01:40,425	01:42,642	2,22
32	01:42,610	01:45,829	3,22
33	01:45,947	01:47,040	1,09
34	01:51,249	01:53,923	2,67
35	01:54,426	01:56,232	1,81
36	01:57,153	01:58,114	0,96
37	01:59,435	02:00,608	1,17
38	02:01,668	02:02,959	1,29
39	02:04,029	02:05,419	1,39
40	02:07,265	02:08,673	1,41

41	02:09,404		
42	02:11,272	02:12,718	1,45
43	02:13,655	02:15,539	1,88
44	02:20,187	02:22,388	2,20
45	02:22,176	02:24,058	1,88
46	02:25,439	02:28,378	2,94
47	02:28,939	02:34,011	5,07
48	02:33,846		
49	02:34,688	02:37,761	3,07
50	02:36,906	02:39,874	2,97
51	02:38,557	02:43,602	5,05
52	02:42,497	02:45,091	2,59
53	02:45,577	02:47,838	2,26
54	02:51,464	02:52,644	1,18
55	02:55,776	02:57,668	1,89
56	03:00,697	03:02,811	2,11
57	03:03,398	03:04,823	1,43
58	03:06,143	03:07,468	1,32
59	03:07,429	03:08,502	1,07
60	03:10,347	03:11,028	0,68
61	03:12,179	03:13,497	1,32
62	03:15,705	03:16,852	1,15
63	03:18,227	03:20,662	2,43
64	03:22,542	03:23,850	1,31
65	03:27,193	03:30,188	2,99
66	03:28,649	03:33,108	4,46
67	03:30,481	03:36,082	5,60
68	03:33,343	03:38,224	4,88

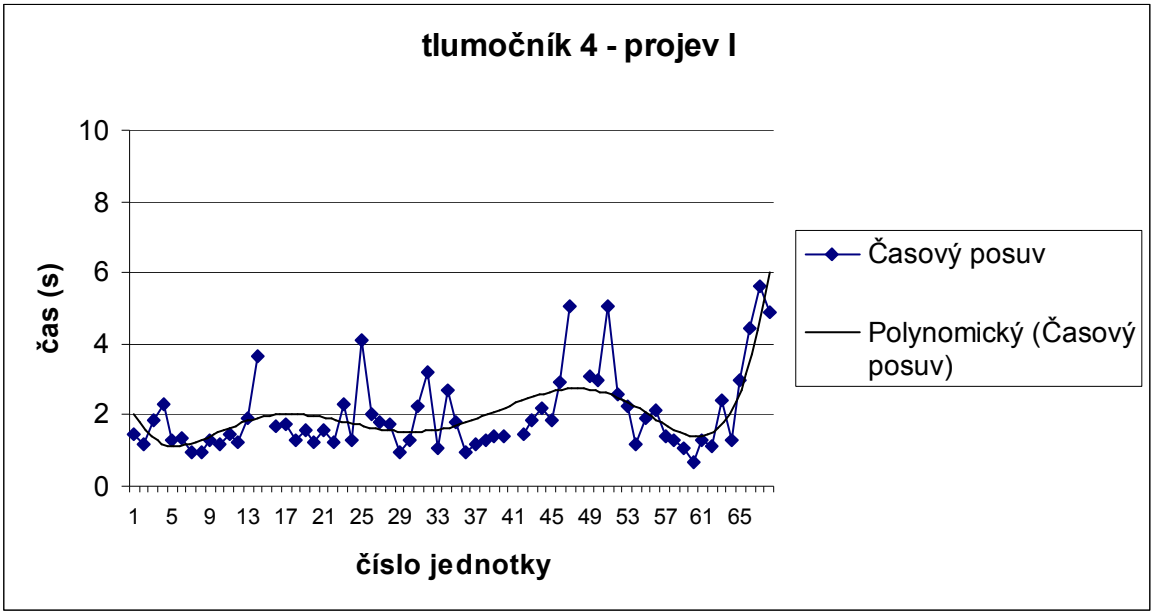

Tlumočník 4 (projev II):

U tohoto projevu jsou zpětné korekce i kolísání tempa častější a výraznější než u projevu I. V malé míře se objevují i hezitační zvuky, u některých vět anakolut.

Jsou zde 4 nepřevedené jednotky. U jednotek 17 a 18, pak u 19 a 20 je obrácené pořadí (což má za následek zvýšení posuvu u jednotky 19). Produkce jednotky 19 je delší (tuto jednotku prodloužil), v době, kdy tlumočník dokončuje jednotku 19, řečník již začíná 24. Tlumočník také navazuje touto jednotkou. Vynechány jsou tedy jednotky 21-23. Za vynecháním jednotky 28 je nárůst posuvu u jednotky 26. Ten je způsobený váháním a pomalou produkcí u jednotky 25, pak dochází k nárůstu posuvu a následně ke zrychlení tempa a vynechání 28 (jeden ze tří číselných údajů).

Co se týká výkyvů v časovém posuvu, mohu jako příklad uvést jednotku 48. U předchozí jednotky tlumočník váhá, a vlastně do této jednotky zařazuje i informaci (*New York*), kterou mezitím řečník sděluje v jednotce 49 (tuto informaci již pak při převodu 49 tedy neopakuje), pak teprve pokračuje, zrychleným tempem, dál. U jednotky 55 dochází také k nárůstu časového posuvu, tlumočník před začátkem převodu této jednotky dělá pauzu, pravděpodobně čeká na ucelenější informaci, kterou bude převádět.

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 7,12 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 0,32 s.

Tlumočník č. **4** – projev **II**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000	00:02,269	2,27
2	00:01,695	00:03,453	1,76
3	00:06,018	00:07,366	1,35
4	00:10,702	00:12,596	1,89
5	00:12,817	00:14,384	1,57
6	00:16,505	00:16,822	0,32
7	00:21,069	00:22,651	1,58
8	00:26,656	00:28,067	1,41
9	00:29,442	00:30,885	1,44
10	00:32,281	00:33,915	1,63
11	00:37,593	00:41,438	3,85
12	00:39,955	00:45,432	5,48
13	00:43,850	00:47,429	3,58
14	00:47,136	00:48,683	1,55
15	00:50,166	00:52,044	1,88
16	00:53,777	00:56,447	2,67
17	00:55,473	00:58,261	2,79
18	00:57,112	00:57,797	0,69
19	00:59,569	01:06,423	6,85
20	01:01,532	01:04.405	2,87
21	01:03,776		
22	01:06,840		
23	01:08,149		
24	01:12,244	01:14,173	1,93
25	01:14,364	01:17,818	3,45
26	01:16,998	01:24,122	7,12
27	01:21,719	01:25,368	3,65
28	01:24,154		
29	01:25,672	01:27,034	1,36
30	01:26,392	01:28,450	2,06
31	01:28,153	01:29,942	1,79
32	01:31,271	01:33,350	2,08
33	01:34,936	01:35,776	0,84
34	01:38,635	01:40,583	1,95
35	01:40,218	01:41,845	1,63
36	01:42,421	01:43,415	1,00
37	01:45,794	01:46,974	1,18
38	01:47,656	01:49,360	1,70
39	01:49,749	01:51,124	1,38
40	01:52,329	01:54,956	2,63
41	01:56,198	01:59,977	3,78
42	02:00,555	02:05,724	5,17
43	02:05,318	02:09,671	4,35
44	02:12,751	02:14,019	1,27
45	02:17,694	02:21,444	3,75
46	02:20,977	02:22,866	1,89
47	02:27,005	02:28,363	1,36
48	02:31,150	02:36,386	5,24
49	02:33,100	02:37,524	4,42

50	02:36,165	02:40,055	3,89
51	02:39,846	02:43,218	3,37
52	02:44,751	02:46,098	1,35
53	02:48,356	02:49,398	1,04
54	02:50,585	02:51,618	1,03
55	02:52,524	02:57,345	4,82
56	02:57,388	03:00,485	3,10
57	03:01,295	03:05,216	3,92
58	03:03,275	03:06,212	2,94
59	03:07,367	03:08,345	0,98
60	03:07,959	03:09,187	1,23

61	03:09,869	03:12,203	2,33
62	03:13,654	03:15,189	1,54
63	03:16,220	03:18,002	1,78
64	03:19,581	03:20,507	0,93
65	03:22,895	03:23,787	0,89
66	03:30,012	03:30,967	0,96
67	03:32,392	03:34,349	1,96
68	03:36,926	03:37,808	0,88
69	03:40,490	03:43,100	2,61
70	03:43,486	03:45,369	1,88

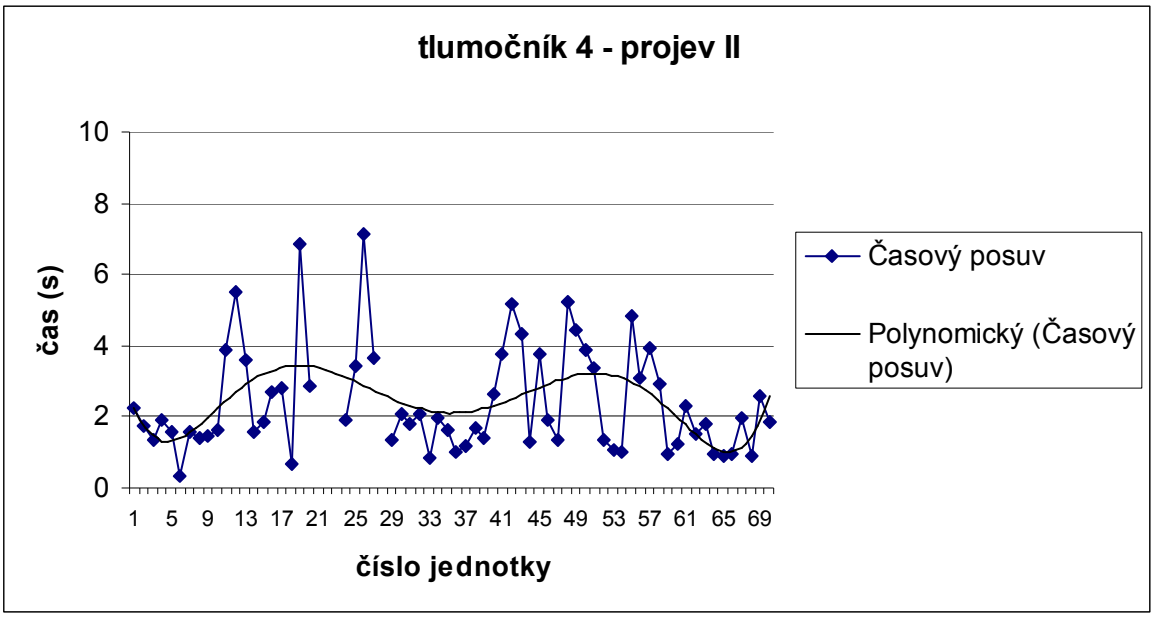

Tlumočník 5 (projev I):

Tempo tohoto projevu je vyrovnané, intonace přirozená, nepůsobí monotónně. Je zde poměrně dost přeřeknutí a oprav, občas dochází k opakování stejné informace. Hezitační zvuky se v projevu neobjevují.

Není převedeno 7 jednotek. U jednotky 14 nebyla příčinou časová tíseň, spíše nezachycení začátku informace nebo neporozumění. Tlumočník tedy pokračuje převodem další jednotky. Příčinou vynechání jednotek 18 a 32 je váhavá produkce předcházející jednotky. Jednotka 60 v převodu chybí i z toho důvodu, že informace v ní obsažená by ve větě, jak ji formuloval tlumočník, vlastně byla přebytečná.

Výkyvy v posuvu v tomto projevu nejsou nijak výrazné, tlumočník si spíše udržuje stálejší, nižší posuv. Nárůst posuvu u jednotek 33-34 a 65-67 je pravděpodobně spojen s váháním a pomalou produkcí jednotek předcházejících.

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 5,37 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 0,83 s.

Tlumočník č. **5** – projev **I**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000	00:04,782	4,78
2	00:02,995	00:04,089	1,09
3	00:04,740	00:08,379	3,64
4	00:09,228	00:12,484	3,26
5	00:13,397	00:15,233	1,84
6	00:17,102	00:18,941	1,84
7	00:18,906	00:21,045	2,14
8	00:21,853	00:24,013	2,16
9	00:25,021	00:26,939	1,92
10	00:27,070	00:30,126	3,06
11	00:32,912	00:36,604	3,69
12	00:36,149	00:38,830	2,68
13	00:39,642	00:43,136	3,49
14	00:42,745		
15	00:48,634	00:50,361	1,73
16	00:51,393	00:53,467	2,07
17	00:52,816	00:56,321	3,51
18	00:57,075		
19	00:59,807	01:02,103	2,30
20	01:02,842	01:04,420	1,58
21	01:05,123	01:07,401	2,28
22	01:09,008	01:10,510	1,50
23	01:12,219	01:14,860	2,64
24	01:15,254	01:17,190	1,94
25	01:19,027	01:21,123	2,10
26	01:23,583	01:26,407	2,82
27	01:25,603	01:28,437	2,83
28	01:27,997	01:30,938	2,94
29	01:31,679	01:33,546	1,87
30	01:34,888	01:38,682	3,79
31	01:38,944	01:42,081	3,14
32	01:41,098		
33	01:44,380	01:48,630	4,25
34	01:49,606	01:54,503	4,90
35	01:52,737	01:56,245	3,51
36	01:55,383	01:58,312	2,93
37	01:57,679	02:00,611	2,93
38	01:59,882	02:02,842	2,96
39	02:02,219	02:04,330	2,11
40	02:05,371		
41	02:07,492		
42	02:09,330	02:10,157	0,83
43	02:11,679	02:13,718	2,04
44	02:18,116	02:20,567	2,45
45	02:20,095	02:22,331	2,24
46	02:23,286	02:25,907	2,62
47	02:26,732	02:29,322	2,59
48	02:31,568		
49	02:32,378	02:34,226	1,85
50	02:34,571	02:37,023	2,45
51	02:36,204	02:38,856	2,65
52	02:40,091	02:42,440	2,35
53	02:43,134	02:46,755	3,62
54	02:48,926	02:50,389	1,46
55	02:53,182	02:55,402	2,22
56	02:58,027	02:59,959	1,93
57	03:00,686	03:02,488	1,80
58	03:03,390	03:04,746	1,36
59	03:04,655	03:06,514	1,86
60	03:07,480		
61	03:09,334	03:11,325	1,99
62	03:12,813	03:15,318	2,50
63	03:15,302	03:17,641	2,34
64	03:19,507	03:22,808	3,30
65	03:24,144	03:29,514	5,37
66	03:25,562	03:30,172	4,61
67	03:27,374	03:31,878	4,50
68	03:30,206	03:33,395	3,19

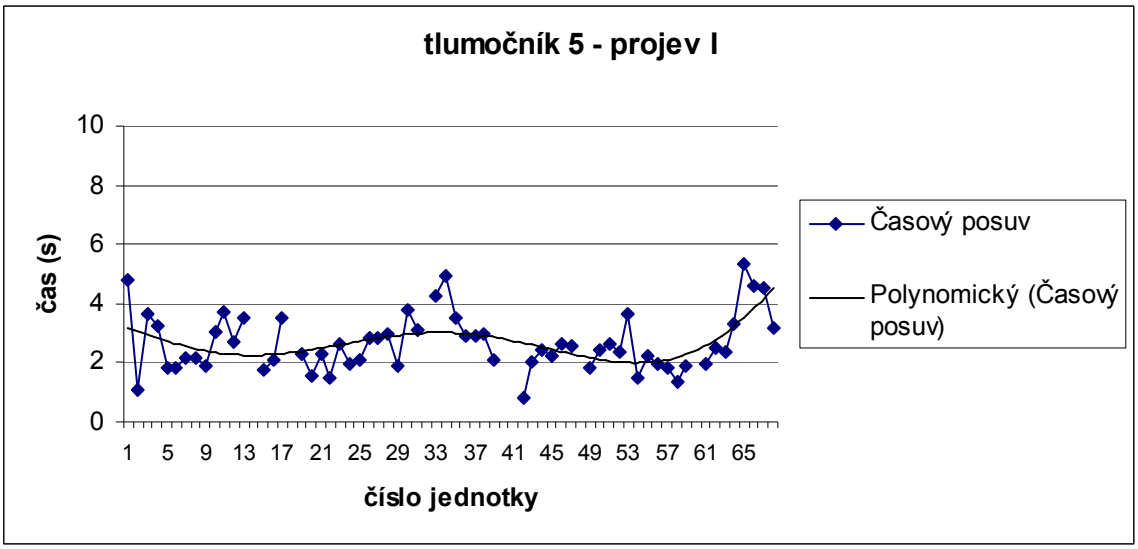

Tlumočník 5 (projev II):

Pokud jde o tempo, intonaci, opravy a hezitační zvuky, platí u tohoto projevu to, co bylo řečeno u projevu připraveného.

Je zde 12 nepřevedených jednotek. Jednotka 11 byla vynechána kvůli příliš dlouhé produkci předcházející jednotky. Jednotka následující je pak váhavá a nejistá, tím pak narůstá posuv i u dalších dvou jednotek. Nejistota a váhavost je z projevu znát až do 18. jednotky. Větší posuv u jednotky 16 je způsobený obrácením pořadí jednotek – 16 následuje až po 17 a 18. Obrácené je i pořadí u jednotek 19 a 20, u kterých je opět posuv vyšší. V okamžiku, kdy tlumočník dokončuje jednotku 19, již řečník začíná jednotku 24. Tlumočník ale tady ještě nepokračuje, začíná až s následující jednotkou. U jednotky 28 se jedná o jeden číselný údaj ze tří, který pravděpodobně při více než čtyřsekundovém posuvu vypadl z paměti. Jednotka 59 byla pravděpodobně vypuštěna jako méně důležitá informace v situaci, kdy tlumočník potřebuje snížit posuv. Velký posuv u jednotky 60 je způsobený jejím zařazením až za 61.

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 9,60 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 1,62 s.

Tlumočník č. **5** – projev **II**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000	00:03,156	3,16
2	00:01,693	00:05,443	3,75
3	00:05,938	00:09,692	3,75
4	00:10,615	00:13,611	3,00
5	00:12,638	00:18,485	5,85
6	00:16,258	00:18,857	2,60
7	00:20,787	00:23,221	2,43
8	00:26,282	00:28,703	2,42
9	00:29,129	00:30,749	1,62
10	00:31,837	00:34,008	2,17
11	00:37,048		
12	00:39,391	00:44,219	4,83
13	00:43,216	00:49,385	6,17
14	00:46,508	00:51,659	5,15
15	00:49,455		
16	00:53,003	01:01,789	8,79
17	00:54,713	00:56,401	1,69
18	00:56,344	00:58,570	2,23
19	00:58,694	01:08,296	9,60
20	01:00,633	01:06,673	6,04
21	01:02,841		
22	01:05,859		
23	01:07,153		
24	01:11,182		
25	01:13,273	01:15,720	2,45
26	01:15,875	01:20,358	4,48
27	01:20,513	01:24,677	4,16
28	01:22,924		
29	01:24,417	01:27,070	2,65
30	01:25,131	01:29,354	4,22
31	01:26,852	01:31,028	4,18
32	01:29,932	01:33,269	3,34
33	01:33,596	01:37,429	3,83
34	01:37,131	01:41,694	4,56
35	01:38,822	01:44,456	5,63
36	01:40,935	01:45,771	4,84
37	01:44,237		
38	01:46,078	01:50,807	4,73
39	01:48,450	01:53,731	5,28
40	01:50,760		
41	01:54,606	01:58,048	3,44
42	01:58,768		
43	02:03,570		
44	02:10,805	02:12,681	1,88
45	02:15,695	02:18,144	2,45
46	02:18,910	02:23,065	4,16
47	02:24,857	02:26,670	1,81
48	02:28,970	02:32,196	3,23
49	02:30,841	02:33,346	2,51
50	02:33,987	02:37,583	3,60
51	02:37,605	02:40,930	3,33
52	02:42,351	02:44,536	2,19
53	02:45,977	02:48,018	2,04
54	02:48,134	02:50,824	2,69
55	02:50,093	02:54,753	4,66
56	02:54,760	03:00,732	5,97
57	02:58,684	03:04,537	5,85
58	03:00,643	03:04,537	3,89
59	03:04,681		

60	03:05,253	03:13,570	8,32
61	03:07,165	03:10,133	2,97
62	03:10,885	03:16,230	5,35
63	03:13,439	03:17,498	4,06
64	03:16,732	03:20,171	3,44
65	03:20,029	03:23,878	3,85

66	03:27,007	03:28,875	1,87
67	03:29,385	03:31,551	2,17
68	03:33,842	03:37,980	4,14
69	03:37,446	03:40,778	3,33
70	03:40,321	03:43,956	3,64

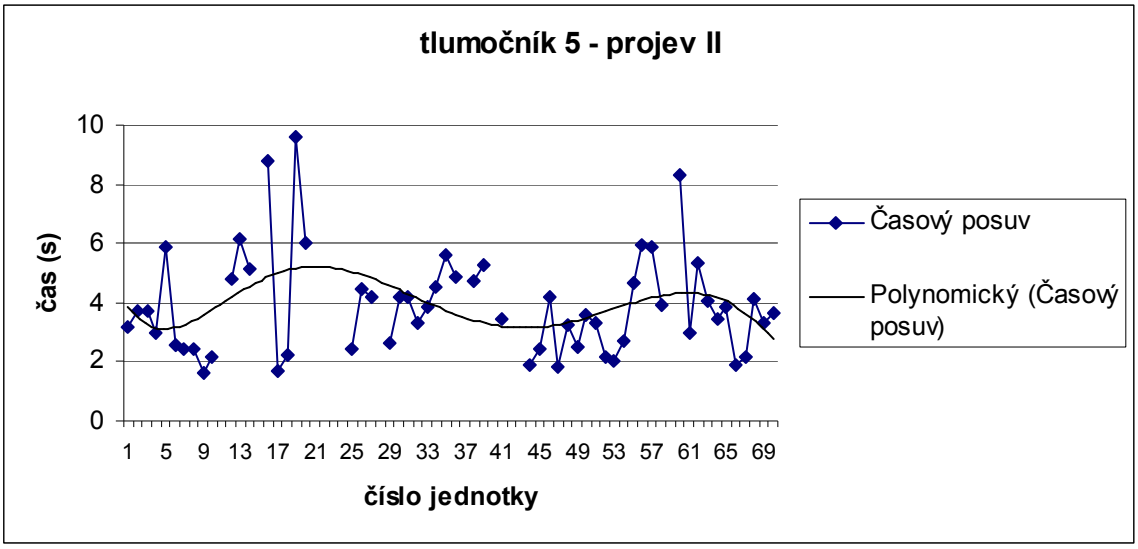

Tlumočník 6 (projev I):

I když měli tlumočníci projev I předem k dispozici na přípravu, z tohoto výkonu je znát, že přípravě, či alespoň přečtení textu příliš času věnováno nebylo. (Tlumočník to po experimentu i potvrdil.) V převodu se například vůbec neobjevilo zmiňované jméno (*Karl Polanyi*). Přípravou by tlumočník získal alespoň povědomí o směru, kterým se řečník ve svém projevu bude dále ubírat a o argumentech, které používá. A to je, především v případě, kdy řečník čte připravený projev, důležité.

Vyskytují se zde poměrně často hezitační zvuky, což působí rušivě, často i přeřeknutí a opravy. Na několika místech je nesprávně zvolené slovo či rekce (*prošla velkou reformací od-z komunismu na kapitalismu*)

Z 68 jednotek je v tomto projevu 20 nepřevedených. Na začátku analyzovaného úseku tlumočník ještě převádí předcházející úsek, pak po pauze pokračuje jednotkou 1, na kterou (po odmlce vyplněné hezitačními zvuky) navazuje jednotkou 5 (*dnes tento trend pokračuje*). Poněkud zde ale, vzhledem k vynechaným jednotkám, chybí návaznost. U jednotek 20 a 21 došlo k nárůstu posuvu, pravděpodobně proto, že řečník zmínil vlastní jméno, které tlumočník neznal (ale z přípravy znát měl), následující jednotka byla vynechána. U dalších jednotek je přehozené pořadí (24 a 23), což je jedním důvodem, proč je u jednotky 23 větší posuv. Druhým důvodem byly potíže s formulací jednotky 24, tedy jednotky předcházející. Podobný

důvod byl i pro vynechání jednotky 64 – formulační potíže u 62 a 63, čímž se zvětšil časový posuv. Ten se pak tlumočník snaží snížit rychlejším tempem u jednotek 65 a 66, což se mu ale nepodaří a naopak vynechává i jednotku 68.

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 13,33 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 1,05 s.

Tlumočník č. **6** – projev **I**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000	00:13,199	13,20
2	00:03,017		
3	00:04,745		
4	00:09,237		
5	00:13,403	00:16,344	2,94
6	00:17,105	00:20,466	3,36
7	00:18,904	00:22,225	3,32
8	00:21,815	00:24,362	2,55
9	00:25,017	00:26,957	1,94
10	00:27,106	00:28,752	1,65
11	00:32,898	00:35,844	2,95
12	00:36,118	00:37,979	1,86
13	00:39,627	00:41,855	2,23
14	00:42,758	00:47,418	4,66
15	00:48,639		
16	00:51,392	00:53,720	2,33
17	00:52,799	00:55,360	2,56
18	00:57,045		
19	00:59,794	01:01,582	1,79
20	01:02,841	01:08,427	5,59
21	01:05,091	01:13,357	8,27
22	01:08,988		
23	01:12,263	01:25,594	13,33
24	01:15,230	01:18,721	3,49
25	01:19,003		
26	01:23,563		
27	01:25,589	01:27,879	2,29
28	01:27,989	01:30,848	2,86
29	01:31,682	01:36,790	5,11
30	01:34,884	01:39,250	4,37
31	01:38,945	01:43,620	4,67
32	01:41,100		
33	01:44,407	01:45,485	1,08
34	01:49,616		
35	01:52,745	01:55,865	3,12
36	01:55,430	01:59,021	3,59
37	01:57,683		
38	01:59,888	02:01,526	1,64
39	02:02,220	02:03,538	1,32
40	02:05,390	02:06,870	1,48
41	02:07,488		
42	02:09,349	02:14,157	4,81
43	02:11,688		
44	02:18,112	02:19,683	1,57
45	02:20,092	02:23,623	3,53
46	02:23,279		
47	02:26,722	02:28,704	1,98
48	02:31,557		
49	02:32,401	02:35,496	3,10
50	02:34,560		
51	02:36,206	02:38,265	2,06
52	02:40,072	02:43,045	2,97
53	02:43,104	02:47,444	4,34
54	02:48,903	02:50,378	1,47
55	02:53,148		
56	02:57,975	02:59,029	1,05
57	03:00,647	03:01,789	1,14
58	03:03,346	03:05,676	2,33
59	03:04,588	03:07,197	2,61
60	03:07,465		
61	03:09,286	03:11,925	2,64
62	03:12,756	03:15,090	2,33
63	03:15,235	03:20,320	5,09
64	03:19,433		
65	03:24,057	03:32,157	8,10
66	03:25,483	03:32,657	7,17
67	03:27,300	03:36,736	9,44
68	03:30,110		

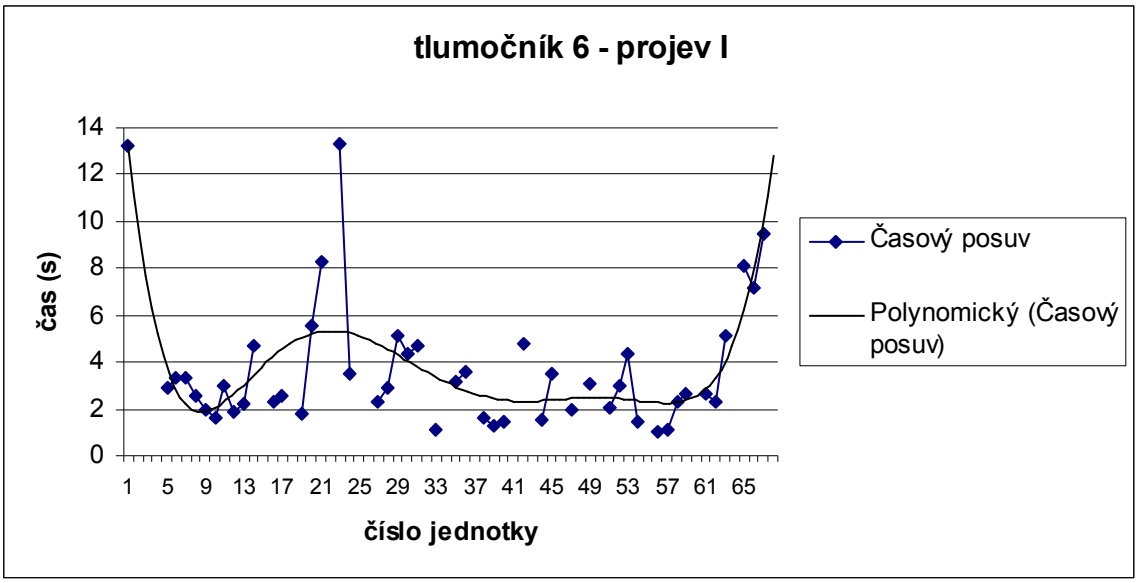

Tlumočník 6 (projev II):

V tomto projevu se také objevuje poměrně dost hezitačních zvuků, často také přeřeknutí a zpětné korekce. Dvě věty jsou nedokončené, u některých je nedodržená větná konstrukce .

Je zde 13 nepřevedených jednotek. Jednotka 8 je vynechaná kvůli časovému posuvu, který vznikl zařazením jednotky 5 až za 6 a 7. U jednotek 16 a 21 naopak časový posuv příčinou nepřevedení s největší pravděpodobností nebyl, u 16 tlumočník pravděpodobně informaci nezachytil (a má také poněkud jinak postavenou větu), u 21 byl vypuštěn číselný údaj. Také s jednotkou 29 byl vynechán časový údaj. Nepřevedení jednotek 37-39 bylo způsobeno váhavou formulací jednotky 36, pak tlumočník navázal jednotkou 40, u její formulace se ale opět pozdržel, což mělo za následek vynechání následujících dvou jednotek (41 a 42). U těchto dvou úseků se zdá, jako by tlumočník nedokázal dostatečně efektivně rozdělit pozornost – soustředí se více na produkci, kapacita věnovaná poslechu je příliš malá. Podobně u jednotky 44 věnuje příliš úsilí formulaci, snaží se (zbytečně) znovu přeformulovat, tím pak nezachytí následující jednotku (45), a ani nedokončí započatou větu.

Časový posuv je v tomto projevu, až na výkyv na začátku, stále na přibližně stejné úrovni.

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 13,96 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 1,29 s.

Tlumočník č. **6** – projev **II**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000	00:03,615	3,62
2	00:01,792	00:03,924	2,13
3	00:05,938	00:08,034	2,10
4	00:10,611	00:14,483	3,87
5	00:12,638	00:26,597	13,96
6	00:16,275	00:18,256	1,98
7	00:20,781	00:23,129	2,35

8	00:26,296		
9	00:29,149	00:31,053	1,90
10	00:31,863	00:34,403	2,54
11	00:37,106	00:42,120	5,01
12	00:39,424	00:45,085	5,66
13	00:43,286	00:47,065	3,78
14	00:46,537	00:49,898	3,36
15	00:49,522	00:53,318	3,80
16	00:53,047		
17	00:54,768	00:56,880	2,11
18	00:56,395	00:59,094	2,70
19	00:58,758	01:00,368	1,61
20	01:00,698	01:03,184	2,49
21	01:02,904		
22	01:05,920	01:07,503	1,58
23	01:07,223	01:09,247	2,02
24	01:11,289		
25	01:13,346	01:15,952	2,61
26	01:15,936	01:17,705	1,77
27	01:20,608	01:24,581	3,97
28	01:23,024	01:26,018	2,99
29	01:24,500		
30	01:25,272	01:27,385	2,11
31	01:26,954	01:29,176	2,22
32	01:30,039	01:31,370	1,33
33	01:33,741	01:36,885	3,14
34	01:37,252	01:40,255	3,00
35	01:38,919	01:42,382	3,46
36	01:41,061	01:44,568	3,51
37	01:44,388		
38	01:46,215		
39	01:48,599		

40	01:50,891	01:54,242	3,35
41	01:54,796		
42	01:58,939		
43	02:03,749	02:05,715	1,97
44	02:11,012	02:13,207	2,20
45	02:15,942		
46	02:19,142	02:23,185	4,04
47	02:25,104	02:29,112	4,01
48	02:29,194	02:32,006	2,81
49	02:31,060	02:33,121	2,06
50	02:34,254	02:36,061	1,81
51	02:37,853	02:39,140	1,29
52	02:42,597	02:43,889	1,29
53	02:46,237	02:47,526	1,29
54	02:48,385	02:50,060	1,68
55	02:50,343	02:52,293	1,95
56	02:55,088	02:58,039	2,95
57	02:58,921	03:02,656	3,74
58	03:00,909	03:03,878	2,97
59	03:04,942		
60	03:05,520		
61	03:07,427	03:09,785	2,36
62	03:11,146	03:14,504	3,36
63	03:13,706	03:16,687	2,98
64	03:16,998	03:19,119	2,12
65	03:20,306	03:22,309	2,00
66	03:27,304	03:28,799	1,50
67	03:29,676	03:31,629	1,95
68	03:34,138	03:36,096	1,96
69	03:37,746	03:39,483	1,74
70	03:40,620	03:42,017	1,40

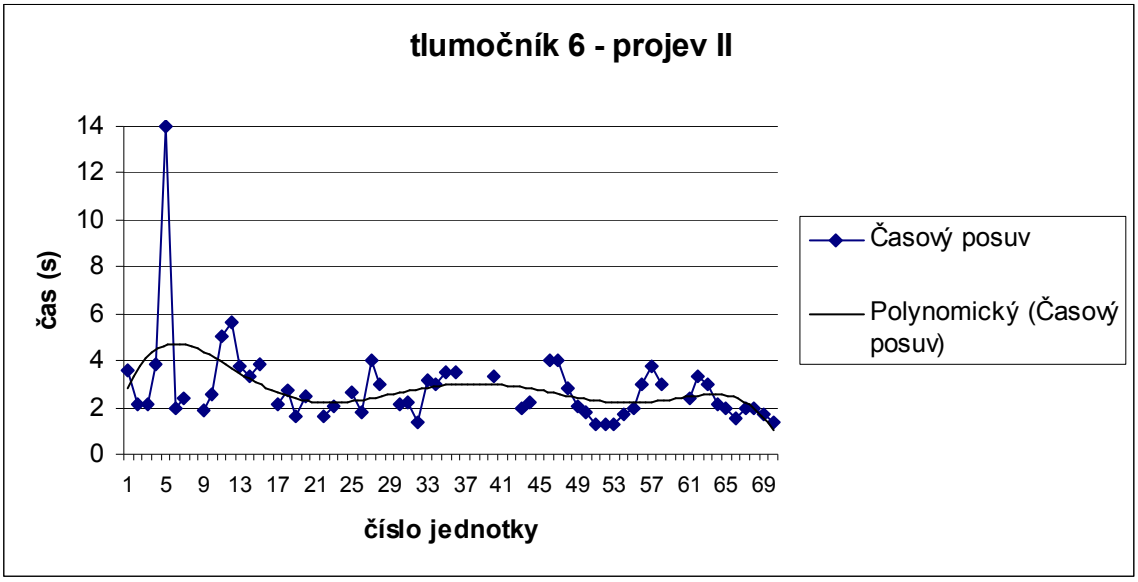

Tlumočník 7 (projev I):

Tento projev se vyznačuje příjemnou vyrovnanou intonací i tempem, malým počtem zpětných korekcí nebo přeřeknutí a jen zřídka se objevujícími hezitačními zvuky.

Celkově je nepřevedeno 7 jednotek. Analyzovaný úsek začíná tlumočník s poměrně dlouhým posuvem, důsledkem toho je vynechání jednotky 2. U jednotky 33 tlumočník váhal, před začátkem převodu poslouchal i jednotky 35-36 originálu, vynechává jednotku 34. Pořadí následujících dvou jednotek (35 a 36) je obrácené, proto je u 35 velký výkyv v posuvu. Kvůli tomu jsou pak vypuštěny jednotky 37 a 38. Ke konci analyzovaného úseku (od jednotky 64) narůstá časový posuv. Posuv je v tomto projevu víceméně vyrovnaný, s výjimkou popsaných úseků.

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 8,60 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 0,59 s.

Tlumočník č. **7** – projev **I**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000	00:05,886	5,89
2	00:03,011		
3	00:04,674	00:07,756	3,08
4	00:09,269	00:11,209	1,94
5	00:13,459	00:15,178	1,72
6	00:17,185	00:19,252	2,07
7	00:18,987	00:21,144	2,16
8	00:21,936	00:23,603	1,67
9	00:25,165	00:26,571	1,41
10	00:27,200	00:28,666	1,47
11	00:33,046	00:34,984	1,94
12	00:36,299	00:38,231	1,93
13	00:39,853	00:43,047	3,19
14	00:43,024	00:45,149	2,13
15	00:48,910	00:50,303	1,39
16	00:51,691	00:53,673	1,98
17	00:53,128	00:54,883	1,76
18	00:57,431	00:59,204	1,77
19	01:00,184	01:01,795	1,61
20	01:03,236	01:04,427	1,19
21	01:05,520	01:06,805	1,28
22	01:09,427	01:10,438	1,01
23	01:12,643	01:15,061	2,42
24	01:15,736	01:17,313	1,58
25	01:19,526	01:21,654	2,13
26	01:24,107	01:25,153	1,05
27	01:26,146	01:26,740	0,59
28	01:28,537	01:30,052	1,51
29	01:32,258	01:33,529	1,27
30	01:35,479	01:38,377	2,90
31	01:39,570	01:41,632	2,06
32	01:41,715	01:44,696	2,98
33	01:44,979	01:47,943	2,96
34	01:50,243		
35	01:53,442	02:02,039	8,60
36	01:56,106	01:58,426	2,32
37	01:58,381		
38	02:00,604		
39	02:02,936	02:04,249	1,31
40	02:06,145	02:07,759	1,61
41	02:08,269	02:11,049	2,78
42	02:10,109	02:12,582	2,47
43	02:12,480	02:15,247	2,77
44	02:18,922	02:21,623	2,70
45	02:20,940	02:24,341	3,40
46	02:24,156	02:28,272	4,12
47	02:27,572	02:30,689	3,12
48	02:32,461		
49	02:33,278	02:36,122	2,84
50	02:35,475		
51	02:37,132	02:40,820	3,69
52	02:41,042	02:44,218	3,18
53	02:44,070	02:46,421	2,35
54	02:49,895	02:51,592	1,70
55	02:54,165	02:56,147	1,98
56	02:59,040	03:00,856	1,82
57	03:01,716	03:03,192	1,48
58	03:04,436	03:06,596	2,16
59	03:05,720	03:08,238	2,52
60	03:08,555	03:10,321	1,77
61	03:10,376	03:13,014	2,64
62	03:13,880	03:16,063	2,18
63	03:16,361	03:17,912	1,55
64	03:20,604	03:24,555	3,95
65	03:25,244		
66	03:26,679	03:31,848	5,17
67	03:28,483	03:34,561	6,08
68	03:31,320	03:38,012	6,69

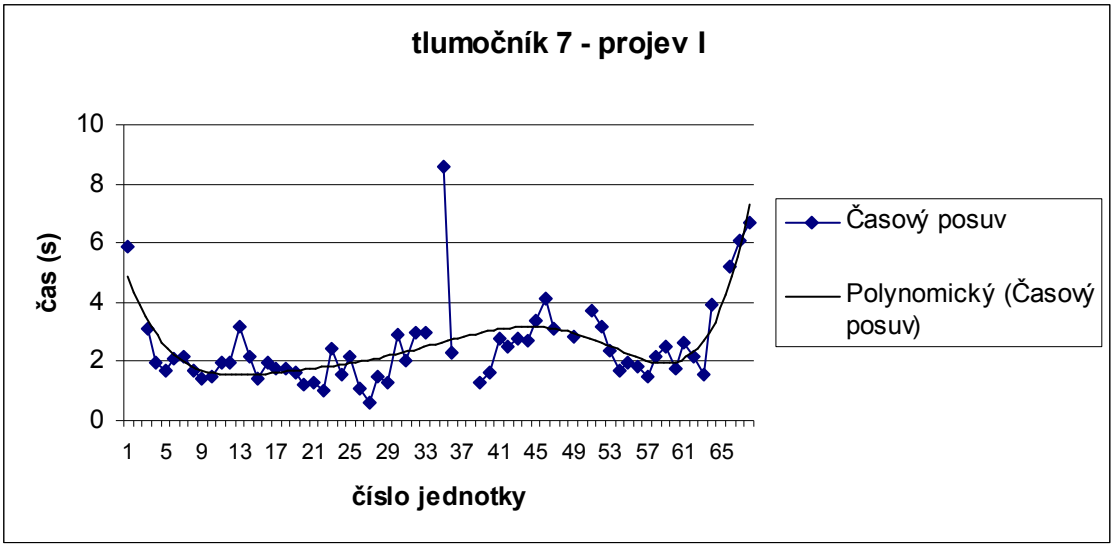

Tlumočník 7 (projev II):

Pro tempo, intonaci a opravy zde platí to, co již bylo řečeno u projevu I, hezitačních zvuků se ale v tomto projevu objevuje více.

Je zde 5 nepřevedených jednotek. Vynechání jednotky 16 je způsobeno větším časovým posuvem. Jednotkou 21 tlumočník vynechal číselný údaj, příčinou ale nebyl zvýšený posuv. I přes vynechání této jednotky nezachytil začátek jednotky následující a s převodem začíná až u jednotky 23. Formulace této jednotky je ale poněkud váhavá, s opravami, což vede k nepřevedení 24. U formulace jednotky 39 tlumočník čeká s pokračováním převodu na vyslechnutí další informace (i jednotek 39-41 originálu), tím narůstá posuv a dojde k vynechání 40. Posuv, který takto narostl, se pak sníží u jednotky 44, neboť touto jednotkou řečník začíná nové téma a před jeho začátkem udělal pauzu.

Další výkyvy v časovém posuvu, které se ale neprojevily vynecháním některých jednotek, můžeme vidět například u jednotky 10 – v předcházející jednotce se tlumočník opravoval; u jednotky 13, kde bylo znatelné váhání před začátkem převodu této jednotky; nebo u jednotky 27 – zde je příčinou obrácené pořadí jednotek (27 následuje až za 28, 29 a 30).

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 6,74 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 0,89 s.

Tlumočník č. **7** – projev **II**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000	00:01,303	1,30
2	00:01,695	00:03,201	1,51
3	00:05,925	00:06,992	1,07
4	00:10,626	00:13,148	2,52
5	00:12,640	00:15,629	2,99
6	00:16,222	00:18,491	2,27
7	00:20,765	00:25,080	4,32
8	00:26,316	00:29,393	3,08
9	00:29,152	00:31,904	2,75

10	00:31,859	00:36,617	4,76
11	00:37,086	00:41,491	4,41
12	00:39,427	00:44,207	4,78
13	00:43,250	00:49,734	6,48
14	00:46,511	00:51,983	5,47
15	00:49,474	00:54,363	4,89
16	00:53,003		
17	00:54,759	01:00,133	5,37
18	00:56,343	00:59,219	2,68
19	00:58,678	01:01,075	2,40
20	01:00,644	01:04,017	3,37
21	01:02,849		
22	01:05,853		
23	01:07,153	01:10,173	3,02
24	01:11,201		
25	01:13,282	01:16,056	2,77
26	01:15,885	01:18,973	3,09
27	01:20,528	01:26,909	6,38
28	01:22,921	01:24,040	1,12
29	01:24,417	01:25,931	1,51
30	01:25,131	01:26,415	1,28
31	01:26,855	01:29,449	2,59
32	01:29,936	01:31,750	1,81
33	01:33,596	01:35,169	1,57
34	01:37,147	01:39,874	2,73
35	01:38,789	01:42,501	3,71
36	01:40,953	01:43,221	2,27
37	01:44,253	01:48,605	4,35
38	01:46,086	01:49,365	3,28
39	01:48,450	01:55,194	6,74
40	01:50,763		

41	01:54,560	01:59,516	4,96
42	01:58,780	02:03,057	4,28
43	02:03,578	02:08,716	5,14
44	02:10,835	02:12,742	1,91
45	02:15,711	02:17,531	1,82
46	02:18,920	02:20,318	1,40
47	02:24,864	02:26,294	1,43
48	02:28,971	02:31,190	2,22
49	02:30,819	02:33,228	2,41
50	02:34,004	02:37,318	3,31
51	02:37,590	02:40,531	2,94
52	02:42,346	02:44,051	1,71
53	02:45,970	02:47,952	1,98
54	02:48,134	02:50,817	2,68
55	02:50,033	02:54,268	4,24
56	02:54,767	02:58,070	3,30
57	02:58,694	03:03,478	4,78
58	03:00,652	03:04,528	3,88
59	03:04,669	03:07,916	3,25
60	03:05,234	03:09,297	4,06
61	03:07,149	03:11,306	4,16
62	03:10,878	03:13,497	2,62
63	03:13,397	03:15,326	1,93
64	03:16,736	03:17,630	0,89
65	03:19,964	03:23,737	3,77
66	03:27,020	03:28,538	1,52
67	03:29,365	03:31,777	2,41
68	03:33,844	03:37,071	3,23
69	03:37,446	03:40,798	3,35
70	03:40,316	03:43,399	3,08

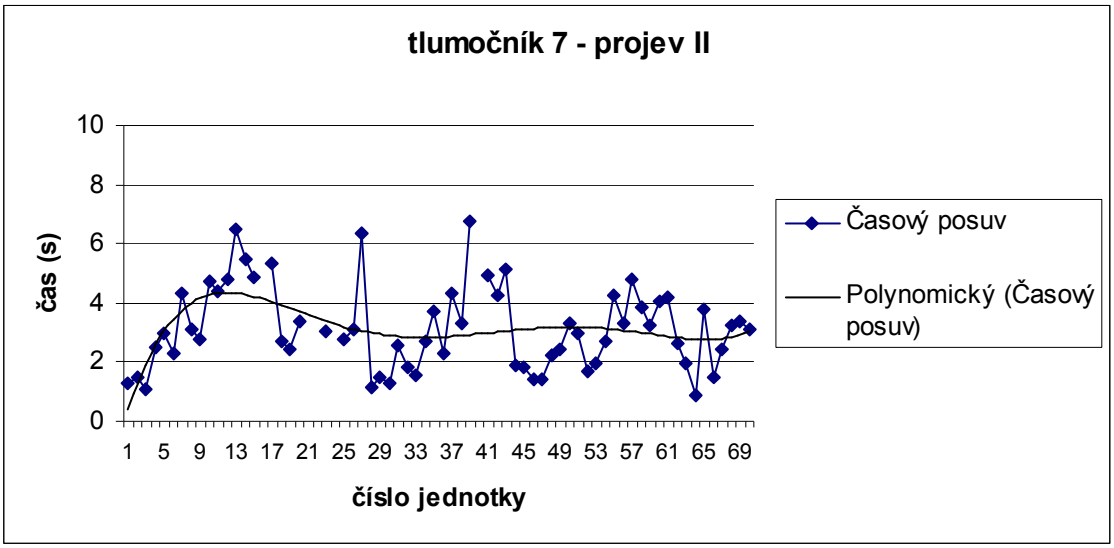

Tlumočník 8 (projev I):

Zpětné korekce a hezitační zvuky se u tohoto tlumočníka vyskytují jen zřídka. Ve svém projevu často formuluje volněji, někde poněkud posouvá význam originálu, mění pořadí jednotek. Na několika místech také oproti originálu přidává formulace, které se dají označit

jako vycpávky (*Již jsem hovořil o tom, že , A to jsme tedy hovořili pouze o*). Tempo projevu kolísá, v některých úsecích je pomalejší, je znát, že tlumočník váhá a teprve formuluje myšlenku v hlavě, v některých úsecích naopak zrychlí.

K počtu 20 nepřevedených jednotek je nutné poznamenat, že při nahrávání došlo k technické chybě a jedna jednotka (21) nemohla být naměřena, neboť její část chybí. I když je v tomto projevu hodně nepřevedených jednotek, nemusí to nutně znamenat, že se jedná o vynechávky. – jak jsem již zmínila, tlumočník hodně parafrázuje, formuluje volně, zobecňuje. Proto nebylo snadné přiřadit k sobě segmenty originálu a přetlumočení. Přiřazení některých jednotek je sporné.

Jednotky 11 a 12 jsou převedeny v opačném pořadí, zvětšil se zde časový posuv, a tím došlo k vynechání jednotky 13. (Podobně vypuštění jednotky 37 po obráceném pořadí 36 a 35.) Za vynecháním jednotek 18 a 19 je kromě váhání a hledání vhodné formulace předcházející jednotky i poněkud jiná stavba a posunutý význam věty oproti originálu. Jednotky 31 a 32 byly vypuštěny pravděpodobně kvůli tomu, že tlumočník předcházející jednotku prodloužil, přidal zde oproti originálu jinou informaci. Nepřevedení jednotek 40-42 pravděpodobně nárůstem časového posuvu způsobeno nebylo – i když tlumočník dokončuje jednotku 39 až po konci jednotky 42 originálu. Poté čeká na začátek další informace, ale u následující jednotky navíc oproti originálu opakuje, co bylo řečeno předtím, tím tuto jednotku prodlouží a zvýší časový posuv. U jednotky 56 je opakování, upřesňování a čekání na začátek nové informace, kde by tlumočník mohl začít s převodem, příčinou nejen vynechání následující jednotky, ale také zvýšení časového posuvu. Ten dosahuje hodnot přes 10 sekund až do jednotky 62. Tady má tlumočník potíže s formulací a dojde k vynechání jednotek (63-65). Navíc oproti originálu naopak jednu jednotku přidává, posuv se i přesto, že vynechal tři jednotky, nesnížil. Poslední jednotky analyzovaného úseku jsou pak proneseny rychlým tempem.

U jednotky 28 je záporný posuv (-6,27) – tuto jednotku, jejíž obsah znal tlumočník z přípravy, zařadil do textu na dřívějším místě než řečník. (Logicky sem ale tato jednotka zapadá.)

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 14,59 s, nejkratší časový posuv má zápornou hodnotu -6,27 s.

Tlumočník č. **8** – projev **I**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000	00:02,930	2,93
2	00:03,044	00:09,077	6,03
3	00:04,800	00:06,605	1,81
4	00:09,387	00:12,223	2,84
5	00:13,642	00:17,220	3,58
6	00:17,408	00:20,345	2,94
7	00:19,239	00:21,617	2,38
8	00:22,205	00:25,172	2,97
9	00:25,486	00:28,185	2,70
10	00:27,544	00:30,389	2,85
11	00:34,037	00:41,016	6,98

12	00:36,750	00:37,305	0,55
13	00:40,380		
14	00:43,570	00:48,495	4,92
15	00:49,540		
16	00:52,346	00:57,600	5,25
17	00:53,795	01:00,751	6,96
18	00:58,155		
19	01:00,935		
20	01:04,027	01:09,916	5,89
21	01:06,353	**Závada**	
22	01:10,308		
23	01:13,551	01:19,364	5,81
24	01:16,671	01:20,000	3,33
25	01:20,376	01:24,623	4,25
26	01:25,167	01:30,155	4,99
27	01:27,231	01:32,104	4,87
28	01:29,650	01:23,378	-6,27
29	01:33,424	01:36,137	2,71
30	01:36,683	01:40,017	3,33
31	01:40,822		
32	01:43,001		
33	01:46,314	01:48,721	2,41
34	01:51,668	01:53,765	2,10
35	01:54,816	02:03,070	8,25
36	01:57,570	02:01,224	3,65
37	01:59,884		
38	02:02,133	02:05,609	3,48
39	02:04,506	02:08,189	3,68
40	02:07,748		

41	02:09,900		
42	02:11,763		
43	02:14,165	02:17,604	3,44
44	02:20,649		
45	02:22,730	02:28,382	5,65
46	02:25,994	02:40,581	14,59
47	02:29,459	02:34,235	4,78
48	02:34,414		
49	02:35,247		
50	02:37,482		
51	02:39,149	02:43,780	4,63
52	02:43,112	02:48,843	5,73
53	02:46,184	02:51,129	4,95
54	02:52,095	02:55,884	3,79
55	02:56,432	02:59,371	2,94
56	03:01,373	03:04,033	2,66
57	03:04,070		
58	03:06,840	03:17,353	10,51
59	03:08,119	03:19,581	11,46
60	03:11,011	03:21,770	10,76
61	03:12,874	03:23,101	10,23
62	03:16,414	03:26,478	10,06
63	03:18,959		
64	03:23,244		
65	03:27,946		
66	03:29,398	03:38,809	9,41
67	03:31,231	03:39,113	7,88
68	03:34,114	03:42,660	8,55

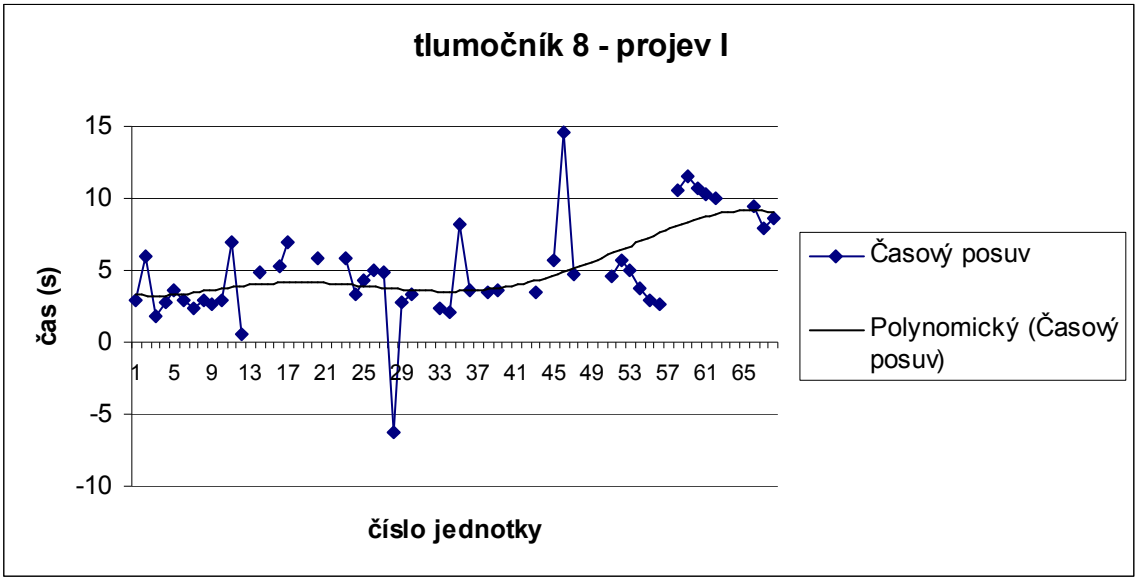

Tlumočník 8 (projev II):

Charakteristiky tohoto projevu týkající se tempa, oprav a hezitačních zvuků jsou stejné jako u projevu I. Také zde tlumočník formuluje volněji, přiřazení jednotek přetlumočení a originálu bylo v některých případech obtížné

V tomto projevu je 27 nepřevedených jednotek z celkového počtu 70, což je přes 38%, nejvyšší procento v celém experimentu. Od 10. a hlavně pak od 11. jednotky mluví tlumočník váhavě, pomalu, čímž narůstá posuv. Po jednotce 14 je posuv zvýšený a tlumočník čeká na začátek další ucelené informace. Jednotky 15-21 jsou vynechané pravděpodobně kvůli tomu, že obsahují číselné údaje, které při delším časovém posuvu již vymizely z paměti (možná, že naopak nezachytil, k čemu se tyto číselné údaje vztahovaly). Vynechání jednotek 27-34 je jednak způsobeno tím, že u předcházejících dvou jednotek (25 a 26) se zvýšil časový posuv, a jednak tím, že tlumočník přidává informaci (úsek o délce více než 12 sekund), která v originále není, svým způsobem toto pravděpodobně využívá jako vycpávku. Kvůli velkému posuvu jsou pak vypuštěny i jednotky 38, 40 a 42, ke konci pak 63 a 70.

K nárůstu posuvu v tomto projevu dochází většinou kvůli váhání, formulačním potížím a tomu, že přidává informace oproti originálu.

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 12,60 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 1,23 s.

Tlumočník č. **8** – projev **II**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000		
2	00:01,703	00:07,018	5,32
3	00:05,998	00:13,374	7,38
4	00:10,698	00:16,195	5,50
5	00:12,740		
6	00:16,348		
7	00:20,937	00:19,705	1,23
8	00:26,495	00:28,683	2,19
9	00:29,351	00:32,037	2,69
10	00:32,085	00:36,832	4,75
11	00:37,328	00:43,177	5,85
12	00:39,704	00:47,017	7,31
13	00:43,559	00:51,316	7,76
14	00:46,821	00:54,590	7,77
15	00:49,835		
16	00:53,398		
17	00:55,159		
18	00:56,748		
19	00:59,109		
20	01:01,084		
21	01:03,306		
22	01:06,330	01:09,021	2,69
23	01:07,639	01:11,970	4,33
24	01:11,714		
25	01:13,807	01:19,438	5,63
26	01:16,432	01:25,336	8,90
27	01:21,089		
28	01:23,516		
29	01:25,019		
30	01:25,741		
31	01:27,475		
32	01:30,578		
33	01:34,245		
34	01:37,838		
35	01:39,494	01:47,014	7,52
36	01:41,680	01:48,617	6,94
37	01:44,967	01:57,565	12,60
38	01:46,843		
39	01:49,219	02:00,140	10,92
40	01:51,548		
41	01:54,369	02:04,279	9,91
42	01:59,613		
43	02:04,448	02:08,362	3,91
44	02:11,713		
45	02:16,668		
46	02:19,890	02:23,632	3,74
47	02:25,869	02:30,862	4,99
48	02:30,006	02:37,704	7,70
49	02:31,867	02:39,454	7,59
50	02:35,074	02:41,895	6,82
51	02:38,685	02:44,498	5,81
52	02:43,472	02:46,417	2,95
53	02:47,131	02:50,573	3,44
54	02:49,292	02:55,034	5,74
55	02:51,202	02:58,642	7,44
56	02:55,959	03:03,002	7,04
57	02:59,895	03:05,118	5,22
58	03:01,879	03:07,271	5,39
59	03:05,927	03:11,413	5,49
60	03:06,504	03:12,264	5,76
61	03:08,416	03:13,602	5,19
62	03:12,165	03:20,408	8,24
63	03:14,702		

64	03:18,061	03:23,586	5,53
65	03:21,315	03:27,801	6,49
66	03:28,394	03:32,587	4,19
67	03:30,767	03:34,482	3,72

68	03:35,267	03:45,349	10,08
69	03:38,881	03:47,076	8,20
70	03:41,782		

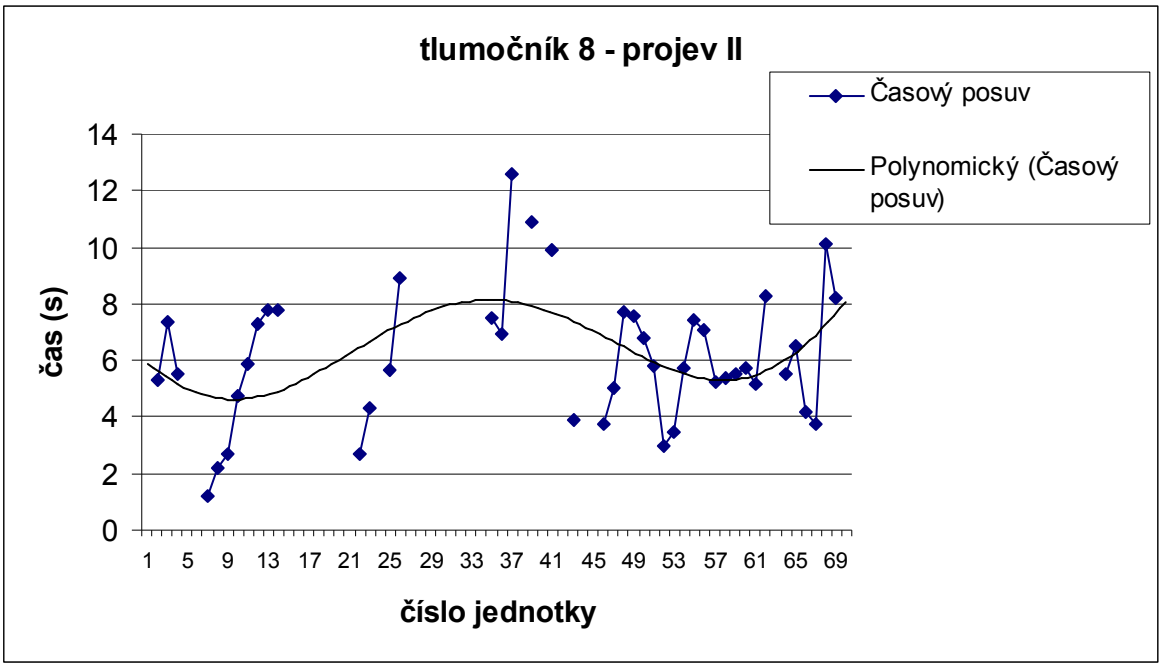

Tlumočník 9 (projev I):

Tento projev je tichý, váhavý, intonace je spíše nevýrazná, působí unaveně. Hezitační zvuky se objevují jen zřídka.

Je zde 9 nepřevedených jednotek. Jednotka 5 je vynechaná kvůli zvýšenému časovému posuvu, podobně jako jednotka 18 – tady je nárůst posuvu zapříčiněn váháním a pomalou produkcí, které začíná už u jednotky 16. U jednotky 30 se zvýšil časový posuv, následující jednotka je vypuštěna, tlumočník zachytí jednotku 32, ale dvě následující opět převedeny nejsou. Příčinou vynechání jednotky 42 je vedle posuvu pravděpodobně také menší důležitost informace, tlumočník se pravděpodobně raději soustředil na další úsek. Jednotka 45 je sice označená jako nepřevedená, ale v podstatě se nejedná o vynechávku: informace obsažené v této jednotce originálu jsou v přetlumočení částečně v jednotce 44 (*embrya*) a částečně v 46 (*za účelem*), jedná se spíše o posunutí významu.

Celkově tlumočník udržuje spíš delší posuv, co se týká znatelnějších výkyvů, mohu zmínit například začátek analyzovaného úseku, kde je příčinou obrácené pořadí jednotek 1 a 2 současně s váháním a pomalou produkcí, nebo jeho konec, kde je od jednotky 65 vidět nárůst posuvu způsobený váháním při formulaci, tlumočník zde také oproti originálu něco přidává, ale nevynechává, snaží se snížit posuv zrychlením tempa.

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 12,19 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 2,03 s.

Tlumočník č. **9** – projev **I**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000	00:09,000	9,00
2	00:03,020	00:05,048	2,03
3	00:04,769	00:15,744	10,98
4	00:09,309	00:17,551	8,24
5	00:13,528		
6	00:17,267	00:21,603	4,34
7	00:19,098	00:24,355	5,26
8	00:22,044	00:26,153	4,11
9	00:25,282	00:31,970	6,69
10	00:27,318	00:33,796	6,48
11	00:33,232	00:39,324	6,09
12	00:36,458	00:41,067	4,61
13	00:40,052	00:43,600	3,55
14	00:43,210	00:47,616	4,41
15	00:49,131	00:51,720	2,59
16	00:51,924	00:56,690	4,77
17	00:53,365	01:03,352	9,99
18	00:57,684		
19	01:00,457	01:06,991	6,53
20	01:03,508	01:09,553	6,04
21	01:05,783	01:09,958	4,18
22	01:09,741	01:13,880	4,14
23	01:12,962	01:18,617	5,66
24	01:16,063	01:20,569	4,51
25	01:19,881	01:25,466	5,59
26	01:24,483	01:29,690	5,21
27	01:26,532	01:30,572	4,04
28	01:28,938	01:33,239	4,30
29	01:32,678	01:36,809	4,13
30	01:35,918	01:43,194	7,28
31	01:40,019		
32	01:42,178	01:46,979	4,80
33	01:45,459		
34	01:50,777		
35	01:53,894	01:56,526	2,63
36	01:56,631	02:01,090	4,46
37	01:58,932	02:03,165	4,23
38	02:01,156	02:05,104	3,95
39	02:03,513	02:06,573	3,06
40	02:06,724	02:09,598	2,87
41	02:08,858	02:13,920	5,06
42	02:10,706		
43	02:13,079	02:20,711	7,63
44	02:19,588	02:24,762	5,17
45	02:21,589		
46	02:24,820	02:28,427	3,61
47	02:28,265	02:31,148	2,88
48	02:33,179	02:37,461	4,28
49	02:34,019	02:38,907	4,89
50	02:36,215	02:41,131	4,92
51	02:37,869		
52	02:41,802	02:47,209	5,41
53	02:44,868	02:48,491	3,62
54	02:50,714	02:53,876	3,16
55	02:55,018	02:58,252	3,23
56	02:59,919	03:03,091	3,17
57	03:02,598	03:06,496	3,90
58	03:05,342	03:09,296	3,95
59	03:06,615	03:10,974	4,36
60	03:09,475	03:12,646	3,17
61	03:11,315	03:14,783	3,47
62	03:14,832		
63	03:17,356	03:20,097	2,74
64	03:21,603	03:25,359	3,76
65	03:26,262	03:31,457	5,20
66	03:27,700	03:35,267	7,57
67	03:29,521	03:39,496	9,97
68	03:32,379	03:44,566	12,19

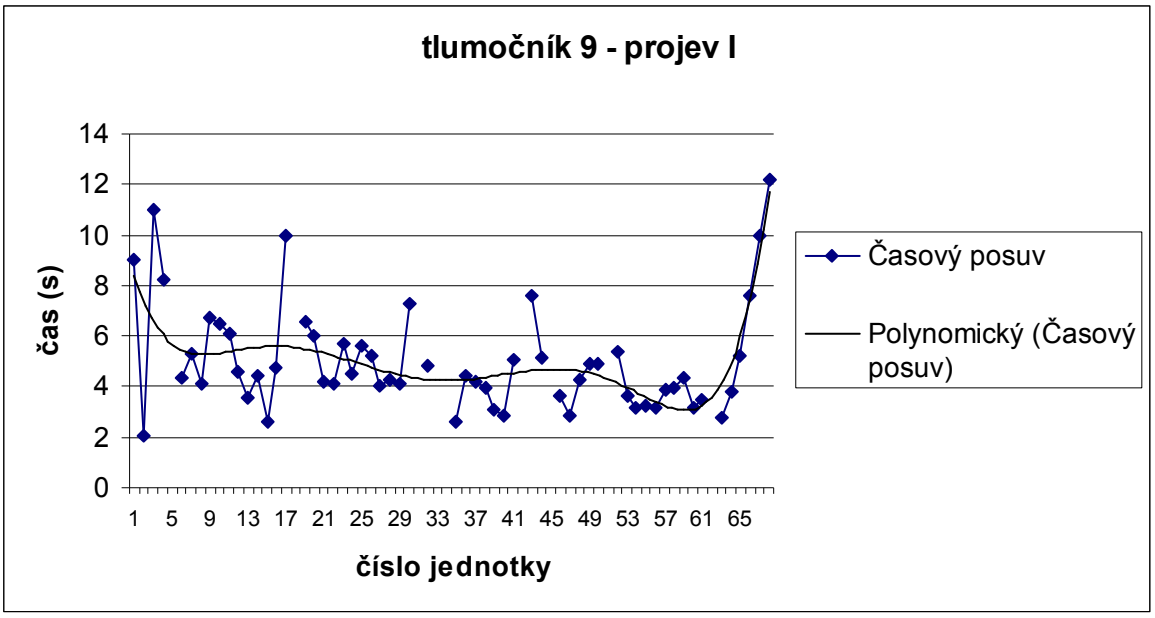

Tlumočník 9 (projev II):

Intonaci, tempo a hezitační zvuky je možné charakterizovat stejně jako u projevu I.

V tomto projevu je 13 nepřevedených jednotek. Jednotka 24 nebyla vypuštěna kvůli zvýšenému posuvu, příčinou mohla být syntaktická konstrukce věty (*Given…*), kterou tlumočník nezachytil. U vynechaných jednotek 28-31 je pravděpodobně důvodem vypuštění skutečnost, že jednotky 28-30 jsou poměrně rychlé a obsahují číselné údaje a tlumočníkovi trvalo poměrně dlouho dokončení jednotky 26, čímž se u 27 zvýšil posuv. Místo číselných údajů tlumočník informaci převedl ve zobecněné podobě (*when they were twelve or thirteen or fourteen / když se rozhodoval o své kariéře*). Vynecháním jednotek 33 a 34 tlumočník sníží posuv. Jednotky 38-43 jsou převedené všechny, s posuvem kolem 6 sekund, pak ale, i když řečník před začátkem nového tématu (44) dělá poměrně výraznou pauzu, tlumočník vynechává dvě jednotky (je možné, že se zde částečně projevila únava). Za vynecháním jednotek 59-61 stojí pravděpodobně formulační potíže, kvůli kterým se zvýšil časový posuv.
K větším výkyvům došlo kromě zmiňovaných případů u jednotek 5 a 6 (kde se tlumočník po jednotce 4 odmlčel a pravděpodobně čekal na ucelenější informaci), a pak u 64 a 65 (kvůli pomalé váhavé produkci; posuv pak tlumočník snížil tím, že jednotku 65, kterou řečník říká poměrně pomalu, vyjádřil stručněji a rychleji).

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 9,94 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 2,15 s.

Tlumočník č. **9** – projev **II**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000	00:04,324	4,32
2	00:01,704	00:05,804	4,10
3	00:05,972	00:08,904	2,93
4	00:10,663	00:13,856	3,19
5	00:12,713	00:21,446	8,73
6	00:16,317	00:25,184	8,87
7	00:20,858	00:27,257	6,40
8	00:26,444	00:29,860	3,42
9	00:29,294	00:32,249	2,96
10	00:32,014	00:34,343	2,33
11	00:37,265	00:43,090	5,83
12	00:39,620	00:45,830	6,21
13	00:43,459	00:48,944	5,49
14	00:46,717	00:50,648	3,93
15	00:49,714	00:57,451	7,74
16	00:53,267	00:57,652	4,38
17	00:55,003	01:00,023	5,02
18	00:56,617	00:58,839	2,22
19	00:58,965	01:02,998	4,03
20	01:00,917	01:04,806	3,89
21	01:03,149	01:05,689	2,54
22	01:06,163	01:08,837	2,67
23	01:07,474	01:10,160	2,69
24	01:11,531		
25	01:13,627	01:16,035	2,41
26	01:16,213	01:19,460	3,25
27	01:20,874	01:30,816	9,94
28	01:23,290		
29	01:24,779		
30	01:25,493		
31	01:27,235		
32	01:30,331	01:35,800	5,47
33	01:33,986		
34	01:37,567		
35	01:39,220	01:42,436	3,22
36	01:41,388	01:45,263	3,87
37	01:44,698		
38	01:46,543	01:50,644	4,10
39	01:48,916	01:54,197	5,28
40	01:51,238	01:58,200	6,96
41	01:55,045	02:01,928	6,88
42	01:59,291	02:04,895	5,60
43	02:04,114	02:10,563	6,45
44	02:11,389		
45	02:16,315		
46	02:19,537	02:22,990	3,45
47	02:25,511	02:28,418	2,91
48	02:29,634	02:34,697	5,06
49	02:31,507	02:36,811	5,30
50	02:34,677	02:39,441	4,44
51	02:38,286	02:41,845	3,56
52	02:43,049	02:45,920	2,87
53	02:46,717	02:49,763	3,05
54	02:48,881	02:53,002	4,12
55	02:50,789	02:55,379	4,59
56	02:55,542	03:01,562	6,02
57	02:59,479	03:04,963	5,48
58	03:01,464	03:09,414	7,95
59	03:05,506		
60	03:06,093		
61	03:08,020		
62	03:11,745	03:15,709	3,96
63	03:14,286	03:19,613	5,33
64	03:17,633	03:26,119	8,49
65	03:20,882	03:28,158	7,28
66	03:27,950	03:30,101	2,15
67	03:30,316	03:33,270	2,95
68	03:34,802	03:38,537	3,74
69	03:38,440	03:42,662	4,22
70	03:41,324	03:45,101	3,78

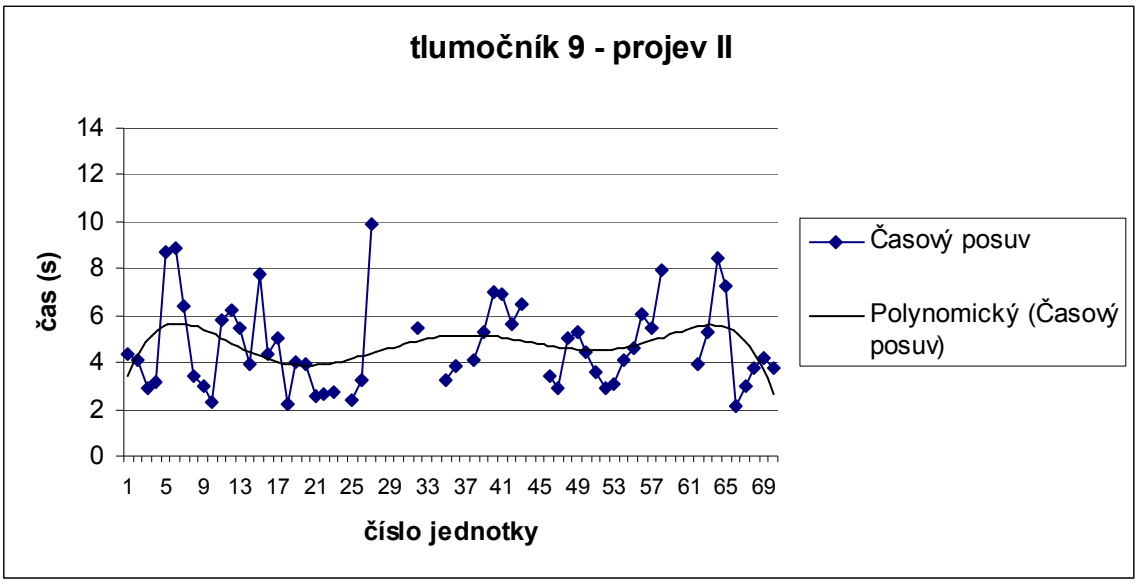

Tlumočník 10 (projev I):

Tento projev působí vyrovnaně, příjemně, intonace je klidná, stejně tak i tempo. Hezitační zvuky jsou poměrně časté, přeřeknutí a zpětné opravy se neobjevují.

Je zde 9 nepřevedených jednotek. Pravděpodobně vzhledem k velkému časovému posuvu na začátku analyzovaného úseku došlo k zobecnění u první jednotky a pak vynechání jednotek 2 a 5. Jednotku 19 tlumočník vypustil kvůli tomu, že pozměnil výstavbu věty a poněkud tím posunul význam. U jednotek 26 a 41 není příčinou vynechání zvýšený časový posuv, tlumočník pravděpodobně těmto informacím přisoudil menší důležitost. Nepřevedení jednotek 64 a 65 je způsobeno váháním u jednotky 63. Jednotku 66 pak tlumočník vzhledem k času ušetřenému vynecháním dvou jednotek začíná téměř souběžně s řečníkem. Také začíná spojkou *že*, která je poměrně univerzální a umožňuje neutrálně začít a teprve potom zpracovat a formulovat další příchozí informaci. U formulace této jednotky se tlumočník zarazil a čekal na vyslechnutí zbytku celého argumentu, před tím, než pokračoval s převodem. Tím se pak u jednotek 67 a 68 zvýšil časový posuv.

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 11,29 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 0,72 s.

Tlumočník č. **10** – projev **I**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000	00:11,285	11,29
2	00:03,035		
3	00:04,773	00:12,620	7,85
4	00:09,320	00:16,395	7,07
5	00:13,549		
6	00:17,301	00:19,311	2,01
7	00:19,098	00:22,503	3,41
8	00:22,055	00:24,854	2,80
9	00:25,318	00:27,850	2,53
10	00:27,374	00:28,663	1,29
11	00:33,282	00:34,825	1,54
12	00:36,522	00:38,186	1,66
13	00:40,120	00:41,989	1,87
14	00:43,263	00:46,785	3,52
15	00:49,202	00:51,564	2,36
16	00:51,990	00:55,167	3,18
17	00:53,448	00:56,970	3,52
18	00:57,769	01:01,067	3,30
19	01:00,532		
20	01:03,592	01:04,721	1,13
21	01:05,906	01:08,806	2,90
22	01:09,837	01:11,783	1,95
23	01:13,085	01:15,891	2,81
24	01:16,166	01:17,469	1,30
25	01:19,981	01:23,449	3,47
26	01:24,587		
27	01:26,637	01:29,602	2,97
28	01:29,041	01:32,110	3,07
29	01:32,788	01:36,283	3,50
30	01:36,029	01:39,313	3,28
31	01:40,134	01:43,349	3,22
32	01:42,296	01:45,724	3,43
33	01:45,577	01:49,047	3,47
34	01:50,904		
35	01:54,025	01:55,571	1,55
36	01:56,763	01:58,359	1,60
37	01:59,067	02:00,432	1,37
38	02:01,292	02:02,830	1,54
39	02:03,650	02:04,934	1,28
40	02:06,866	02:08,635	1,77
41	02:09,002		
42	02:10,852	02:12,605	1,75
43	02:13,237	02:15,122	1,89
44	02:19,744	02:25,058	5,31
45	02:21,749	02:27,695	5,95
46	02:24,980	02:28,452	3,47
47	02:28,422	02:30,553	2,13
48	02:33,343		
49	02:34,190	02:36,929	2,74
50	02:36,387	02:39,014	2,63
51	02:38,042	02:41,799	3,76
52	02:41,977	02:45,370	3,39
53	02:45,028	02:47,454	2,43
54	02:50,894	02:52,644	1,75
55	02:55,182	02:58,746	3,56

56	03:00,106	03:02,985	2,88
57	03:02,788	03:05,260	2,47
58	03:05,534	03:08,614	3,08
59	03:06,797	03:09,495	2,70
60	03:09,674	03:11,788	2,11
61	03:11,521	03:14,399	2,88
62	03:15,037	03:17,135	2,10

63	03:17,564	03:20,742	3,18
64	03:21,818		
65	03:26,486		
66	03:27,934	03:28,657	0,72
67	03:29,750	03:36,709	6,96
68	03:32,614	03:39,283	6,67

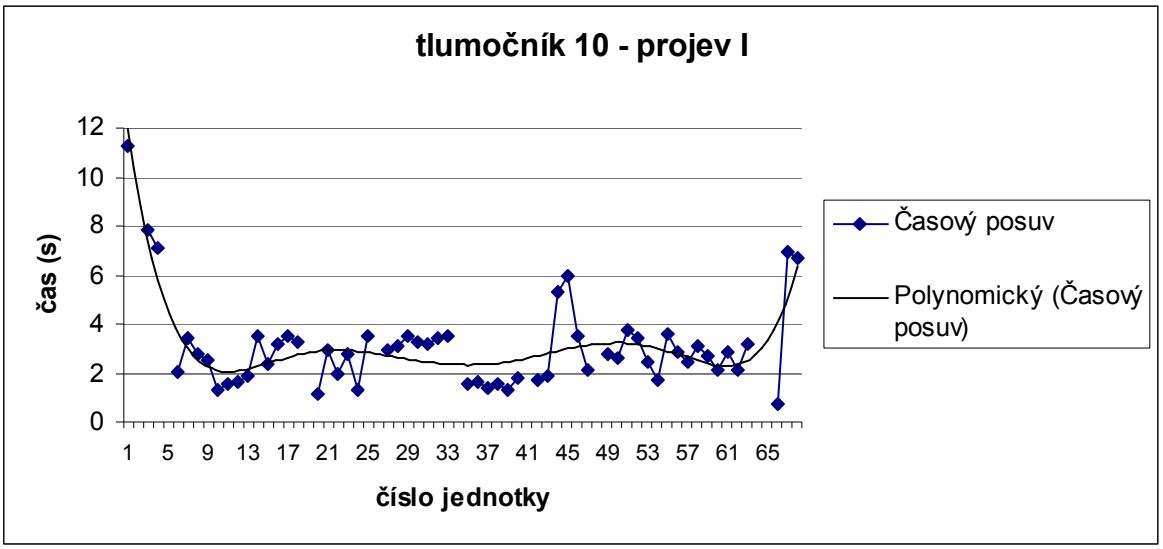

Tlumočník 10 (projev II):

Intonace a tempo je zde stejné jako u projevu I, projev působí klidně a vyrovnaně. Přeřeknutí a opravy se objevují jen zřídka, je zde i výskyt hezitačních zvuků, ale ne v rušivé míře.

Nepřevedených je zde 7 jednotek. Jednotky 20 a 21 obsahují číselné údaje (*...twenty or twenty-two*), tlumočník uvádí jen jeden údaj (*dvacet devět*). (Přesto, že jde o nesprávný převod, pro účely měření časového posuvu jsem tuto jednotku započítala.) K vypuštění jednotek 25 a 37 tlumočníka nevedl pravděpodobně posuv, spíše tyto informace pokládal za méně podstatné. Obrácením pořadí jednotek 40 a 41 se zvýšil posuv, který tlumočník v jednotce 42 již poněkud snížil, ale přesto pak vynechal 43. Jednotka 59 neobsahuje podstatnou informaci a jejím vynecháním tlumočník poněkud snížil posuv. Jednotka 66 není sice měřena jako převedená, informaci v ní obsaženou, ale tlumočník zařadil do jednotky 69.

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 10,65 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 1,07 s.

Tlumočník č. **10** – projev **II**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000	00:04,078	4,08
2	00:01,710	00:06,203	4,49

3	00:05,995	00:08,425	2,43
4	00:10,691	00:12,955	2,26
5	00:12,751	00:14,845	2,09
6	00:16,377	00:17,459	1,08
7	00:20,962	00:22,653	1,69

8	00:26,508	00:28,505	2,00
9	00:29,391	00:31,160	1,77
10	00:32,124	00:34,221	2,10
11	00:37,398	00:41,311	3,91
12	00:39,757	00:45,439	5,68
13	00:43,624	00:47,888	4,26
14	00:46,897	00:50,032	3,14
15	00:49,910	00:52,089	2,18
16	00:53,472	00:56,296	2,82
17	00:55,221	00:59,034	3,81
18	00:56,842	00:57,912	1,07
19	00:59,199	01:00,782	1,58
20	01:01,162	01:04,505	3,34
21	01:03,406		
22	01:06,428	01:10,690	4,26
23	01:07,750	01:11,992	4,24
24	01:11,831	01:15,947	4,12
25	01:13,935		
26	01:16,553	01:19,590	3,04
27	01:21,225	01:28,613	7,39
28	01:23,655	01:26,119	2,46
29	01:25,154	01:27,864	2,71
30	01:25,886	01:28,156	2,27
31	01:27,622	01:31,049	3,43
32	01:30,732	01:33,756	3,02
33	01:34,405	01:38,106	3,70
34	01:38,003	01:41,540	3,54
35	01:39,663	01:45,914	6,25
36	01:41,851	01:47,599	5,75
37	01:45,179		
38	01:47,020	01:50,907	3,89
39	01:49,410	01:54,482	5,07

40	01:51,725	02:02,379	10,65
41	01:55,568	01:59,834	4,27
42	01:59,830	02:05,182	5,35
43	02:04,665		
44	02:11,958	02:13,953	1,99
45	02:16,898	02:20,169	3,27
46	02:20,130	02:22,526	2,40
47	02:26,132	02:28,217	2,09
48	02:30,273		
49	02:32,130	02:35,350	3,22
50	02:35,339	02:37,136	1,80
51	02:38,962	02:42,123	3,16
52	02:43,757	02:46,473	2,72
53	02:47,420	02:48,862	1,44
54	02:49,590	02:51,409	1,82
55	02:51,504	02:54,536	3,03
56	02:56,272	03:00,995	4,72
57	03:00,211	03:03,340	3,13
58	03:02,200	03:06,812	4,61
59	03:06,259		
60	03:06,823	03:10,380	3,56
61	03:08,766	03:12,045	3,28
62	03:12,506	03:14,774	2,27
63	03:15,047	03:18,446	3,40
64	03:18,411	03:20,505	2,09
65	03:21,668	03:25,212	3,54
66	03:28,761		
67	03:31,133	03:34,926	3,79
68	03:35,631	03:40,406	4,78
69	03:39,263	03:43,532	4,27
70	03:42,151	03:47,501	5,35

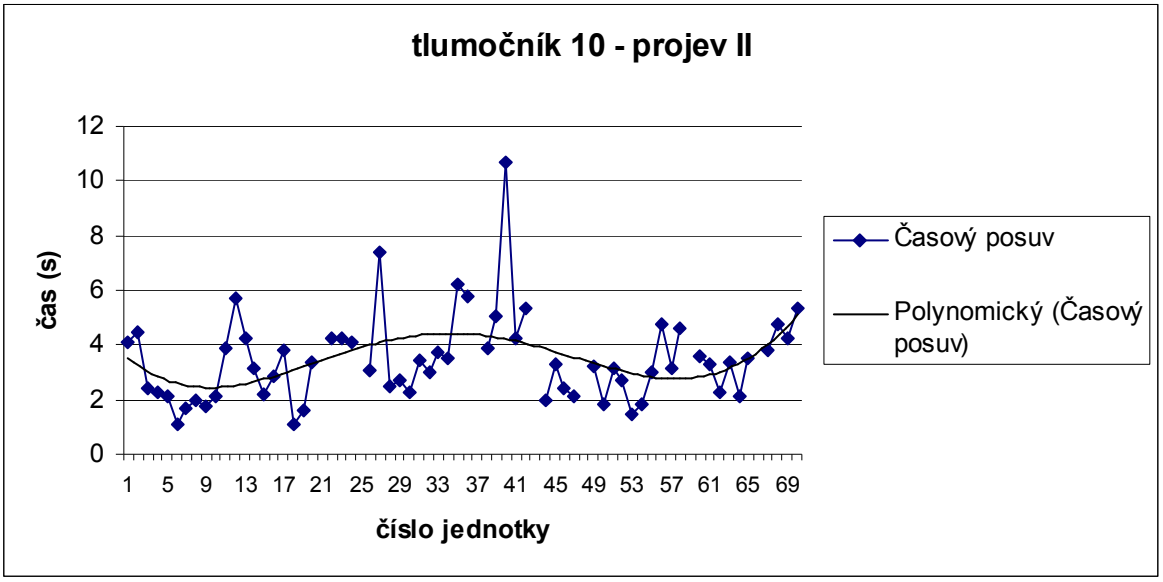

Tlumočník 11 (projev I):

V tomto projevu je jen málo zpětných korekcí, působí velmi plynule, intonace je přirozená, zvýrazňuje důležité informace a dobře projev člení. Hezitační zvuky se objevují zřídka.

Je zde 9 nepřevedených jednotek. Jednotky 18 a 19 nejsou převedené z toho důvodu, že tlumočník před 17. jednotkou zaváhal, čekal a dokončil pak řečníkovo sdělení s poněkud jiným významem. Vynechání jednotek 40 a 41 následuje po několika jednotkách s větším posuvem, jejich vynechání neruší koherenci textu. Jednotka 48 nenese podstatnou informaci a její vynechání pomohlo snížit časový posuv. Ke konci analyzovaného úseku začíná posuv narůstat, tlumočník pak poslední souvětí dokončil jinak, než tomu je v originále.

Další výkyvy v projevu se objevily například u jednotky 3 (obrácené pořadí jednotek 3 a 4), u jednotky 34 (u předcházející jednotky tlumočník váhal s formulací a poslouchal nejprve další informace originálního projevu).

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 8,44 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 0,88 s.

Tlumočník č. **11** – projev **I**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000	00:03,136	3,14
2	00:03,022	00:05,279	2,26
3	00:04,732	00:13,167	8,44
4	00:09,237	00:10,114	0,88
5	00:13,422	00:15,860	2,44
6	00:17,133	00:20,610	3,48
7	00:18,933	00:21,686	2,75
8	00:21,877	00:24,687	2,81
9	00:25,083	00:29,130	4,05
10	00:27,122	00:32,195	5,07
11	00:33,005	00:37,460	4,45
12	00:36,206	00:40,553	4,35
13	00:39,768	00:43,747	3,98
14	00:42,910	00:46,892	3,98
15	00:48,783	00:52,960	4,18
16	00:51,538	00:55,884	4,35
17	00:52,984	01:00,873	7,89
18	00:57,274		
19	01:00,012		
20	01:02,848	01:09,146	6,30
21	01:05,314	01:10,852	5,54
22	01:09,238	01:13,751	4,51
23	01:12,434	01:17,413	4,98
24	01:15,515	01:19,193	3,68
25	01:19,299	01:22,093	2,79
26	01:23,868	01:26,945	3,08
27	01:25,907	01:28,393	2,49
28	01:28,305	01:31,446	3,14
29	01:32,001	01:36,773	4,77
30	01:35,210	01:41,266	6,06
31	01:39,284	01:45,023	5,74
32	01:41,430	01:46,287	4,86
33	01:44,682	01:49,270	4,59
34	01:49,964	01:58,265	8,30
35	01:52,867	02:00,385	7,52
36	01:55,779	02:01,664	5,88
37	01:58,064	02:04,163	6,10
38	02:00,276	02:06,582	6,31
39	02:02,612	02:10,114	7,50
40	02:05,809		
41	02:07,929		
42	02:09,765	02:12,333	2,57
43	02:12,130	02:14,951	2,82
44	02:18,557	02:22,853	4,30
45	02:20,588	02:26,525	5,94
46	02:23,796	02:28,848	5,05
47	02:27,209	02:31,226	4,02
48	02:32,095		
49	02:32,919	02:36,295	3,38
50	02:35,119	02:38,863	3,74
51	02:36,755	02:40,861	4,11
52	02:40,675	02:44,417	3,74
53	02:43,708	02:48,144	4,44
54	02:49,523	02:53,002	3,48
55	02:53,796	02:56,746	2,95
56	02:58,676	03:00,725	2,05
57	02:01,345	03:03,944	2,60
58	03:04,069	03:06,799	2,73
59	03:05,336	03:09,980	4,64

60	03:08,182	03:12,062	3,88
61	03:10,003	03:14,700	4,70
62	03:13,508	03:18,832	5,32
63	03:16,022	03:22,386	6,36
64	03:20,253	03:28,131	7,88

65	03:24,894		
66	03:26,310		
67	03:28,133		
68	03:30,978		

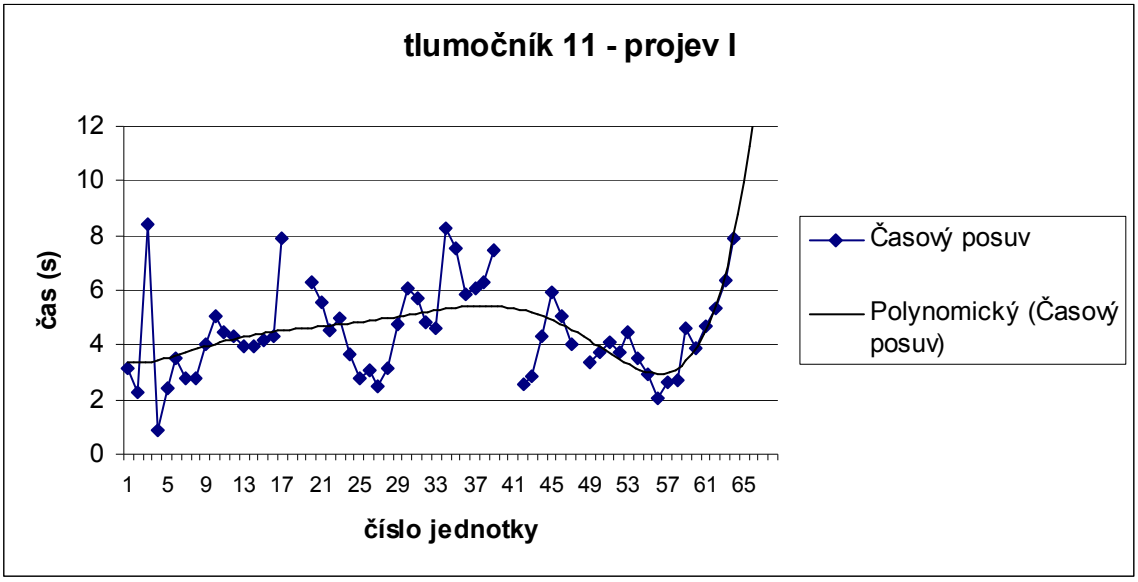

Tlumočník 11 (projev II):

Popis projevu I týkající se oprav, intonace a hezitačních zvuků je shodný i pro tento projev.

Tlumočník nepřevedl 10 jednotek. Vynechání jednotky 16 je částečně způsobeno změnou pořadí jednotek – po jednotce 14 se tlumočník odmlčí a s převodem čeká na vyslechnutí dalších jednotek originálu, poté začíná 18. jednotkou. (Pořadí je tedy: 14, 18, 17, 15) Tato změna v pořadí má za následek výkyvy v časovém posuvu, všechny důležité informace jsou ale zachovány. U jednotek 21-23 hraje změna pořadí jednotek také určitou roli, neboť po jednotce 20 tlumočník ještě dokončuje druhou část jednotky 19. (pořadí: 19a, 20, 19b. Jednotka 20 byla vložená ještě před dokončením 19 pravděpodobně proto, že obsahuje číselný údaj, který by mohl tlumočník zapomenout.) Pak navazuje jednotkou 24, její produkce je ale pomalá, neboť tlumočník mezitím věnuje větší pozornost poslechu dalších jednotek originálu, a tím naroste u následujících tří jednotek (25-27) časový posuv. Do jednotky 27 tlumočník vlastně jiným způsobem zahrnul časové údaje z jednotek 28-30 (25*: a možná někdo může objevit ve dvaceti*; 27: *o které se před sedmi šesti lety ještě vůbec nevědělo, která neexistovala*). Časově tento údaj odpovídá originálu (*when they were twelve or thirteen or fourteen*), zajímavou otázkou zde je, zda k této shodě přispěla náhoda, logický

odhad (věk dětí, kdy se rozhodují), nebo zda jej tlumočník stihl spočítat. Jednotky 33 a 34 jsou s největší pravděpodobností vynechané kvůli časovému posuvu.

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 11,60 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 0,25 s.

Tlumočník č. **11** – projev **II**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000	00:04,379	4,38
2	00:01,694	00:05,310	3,62
3	00:05,891	00:09,792	3,90
4	00:10,604	00:14,727	4,12
5	00:12,644	00:18,108	5,46
6	00:16,222	00:20,815	4,59
7	00:20,781	00:23,777	3,00
8	00:26,303	00:30,772	4,47
9	00:29,142	00:32,464	3,32
10	00:31,846	00:36,269	4,42
11	00:37,077	00:43,049	5,97
12	00:39,439	00:46,303	6,86
13	00:43,282	00:49,393	6,11
14	00:46,540	00:51,295	4,76
15	00:49,527	01:01,049	11,52
16	00:53,068		
17	00:54,808	00:59,580	4,77
18	00:56,416	00:56,662	0,25
19	00:58,758	01:03,991	5,23
20	01:00,723	01:06,980	6,26
21	01:02,927		
22	01:05,924		
23	01:07,239		
24	01:11,289	01:15,236	3,95
25	01:13,375	01:23,577	10,20
26	01:15,979	01:27,577	11,60
27	01:20,627	01:29,226	8,60
28	01:23,021		
29	01:24,522		
30	01:25,229		
31	01:26,956	01:34,926	7,97
32	01:30,038	01:36,331	6,29
33	01:33,677		
34	01:37,252		
35	01:38,900	01:42,726	3,83
36	01:41,080	01:46,800	5,72
37	01:44,365	01:49,888	5,52
38	01:46,203	01:52,728	6,52
39	01:48,570	01:54,296	5,73
40	01:50,869	01:57,395	6,53
41	01:54,682	02:01,145	6,46
42	01:58,913	02:06,021	7,11
43	02:03,708	02:10,875	7,17
44	02:10,948	02:15,566	4,62
45	02:15,849	02:19,442	3,59
46	02:19,057	02:23,136	4,08
47	02:25,011	02:30,006	4,99
48	02:28,323	02:33,132	4,81
49	02:30,975	02:34,084	3,11
50	02:34,149	02:39,914	5,76
51	02:37,748	02:43,151	5,40
52	02:42,509	02:47,916	5,41
53	02:46,140	02:50,712	4,57
54	02:48,299	02:53,594	5,30
55	02:50,198	02:56,967	6,77
56	02:54,934	03:00,021	5,09
57	02:58,842	03:03,830	4,99
58	03:00,819	03:06,304	5,49
59	03:04,829		
60	03:05,412	03:11,337	5,92
61	03:07,326	03:12,729	5,40
62	03:11,047	03:15,882	4,83
63	03:13,582	03:17,283	3,70
64	03:16,917	03:19,547	2,63
65	03:20,135	03:24,920	4,78
66	03:27,196	03:30,077	2,88
67	03:29,550	03:33,532	3,98
68	03:34,022	03:38,186	4,16
69	03:37,627	03:41,238	3,61
70	03:40,525	03:43,896	3,37

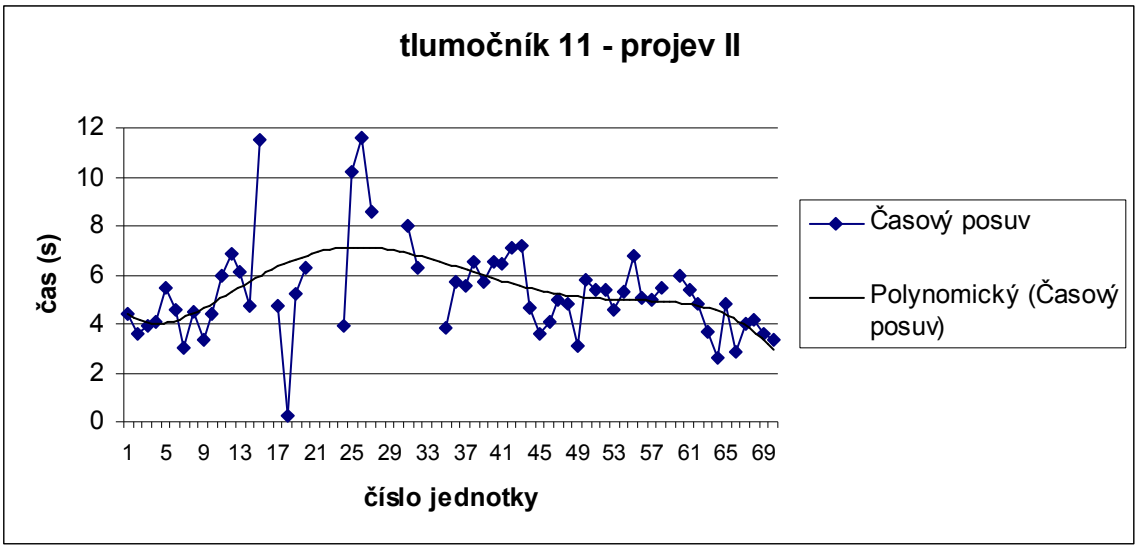

Tlumočník 12 (projev I):

Tempo i intonace v tomto projevu působí přirozeně, občasný výskyt hezitačních zvuků neruší. Opravy, které se zde objevují, jsou často zbytečné, tlumočník opakuje informaci, nebo se snaží vyjádřit danou informaci jinak, zpřesnit, i když to není zapotřebí.

Je zde 7 nepřevedených jednotek. Jednotku 17 tlumočník vlastně opakuje dvakrát, snaží se upřesnit formulaci (což nebylo třeba), tím naroste časový posuv a dojde k vynechání jednotky 18. U jednotky 25 tlumočník opravuje formulaci, zvýší tím posuv a nepřevede jednotky 26 a 27. Tento zvýšený posuv pokračuje až k jednotce 34, k jejímuž vynechání přispívá. Příčinou vynechání jednotky 45 je nárůst posuvu způsobený formulačními obtížemi u 43 a opakováním či upřesňováním jednotky 44.

Časový posuv je pak dále vyšší také ke konci analyzovaného úseku – informace zde obsažené tlumočník mohl vyjádřit stručněji, ale i přes velký posuv jsou všechny převedené.

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 13,26 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 0,87 s.

Tlumočník č. **12** – projev **I**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000	00:06,377	6,38
2	00:03,019	00:03,887	0,87
3	00:04,743	00:09,028	4,28
4	00:09,267	00:13,659	4,39
5	00:13,476	00:17,235	3,76
6	00:17,193	00:21,191	4,00
7	00:18,994	00:22,339	3,35
8	00:21,921	00:24,337	2,42
9	00:25,158	00:26,769	1,61
10	00:27,193	00:28,879	1,69
11	00:33,084	00:34,774	1,69
12	00:36,290	00:37,651	1,36
13	00:39,879	00:41,929	2,05
14	00:43,002	00:48,808	5,81
15	00:48,923	00:52,962	4,04
16	00:51,697	00:57,991	6,29
17	00:53,134	01:00,469	7,33
18	00:57,448		
19	01:00,203	01:10,688	10,49
20	01:03,242	01:13,416	10,17
21	01:05,536	01:14,383	8,85
22	01:09,448	01:16,536	7,09
23	01:12,644	01:20,085	7,44

24	01:15,732	01:20,986	5,25
25	01:19,521	01:23,257	3,74
26	01:24,097		
27	01:26,133	01:31,392	5,26
28	01:28,520		
29	01:32,236	01:38,571	6,34
30	01:35,443	01:41,079	5,64
31	01:39,529	01:45,541	6,01
32	01:41,675	01:48,683	7,01
33	01:44,930	01:52,302	7,37
34	01:50,193		
35	01:53,320	01:56,840	3,52
36	01:56,036	01:58,424	2,39
37	01:58,322	01:59,646	1,32
38	02:00,529	02:01,575	1,05
39	02:02,873	02:04,294	1,42
40	02:06,065	02:08,077	2,01
41	02:08,188		
42	02:10,025	02:12,561	2,54
43	02:12,391	02:14,070	1,68
44	02:18,785	02:25,335	6,55
45	02:20,846		
46	02:24,056	02:25,335	1,28

47	02:27,468	02:31,558	4,09
48	02:32,375		
49	02:33,209	02:35,604	2,39
50	02:35,399	02:37,585	2,19
51	02:37,048	02:39,831	2,78
52	02:40,959	02:45,299	4,34
53	02:44,009	02:47,075	3,07
54	02:49,817	02:52,754	2,94
55	02:54,088	02:57,159	3,07
56	02:58,967	03:00,389	1,42
57	03:01,628	03:02,986	1,36
58	03:04,354	03:07,767	3,41
59	03:05,626	03:08,606	2,98
60	03:08,462	03:11,556	3,09
61	03:10,299	03:14,957	4,66
62	03:13,789	03:19,292	5,50
63	03:16,299	03:22,727	6,43
64	03:20,523	03:27,592	7,07
65	03:25,158	03:35,346	10,19
66	03:26,596	03:35,991	9,40
67	03:28,401	03:39,368	10,97
68	03:31,250	03:44,505	13,26

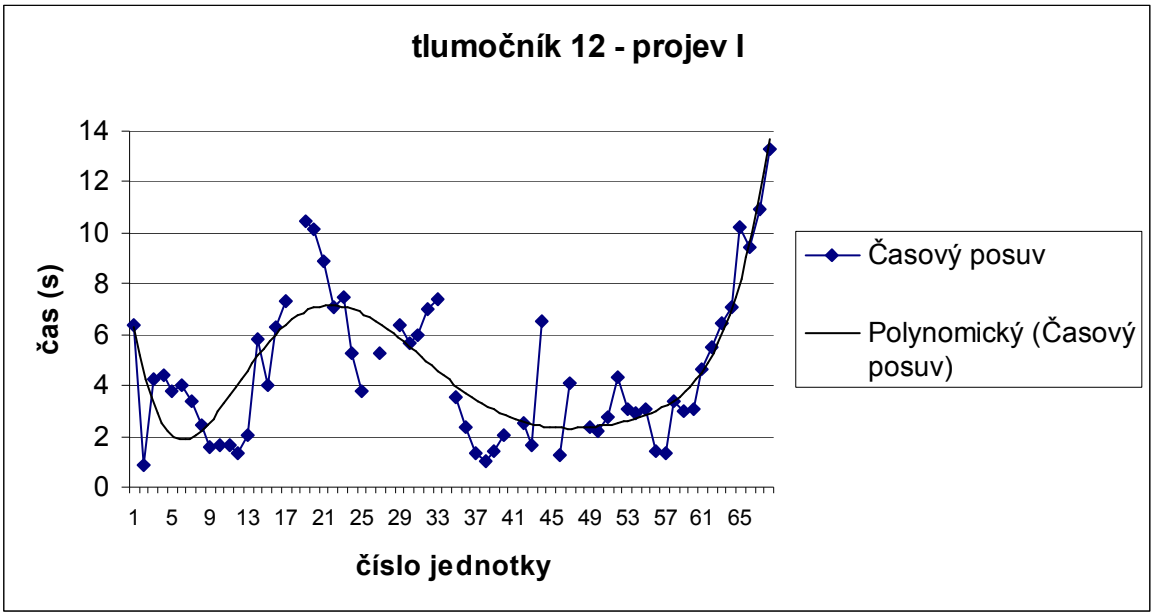

Tlumočník 12 (projev II):

Také v tomto projevu jsou časté opravy, hezitační zvuky se zde objevují jen zřídka, tempo a intonace působí vyrovnaně.

Tlumočník nepřevedl 8 jednotek. Před začátkem jednotky 15 tlumočník čeká, čímž se zvýší posuv, pak teprve začne s převodem. Jednotka 16 je vypuštěna a chybí ve výstavbě věty. Posuv je zvýšený až do jednotky 20, pak došlo k vynechání jednotek 21-23. Nepřevedená jednotka 30 obsahovala číselný údaj – tlumočník vynechal při posuvu větším

než 5 sekund jedno číslo ze tří. Jednotku 39 tlumočník formuluje s váháním a opravami, tím dojde k velkému nárůstu posuvu a jsou pak vynechány jednotky 42 a 43.

Nejdelší časový posuv v tomto projevu je 13,08 s, nejkratší časový posuv má hodnotu 0,94 s.

Tlumočník č. **12** – projev **II**			
Číslo jednotky	Začátek originálu	Začátek tlumočení	**Časový posuv**
1	00:00,000	00:03,886	3,89
2	00:01,703	00:05,285	3,58
3	00:05,900	00:09,754	3,85
4	00:10,685	00:13,512	2,83
5	00:12,739	00:18,687	5,95
6	00:16,351	00:20,411	4,06
7	00:20,946	00:22,543	1,60
8	00:26,509	00:29,673	3,16
9	00:29,369	00:32,743	3,37
10	00:32,097	00:34,269	2,17
11	00:37,356	00:40,783	3,43
12	00:39,731	00:45,791	6,06
13	00:43,587	00:46,895	3,31
14	00:46,861	00:51,384	4,52
15	00:49,871	01:01,069	11,20
16	00:53,440		
17	00:55,180	01:08,262	13,08
18	00:56,799	01:07,839	11,04
19	00:59,157	01:10,666	11,51
20	01:01,143	01:09,326	8,18
21	01:03,358		
22	01:06,381		
23	01:07,699		
24	01:11,772	01:15,048	3,28
25	01:13,874	01:18,650	4,78
26	01:16,492	01:21,671	5,18
27	01:21,170	01:26,882	5,71
28	01:23,587	01:29,258	5,67
29	01:25,091	01:30,549	5,46
30	01:25,806		
31	01:27,543	01:31,920	4,38
32	01:30,648	01:34,304	3,66
33	01:34,316	01:38,805	4,49
34	01:37,907	01:41,693	3,79
35	01:39,565	01:46,104	6,54
36	01:41,747	01:47,107	5,36
37	01:45,028	01:50,295	5,27
38	01:46,908		
39	01:49,288	01:51,731	2,44
40	01:51,602	02:04,634	13,03
41	01:55,438	02:07,018	11,58
42	01:59,687		
43	02:04,517		
44	02:11,803	02:16,320	4,52
45	02:16,735	02:21,626	4,89
46	02:19,966	02:24,047	4,08
47	02:25,966	02:32,251	6,28
48	02:30,095	02:34,400	4,30
49	02:31,948	02:35,341	3,39
50	02:35,157	02:38,814	3,66
51	02:38,765	02:42,258	3,49
52	02:43,542	02:44,997	1,46
53	02:47,218	02:49,584	2,37
54	02:49,391	02:51,350	1,96
55	02:51,303	02:54,641	3,34
56	02:56,066	02:59,085	3,02
57	03:00.005	03:04,369	4,36
58	03:01,990	03:06,218	4,23
59	03:06,037	03:08,929	2,89
60	03:06,610	03:09,520	2,91
61	03:08,549	03:11,835	3,29
62	03:12,279	03:13,890	1,61
63	03:14,815	03:17,001	2,19
64	03:18,175	03:19,116	0,94
65	03:21,430	03:23,577	2,15
66	03:28,505	03:32,159	3,65
67	03:30,877	03:34,746	3,87
68	03:35,363	03:36,350	0,99
69	03:39,004	03:41,461	2,46
70	03:41,893	03:44,238	2,34

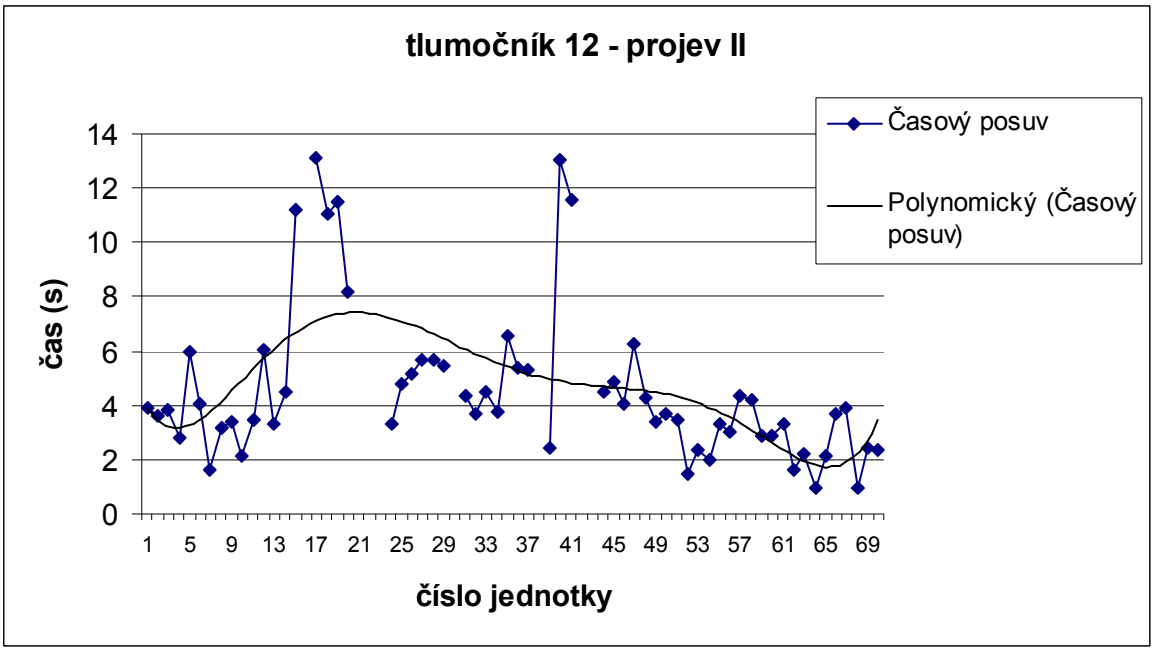
tlumočník 12 - projev II
čas (s)
číslo jednotky
Časový posuv
Polynomický (Časový posuv)
0
2
4
6
8
10
12
14
1
5
9
13
17
21
25
29
33
37
41
45
49
53
57
61
65
69

Komentář souhrnných grafů:

Z grafů znázorňujících souhrnně časové posuvy všech tlumočníků v daném projevu (na následujících dvou stránkách) je možné vidět, že zde existují určité stejné tendence – v některých úsecích projevu je z grafu patrné, že u většiny tlumočníků má časový posuv podobný vývoj.

U projevu I si takovéhoto společného trendu můžeme všimnout například ke konci analyzovaného úseku, kde se časový posuv přibližně od jednotky 52 mírně snižuje, a poté poměrně výrazně stoupá (a také zde docházelo často k vynechávkám).

U projevu II můžeme vidět více výrazněji společných tendencí: kolem jednotky číslo 5 a dále 11 a 12, kde dochází k nárůstu posuvu. Společná tendence mírného nárůstu posuvu je pozorovatelná také přibližně mezi jednotkami 30 až 42, jisté podobné tendence se dají najít i v poslední třetině analyzovaného úseku.

U obou projevů jsou na grafech dobře viditelné extrémní hodnoty časového posuvu. U projevu I se jedná především o tlumočníka číslo 8, který dosahuje minimální i maximální hodnoty časového posuvu celého souboru projevu I. Pomocí grafu můžeme také dobře porovnávat chování časového posuvu jednotlivých tlumočníků – tak můžeme například vidět, že posuv tlumočníka 9 dosahuje vyšších hodnot než u ostatních tlumočníků (průměr toto pozorování potvrzuje – je druhý nejvyšší).

U projevu II dosahuje maxima pro celý soubor tlumočník číslo 2 (nejvyšší hodnota z obou projevů). Extrémních hodnot dosahuje také tlumočník 12, zřetelný je i výkyv tlumočníka číslo 6 ze začátku analyzovaného úseku. U tohoto projevu je možné z grafu a také i z histogramu vyčíst, že zde jsou častější vyšší dosahované hodnoty posuvu – konkrétně hodnoty 12 sekund a vyšší.

Z histogramů můžeme vyčíst, že u obou projevů je přibližně stejné rozložení četnosti. (Histogram znázorňuje, které délky časového posuvu se v daném souboru vyskytují nejčastěji.) Číselné údaje nad jednotlivými sloupci grafu označují počet výskytů časového posuvu dané délky (tedy jeho četnost) ve všech přetlumočeních daného projevu. U obou projevů se časový posuv nejčastěji pohybuje přibližně v intervalu 1,5 až 6 sekund.

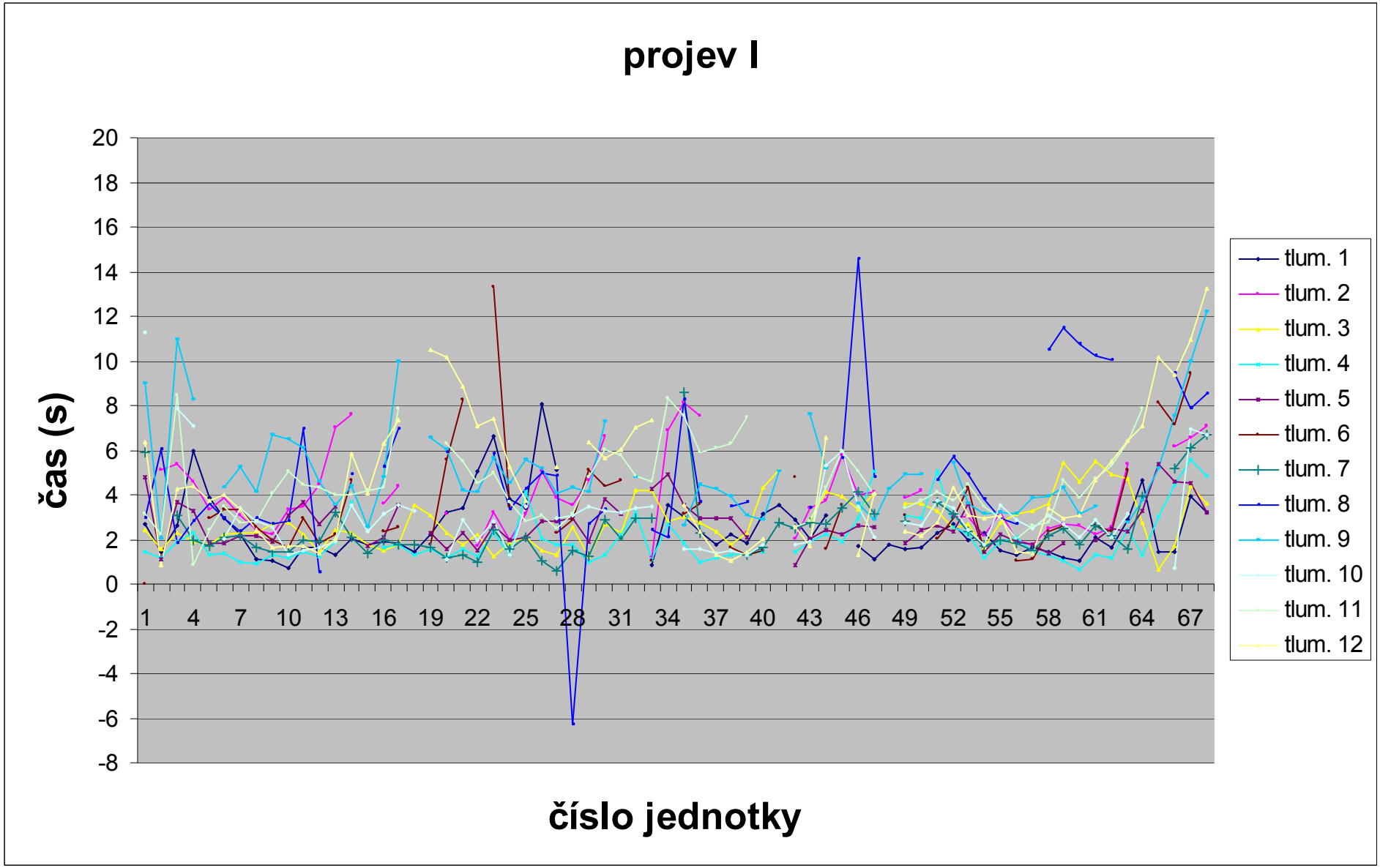
projev I
čas (s)
20
18
16
14
12
10
8
6
4
2
0
-2
-4
-6
-8
1 4 7 10 13 16 19 22 25 28 31 34 37 40 43 46 49 52 55 58 61 64 67
číslo jednotky
tlum. 1
tlum. 2
tlum. 3
tlum. 4
tlum. 5
tlum. 6
tlum. 7
tlum. 8
tlum. 9
tlum. 10
tlum. 11
tlum. 12

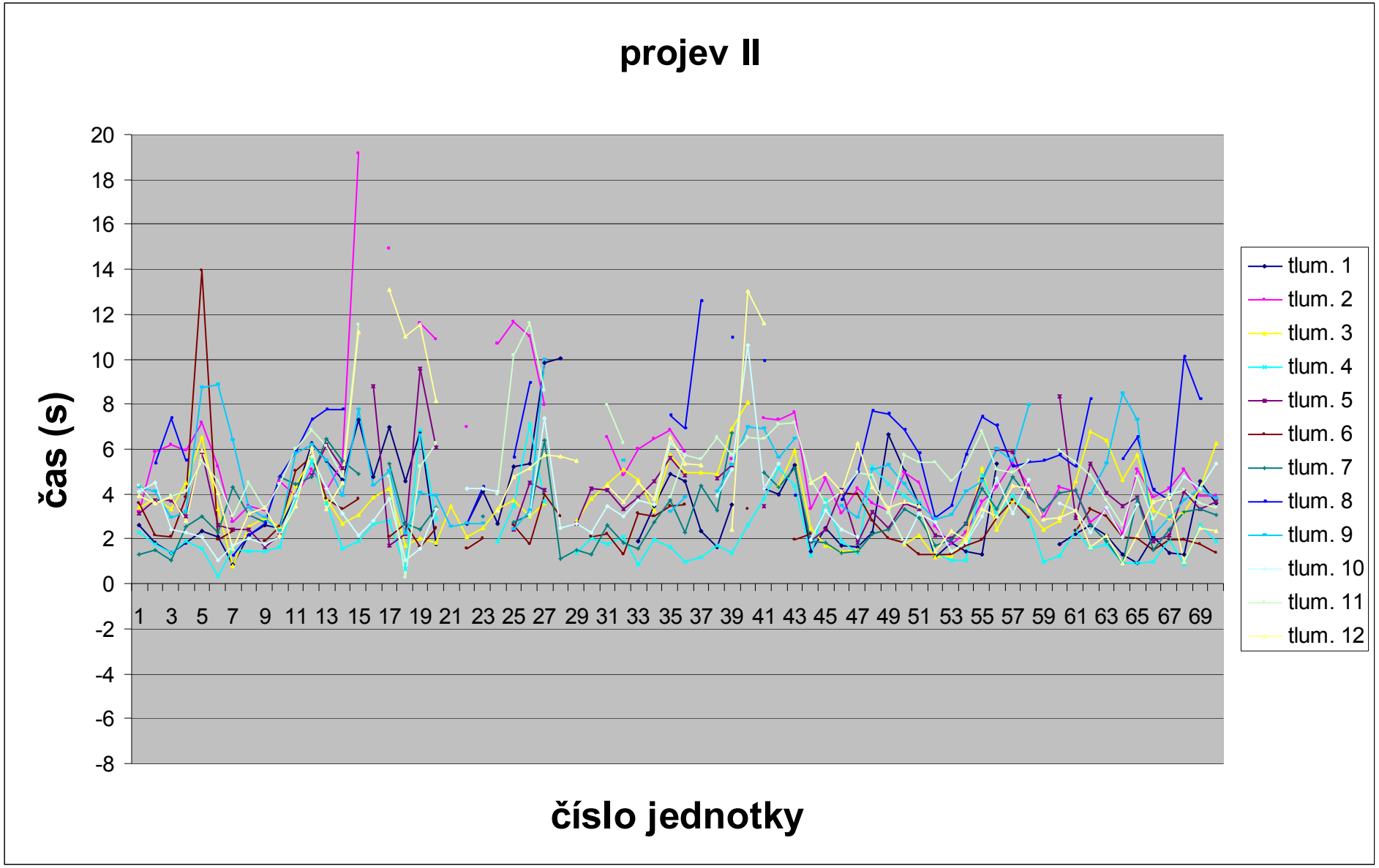
projev II
čas (s)
20
18
16
14
12
10
8
6
4
2
0
-2
-4
-6
-8
1 3 5 7 9 11 13 15 17 19 21 23 25 27 29 31 33 35 37 39 41 43 45 47 49 51 53 55 57 59 61 63 65 67 69
číslo jednotky
tlum. 1
tlum. 2
tlum. 3
tlum. 4
tlum. 5
tlum. 6
tlum. 7
tlum. 8
tlum. 9
tlum. 10
tlum. 11
tlum. 12

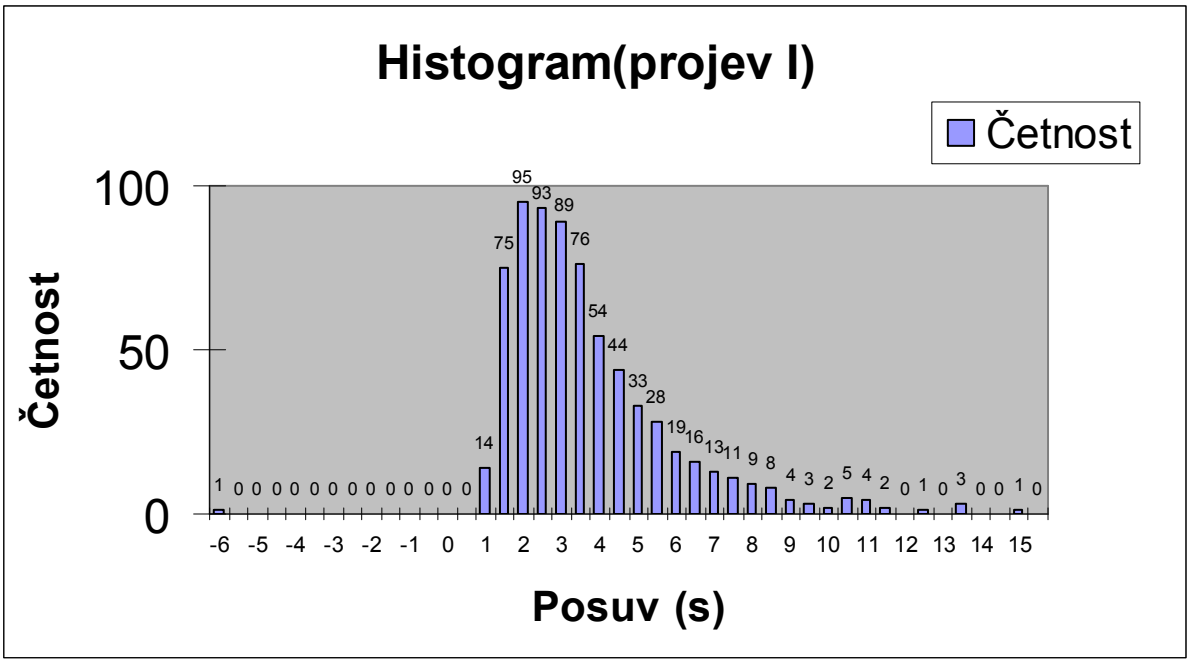
Histogram(projev I)
Četnost
Četnost
100
50
0
1 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 14 75 95 93 89 76 54 44 33 28 19 16 13 11 9 8 4 3 2 5 4 2 0 1 0 3 0 0 1 0
-6 -5 -4 -3 -2 -1 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15
Posuv (s)

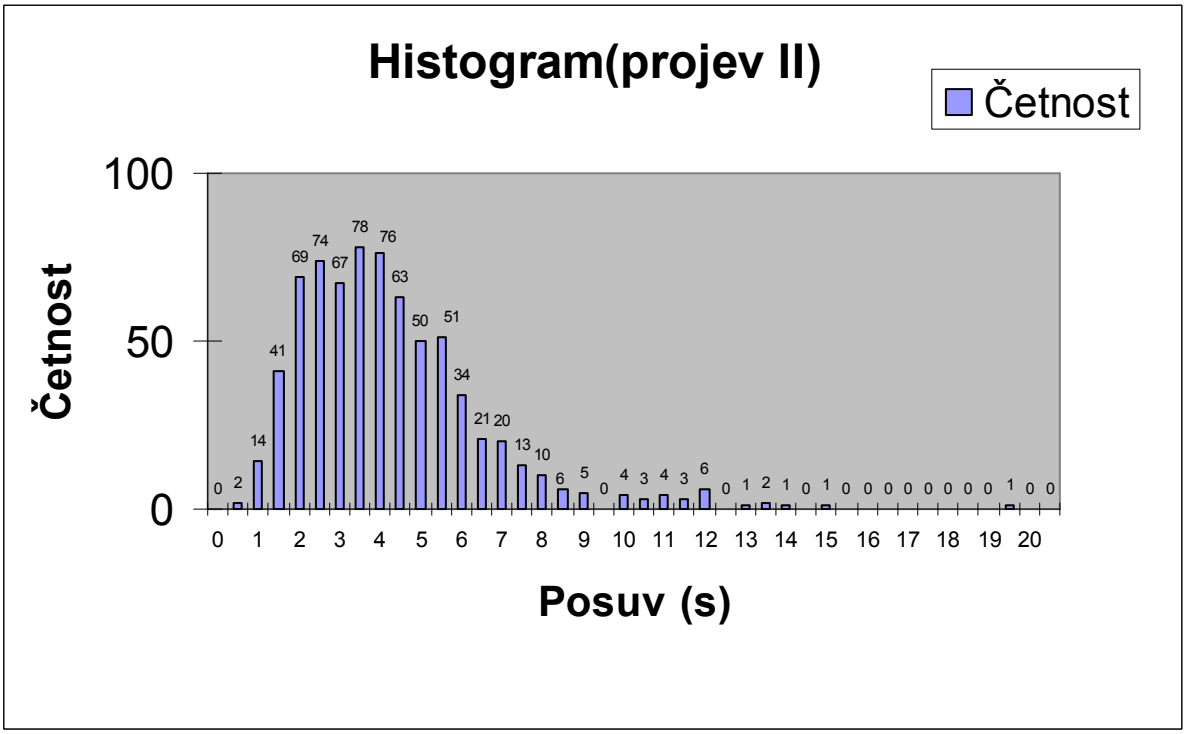
Histogram(projev II)
Četnost
Četnost
100
50
0
0 2 14 41 69 74 67 78 76 63 50 51 34 21 20 13 10 6 5 0 4 3 4 3 6 0 1 2 1 0 1 0 0 0 0 0 0 0 0 1 0 0
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20
Posuv (s)

3.13. STATISTICKÉ ZPRACOVÁNÍ VÝSLEDKŮ

Tabulka č. 1 - Projev I (připravený) - celkem 68 jednotek

Tlumočník č.	Převedené jednotky % (počet)	Nepřevedené jednotky % (počet)	Nejdelší čas. posuv (sekundy) (max)	Nejkratší čas. posuv (sekundy) (min)	Průměr (P)	Směrodatná odchylka (SO)	Variační koeficient (SO/P)
1	92,65% (63)	7,35% (5)	8,05	0,74	2,51	1,40	55,96%
2	77,94% (53)	22,06% (15)	8,12	1,20	3,98	1,73	43,43%
3	97,06% (66)	2,94% (2)	5,51	0,66	2,80	1,10	39,43%
4	95,59% (65)	4,41% (3)	5,60	0,68	2,01	1,11	55,42%
5	89,71% (61)	10,29% (7)	5,37	0,83	2,66	0,96	35,98%
6	70,59% (48)	29,41% (20)	13,33	1,05	3,49	2,40	68,69%
7	89,71% (61)	10,29% (7)	8,60	0,59	2,51	1,43	57,13%
8	70,59% (48)	29,41% (20)	14,59	- 6,27	5,28	3,39	67,75%
9	86,76% (59)	13,24% (9)	12,19	2,03	5,05	2,12	41,95%
10	86,76% (59)	13,24% (9)	11,29	0,72	3,07	1,83	59,66%
11	86,76% (59)	13,24% (9)	8,44	0,88	4,46	1,67	37,33%
12	89,71% (61)	10,29% (7)	13,26	0,87	4,60	2,87	62,38%

Tabulka č. 2 - Projev II (spontánní) - celkem 70 jednotek

Tlumočník č.	Převedené jednotky % (počet)	Nepřevedené jednotky % (počet)	Nejdelší čas. posuv (sekundy) (max)	Nejkratší čas. posuv (sekundy) (min)	Průměr (P)	Směrodatná odchylka (SO)	Variační koeficient (SO/P)
1	87,14% (61)	12,86% (9)	10,04	0,85	3,41	2,08	60,98%
2	85,71% (60)	14,29% (10)	19,17	1,77	5,63	3,15	55,97%
3	95,71% (67)	4,29% (3)	8,08	0,78	3,66	1,56	42,73%
4	94,29% (66)	5,71% (4)	7,12	0,32	2,39	1,47	61,54%
5	82,86% (58)	17,14% (12)	9,60	1,62	3,90	1,70	43,54%
6	81,43% (57)	18,57% (13)	13,96	1,29	2,80	1,77	63,26%
7	92,86% (65)	7,14% (5)	6,74	0,89	3,13	1,39	44,54%
8	61,43% (43)	38,57% (27)	12,60	1,23	6,09	2,34	38,50%
9	81,43% (57)	18,57% (13)	9,94	2,15	4,70	1,87	39,76%
10	90,00% (63)	10,00 % (7)	10,65	1,07	3,44	1,59	46,15%
11	85,71% (60)	14,29% (10)	11,60	0,25	5,26	1,94	36,81%
12	88,57% (62)	11,43% (8)	13,08	0,94	4,55	2,79	61,36%

Tabulka č. 3 – srovnání obou projevů

	projev I	**projev II**
Max	14,59 s	19,17 s
Min	- 6,27 s	0,25 s
Průměr	3,46	4,01
Směrodatná odchylka	2,17	2,29
Variační koeficient	62,88%	57,19%

Tato podkapitola je věnována vyhodnocení naměřených výsledků pomocí statistických metod. Statistika je v této diplomové práci pouze pomocným prostředkem, který umožňuje výsledky vyhodnotit, porovnat a utřídit. Proto jednotlivé metody a vhodnost jejich užití vysvětlím jen stručně.

Pro popis souborů časového posuvu používám hodnoty maxim a minim, střední hodnoty a charakteristiky variability.

Maxima a minima jsou extrémní hodnoty, které je ale třeba brát v úvahu. Samotné tyto hodnoty nemají velkou vypovídací hodnotu o celém souboru, přesto však k jeho popisu patří. Spíše ukazují na individuální přístup tlumočníka, a také na konkrétní situaci, která tento extrém zapříčinila. (Jak jsem uváděla v analýzách jednotlivých tlumočnických výkonů, příčin může být více.) V analyzovaných přetlumočeních se extrémní výkyvy neobjevují často, ale hodnoty maxim a minim dosahují velkého rozpětí: 19,17s a - 6,27s.

Střední hodnoty jsou jednoduché číselné charakteristiky, jejichž pomocí je možné nahradit a zobecnit hodnoty vyskytující se v souboru. Ze středních hodnot je pro účely této práce nejvhodnější průměr. Průměry, „založené na velikosti hodnoty znaku u všech statistických jednotek představují kvalitnější charakteristiku polohy než střední hodnoty ostatní. Proto považujeme za správné, aby příslušný průměr byl jakožto charakteristika polohy spočítán vždy, medián a modus pak jen jako střední hodnoty doplňkové, pokud jich bude k charakteristice souboru zapotřebí.“ (Hindls, Hronová, Seger, 2002:29n) Velikost mediánu, na rozdíl od průměru, nezávisí na všech hodnotách znaku. Nejpoužívanějším druhem průměru, který se uplatňuje při řešení téměř všech statistických úloh, je průměr aritmetický. Vzhledem k tomu, že je k dispozici poměrně velké množství naměřených hodnot (kolem 60 jednotek u každého přetlumočení), má vypočítaný průměr poměrně velkou vypovídací hodnotu. Hodnoty průměrů časového posuvu jednotlivých tlumočníků jsou uvedeny v tabulkách č. 1 a 2, celkový průměr posuvu u daného projevu (vypočítaný ze všech hodnot naměřených u všech tlumočníků) pak v tabulce č. 3. Celkový průměr u připraveného projevu má po zaokrouhlení na dvě desetinná místa hodnotu 3,46, u spontánního projevu hodnotu 4,01.

Popis souboru je možné rozšířit pomocí měření variability. Tato měření mohou například také ověřit, jak velká je vypovídací schopnost aritmetického průměru. Obecně čím je menší variabilita souboru, tím větší je vypovídací schopnost aritmetického průměru, a naopak. K tomuto se používají tzv. charakteristiky variability. Tyto charakteristiky „rozšiřují informaci o zkoumaném statistickém souboru v tom smyslu, že nulová nebo malá variabilita sledovaného znaku daného souboru znamená vyrovnanost jednotek souboru,

stejnorodost statistického souboru. Míry polohy mají v takovém souboru větší poznávací hodnoty než v souboru, které nejsou z hlediska zkoumaného znaku dostatečně stejnorodé a vyznačují se tedy velkou variabilitou.“ (Strádalová, Kubátová, 1992:74)

Mezi nejpoužívanější míry variability patří rozptyl. Měří variabilitu hodnot kolem aritmetického průměru i variabilitu ve smyslu vzájemných odchylek jednotlivých hodnot znaku. Rozptyl je vyjádřen ve čtvercích jednotek, ve kterých je měřen sledovaný znak, a vzhledem k tomu se hůře slovně interpretuje. Proto se variabilita často popisuje kladnou druhou odmocninou z rozptylu, která se nazývá směrodatná odchylka. Je-li hodnota směrodatné odchylky nižší než hodnota aritmetického průměru, což v tomto případě je, má průměr dobrou vypovídací hodnotu a dobře reprezentuje naměřené hodnoty.

Obě tyto míry variability představují tzv. absolutní míry, vyjadřující absolutní rozdíly hodnot znaků jednotlivých prvků od míry polohy či od sebe navzájem. (Strádalová, Kubátová, 1992) Pro popis souborů se používají i relativní míry, které dávají charakteristiky absolutní variability do poměru k průměru nebo k mediánu. Relativní míry se používají v tom případě, kdy srovnáváme variabilitu statistického znaku u dvou nebo více souborů, které se výrazně liší úrovní znaku (nebo pokud bychom chtěli srovnat variabilitu dvou nebo více znaků, měřených dokonce v různých měrných jednotkách, což ale není případ této práce).

Z měr relativní variability je nejvíce používán variační koeficient definovaný jako poměr směrodatné odchylky a aritmetického průměru. Variační koeficient je bezrozměrné číslo (tak jako všechny míry relativní variability) a jeho stonásobek udává variabilitu v procentech. „Podle velmi hrubého pravidla variační koeficient vyšší než 50% je znakem značné nesourodosti statistického souboru.“ (Hindls, Hronová, Seger, 2002:42) Z hodnot naměřených v rámci provedeného experimentu – především ze souhrnných grafů pro oba projevy – je vidět, že zkoumané soubory jsou poměrně variabilní. Výpočet variačního koeficientu to potvrdil, hodnoty u obou projevů přesahují 50%.

Z hodnot, které jsem u všech tlumočníků u obou projevů při měření shromažďovala, jsem získala subjektivní dojem, že časový posuv u spontánního projevu vykazuje větší výkyvy než projev připravený. Tento dojem se dá ověřit právě pomocí variačního koeficientu. Ukázalo se ale naopak, že tento koeficient byl vyšší u připraveného projevu (62,88%) než u spontánního (57,19%). Větší variabilitu tedy vykazuje připravený projev, i když se jedná pouze o malý rozdíl, nižší než 6% (5,69%).

Menší míru variability u projevu I by bylo možné očekávat, pokud by se jednalo o takový připravený projev, který by řečník četl téměř neměnným tempem a intonací, který by měl složitou syntax typickou pro psané texty a ostatní charakteristiky, jež by tlumočníka

nutily držet se neustále blízko za řečníkem. V případě této práce se ale jedná o projev přednášený a připravený zkušeným, anglosaským řečníkem. I to může být důvodem, proč časový posuvu u tohoto projevu vykazoval vyšší variabilitu.

Výsledky měření sice potvrdily hypotézu, že časový posuv u připraveného projevu je kratší než u projevu spontánního (jak jsem již uvedla výše, průměr u připraveného projevu má hodnotu 3,46, u spontánního projevu hodnotu 4,01), pro oprávněnost tohoto tvrzení je ale zapotřebí nejprve ověřit, zda je tento rozdíl statisticky významný.

K tomu je možné použít takzvaný t-test (nazývaný také Studentův t-test – podle pseudonymu, který používal jeho autor, Willliam Sealy Gosset), v tomto případě konkrétně dvouvýběrový t-test s rovností rozptylů. Užívá se k testování hypotéz. Porovnává rozdíl mezi průměry dvou souborů ve vztahu k variabilitě dat a ověřuje, zda je tento rozdíl statisticky významný. Statistická významnost se dá popsat jako důvěra, kterou je možné mít v získaný výsledek.

Při provádění tohoto testu se nejprve zavede nulová hypotéza (tedy, že neexistuje žádný rozdíl v průměrných hodnotách mezi oběma skupinami). V praxi ale většinou chceme ukázat, že na základě dat je možné nulovou hypotézu zamítnout. Při výpočtu se předpokládá, že nulová hypotéza je pravdivá, a za tohoto předpokladu spočteme pravděpodobnost, s jakou dosáhneme zjištěného výsledku. Předem zvolíme hladinu významnosti α, většinou se stanovuje $\alpha = 0{,}05$. Tento test je sice možné provádět pomocí jednotlivých výpočtů, jednodušší a rychlejší cestou je ale využít nástroj Analýza dat v aplikaci Excel – dvouvýběrový t-test s rovností rozptylu. Hodnota, která nás zajímá (tedy pravděpodobnost, že nulová hypotéza je pravdivá), se nazývá P a označuje významnost výsledku. Pokud je výsledkem testu číslo nižší než hodnota α, je nulová hypotéza odmítnuta a rozdíl průměrů ověřovaných souborů je statisticky signifikantní. Čím menší je tato hodnota, tím statisticky významnější je výsledek.

Hodnota, která byla výsledkem t-testu v experimentu této diplomové práce, ukázala, že rozdíl průměrů časových posuvů obou projevů opravdu je statisticky významný. Tato hodnota vypočítaná v t-testu (po zaokrouhlení $6{,}6 \times 10^{-6} = 0{,}0000066$) je extrémně nízká, leží hluboko pod hladinou α, zjištěný rozdíl je tedy velmi signifikantní.

IV. Závěr:

Tato diplomová práce se zabývá časovým posuvem v simultánním tlumočení z angličtiny do češtiny, a to konkrétně jeho rozdíly u dvou typů textů – projevu připraveného čteného a projevu spontánního. Vliv těchto dvou typů textů na chování časového posuvu zkoumá u skupiny dvanácti studentů posledního ročníku a čerstvých absolventů tlumočnické specializace oboru PTA na ÚTRL FF UK. Tato práce hodnotí vývoj, trendy a výkyvy posuvu u obou typů projevů.

Hypotézou, kterou měla tato práce za cíl ověřit, bylo, že existuje závislost mezi typem textu (mírou připravenosti projevu) a délkou časového posuvu v průběhu tlumočení. Hypotéza předpokládala kratší posuv u připraveného projevu.

Realizovaný experiment prokázal existenci závislosti časového posuvu na typu textu a potvrdil formulovanou hypotézu. Zjištěný rozdíl mezi časovým posuvem u připraveného a u spontánního projevu je statisticky významný, jak potvrdil provedený t-test.

Z výsledků experimentu je ale také možné vidět, že typ textu a charakteristiky z něj vyplývající samozřejmě zdaleka nejsou jedinou proměnnou, která určuje vývoj časového posuvu. Svou roli hrají také jiné faktory, jako je například individuální přístup tlumočníka, jeho znalost kontextu atd. Vliv připravenosti projevu na časový posuv by tedy neměl být přeceňován.

Jednotlivá přetlumočení obou projevů byla nahrána a nahrávky následně zpracovány. Naměřené výsledky byly shrnuty do tabulek, výkony jednotlivých tlumočníků byly zanalyzovány a okomentovány. Zpracování naměřených hodnot v podobě spojnicových grafů dává přehlednější představu o vývoji časového posuvu.

Statistické zpracování naměřených údajů umožnilo zobecnit výsledky výzkumu a porovnat chování časového posuvu u obou projevů, a také určit, zda je zjištěný rozdíl statisticky významný. Vzhledem k velikosti výběrového souboru a poměrně velkému počtu naměřených údajů (přibližně 60 jednotek u každého přetlumočení) mají výsledky dobrou vypovídací hodnotu.

Statistika umožnila z provedeného experimentu získat také informace, které nebyly přímo předmětem zkoumání ani součástí formulované hypotézy, jako je například vyvrácení subjektivní domněnky, která vznikla při shromažďování naměřených údajů – že totiž časový posuv u spontánního projevu vykazuje větší výkyvy. Statistické výpočty (konkrétně výpočet variačního koeficientu) ukázaly, že variabilnější je naopak posuv u projevu připraveného. Je ovšem nutno poznamenat, že zjištěný rozdíl není nijak výrazný.

Pomocí statistiky bylo také možné zjistit další charakteristiky týkající se časového posuvu u obou vybraných typů textů, například které délky časového posuvu se vyskytují nejčastěji (četnosti výskytů znázorněné pomocí histogramu), maxima a minima posuvu atd.

Experiment, z něhož tato diplomová práce vychází, byl proveden na vzorku dvanácti subjektů a jeho výsledky mají poměrně dobrou vypovídací hodnotu. Přesto je ale velikost tohoto vzorku omezená. Bylo by zajímavé a přínosné tento výzkum dále rozšířit, tak aby bylo možné posunout poznání dané závislosti, na větší počet zkoumaných subjektů i jazykových kombinací, kde by bylo možné porovnat výsledky.

V. Resumé:

Cílem této diplomové práce bylo ověřit, zda existuje souvislost mezi typem textu a časovým posuvem při simultánním tlumočením. Předmětem výzkumu bylo tlumočení dvou typů textů: připraveného projevu, který řečník čte, a spontánního projevu, který řečník nemá předem připravený v písemné podobě. Práce vychází z experimentu zkoumajícího v simultánním tlumočení z angličtiny do češtiny vývoj časového posuvu u pokusných subjektů. Účastníky experimentu bylo dvanáct studentů a čerstvých absolventů specializace tlumočení na oboru PTA Ústavu translatologie FF UK. Tlumočnické výkony byly nahrány na kazety, poté zaznamenány na CD a zpracovány pomocí počítačového softwaru Cool Edit. Naměřené výsledky pak byly shrnuty do tabulek, podrobeny analýze, zpracovány graficky, okomentovány a zpracovány s pomocí statistických metod.

Zjištěné výsledky předložené v empirické části byly zkonfrontovány s formulovanou hypotézou. Tato hypotéza předpokládala kratší časový posuv u připraveného čteného projevu a v provedeném experimentu se potvrdila. Výsledky získané při experimentu s výběrovým souborem tlumočníků tedy prokázaly spojitost mezi typem textu a časovým posuvem při simultánním tlumočení. Zjištěný rozdíl časových posuvů tlumočení obou projevů je statisticky významný. Také se prokázalo, že časový posuv není ovlivněn pouze typem textu, ale mimo jiné také například osobním přístupem tlumočníka.

Provedený experiment samozřejmě zdaleka nevyčerpává výzkum tohoto aspektu simultánního tlumočení, ani konkrétní zkoumané závislosti. Další rozšíření výzkumu časového posuvu a jeho závislosti na typu textu by bylo žádoucí, v práci byly navrženy další možné výzkumy, které by mohly pomoci posunout poznání v této oblasti.

VI. Abstract:

The aim of this M.A. thesis was to prove the correlation between text type and time lag in simultaneous interpretation. Two text types were examined: a prepared speech read out by the speaker, and a spontaneous speech, not prepared in written form beforehand. The thesis is based on an experiment examining variations in time lag in simultaneous interpreting from English into Czech. Twelve students and recent graduates of interpreting at the Institute of Translation Studies, Faculty of Philosophy and Arts, Charles University in Prague, took part in the experiment. The interpreters' outputs were recorded on audiocassettes, then burned on CDs and processed with the help of specialized computer software (Cool Edit). The results were then evaluated, summed up in charts, analyzed, processed graphically, commented on and computed statistically.

The results presented in the empirical part of the thesis were then tested against a hypothesis assuming a shorter time lag in interpreting the prepared read text. This hypothesis was confirmed. The results gained in the experiment showed there is a correlation between text type and time lag in simultaneous interpretation, with a statistically significant difference in time lag between the two types of speech. It was also confirmed that time lag is influenced not only by text type but also, among other things, by the individual approach of the interpreter.

The experiment is of course not exhaustive - neither for the research of time lag in simultaneous interpretation, nor for its correlation with speech types. It would be desirable to broaden the research perspective of time lag and its dependence on text type; some methods of research that could help extend our understanding in this area were suggested.

VII. Bibliografie:

- AHRENS, B. 2005. Prosodic phenomena in simultaneous interpreting – A conceptual approach and its practical application. *Interpreting,* vol. 7, no. 1. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, p. 51-76.
- ALEXIEVA, B. 1992. Types of texts and intertextuality in simultaneous interpreting. In SNELL-HORNBY, M., PÖCHHACKER, F., KAINDL, K. (eds). *Translation Studies: An Interdiscipline.* Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- ČECHOVÁ, M. 1997. *Stylistika současné češtiny.* Praha: ISV.
- ČEŇKOVÁ, I. 1988. *Teoretické aspekty simultánního tlumočení.* Praha: Univerzita Karlova.
- ČEŇKOVÁ, I. a kol. 2001. *Teorie a didaktika tlumočení I.* Praha: FF UK Desktop Publishing.
- DARÓ, V., LAMBERT, S., FABBRO, F. 1996. Conscious Monitoring of Attention During Simultaneous Interpretation. *Interpreting*, vol. 1, no. 1. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, p. 101-124.
- DILLINGER, M. 1990. Comprehension during interpreting: What do Interpreters know that Bilinguals don't?. In LAMBERT, S. and MOSER-MERCER, B. (eds) *Bridging the Gap: Empirical Research in Simultaneous Interpretation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, p. 155-189.
- FRAUENFERDER, Uli H. and SCHRIEFERS, H. 1997. A psycholinguistic perspective on simultaneous interpretation. *Interpreting,* vol. 2, no. 1/2. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, p. 55-89.
- GAMBIER, Y., GILE, D., TAYLOR, C. (eds) 1997. *Conference Interpreting: Current Trends in Research.* Benjamins Translation Library.
- GERVER, David. 1975. A psychological Approach to Simultaneous Interpretation. *Meta*, vol. 20, no. 2. Les Presses de l´Université de Montréal, p. 119-128.
- GERVER, D. 2002. The Effects of Source Language Presentation Rate on the Performance of Simultaneous Conference Interpreters. In PÖCHHACKER, F., SHLESINGER, M. *The Interpreting Studies Reader*. London/New York: Routledge.
- GILE, D. 1992. Opening up in Interpretation Studies. In SNELL-HORNBY, M., PÖCHHACKER, F., KAINDL, K. (eds). *Translation Studies: An Interdiscipline.* Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.

- GILE, D. 1994. Methodological Aspects of Interpretation and Translation Research. In LAMBERT, S. and MOSER-MERCER, B. (eds) *Bridging the Gap: Empirical Research in Simultaneous Interpretation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, p. 39-56.
- GILE, D. 1998. Observational Studies and Experimental Studies in the Investigation of Conference Interpreting. *Target,,* vol. 10, no. 1. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, p. 69-93.
- GILE, D. 2000. The History of Research into Conference Interpreting. A Scientometric Approach. In: *Target*, vol. 12, no. 2. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, p. 297 – 321
- GILE, D. et al. 2001. *Getting started in interpreting research*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.
- GILE, D. 2002. Conference Interpreting as a Cognitive Management Problem. In PÖCHHACKER, F., SHLESINGER, M. *The Interpreting Studies Reader*. London/New York: Routledge.
- GOLDMAN-EISLER, F. 1973. *Psycholinguistics – Experiments in Spontaneous Speech.* London/Tonbridge: Academic Press London and New York.
- GOLDMAN-EISLER, F. 2002. Segmentation of Input in Simultaneous Translation. In PÖCHHACKER, F., SHLESINGER, M. *The Interpreting Studies Reader*. London/New York: Routledge.
- HAUSENBLAS, K. 1971. *Výstavba jazykových projevů.* Praha: Univerzita Karlova.
- HINDLS, R., HRONOVÁ, S., SEGER, J. 2002. *Statistika pro ekonomy*. Praha: Professional Publishing.
- HOFFMANNOVÁ, J. 1997. *Stylistika a ...* Praha: Trizonia.
- CHERNOV, G.V. 2004. *Inference and Anticipation in Simultaneous Interpreting – A probability-prediction model*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.
- CHINCOTTA, D. , UNDERWOOD, G. 1998. Simultaneous Interpreters and the effect of concurrent articulation on immediate memory. *Interpreting*, vol. 3, no. 1. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, p. 1-20.
- JANOVCOVÁ, E. 1980. Projev spontánní a čtený z hlediska simultánního tlumočení. In: *Acta universitatis carolinae - Philologica 4-5*, Slavica Pragensia XXIII. Praha: Karolinum, s. 315-321.

- JONES, R. 1998. *Conference Interpreting Explained.* Manchester: St. Jerome Publishing.
- KIRCHHOFF, H. 2002. Simultaneous Interpreting – Interdependence of Variables in the Interpreting Process, Interpreting Models and Interpreting Strategies. In PÖCHHACKER, F., SHLESINGER, M. *The Interpreting Studies Reader*. London/New York: Routledge.
- KURZ, I. 1995. Interdisciplinary Research – Difficulties and Benefits. In: *Target*, *Special issue – Interpreting Research, guest ed. Daniel Gile*, vol. 7, no. 1. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, p. 165-179.
- KURZ, I. 1996. *Simultandolmetschen als Gegenstand der interdisziplinären Forschung*. Wien: WUV – Universitätsverlag.
- LAMBERT, S., MOSER-MERCER, B. (eds) 1994. *Bridging the Gap: Empirical Research on Simultaneous Interpretation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- LEDERER, M. 1980. *La traduction simultanée – Fondements théoriques.* Service de Reproduction des théses Université de Lille III.
- LEDERER, M. 2002. Simultaneous Interpretation – Units of Meaning and Other Features. In PÖCHHACKER, F., SHLESINGER, M. *The Interpreting Studies Reader*. London/New York: Routledge.
- MACKINTOSH, J. 1985. The Kintsch and van Dijk model of discourse comprehension and production applied to the interpretation process. *Meta*, vol. 30, no. 1. Les Presses de l´Université de Montréal, p. 37-43.
- MASON, I. 1999. Transcription conventions. *The Translator*, vol. 5, no. 2. Manchester: St. Jerome, p. 146.
- MASSARO, D.W., SHLESINGER, M. 1997. Information processing and a computational approach to the study of simultaneous interpretation. *Interpreting,* vol. 2, no. 1/2. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, p. 13-55.
- MESSINA, A. 1998. The Reading aloud of English language texts in simultaneously interpreted conferences. *Interpreting,* vol. 3, no. 2. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, p. 147-161.
- MOSER-MERCER, B. 1997. Methodological issues in interpreting research. In: *Interpreting*, vol. 2, no. I/2. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, p. 1-13

- MOSER-MERCER, B. 2002. Process Models in Simultaneous Interpretation. In PÖCHHACKER, F., SHLESINGER, M. *The Interpreting Studies Reader*. London/New York: Routledge.
- NAKONEČNÝ, M. 1998. *Základy psychologie*. Praha: Academia.
- NAPIER, J. 2004. Interpreting omissions: A new perspective. *Interpreting,* vol. 6, no. 2. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, p. 117-142.
- NOVÁKOVÁ, T. 1993. *Tlmočenie: teória – výučba - prax.* Bratislava: Univerzita Komenského pre Filozofickú fakultu UK.
- OLÉRON, P. 2002. Research into Simultaneous Translation. In PÖCHHACKER, F., SHLESINGER, M. *The Interpreting Studies Reader*. London/New York: Routledge.
- PANETH, E. 2002. An Investigation into Conference Interpreting. In PÖCHHACKER, F., SHLESINGER, M. *The Interpreting Studies Reader*. London/New York: Routledge.
- PAVLÍČKOVÁ, Ivana. 2004. *Časový posuv v závislosti na typu textu (empirická studie na francouzsko-českém materiálu).* Dipl. práce ÚTRL FF UK.
- PETITE, CH. 2005. Evidence of repair mechanisms in simultaneous interpreting: A corpus-based analysis. *Interpreting,* vol. 7, no. 1. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, p. 27-49.
- PÖCHHACKER, F. 1994. *Simultandolmetschen als komplexes Handeln*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- PÖCHHACKER, F., SHLESINGER, M. (eds) 2002. *The Interpreting Studies Reader*. London/New York: Routledge.
- RICCARDI, A. 2002. Interpreting research: Descriptive aspects and methodological proposals. In GARZONE, G. (ed) *Interpreting in the 21st Century.* Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, p. 15-29
- SEDLÁKOVÁ, M. 2004. *Vybrané kapitoly z kognitivní psychologie – Mentální reprezentace a mentální modely*. Praha: Grada Publishing.
- SELESKOVITCH, D. 1978. *Interpreting for International Conferences.* Washington: Pen and Booth, Library of Congress.
- SELESKOVITCH, D., LEDERER, M. 1986. *Interpréter pour traduire.* Paris: Didier Érudition.
- SELESKOVITCH, D., LEDERER, M. 1989. *Pédagogie raisonnée de l'interprétation.* Luxembourg: Didier Érudition.

- SETTON, R. 1999. *Simultaneous Interpretation – A cognitive-pragmatic analysis.* Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- SETTON, R. 2002a. Meaning Assembly in Simultaneous Interpretation. In PÖCHHACKER, F., SHLESINGER, M. *The Interpreting Studies Reader*. London/New York: Routledge.
- SETTON, R. 2002b. A methodology for the analysis of interpretation corpora. In GARZONE, G. (ed) *Interpreting in the 21st Century.* Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, p. 29-45.
- SHLESINGER, M. 1995. Stranger in Paradigms: What Lies Ahead for Simultaneous Interpreting Research?. *Target*, vol. 7, no. 1. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, p. 7-28.
- SHLESINGER, M. 2000. *Strategic Allocation of Working Memory and Other Attentional Resources in Simultaneous Interpreting*. Nepublikovaná Ph.D. disertace. Ramat Gan, Israel, Bar Ilan University.
- STERNBERG, R. J. 2002. *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál.
- STRÁDALOVÁ, J., KUBÁTOVÁ, K. 1992. *Vybrané kapitoly ze statistiky,* I.díl. Praha: Karolinum.
- STRÁDALOVÁ, J., HUČÍK, A. 1996. *Vybrané kapitoly ze statistiky,* II.díl. Praha: Karolinum.
- ŠÍPALOVÁ, I. 2001. *Strategie v simultánním tlumočení podle typu textu (empirická studie na rusko-českém materiálu)*. Rigorózní práce ÚTRL FF UK.
- TIMAROVÁ. Š. 2003. *Proces zpracování informace v konsekutivním a simultánním tlumočení*. Dipl. práce ÚTRL FF UK.
- TOMMOLA, J. (ed) 1995. *Topics in Interpreting Research*. University of Turku, Centre for Translation and Interpreting.

VIII. Přílohy:

Uvedeny jsou zde pouze přepisy analyzovaných úseků originálních projevů a přetlumočení. Přepisy celých projevů jsou k dispozici na přiloženém DVD.

Pozn.: Zvýrazněné části přepsaných originálních projevů a jejich přetlumočení označují analyzované úseky, ve kterých bylo provedeno měření časového posuvu.

ROBERT B. REICH – PROJEV I – PÍSEMNÁ VERZE ZASLANÁ PŘEDEM

THE SECOND GREAT TRANSFORMATION
Robert B. Reich
Lecture at the Occasion of the Dagmar and Václav Havel Vision 97 Foundation Award
Prague, Czech Republic
October 5, 2003

Several years ago I had the following verbal exchange on American television with a United States senator, a Republican from the state of Utah. At the time, I was the Secretary of Labor of the United States, and one of my responsibilities was to try to convince Congress to raise the minimum wage, then $4.25 an hour.

"The minimum wage should be abolished," said the Senator, with utter assurance. "If someone isn't worth $4.25 an hour, he should be paid less."

"I completely disagree," I said. "Every hard-working American is worth at least a wage that lifts a family of four out of dire poverty."

Note the different ways each of us used the word "worth". When the Senator used it, he was speaking in economic terms about the amount of money other people are willing to pay someone for their labors. When I used the term, I was speaking in moral terms, about the minimum price that labor should be worth in the United States.

Congress finally raised the minimum wage, to $5.15 an hour. But the victory was short lived. Since then, inflation has eroded the purchasing power of the dollar, so the real minimum wage is almost back to what it was before. In addition, digital communications technologies have vastly increased the number of people around the globe who now compete directly with America's lower-wage workers, making it more difficult for many of them to find jobs even at the minimum wage.

When I recently phoned an American company for help with a new gadget I had just purchased, I was referred to a pleasant woman who introduced herself as Stacy and advised me how to put the gadget in working order. I thanked her, and then asked her where she was located. Calcutta, she replied. I didn't have the temerity to ask Stacy what she was paid, but I'm sure it amounted to a small fraction of the American minimum wage.

The issue I want to consider today is the place of moral values in a market economy – especially one that's advancing technologically at a rapid speed and also integrating quickly into a single global market.

The economic historian Karl Polanyi, born in Vienna and raised in Budapest, wrote a book in 1944, called The Great Transformation, which seems relevant. Human beings have always traded in markets of some sort. But in the West, up until around the fifteenth century, most economic roles and transactions were guided by political and social relationships. Young men followed their fathers or uncles into occupations, for example, rather than choose jobs on the basis of potential earnings. Local producers often smoothed out fluctuations in supply and demand. So when flour was scarce, the town baker made smaller loaves and limited how many each customer could buy, rather than upping the price of bread.

During the past five centuries, according to Polanyi, market relationships have steadily supplanted most political and social relationships. Presumably, the trend continues to this day. Everywhere, it seems, markets are becoming more powerful than societies. There appears to be less and less room for moral judgments about human worth or the sanctity of human life and human needs, separate and distinct from supply and demand.

Yet, on closer inspection, the idea of a market as somehow separate from political and social relationships – and from the moral values that they reflect – seem odd. Polanyi's analysis, while undoubtedly correct in its broad sweep, neglects a basic reality: Markets, as such, do not exist in a state of nature. Absent a set of decisions about how they are to be organized, we don't have markets; we have chaos. A market is a human artifact, the shifting sum of a set of basic moral judgments about how we wish to live together.

Private property is the essential building block of capitalism, but new technologies are rapidly challenging our views about it, and even about personhood. Personal information about you, or me, can now be found on the Internet, and used for free, or sometimes even stolen. Who owns such information? The market doesn't tell us. And what about the purchase or sale of human beings or body parts? Therapeutic cloning in order to retrieve stem cells from an embryo could save countless lives. But should such embryos be created for such purposes? And, if so, who will generate the eggs needed for them? College women in prestigious American universities are already selling their eggs for thousands of dollars each. A few are financing their entire educations this way. A very few are renting their uteruses as well. Should this be permitted? The market doesn't say.

Some wealthy people who desperately need healthy organs to replace their failing ones are willing to pay almost any price. The world market has become so efficient – information about buyers and sellers so readily available, technologies of refrigeration and transportation so advanced – that it's rumored that some of the world's poor may be hastening the deaths of relatives in order to cash in.

Should I be able to sell my baby or buy someone else's? Can I sell myself into slavery? When I was Secretary of Labor, my staff discovered a group of undocumented immigrants in California who had been smuggled into the United States and were working eighteen-hour days behind barbed-wire fences. They were warned that if they tried to escape, their relatives back home would be injured or killed. They had truly sold themselves into slavery.

I know a number of young college graduates in America who work for large law firms or investment banks, eighteen-hour days, six or seven days a week. Have they not sold themselves into a different form of slavery? Professional work was once thought of as a "calling". It had meaning beyond what it earned. Now, increasingly, professional work is just another commodity for sale. Capital markets are so efficient that investors everywhere are looking for the highest returns, thus putting every major employer under great pressure to show the highest possible profits. A journalist friend told me that, three decades ago when she entered her profession, America's great newspapers made money in order to publish the news. Now they publish the news in order to make money, and her profession is far less satisfying. The same reversion can be observed in many professions. But must this be the case? Isn't losing our callings a very high price to pay?

2.

Answers to questions like these cannot be found in logic or analysis alone. Framing them in terms of a grand choice between market, on the one side, and political and social relationships, on the other, doesn't help because questions about how we organize our market must be decided in the first instance by legislators and judges. And where do they look for guidance? They will be influenced by constituents, by competing interest groups, of course. But ultimately, if their decisions are to be considered legitimate, they will have be grounded in common morality. By common morality I mean a sense of what is fair and decent, what people owe one another as citizens of the same society.

In sum, the great transformation Polanyi chronicled, from political and social relationships to market relationships, is a useful historical construct, but it overlooks the central importance of political and social relationships in defining markets.

That task is never finished. In fact, such market-defining questions are arising with increasing frequency. New technologies allow ever more intrusions into what we had assumed to be our own private spheres. They also allow buyers and sellers the world over to find another with extraordinarily efficiency, regardless of what they want to buy or sell – including, most frighteningly, weapons of mass destruction.

Yet, ironically, as the pace of technology and global capitalism quicken, it becomes ever more difficult to locate a common morality as a reference point for deciding what should be tradable, and under what terms. Market rules that reflect common morality in one place may have very different social meanings elsewhere. This is a recipe for escalating tensions, disputes, and unhappiness over what may come to seem like a global capitalism out of control. The most dramatic and tragic example of this is found in the clash between Western modernity and Islamic fundamentalism. Western movies, music, fashion, dress, drugs, cigarettes, alcohol, sexual depictions, and so on have been spreading into places where some people find them deeply offensive.

But there are countless other flash-points around the world, less dramatic or dangerous but also surrounded by uncertainty and anxiety. Look, for example, at the conflict over patent protections granted to life-saving pharmaceuticals developed in rich nations but desperately needed in poorer ones. Unless rich-nation investors can receive a fair return on their research into new drugs, they will cease to make such investments; but poor nations cannot afford to pay the full price of patented drugs.

Consider the contrasting positions over whether European and American farmers should continue to receive generous government subsidies – a practice that makes it difficult if not impossible for poor nations to export their agricultural produce. The question here is not simply one of economic efficiency, of how global consumers can obtain food at the lowest possible price. It is also a matter of moral responsibilities, both to our own farmers and to the world's poor.

Indeed, some of the most difficult emerging disputes concern, broadly, whether workers in advanced economies must compete with workers in developing nations who are willing to work for far less money. For years, manufacturing jobs have been moving from Europe and North America to Latin America and Asia. Now millions of service jobs are being outsourced as well, to people like Stacy, in Calcutta.

Some of these disputes are being decided in international forums. But in order to be considered legitimate around the world, their resolutions cannot depend simply on which nation or combination of nations has the power to impose its will on others. If global capitalism is to flourish, it must be based, to the extent possible, on laws and rules that reflect universal standards of decency and fairness. But where are such standards to be found?

3.

The world is now in a second great transformation, if you will. Technological advances are vastly extending possibilities for global exchanges of virtually anything for which there are willing buyers and sellers. Yet these possibilities seem to be expanding at a faster pace than the rate at which the world is able to agree to appropriate market rules to guide such exchanges.

Is it possible that technologies will eventually connect people around the world sufficiently tightly that a common global morality will emerge, or at least enough of one to enable us to agree on basic principles? Information, sounds, and images already flow from one nation to another at the speed of electronic impulses, allowing an unprecedented degree of human interaction. Human beings cal also

travel more quickly and easily than ever before, facilitating direct interaction. Common morality is the product of such interaction, repeated often enough that suspicions are replaced by familiarity, and familiarity gives rise to understanding, and understanding to empathy. Will the two trend lines eventually cross, such that the expanding possibilities for exchange are outpaced by the rate at which citizens of the world come to understand and empathize with one other, thereby laying the groundwork for a global market perceived to be in everyone's best interest?

I don't know the answer, obviously. But I don't believe we should be unduly pessimistic. Agreements are indeed being reached – agreements which seem to be based, or at least motivated, by common moral concerns. For example, reproductive cloning (not therapeutic, but reproductive) has recently been banned under the Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights, and endorsed by the United Nations general assembly. To take another example, rich and poor nations seem to have reached an agreement on drug patents, an agreement that provides a fair return to rich-country investors who develop the drugs while at the same time accommodating the world's profound humanitarian interest in getting life-saving medicines to the world's poor.

If we are sufficiently emphatic and imaginative, we may be able to resolve harder cases, such as the accelerating competition for jobs between workers in poorer and richer nations. Rather than view the question as what sorts of restrictions on free trade are warranted – that is, what tariffs and subsidies can be used to protect which jobs – we would do better to understand it in terms of how workers in different nations can best adapt to changing circumstances. The economic value of work is, after all, the result of many political and social decisions, including, for example, the quality and availability of public education, health care, transportation, and child care. These help determine how productive and flexible a nation's workers can be, how easily they can adapt to changing circumstances by finding new employment that pays at least as well. As we move toward a global market, such adaptation is critically important. After all, the global labor market need not be a zero-sum game. There is no necessary limit to the number of jobs in the world, or to the human needs that can be met through our work.

In all these respects, the fundamental issue isn't about the extent to which government should "intervene" or "regulate" or "intrude upon" an otherwise free market. These verbs give a false impression of a market already in existence. The question that must be continually addressed is how the market should be defined and organized, for the well-being of all. Envisioning it as a choice between market relationships, on the one hand, and political and social relationships on the other, limits our thinking at a time in world history when we need to be especially imaginative…
(konec projevu nebyl k dispozici)

ROBERT B. REICH – PROJEV I – USKUTEČNĚNÝ PROJEV

This is the first time I've had ever received a prize that is taller than I am. And this is a great honor for me. I want to thank President and Mrs. Havel and the Vision 97 Foundation. I also want to offer my congratulations to President Havel on the occasion of his birthday. The issue I would like to consider today is the place of moral values in a market economy, especially one that is advancing technologically at a rapid speed and also integrating quickly into a single global market.
Several years ago I had the v… following verbal exchange on American television with a United States senator, a Republican from the state of Utah. At the time, I was the Secretary of Labor of the United States, and one of my responsibilities was to try to convince Congress to raise the minimum wage, the $4.25 an hour.

The Senator said: "The minimum wage should be abolished," he said, with utter assurance. "If someone is not worth $4.25 an hour, he should be paid less." That was the Senator's point of view.

It came to my turn and I said “I completely disagree,”. “Every hard-working American is worth at least a wage that lifts a family of four out of dire poverty.”

Now, note the different ways in which each of us, the Republican Senator from Utah and I, used the term “worth”. When the Senator used it, he was speaking in economic terms about the amount of money other people are willing to pay someone for their labors. To that extent, he was literally true. That is if somebody cannot command a certain amount of money on the market for their labors, they are, in economic terms, not worth that amount of money. But I was speaking not in economic terms when I used the term “worth”, I was speaking in moral terms.
My point was that, in moral terms, no one should have to work fulltime and not receive a wage that lifted him or her and their family out of poverty. My point was about human beings in a society. They were worth more than a wage that would pout them in poverty.

Congress finally raised the minimum wage, to $5.15 an hour. But the victory was short lived. Since then, inflation has eroded the purchasing power of the dollar, so the real minimum wage in the United States is almost back to what it was before. In addition, digital communications technologies have vastly increased the number of people around the globe who now compete directly with lower-wage workers in America, as with lower-wage workers in the Czech republic, making it more difficult for many workers to find jobs, at least in the United States, even at the minimum wage.

For example: When I recently phoned an American company for help with a new gadget I had just purchased, I was referred to a pleasant woman who introduced herself as Stacy and advised me how to put the gadget in working order. I thanked her, and then I asked her on the telephone where she was located. Calcutta, she replied. I did not have the temerity to ask Stacy what she was being paid, but I’m sure it amounted to a small fraction of the American minimum wage.

The economic historian Karl Polanyi, born in Vienna and raised in Budapest, wrote a book in 1944, called The Great Transformation, which seems relevant to this discussion. Human beings have always traded in markets of some sort. But in the West, up until around the fifteenth century, most economic roles and transactions were guided by social and political relationships. That is, for example, young men followed their fathers or their uncles into occupations, rather than choose jobs on the basis of potential earnings. Or take another example. Local producers often smoothed out fluctuations in supply and demand. So when flour was scarce, the town baker made smaller loaves and limited how many each customer could buy, rather than increasing the price of bread.

Now, during the past five centuries, according to Polanyi, market relationships have steadily replaced most social and political relationships. And the trend continues to this day. You in the Czech republic have lived through the great transformation from communism to capitalism. Everywhere, it seems, markets are becoming more powerful even than societies. There appears to be less and less room for moral judgments about human worth or the sanctity of human life and human needs, separate and distinct from supply and demand.

Yet, on closer inspection, the idea of a market as somehow separate from social and political relationships – and the moral values they reflect – seem quite odd. Polanyi’s analysis, while undoubtedly correct in its broad sweep, neglects a basic reality: Markets, as such, do not exist in a state of nature. Absent a set of decisions about how they are to be organized, we don’t have markets; we have chaos. A market is a human artifact, reflecting the sum of a set of basic moral judgments about how we wish to live together.

Consider private property, for example, the essential building block of capitalism. New technologies are rapidly challenging our views about it, and even about personhood. Personal information about you, or me, can now be found on the Internet, and used for free, or sometimes stolen. Who owns such information? Is there a property right on such information? It has not been fully developed. The market doesn’t tell us. And what about the purchase or sale of human beings or body parts? Therapeutic cloning in order to retrieve stem cells from an embryo could save countless lives. But

should such embryos be created for such purposes? And, if so, who will generate the eggs needed for them? Again the market does not have an answer for us. College women in prestigious American universities are already selling their eggs for thousands of dollars each. A few are financing their entire educations this way. A very few are renting their uteruses as well. Should this be permitted? The market doesn't say.

Some wealthy people who desperately need healthy organs to replace their failing ones are willing to pay almost any price. The world market has become so efficient – information about buyers and sellers so readily available, technologies of refrigeration and transportation so advanced – that it's rumored that some of the world's poor may be hastening the deaths of relatives in order to cash in.

Should I be able to sell my baby or someone else's? Can I sell myself into slavery? When I was Secretary of Labor, my staff discovered a group of undocumented immigrants in California who had been smuggled into the United States and were working eighteen-hour days behind barbed-wire fences. They were warned by their employer that if they tried to escape, their relatives back home would be killed or injured. They had truly, perhaps unwillingly, sold themselves into slavery.

I know a number of young college graduates in the United States who work for large law firms or investment banks, they work eighteen-hour days, six or seven days a week. Have they not sold themselves into a different kind of slavery? Professional work was once thought of as a "calling". It had meaning beyond what it earned. Now, increasingly, professional work is just another commodity for sale. Capital markets are so efficient that investors everywhere are looking for the highest possible returns, thus putting every major employer under great pressure to show the highest possible profits. What does this do to what we used to call our callings. A journalist friend told me that, three decades ago when she entered her profession, America's great newspapers made money in order to publish the news. Now, she said, they publish the news in order to make money, and her profession, or calling, is far less satisfying. The same reversion can be observed in many professions. But must this be the case? Isn't losing our callings a very high price to pay?

Answers to questions like these cannot be found in logic or analysis alone. Framing them in terms of a great choice between market, on the one side, and political and social relationships, on the other, does not help because questions about how we organize our market must be decided. They must be decided in the first instance by judges and legislators. But where do judges and legislators look for guidance? They will be influenced by constituents, by competing interest groups, of course. But ultimately, if their decisions are going to be considered legitimate, those decisions about how markets are to be organized, they will be grounded and must be grounded in common morality. By common morality I mean a sense of what is fair and decent, what people owe one another as members of the same society.

The great transformation that Polanyi chronicled, from political and social relationships to market relationships, is a useful historical construct, but it overlooks the central importance of political and social relationships in defining, defining markets.

That task is never finished. In fact, such market-defining questions are arising with increasing frequency. New technologies allow ever more intrusions into what we had assumed to be our own private spheres, such as information about who we are, such as our bodies, such as embryos. New technologies also allow buyers and sellers the world over to find another with extraordinarily efficiency, regardless of what they want to buy or sell – including, most frighteningly, weapons of mass destruction.

Yet, ironically, as the pace of technology and global capitalism quicken, it becomes ever more difficult to locate a common morality to guide us. A common morality as a reference point for deciding what should be tradable, and under what terms. Market rules that reflect common morality in one place may have very different social meanings elsewhere. This is a recipe for escalating tensions, and disputes, and unhappiness over what may come to seem like a global capitalism out of control. The most

dramatic and tragic example of this is found in the clash between Western modernity and Islamic fundamentalism. Western movies, music, fashion, dress, drugs, cigarettes, alcohol, sexual depictions, and so on have been spreading into places where some people find them deeply offensive.

But there are many other flash-points around the world, less dramatic or dangerous but also surrounded by uncertainty and anxiety. Look, for example, at the conflict over patents protections granted to life-saving pharmaceuticals developed in rich nations but desperately needed in very poor nations. Unless investors from rich nations can receive a fair return on their research into new drugs, they will not make such investments; on the other hand poor nations cannot afford to pay the full price of many of these drugs. And so where does that leave us? How do we make this decision?

Consider also the contrasting positions over whether European and American farmers should continue to receive generous government subsidies – a practice that makes it difficult if not impossible for poor nations with poor farmers to export their agricultural produce. Again I wanna remind you the question here is not simply one of economic efficiency, or of how global consumers can obtain food at the lowest possible price. It is also a matter of moral responsibilities, both to our own farmers and also to the world's poor.

Indeed, some of the most difficult emerging disputes concern, broadly, whether workers in advanced economies must compete with workers in developing nations who are willing to work for far less money. For years, manufacturing jobs have been moving from Europe and North America to Latin America and to Asia. Now millions of service jobs are being outsourced as well, to people like Stacy, in Calcutta.

Some of these disputes are being decided in international forums. But in order to be considered legitimate around the world, their resolutions cannot depend simply on which nation or which combination of nations has the power to impose its will on others. If global capitalism is to flourish, it must be based, to the extent possible, on laws and rules that reflect universal standards of decency and fairness. But where are such standards to be found?

The world is now in a second great transformation, if you will. Technological advances are vastly extending possibilities for global exchanges of virtually anything for which they are willing, there are willing buyers and sellers. Yet these possibilities seem to be expanding at a faster pace than the rate at which the world is able to agree to appropriate market rules to guide such exchanges.

Is it possible that technologies will eventually connect people around the world sufficiently tightly that a common global morality will emerge, or at least one that is strong enough to enable us to agree on basic principles? We know already that information, sounds, and images are flowing from one nation to another at the speed of an electronic impulse, allowing an unprecedented degree of human interaction. Human beings cal also travel more quickly and easily than ever before, facilitating direct communication. I and my wife got here from Boston in about six and a half hours and it was a very comfortable trip. I don't even feel jet-lagged. Common morality is the product of such interactions, repeated often enough that suspicions are replaced by familiarity, and familiarity gives rise to understanding, and understanding gives rise to empathy. Will the two trend lines that I've described, that is that first trend toward technology allowing more and more and more trades, more and more intrusive trades of everything, but at the same time technology linking people up to the point where they come to understand each other. Will those two trend lines eventually cross, such that the expanding possibilities for exchange are outpaced by the rate at which citizens of the world come to understand and empathize with one other, thereby laying the groundwork for a global market perceived to be in everyone's best interest?

I don't know the answer, obviously, but I don't believe we should be unduly pessimistic. Agreements are indeed being reached – agreements that seem to be based, or at least motivated, by common moral concerns. Let me give me you one example. Reproductive cloning, now I'm not talking about therapeutic cloning I'm talking about reproductive cloning has recently been banned under the

Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights, and that ban has been endorsed by the United Nations general assembly. Or to take another example, rich and poor nations seem to have reached an agreement on drug on pharmaceutical patents, an agreement that provides a fair return to rich-country investors who develop the drugs while at the same time accommodating the world's profound humanitarian interest in getting life-saving medicines to the world's poor. This is a victory.

If we are sufficiently emphatic and imaginative, we may also be able to resolve harder cases, such as the accelerating competition for jobs between workers in poorer nations and workers in richer nations. Rather than view the question in terms of what sorts of restrictions on free trade are warranted – that is, what tariffs and subsidies can be used to protect which jobs in rich nations – we would do better to understand ~~it~~ the question in terms of how workers in different nations can best adapt and adjust to changing market circumstances. The economic value of work, after all, is the product of many political and social decisions, including, for example, the quality and availability of public education, health care, public transportation, and child care. These all help determine how productive and flexible a nation's workers can be, how easily they can adapt to changing circumstances by finding new employment that pays at least as well as the old. As we move toward a global market, such adaptation is critically important. After all, the global labor market need not be a zero-sum game in which one nation's benefits come at the expense of another nation's. The global market can be and should be a positive-sum game in which we can all benefit by productivity improvements in all of us. There is no necessary limit to the number of jobs in the world, or to the human needs that can be met through our work. That there is a woman called Stacy in Calcutta who is at the end of telephone line and able to advise me is a good thing. It is not a bad thing. It is undoubtedly good. But it does mean that many other workers have to make adjustments.

In all these respects, the fundamental issue is not about the extent to which government should "intervene" or "regulate" or "intrude upon" an otherwise free market. These verbs give a false impression of a market already in existence. The question that must be continually addressed is how the market should be defined and organized, for the well-being of all. Envisioning it as a stark choice between market relationships, on the one hand, and political and social relationships on the other, limits our thinking at a time in world history when we desperately need to be imaginative about how to enable more humanity to achieve a better life.

You here in the Czech republic have gone through a huge and profound transformation from communism to capitalism. But there is not only one form of capitalism. Capitalism can take many forms. It can be more or less…
…….
……. *(konec 1. strany kazety – chybí část nahrávky projevu, po dobu, kdy se otáčela kazeta – začátek 2. strany)…*
…….
… and more opportunities or it can enrich a comparative few. It is your choice just as it is our choice how we organize our capitalist futures.
Thank you once again for this wonderful opportunity, this great honor, I'm privileged to be here with all of you, I'm privileged to achieve this award and I thank you deeply.
Thank you.

<u>ROBERT B. REICH – PROJEV II</u>

Well, thank you very much, Jan, and let me say how honored I am to be here with you all today.

(Err,) President Havel, thank you so much for inviting me and my wife Claire to the Czech republic. Mr. Chancellor it's lovely to see you. (Err,) This distinguished panel is also an honor for me to participate in.

Education and the workforce are very closely intertwined, particularly in an economy as is yours, as is ours that is hurtling toward globalization and also technological change at an

extraordinarily rapid rate. The question I want to address and this panel will address is what kind of education seems most appropriate given these dramatic changes. And it is not just globalization, it is also technology. The two are intimately related. It's a question that I as Secretary of Labor of the United States addressed over and over again and there is no right or easy answer. There are questions but there are no easy answers. And let me suggest at least three areas of dialogue or paradox – maybe paradox is a better word than dialogue – in which we need to explore, in my view, answers.

One has to do with memorization versus critical thinking. The old kind of education that I received, most of my contemporaries received at school and I dare say without being presumptuous that many people in this room also received, was an education that was premised primarily on memorizing a lot of facts. It was almost like an assembly line or like a factory. Little children were put on the assembly line at the start, their heads were opened, facts were put in at every stage of the assembly line and hopefully, the children were able to regurgitate, to reproduce the facts at exam time. If they weren't, those little factory children were put back to an earlier point on the assembly line and given more facts over again so that they could pass the exam.

I wanna suggest to you that that factory model of memorization of a great deal of facts may not be appropriate to an economy or society in which critical thinking, that is trying to discover what questions need to be addressed and also new solutions to new problems, are constantly at the forefront. A work, routine work, the kind of work in which people do the same thing over and over again is being replaced by either people from lower-wage nations who can do and are eager to do the routine work much much more cheaply, or by computer software. That leaves work that demands knowledge but it also demands continuous creativity, the asking of new questions, the identification of new issues and also the ability to solve new problems. The worker of the future may not spend hundred percent of his or her time on new problems and new solutions but a larger and larger portion of every job, regardless of how you describe the job, or the name of the job, will entail problem identification and problem solution. And therefore rather than simply memorize, the new education for the twenty-first century has got to be an education, in my view, in which critical thinking, problem solving and applied knowledge are quite central.

This is not to say that no facts are necessary, obviously it's necessary for young children, for the minds that are developing to have a context to understand the world. They need to learn enough mathematics, enough language, enough history so that they have this context. But critical thinking and problem solving to me have to be much more at the center of the education of the future.

Secondly, the question arises about vocational education. How early should young people be deciding about their careers, how early in their development should they be making decisions about where they are going to go with their life's work. The problem with vocational education in an economy that is globalizing and also becoming technologically so different from one year to another is that what is learned or got vocationally can so quickly become obsolete. A set of skills that were relevant today may not be relevant tomorrow. A particular decision about a career path that may be perfectly appropriate at the age of fourteen or thirteen, may be inappropriate by the time the person is aged twenty or twenty-two. Not only has the world changed, but the individual in the world may have changed. Given the rapidity of change it may be that someone discovers that they have a great interest or passion in a new field that was not even created when they were twelve or thirteen or fourteen. Therefore the question before us is how should we structure vocational education and also how early should we ask young people to make those decisions. My bias would be in favor of making the decisions later rather than earlier; and rather than vocational education there would be a more general education, again, around critical learning skills, around how to become a life-long learner so that one is not caught with skills that are obsolete. One is able and equipped to continuously learn on the job.

A third issue concerns cosmopolitanism. And let me be clear about this. The education that I had as a young boy in school was very closely related to the state in the United States in which I grew up. New York state had its own curriculum and I learned history of New York state, I learned about the geography of New York state, I was an expert in New York state. I'm glad I learned all that but a question can be asked about how that learning has benefited me relative to a more cosmopolitan learning that might have for example given me a greater insights into the rest of the world. It seems to me that as we globalize and as technology becomes more and more important that our young people need to gain not only a knowledge of the world but an understanding of other people. Language, multi-languages become very important. In the United States today, for example, it is very hard for an

adult to be successful unless he or she knows not only English but also Spanish. The United States is becoming a bilingual society very rapidly.

In most of the rest of the world, particularly the advanced nations, English is becoming more and more of a lingua franca, if you pardon the expression. And it would seem to me, and I say this not in chauvinistic terms but simply as a matter of practical knowledge, that all our young people need to know English and be well adapt with regard of what is becoming a universal language. Similarly with the computer and the internet. Computer literacy is part of cosmopolitanism.

Another aspect of cosmopolitanism is understanding other people and other cultures and gaining a deep sense of tolerance from that understanding. It is hard to be a citizen of the world without being emphatic toward other cultures and other people. How do we teach empathy and understanding in our schools if it is not taught at home I don't know but it seems to me that that is an important and worthy objective.

Let me also say something about this old debate that we have in the United States and I'm sure you have here as well and that is general education for everyone versus elite education for those who have high abilities. Your history here in the Czech republic is one of giving everyone a good minimal education; that is raising everyone to at least a high minimal level of competence. In the United States that was our objective in the 19th century and early 20th century but we have departed from that and our educational system is now highly segmented. If you are lucky enough to be born to a wealthy family or an upper middle class family, you are likely to go to a very good school, primary and secondary school, either because that good school is in your community and your community is upper class or because you were sent to a private school. Similarly with tertiary education. In the United States if you are fairly well off, if your family is quite well educated, the chances are very high that you will go to a university or a college; and the best colleges and universities tend to be private and the tuitions tend to be substantial. In other words, the United States, although conceived in the spirit of public education has moved toward a system of more and more elite education. The advantages of that are perhaps self-evident – some young people have truly wonderful educations and the American system of tertiary education and graduate education on top of tertiary education is among the best in the world. The downside, however, must also be stated explicitly. And that is that we have a problem of growing inequality of income, wealth and opportunity. The gap in the United States between those who are doing very well and those who are quite poor is widening; it is now wider than it has been since the 1920s and by some measures it has not been this wide since the gilded age of the late 19th century.

Democracy, in my view, cannot thrive with wide gaps in income, wealth and opportunity. So by my way of thinking: Yes, we do need to provide excellent education for those with ability. But we must make very, very careful – be careful to assure that all of our citizens are brought up to a high minimum standard of education and also that ability is not directly correlated with parental education or parental income. That is we have to make sure that if there are going to be special opportunities for children with high ability that we are not simply recognizing not their ability but their good fortune in being born to parents who value education or who are relatively well off.

Now, I don't mean to suggest that these are the only questions that we are struggling with or you need to be struggling with, I only want to get this panel off to a start by raising what I consider to be some important and provocative issues and let me end by saying that I do not believe that the primary purpose of education is economic. We are not in the business of education merely or primarily to assure that people make good money later in life or that our societies are highly productive. To me, one of the most important purposes of education is to train people in the rights and responsibilities of being participants in an active democracy. We are emphasizing the economy today because that is obviously an important aspect of education. But I want to add this postscript lest we forget that there is another social dimension of education that is equally if not more important.

Thank you all.

Tlumočník č. 1 – projev I (připravený, čtený)

To je poprvé, kdy jsem dostal cenu, která je vyšší než já sám. A je to pro mě obrovská čest. Chci poděkovat panu a paní Havlovým a nadaci Vize 97. Chci pogratulovat Václavu Havlovi při příležitosti jeho narozenin.

Chci se dnes zabývat tím, jakou mají morální hodnotu-hodnoty postavení v tržní ekonomice. Především v době, kdy-která je poznamenaná obrovskou rychlostí a rychlou integrací do-globalizací.

Před několika lety jsem měl následující rozhovor se senátorem z Republikánské strany v americké televizi. Tehdy jsem zastával funkci ministra práce Spojených Států a jednou z mých úkolů bylo přesvědčit Kongres, aby zvýšil minimální mzdu na 4$ 25 centů za hodinu.

Senátor tvrdil: minimální mzda by měla být zrušena, tvrdil-tvrdil to s obrovskou jistotou. Pokud někdo nemá hodnotu 4$ 25 centů za hodinu, pak jej musíme platit méně.

Když přišla řada na mě, řekl jsem: já s tím naprosto nesouhlasím. Každý pilný Američan má hodnotu minimálně takovou, plat-takový plat, který pomůže rodině se zbavit chudoby.

Všimněte si, jak každý z nás používal termín hodnota. Když jej používal senátor, hovořil v ekonomických-ekonomickém kontextu, tedy kolik je kdo ochoten komu zaplatit za práci. V podstatě měl pravdu, když někdo nemůže – pokud někdo neodvede tu hodnotu na trh, pak nemá nárok na takový plat. Ale já jsem ten termín používal trošku jinak, spíše z morální stránky. Měl jsem za to, že pokud jde o morálku, pak nikdo by neměl mít povinnost pracovat na plný úvazek za plat, který-který mu pouze pomůže vybřednout z chudoby. Lidé-lidé mají větší hodnotu než plat, který je uvrhne do chudoby.

Nakonec Senát schválil zvýšení mzdy na více než 5 dolarů, ale vítězství netrvalo dlouho, protože od té doby inflace trošku zničila (tam) kupní sílu dolaru, takže v podstatě ten stav je zase takový, jaký byl na začátku. Digitální technologie obrovsky zvýšily počet lidí po celém světě, kter-kteří dnes konkurují pracovníkům za nízké mzdy v Americe a také v České republice, neboli spousta pracovníků nyní má obrovské problémy najít práci i ve Spojených Státech i za minimální mzdu.

Tak například, když jsem si nedávno zavolal do americké společnosti, aby mi pomohla s novým přístrojem, který jsem právě zakoupil, ozvala se jedna příjemná dívka, jmenovala se Stacy, a ta mně poradila, jak mám ten přístroj zapojit. Poděkoval jsem jí a zeptal jsem se jí, kde pracuje. V Kalkatě, odpověděla. Neměl jsem drzost se jí zeptat, kolik za to dostává, ale podle mě to musel být pouze zlomek toho, co byla v té době minimální americká mzda.

Ekonomický historik Karel Polanyi, který se narodil ve Vídni a vyrůstal v Budapešti, napsal v roce 44 knihu nazvanou Velká transformace, která si myslím je pro naši diskusi relevantní. Lidé vždy s něčím obchodovali, ale na Západě, přibližně v patnáctém století, většina těch transakcí se řídila politickými a společenskými vztahy. Neboli: například mladí muži následovali své otce a strýce ve svých řemeslech, spíš než aby si vybírali práci podle potenciálních výdělků. Další příklad: například místní řemeslníci vyrovnávali fluktuace mezi nabídkou a poptávkou. Neboli když bylo málo mouky, tak pekař dělal menší-vyráběl menší bochníky a omezoval počet toho, kolik si kdo může koupit, spíš než aby zvyšovali cenu.

Během posledních pěti století, podle Polanyiho, se tržní-pardon-tržní vztahy nahradily postupně společenské a politické vztahy a ten trend poskytuje-pokračuje až dodnes. Vy v České republice jste si prošli velkou transformací od komunismu do-ke kapitalismu. Všude se zdá, že trh se stává silnější než společnost. Vypadá to, že máme méně a méně prostoru pro morální úsudky o lidských hodnotách, o svátosti lidského života, o potřebách, které by měly být jiné, oddělené od nabídky a poptávky.

A když se podíváme na to podrobněji, ta myšlenka trhu je vlastně oddělená od sociálních a politických vztahů a morální hodnoty, které reprezentují. Tak ta myšlenka je trošku zvláštní. Polanyiho analýzy byly v širokém-jako- pohledu úspěšné, ale trošku jednu věc ignorují: trhy neexistují v přirozeném stavu. Musí se rozhodovat o tom, jak budou organizovány. Pokud takové pravidla, jak se mají utvářet, neexistují, pak máme chaos, a ne trhy.

Například podívejme se na soukromé vlastnictví. Nové technologie rychle, vlastně zpochybňují naše názory o tom i o osobních informacích. Osobní informace o mně, o vás, se nyní mohou najít na internetu a zdarma zneužity nebo odcizeny. Kdo ty informace vlastní? Existuje vlastnické právo na ty informace? Ještě nebylo vyvinuto. Trh nám o tom nic neříká. A co teprv prodej lidských bytostí neboli částí těl. Repro-Terapeutické klonování by mohlo zachránit bezpočet životů.

Ale měla by taková embrya vytvářena pro takové účely? A pokud ano, kdo bude vyvíjet vajíčka, která pro ně potřebujeme? Opět ani zde nemá trh info-odpověď. Studentky na prestižních amerických univerzitách již své vajíčka prodávají za tisíce dolarů. Dokonce si s tím financují své studium. A některé dokonce pronajímají své dělohy. Má to být vůbec povoleno, něco takového? To nám trh neříká.

Někteří boháči, kteří zoufale potřebují zdravé orgány, aby jimi nahradili selhávající, sou připraveni zaplatit téměř cokoli; světový trh se tak vyvinul, informace o kupujících, prodávajících jsou všude k dostání a všechno tak pokročilo, že dokonce se tvrdí, že někteří lidé chudí na světě upřednostňují smrt svých příbuzných, aby z toho měli peněžní výtěžek.

Mohu snad prodat své dítě? Mohu prodat sám sebe do otroctví? Když jsem zastával pozici ministra práce, můj tým vyzkoumal, že v Americe je určitá skupina ilegálních pracovníků a ty pracovali dlouhé hodiny za ostnatým drátem. Byli varováni, že pokud se pokusí o útěk, jejich příbuzní doma budou-jim bude ublíženo nebo budou zabiti. Oni se v podstatě prodali do otroctví.

Znám několik mladých absolventů škol, které pracují pro investiční banky, právnické firmy, dřou osmnáct hodin denně šest nebo sedm dnů v týdnu, třeba i oni se prodali do otroctví. Profesionální práce, kterou jsme kdysi považovali za poslání, teď čím dál více se profesionální práce spíše považuje za komoditu k prodeji. Kapitální trhy pořád žádají vlastně největší-co největší profit. Co tedy-jak to znamená pro naše poslání. Jedna kolegyně mi řekla, že kdysi novináři-noviny potřebovaly peníze, aby mohly vydávat zprávy. Dnes vydávají zprávy, aby mohly-aby vydělávaly peníze. A její povolání, novinařina, její poslání je tedy mnohem méně uspokojivá. Stejný vývoj pozorujeme u různých jiných prostředí-povolání. Musí tomu tak ale být? Ztráta našich poslání je přeci příliš vysoká cena.

Odpovědi na tyto otázky nemůžeme hledat pouze v logice a analýzách. Pokud je budeme formulovat jako výběr mezi trhy, tržními vztahy na jedné straně a sociálními společenskými vztahy na druhé, nepomáhá, protože způsob, jakým organizujeme své trhy, musí být rozhodnut především soudci a legisl-zákonodárci, ale kde se- kde získávají inspiraci? No ovlivňují je samozřejmě lobisté, firmy, voliči, ale aby ta rozhodnutí byla legitimní, musí být ta rozhodnutí založena na společné morálce. Tou myslím smysl pro to, co je spravedlivé a etické. To co si-vědět co si-kdo komu dluží v rámci společnosti.

Ta velká transformace, kterou Polanyi zaznamenal, je užitečným historickým termínem, ale trošku přehlíží obrovskou důležitost politických a společenských vztahů v tom, jak se definuje trh.

Ten úkol nikdy neskončí. Takové otázky týkající se definování trhu se stále více objevují. Nové technologie umožňují čím dál větší zásahy do toho, co jsme předpokládali, že je naše soukromá sféra, jako například informace o tom, kdo jsme, o našem těle, o embryích. Nové technologie také domlou-dovolují obchodníkům, prodejcům, aby po celém světě komunikovali efektivně, ať už prodávají a kupují cokoli. Včetně, a to je znepokojující, zbraní hromadného ničení.

<u>Tlumočník č. 1 – projev II (spontánní)</u>

Děkuji za slovo. Rád bych řekl, že mám obrovskou radost být tady dnes s vámi. Pane prezidente Havle, děkuji za pozvání a mou ženu – za pozvání mě a mé ženy do České republiky. Tento vážený panel je pro mne také obrovská čest.

Vzdělávání a pracovní síla jsou samozřejmě velmi úzce spjaty, především v ekonomice, která - jako například ta vaše nebo naše, která se řítí-řítí směrem ke globalizaci a technologické změně-změnám, a to velmi rychle. Téma, kterým se chci tady zabývat, je jaké vzdělávání se zdá nejlepší, když máme kolem sebe takové dramatické změny; a není to pouze globalizace, je to také technologie. Právě tyto dvě jsou prostě spjaty. Je to téma, kterým jsem se zabýval já jako ministr práce mnoho let za sebou a není-neexistuje žádná správná nebo jednoduchá odpověď. Je spousta otázek, ale žádné jednoduché odpovědi.

Já bych navrhoval asi tři oblasti, které-paradoxu, spíš než dialogu, které podle mě musíme blíže poznat a tam najdeme ty odpovědi.

Za prvé je tady memor-memorizování versus kritické myšlení. Typ vzdělání, které jsem já měl a mí současníci ve školách, a myslím že se tady nebudu – nebudu tady domýšlivý, když řeknu, že většina z vás také dostala takové vzdělání. Hlavně stavělo na memorování faktů. Bylo to hodně jako

na běžícím pásu. Děti prostě na začátku postavíte na běžící pás a do nich se sázely fakty a na konci vlastně se počítalo s tím, že dětí vychrlí ze sebe fakta u zkoušek. Tyto malé děti z továrny, když – když selhaly tak vlastně znova nasedly na ten běžící pás a zase pak do nich-zase pak chrlily nové informace.

Já si myslím, že tento model není vhodný pro ekonomiku nebo společnost, které-která potřebuje kritické myšlení, neboli snaha o poznání toho, které otázky jako jsou důležité a které nejsou, a kde prostě co je potřeba řešit a co ne. Rutinní práce, práce, kdy lidé pořád, neustále dělají ty stejné věci se nahrazuje buď lidmi z národů, které pracují za menší mzdu a jsou ochotni tedy pracovat za mnohem menší mzdu tuto rutinní práci, a nebo počítačovým softwarem. Proto pak zůstává vlastně práce, která vyžaduje znalost, ale také kreativitu. Kladení si nových otázek, zjišťování problémů a přizpůsobování se novým problémům. Zaměstnanec budoucnosti asi nebude trávit všechen svůj čas hledáním nových možností, ale bude- ale přesto-přesto hledání problémů, hledání totiž řešení bude pořád na programu dne. Proto,- Vzdělávání jednadvacátého století musí podle mě být takové, kdy především staví na kritickém myšlení a aplikovaných znalostech.

Nechci tím říci, že nejsou důležitá fakta, samozřejmě pro malé děti, mozky, které si teprve vybudovávají kontext znalosti světa, ty se samozřejmě potřebují naučit dostatečné znalosti jazykové, matematické, historické, tak aby měly, získaly ten kontext. Ale kritické myšlení a řešení problémů by mělo být víc v centru budoucího vzdělávání.

Za druhé je tady otázka středního odborného školství. Jak – v jak mladém věky by měli lidé se rozhodovat o tom, co budou v budoucnosti dělat. Jak brzy v jejich vývoji by se měli rozhodovat o tom, kam se chtějí v životě dostat. Problém se středním odborným školstvím v globalizující se ekonomice a technologizující se-kde dochází k těm změnám rok od roku dramatičtějším, je ten, že právě znalosti v odborné- dost rychle zastávají – za-zastarávají. Znalosti, které dneska hrály obrovskou roli, mohou zítra být bezcenné. Určité znalosti třeba jsou skvělé ve věku třinácti, čtrnácti, ale než tomu člověku bude dvacet, tak už ty znalosti vlastně budou nanic. Nejen se mění svět a znalosti, vymění se i jedinci. Při tak rychlém tempu změn zjistíme, že lidé musejí mít- nebo lidé si tedy musí vyvinout vášeň a lásku pro témata, která-o kterých ani nevěděli, že existují, když jim bylo dvanáct. Neboli právě otázka věku, kdy se mají děti specializovat: já bych tvrdil, že spíš později než dřív. A spíš než odborné škol-střední školství, spíš by se mělo akcentovat obecné školství a naučit ty děti víc, aby se-aby byly flexibilní, aby-aby vlastně uměly v životě se přizpůsobovat novým oborům, novým poznatkům, aby s nimi vydržely pracovat po celý život.

Za třetí je tady kosmopolitanizmus. Musím nejdříve upřesnit, co tím myslím. Vzdělání, které jsem já jako dítě dostal, bylo velmi úzce spjato se stavem Spojených států, kde jsem – pardon: s-v tom- s tím určitým státem, kde jsem vyrůstal, byl to stát New York. Neboli, učili jsme se o historii a zeměpisu státu New York, byl jsem odborník na stát New York. Já jsem za ty znalosti rád, ale mohu se tedy ptát, jak mi tato-tyto znalosti dopomohly k – jak byly přínosné pro moji vlastně kosmopolitní znalosti. Tak jak se postupně globalizujeme, a jak se stále více technologie stává důležitou, potřebují mladí lidé nejen znalost světa, ale pochopení jiných lidí. Jazyků, řada jazyků, multilingvismus se stává důležitým faktorem. Například dnes ve Spojených státech je velmi těžké být úspěšný, pokud ta dospělá osoba neumí mluvit jiným jazykem než angličtinou. Potřebujete němčinu, španělštinu, protože Spojené státy se stávají multilingvální nebo bilingvální společností.

A ve zbytku světa, především ve vyspělých zemích, je angličtina stále častěji-stále více jakousi linguou francou. A já bych řekl, a nechci aby to vyznělo šovinisticky, pouze jako takový praktický poznatek: to, všichni mladí lidé musejí umět mluvit anglicky a to bude první krok k tomu kosmopolitanizmu. Podobně počítače, internet, schopnost zacházet s počítačem, to je prostě základní, zásadní krok ke kosmopolitanizmu.

Získávání znalostí, zajímat se o jiné lidi, jiné národy, tolerovat je. Nemůžete být dobrým občanem, když nejste citliví vůči jiným kulturám, jiným lidem. Jak citlivost a pochopení učíme ve školách, když je to neučíme doma, to teda nevim, ale myslím si, že to je to velmi jako cenný a užitečný cíl výchovy.

Ta debata, kterou-kterou vedeme ve Spojených státech, a jsem si jistý, že vy ji vedete tady také, to všeobecné- je ten rozpor mezi všeobecným vzděláním pro všechny a mezi elitním vzděláváním. Z dějin České republiky vím, že-že se tady vlastně všichni museli-muselo se všem dostat

minimálního vzdělání, neboli minimální znalosti-minimální určitý stupeň schopností. Ve Spojených státech to tak kdysi bylo ze začátku také a nyní už to ten systém vzdělávání ve Spojených státech je víc diferencován. Pokud se narodíte do bohaté rodiny, pak máte štěstí a zřejmě se dostanete do skvělé střední-základní i střední školy. A to buď že ta škola je ve vaší komunitě a komunita vaše je elitní, je to taky podobné s terciárním, s vysokým školstvím. Když jste bohatí, když vaše rodina je dobře vzdělaná, také máte i vy šanci, že se dostanete na univerzitu nebo na univerzitu. A ty nejlepší univerzity v Americe jsou soukromé a školné je obrovské. Veřejné vzdělání se spíš přibližuje k tomu elitnímu modelu. Také výhody, samozřejmě, lze vidět. Někteří lidé mají skvělé vzdělávání. Americký vysokoškolský systém je špičkový, jeden z nejlepších na světě. Ale musíme také uvést přesně, jak je to s nevýhodama, a to jest, že roste obrovským tempem vlastně nerovnost mezi těmi, kterým se obrovsky daří a těm, kteří jsou chudí. Tam ta mezera se obr-hrozně rychle zvyšuje. Tvrdí se, že je horší, než ve dvacátých letech- devatenáctém století, ve zlatém věku. Bohužel musím konstatovat, že demokracie nebude jako se dařit demokracii s takovými mezerami. Čili podle mě potřebujeme poskytovat skvělé vzdělání těm, kteří jsou schopni a musíme být velmi opatrní, abychom zajistili, že všichni-aby všichni naši občané dostali minimální stupeň vzdělání a že schopnosti nebudou – nebudou za-závislé na příjmech rodičů. Neboli pokud se mají-mají existovat zvláštní příležitosti pro děti se zvláštními schopnostmi, nesmíme vlastně posuzovat na základě majetku, na tom, do jaké rodiny se narodily, jestli se narodily do rodiny vzdělané nebo bohaté. Musí tohle jít stranou.

Neříkám, že to jsou pouze takové tři otázky, které tady, kterými se tady zabýváme. Určitě jich je mnohem víc, ale spíš jsem chtěl tady jako zdůraznit nejdůležitější body, nejprovokativnější okruhy, kterými-které tady možná pro ten panel budou užitečné.

Ekonomika, hospodářství je velmi užitečná pro vzdělávání. Nejsme- nezabýváme se vždy výchovou pouze tím, abychom-abychom dělali- abychom děti naučili vydělávat, aby společnost byla produktivní. Pro mě, jeden z nejdůležitějších účelů vzdělávání je vychovávat děti, aby byly zodpovědní a účastnily se aktivní demokracie. Zdůrazňujeme dnes ekonomiku, protože je to důležitý aspekt vzdělávání. Ale chci-chci to jenom zdůraznit, abychom nezapomínali, že je ještě jedna, sociální dimenze vzdělávání, která je také velmi důležitá.

Děkuji vám za pozornost.

<u>Tlumočník č. 2 – projev I (připravený, čtený)</u>

Tohle je poprvé, co jsem dostal cenu, která je větší než jsem já. Je to pro mě velkou ctí. Chtěl bych poděkovat Vizi 97 a také bych chtěl pogratulovat panu prezidentu Havlovi k jeho narozeninám.

Dnes bych chtěl hovořit o morálních hodnotách a jejich postavení v tržní ekonomice. Především v ekonomice, která se rychle technologicky vyvíjí a která se rychle integruje do globálního trhu.

Před několika lety jsem hovořil v americké televizi s jedním senátorem, s republikánem ze státu Utah. V té době jsem byl ministrem práce v USA a jednou z mých odpovědností bylo snažit se přesvědčit Kongres o tom, aby zvýšil minimální mzdu na 4,52 dolaru.

Senátor prohlásil, že minimální mzda by měla být zrušena. Pokud někdo není hoden 4,25 dolaru, potom by měl dostat mzdu nižší. To prohlásil tedy senátor.

Já jsem ale oponoval a prohlásil jsem, že s ním vůbec nesouhlasím. Každý, kdo tvrdě pracuje v Americe má nárok na mzdu, která uživí rodinu o čtyřech členech a udrží ji nad úrovní chudoby.

Zajímavé je, že jsme já i pan senátor, použili slovo „worth“-použili slovo hoden jiným způsobem. Senátor hovořil o tom, kolik jsou lidé ochotni zaplatit pracovníkům za jejich práci. Znamenalo to tedy, pokud někdo na trhu nedostane danou sumu, potom není hoden této sumy. Ale já jsem slovo hoden nepoužil ve smyslu ekonomickém, ale ve smyslu morálním. Prohlásil jsem, že z morálního hlediska by nikdo neměl pracovat na plný úvazek a nedostávat plat, který by udržel jeho a jeho rodinu nad hranicí chudoby. Já jsem poukazoval na lidi ve společnosti a na to, že jsou hodni platu, který je udrží nad hranicí chudoby.

Kongres nakonec zvýšil minimální mzdu na 5,15 dolaru, ale naše vítězství nebylo dlouhodobé, protože od té doby přišla inflace a kupní síla proglamu se snížila, a tak reálná výše minimální mzdy je stejná jako byla předtím. Digitální komunikační technologie v poslední době zvýšily počet lidí na celém světě, které v současné době konkurují s pracovníky v Americe, kteří dostávají nejnižší plat, ale

také s pracovníky v České republice. Tímto způsobem je to mnohem náročnější pro pracovníky, aby si našli práci, za kterou dostanou aspoň minimální mzdu.

Když jsem nedávno zavolal jedné americké společnosti, aby mi poradila, jak uvést do chodu přístroj, který jsem si koupil, mluvil jsem se slečnou Stacy a ona mi slušně poradila, jak mám uvést daný přístroj do provozu. A já jsem se jí zeptal, a-kde pracuje a ona říkala, že v Kalkatě. Neměl jsem odvahu zeptat se Stacy na to, kolik-jaký plat dostávala, ale jsem si jist, že pouze zlomek toho, jaký je minimální plat v USA.

Ekonomický historik Karl Polanyi, který se narodil ve Vídni a vyrostl v Budapešti, napsal v roce 1944 knihu Velká transformace. Tato knih je relevantní pro naši diskusi. Lidé vždycky obchodovali na trhu. Ale v západní společnosti byly už od patnáctého století většinou transakce řízeny sociálními a osobními vztahy. To znamená, že mladí muži přebírali zaměstnání po svých otcích a nebrali ohledy až tak na ekonomickou výhodnost. Podobně místní producenti se snažili vyrovnat fluktuace v dodávkách prostřednictvím toho, že například zmenšili při nedostatku mouky velikost chleba, ale nezvyšovali cenu.

Podle Polanyiého postupně nahrazovaly tržní vztahy většinu osobních a sociálních vztahů a tento trend se vyvíjí až dodnes. V České republice jste prošli velkou transformací od komunismu ke kapitalismu. Zdá se, že na celém světě se trhy stávají stále mocnějšími. Mocnějšími než jsou společnosti. A zdá se, že na světě je stále méně místa pro morální hodnocení lidské hodnoty. A pro to, aby byl brán ohled na jiné lidské potřeby než které jsou řízeny poptávkou a nabídkou.
Myšlenka trhu se vzdálila od sociálních a společenských vztahů. Polanyiova analýza avšak nezohledňuje základní faktor: trhy jako takové totiž neexistují samy o sobě. Potřebují rozhodnutí o tom, jak by měly být řízeny. Bez takovýchto rozhodnutí bychom neměli trhy, ale chaos. Trh je tak výtvorem člověka a tento výtvor odráží naše morální hodnoty týkající se toho, jak spolu chceme žít.

Nové technologie se v současné době rychle vyvíjí a mění naše názory na naši společnost. Zároveň se mění pojetí individua. Individuální informace o nás samých je možné nalézt na internetu a otázkou je, kdo vlastně vlastní takové informace. Trh nám to neříká. A co třeba otázka prodeje lidských bytostí a nebo některých orgánů? Terapeutické klonování za použití embryí může zachránit mnoho životů, ale otázkou je, zda by takováto embrya měla být vytvářena za tímto účelem. A kdo bude produkovat vajíčka, která jsou pro vznik těchto embryí nutná. Ženy na prestižních amerických univerzitách už prodávají svá vajíčka za tisíce dolarů za jedno. A tímto způsobem financují své vzdělání. Některé ženy také pronajímají své dělohy. Mělo by něco takového být povoleno? Na to nám trh odpověď nedává.

Někteří bohatí lidé, kteří potřebují zdravé orgány, aby mohli dále žít, jsou ochotni zaplatit cokoliv. Světový trh je natolik efektivní, že dnes je možné najít rychle kontakt na někoho, kdo prodává nebo kupuje to, co prodat nebo kupovat potřebujeme. Lidé v chudých zemích dokonce jsou ochotni přispět ke smrti svého příbuzného, aby mohli prodat jeho orgány.

Otázky, které si klademe v této souvislosti je také například, zda se můžem prodat do otroctví. Když jsem pracoval pro americkou vládu, odhalili jsme skupinu imigrantů v Kalifornii, kteří pracovali osmnáct hodin denně za ostnatým drátem a bylo jim vyhrožováno, že pokud by utekli, budou zabiti jejich příbuzní. Tito lidé se vlastně prodali do otroctví.

Znám také mnoho absolventů vysokých škol ve Spojených Státech, které pracují osmnáct hodin denně šest až sedm dní v týdnu pro velké právnické firmy. Neprodali se tito lidé do jiného druhu otroctví? Profesionální práce byla dříve nazírána jako určité povolání, v duchovním smyslu. V současné době však je profesionální práce už jen další komoditou na prodej. Kapitálové trhy jsou tak efektivní, že investoři se vždy snaží nalézt nejvyšší možnou návratnost svých investic. A mít tak nejvyšší zisky. Jaký dopad to však má na naše povolání. Mluvila-Mluvil jsem s novinářkou, která prohlásila, že ještě před třiceti lety americké noviny vydělávaly peníze, aby mohly publikovat zprávy. Dnes však publikují zprávy, aby vydělávaly peníze. Její profese, její povolání se tak stalo mnohem méně uspokojující. A podobný trend je možné pozorovat ve všech profesích. Ale je takový vývoj nutný? Není ztráta našeho povolání příliš vysokou cenou, kterou musíme zaplatit?

Odpovědi na tyto otázky není možné nalézt v analýzách. Je důležité brát ohled na sociální vztahy. Ale otázka, jak budeme organizovat naše-naše trhy musí být rozhodnuta soudci, zákonodárci. Tito lidé jsou však vždy ovlivněni lobbyistickými skupinami a svými voliči. Pokud rozhodnutí mají

být považována za legitimní, potom musí být založena na všeobecné morálce. Všeobecnou morálkou myslím, jak-nějaký smysl týkající se toho, co je vhodné a co není vhodné v určité společnosti.

Velká transformace, kterou zaznamenal Polanyi od sociálních vztahů k tržním vztahům je užitečnou historickou konstrukcí, ale nezohledňuje důležitost politických a sociálních vztahů v definování trhu.

Tento úkol není nikdy plně dokončen. Trhy jsou v poslední době definovány stále nově. Nové technologie dovolují to, že nám veřejné zájmy zasahují do našich osobních věcí. Nové technologie také umožňují nakupující a prodávající, aby se velice rychle našli, bez ohledu na to, co prodávají a co kupují, a mohou samozřejmě prodávat nebo kupovat i zbraně hromadného ničení.

Tlumočník č. 2 – projev II (spontánní)

Mnohokrát děkuji. Je to pro mě velikou čest, že zde dnes mohu promluvit. Pane prezidente Havle, děkuji že jste mě pozval, a moji ženu Claire. Také děkuji Vám, pane rektore. Jsem také rád, že se mohu účastnit tohoto renomovaného panelu.

Vzdělání a pracovníci jsou velice úzce spjati v jakékoli ekonomice, jako je ta naše, jako je ta vaše. A jsou velice důležité pro technologickou změnu, která je v současné době velice rychlá. Dnes se budu věnovat otázce, jaký druh vzdělání je nejlepší, aby zohledňoval současné rychlé změny a současné technologie. Já jakožto ministr práce USA jsem se touto otázkou zabývat stále-stále znovu a zjistil jsem, že zde existuje mnoho otázek, ale žádné snadné odpovědi.

Chtěl bych ale poukázat na tři oblasti paradoxů, či dialogu, které je třeba prozkoumat, abychom našli odpovědi.

První oblastí je memorování versus kritické myšlení. Vzdělání, které já jsem dostal a které získali mí současníci a asi i vy, bylo vzdělání, které bylo založeno na memorování mnoha faktů. Bylo to jako na produkční lince, jako v továrně. Děti byly posazeny na linku, jejich hlavy byly otevřeny, fakta byla nalita dovnitř a doufalo se, že děti budou schopni tyto fakta reprodukovat, až bude potřeba. Pokud nebyly schopny fakty reprodukovat, potom byly vráceny zpět na výrobní lince a celý proces byl zopakován.

Tento tovární model memorování velkého množství faktů není vhodný v ekonomice či společnosti, ve které hraje důležitou roli kritické myšlení. Kritické myšlení znamená snaha nalézat otázky a odpovědi na nové problémy. Rutinní práce, tedy práce, ve které lidé dělají stále to samé znovu a znovu, je v současné době nahrazována – prováděna lidmi, kteří jsou ochotni dělat práci za velice nízké peníze, nebo je v současné době prováděna počítačovým softwarem. To znamená, že většina práce je v současné době práce, která vyžaduje nejen znalosti, ale také kreativitu a tvořivost. A vyžaduje schopnost řešit stále nové problémy. Práce budoucnosti bude zahrnovat snahu řešit stále nové problémy a schopnosti nalézt problémy a jejich řešení. Nebude se tedy jednat o práci založenou na memorování. A proto je nutné, aby i vzdělávání jednadvacátého století bylo vzdělávání, které naučí lidi aplikovat znalosti a naučí je kritickému myšlení.

Neznamená to, že děti by se neměly učit žádná fakta, ale je důležité, aby se učily tato fakta v kontextu. Je samozřejmě třeba, aby se naučily matematiku, dějiny, jazyky, aby měly tento kontext. Ale samozřejmě je důležité klást největší důraz právě na kritické myšlení.

Za druhé – Druhou otázkou je odborné vzdělávání. Jak by mladí lidé měli rozhodovat o svém budoucím zaměstnání? V jaké fázi vývoje by se měli rozhodovat kterým směrem se vydají a jaké zaměstnání by chtěli jednou dělat? Problém s odborným vzděláním v globalizované ekonomice a v technicky rychle se vyvíjející ekonomice je, že odborné vzdělání rychle zastarává. Znalosti a schopnosti, které byly aktuální včera, nebudou aktuální zítra. A z tohoto důvodu je třeba, aby vzdělání bylo hodně aktuální. To, co se děti naučí ve čtrnácti, už nemusí být aktuální, když je jim dvacet, protože svět se velice rychle mění. A v důsledku této změny mohou lidé zjistit, že se zajímají o nějakou oblast, která neexistovala, když procházeli vzdělávacím systémem. A tak zůstává otázkou, jak bychom měli strukturovat odborné vzdělávání a jak by se mladí lidé měli rozhodovat, na co se chtějí specializovat. Já se domnívám, že by děti měly se rozhodovat spíše později, kterým směrem se vydají. A z tohoto důvodu by se hlavní vzdělání mělo soustředit na obecnější schopnosti, na rozvíjení

schopnosti učit se celý život, na rozvíjení toho, aby lidé-aby jejich vzdělání nezastarávalo a aby byli schopni se neustále vyvíjet.

Třetí oblast se týká kosmopolitanizmu. Vysvětlím tento pojem. Vzdělání, které se dostalo mně, když jsem byl malý, bylo velice úzce spjato se státem, kde jsem vyrost. Vyrůstal jsem v New Yorku, který měl své vlastní osnovy. Učil jsem se o historie-historii New Yorku, o geografii státu New York, byl jsem expertem na stát New York. Jsem velice rád, že jsem se to všechno naučil, ale otázkou je, jak tyto vědomosti byly později přínosné pro mě jakožto občana kosmopolitní společnosti. Neměl jsem totiž ponětí o zbytku světa. Je třeba brát v ohled to, že v důsledku globalizace a nových technologií potřebují mladí lidé mít nejen znalosti světa, ale i schopnost rozumět ostatním lidem. Jazyky a výuka jazyků jsou velice důležité. Ve Spojených Státech v současné době je velice těžké pro dospělého, aby měl úspěch bez toho, aby znal nejen angličtinu, ale také španělštinu. Spojené Státy se stávají bilingvní společností.

Ve většině ostatních částí světa, především rozvinutých zemích se angličtina stává linguou francou. A já se domnívám, nechci to říkat jako šovinista, ale je to zkušenost a skutečnost, že všichni mladí lidé musí umět anglicky, aby byli schopni se uplatnit. Podobně je nutné počítačové vzdělání a znalost internetu, což jsou aspekty kosmopolitanizmu.

Kosmopolitanizmus tedy spočívá ve znalosti ostatních kultur a lidí a ve schopnosti být tolerantní vůči ostatním. Lidé tak musí mít schopnost vcítit se do ostatních kultur. A proto je nutné, aby v našich školách se vyučovala jak-jakási empatie, především v případech, pokud ji děti nemají příležitost získat doma.

Dále bych chtěl poukázat na debatu, která probíhá ve Spojených Státech a pravděpodobně i v České republice, a to je debata masové vzdělání, nebo všeobecné vzdělání, versus elitní vzdělání. V České republice má tradičně každý možnost získat minimální vzdělání. Ve Spojených Státech toto bylo naším cílem na konci devatenáctého a na začátku dvacátého století, ale od tohoto cíle jsme se odklonili a dnes je vzdělání v Americe spíše elitní. Pokud se narodíte v dobře situované rodině, potom jste většinou posláni na internátní školu, na dobrou internátní školu, soukromou školu. A podobně je tomu i v terciárním vzdělání. Ve Spojených Státech, pokud máte dostatek peněz, pokud je vaše rodina dobře vzdělaná a dobře situovaná, potom máte velkou pravděpodobnost, že půjdete na vysokou školu. A nejlepší vysoké školy jsou většinou soukromé a tudíž relativně nákladné. Ve Spojených Státech jsme se tedy posunuli od veřejného vzdělání k soukromému vzdělání. Americký systém terciárního vzdělání a postgraduálního vzdělání je jeden z nejlepších na světě. Negativní-to spolu přináší ale i některá negativa. V Americe máme problém toho, že je zde úzce spojeno bohatství s možností studovat na vysoké škole. A v důsledku tohoto tak roste propast mezi chudými a bohatými. K tomuto dochází už po dobu mnoha desetiletí. Podle mého názoru nemůže demokracie vzkvétat bez rovných příležitostí všech vrstev. Proto si myslím, že je nutné, abychom se snažili poskytovat dobré vzdělání všem, kteří mají potřebné schopnosti. Ale musíme být velice opatrní, aby všichni naši občané měli možnost získat nějaké vzdělání a aby možnost vzdělávání nebyla úzce vázána na-na dostupné finanční prostředky. Je nutné, abychom všem schopným dětem poskytli možnost dobrého vzdělání. A abychom při vzdělání zohledňovali tedy schopnosti a ne šťastný osud toho, kdo byl narozen do bohaté rodiny.

Toto byly některé otázky, kterými se v současné době ve Spojených Státech zabýváme. Je jich samozřejmě mnohem více, ale chtěl jsem zmínit pouze ty nejdůležitější.
Já se domnívám, že hlavním cílem vzdělání je ekonomický cíl. Promiňte: není pouze ekonomický cíl. Jediným cílem vzdělání není to, aby lidé mohli po ukončení vzdělávání vydělávat dobré peníze, ale hlavním cílem je to, aby lidé byli aktivními účastníky v demokratické společnosti a aby jim byly vštěpeny vhodné hodnoty. Existuje totiž soci…….

<u>Tlumočník 3 – projev I (připravený, čtený)</u>

To je poprvé, co mi byla udělena cena, která je větší než já sám. A toto je pro mě velká čest. Rád bych poděkoval prezidentu Václavu Havlovi a jeho ženě, nadaci Vize 97. Rád bych také poblahopřál panu Václavu Havlovi při příležitosti jeho narozenin.

Rád bych se dnes zabýval otázkou postavení morálních hodnot v tržní ekonomice, a zejména v ekonomice, kde se technologie vyvíjejí rychlostí světla a která se také rychle integruje do jednotného globálního trhu.

Před několika lety jsem měl následující rozhovor v jedné americké televizi se senátorem Spojených Států, republikánem ze státu Utah. V té době jsem byl ministrem práce ve Spojených Státech a jedním z mých úkolů bylo pokusit se přesvědčit Kongres, aby zvýšil minimální mzdu na 4,25 dolaru – ze 4,25 dolaru za hodinu.

Senátor tvrdil, že minimální mzda by měla být zrušena. Říkal, že pokud někdo nestojí za 4,25 dolaru, potom by měl být placen méně. Tak to bylo jeho stanovisko.

Pak přišla na mě a já jsem řekl, že naprosto nesouhlasím. Každý Američan, který pracuje, si zaslouží alespoň takovou mzdu, která pozvedne čtyřčlennou rodinu z naprosté chudoby.

Všimněte si nyní způsobu, jak každý z nás použil to slovo stát za něco, zasloužit si něco. Senátor to použil právě v tom smyslu stát za určitou hodnotu, v ekonomickém smyslu, o ceně, kterou někdo je ochotný zaplatit druhému za práci. A v tom ohledu mluvil pravdu. Pokud-Pokud někdo si nedostane vyšší cenu za práci, pak vlastně si tuto částku nezaslouží. Ale když jsem o tom mluvil já, mluvil jsem spíše v morálním ohledu. Myslel jsem to tak, že s ohledem na morálku by nikdo neměl pracovat naplno a nedostávat mzdu, která by mu umožnila žít nad prahem pover-nad prahem chudoby. To znamená, že já jsem mluvil v tom smyslu, že tito lidé si zaslouží vyšší plat než takovou, aby žili pouze v chudobě.

Kongres nakonec zvýšil minimální mzdu na 5,15 dolarů, ale naše vítězství trvalo jen krátko. Od té doby totiž kupní síla dolaru klesala kvůli inflaci a minimální mzda v USA je tedy téměř na stejné úrovni jako dříve. Navíc se rozvíjejí digitální technologie a vzrůstá počet lidí, kteří přímo konkurují pracovníkům ve Spojených Státech, a to i-stejná situace je i v České republice, a tím je daleko obtížnější pro pracovníky nalézt místo, kde by byli placeni třeba i jen minimální mzdou.

Nedávno jsem telefonoval do jedné americké společnosti a chtěl jsem pomoci s jednou novinkou, kterou jsem si od nich koupil. Odkázali mě-přepojili mě na telefonistku, která se představila jako Stacy a pomohla mi novinku zprovoznit. Já jsem se jí poté zeptal, odkud se mnou mluví. Ona odpověděla, že z Kalkaty. Neměl jsem tu odvahu zeptat se Stacy, kolik jí platí, ale jsem si jistá, že dostávala pouze zlomek toho, kolik činí minimální mzda ve Spojených Státech.

Historik ekonomie Karl Polanyi, který se narodil ve Vídni a vyrůstal v Budapešti, v roce 1944 napsal knihu Velká transformace. Ta je pro tuto diskusi klíčová. Lidské bytosti vždy obchodovaly na určitém druhu trhu. Ale na Západě až do patnáctého století většina ekonomických transakcí probíhala v důsledku politických a sociálních vztahů. Například mladí muži následovali své otce nebo strýce ve svém povolání, místo toho, aby si hledali profesi podle potenciálního výdělku. Nebo druhý příklad: místní výrobci dokázali vyrovnávat fluktuace v nabídce a poptávce. To znamená, že když byla-když bylo například málo mouky, pekaři dělali menší bochníky, aby si to každý mohl koupit, místo toho, aby navyšovali cenu chleba.

Za posledních pět století, jak tvrdí Polanyi, tržní vztahy postupně nahrazovaly tyto politické a sociální vztahy, které jsem zmínil a trend pokračuje i v současné době. Zde v České republice jste si prožili velkou transformaci z komunismu do kapitalismu. Jak se zdá, všude jsou trhy nyní mocnější než samotné společnosti. Je zde čím dál tím méně prostoru pro morální úsudky o lidské hodnotě, o lidské důstojnosti a lidských potřebách, které by byly odděleny od nabídky a poptávky.

Pokud se ovšem podíváme pozorněji, myšlenka trhu jako odděleného celku od politických a sociálních vztahů a hodnot které odrážejí, se zdá poněkud divná. Polanyiho analýza je jistě správná v širším ohledu, ovšem zanedbává jednu skutečnost, a tou je, že trhy jako takové neexistují v přírodním stavu. Bez rozhodnutí o tom, jak budou organizovány, by trhy neexistovaly, vznikl by chaos. Trh je tedy lidským artefaktem a odráží řadu morálních úsudků o tom, jak bychom si přáli společně žít.

Můžeme se zaměřit například na soukromou- soukromé vlastnictví, které je základním kamenem kapitalismu. V současnosti se naše názory na soukromé vlastnictví a také na osobní údaje mění. Osobní údaje o mně nebo o vás můžeme nalézt na internetu a můžeme je volně použít, nebo dokonce i zneužít nebo ukrást. Otázkou proto je, kdo takové údaje vlastní. Vlastnické-vlastnická práva k těmto údajům nejsou dobře vyvinuta. A jak je to s prodejem a nákupem lidských bytostí nebo částí těl? Terapeutické klonování, které využívá kmenových buněk by mohlo zachránit řadu životů. Ale

otázkou je, zda máme vytvářet embrya za takovýmito účely a kdo by měl dodávat vajíčka k takovýmto embryím. To už nám trh neříká. Některé studentky na prestižních amerických univerzitách již prodávají svá vajíčka za tisíc dolarů za kus a některé z nich si takto vydělávají na celá svá studia. Některé z nich také dokonce pronajímají své dělohy. Otázkou je, zda by toto mělo být povoleno. Ale trh nám odpověď nedává.

Někteří lidé, zámožní lidé, kteří potřebují zdravé orgány za ty svoje, které již dobře nefungují, jsou ochotni zaplatit jakoukoli cenu. Trh je dostatečně efektivní a informace jsou velmi dostupné, technologie jsou pokročilé, že se dokonce říká, že někteří lidé v chudých oblastech světa urychlují smrt svých příbuzných, aby je mohli zpeněžit.

Mělo by mi být povoleno prodat své dítě, nebo mohu se sám prodat do otroctví? Když jsem byl ministrem práce, mí lidé objevili skupinu nelegálních imigrantů v Kalifornii, kteří nelegálně přišli do Spojených Států a pracovali osmnáct hodin denně za ploty z ostnatého drátu. Jejich zaměstnavatel je varoval, že pokud se pokusí uprchnout, jejich příbuzní doma mohou být zbiti nebo zabiti. Tito lidé se skutečně a vědomě prodali do otroctví.

Znám řadu absolventů univerzit ve Spojených Státech, kteří pracují pro velké právní firmy nebo bankovní instituce a pracují hodně hodin denně šest nebo sedm dní v týdnu. Můžeme si tedy položit otázku, zda to není pouze jiná forma otroctví. Kariéra a profesionální práce byla kdysi považována za poslání. Ale nyní se stává kariéra pouze další komoditou na prodej. Kapitální trhy jsou tak efektivní, že investoři se všude na světě snaží co nejvíce vydělat a vystavují všechny pracovníky co největšímu tlaku, aby dostali co největší zisk. A co se tedy stalo s tím, co jsme kdysi nazývali posláním. Mám jednu přítelkyni novinářku, která tvrdí, že před třiceti lety americké noviny vydělávaly peníze, aby mohly publikovat zprávy. Ale dnes naopak zveřejňují zprávy, aby si vydělaly. A její poslání, její kariéra, její profese už je daleko méně uspokojivá. A to můžeme sledovat i v jiných odvětvích a profesích. Ale musí tomu tak být? Není ztráta našeho poslání příliš vysoká cena, kterou musíme platit?

Odpovědi na takovéto otázky nelze nalézt pouze v logice nebo v analýze. Pokud je budeme chápat jako velký výběr mezi tržními hodnotami a politickými a sociálními hodnotami, tak to nepomůže. Protože rozhodnutí o tom, jak bude trh organizován, jsou klíčová a rozhodují je soudci, zákonodárci, a ti se zase opírají o mínění, vliv voličů, zájmových skupin, ale v konečném důsledku jejich rozhodnutí musejí být založena na společné morálce. A společnou morálkou zde myslím smysl pro to, co je spravedlivé a důstojné a čím jsi jsou lidé povinovány-povinováni sobě navzájem v důstojné společnosti.

Velká transformace, kterou Polanyi nastínil, tedy přechod k tržním vztahům, je užitečným historickým konceptem. Přehlíží ovšem centrální úlohu politických a sociálních vztahů v definování trhu.

A tento úkol je nekonečný. Tyto otázky se totiž objevují stále častěji. Nové technologie umožňují daleko více fušování do toho, co jsme dříve považovali za svou soukromou sféru. Například informace o tom, kdo jsme. Nové technologie také umožňují nakupujícím a prodávajícím na celém světě se poznat, a to velice efektivně, a informovat se o tom, kdo chce co prodat nebo koupit. A lze koupit dokonce i takové věci, jako jsou zbraně hromadného ničení.

Tlumočník 3 – projev II (spontánní)

Děkuji mnohokrát. Rád bych řekl, že je pro mne velkou ctí být na této diskusi dnes. Děkuji, pane Havle za to, že jste mě pozvali. Děkuji i Vaší zemi, Vaší paní a panu rektorovi. Je pro mne velkou ctí se podílet na této panelové diskusi.

Vzdělávání a pracovní síla jsou velice úzce spjaty, především v ekonomii-ekonomice takové, jaká je vaše, naše, která spěje k technologickým změnám a ekonomickému růstu. Rád bych se zabýval otázkou toho, jaké vzdělávání se zdá nejlepší, nejvhodnější pro tyto globální změny, a nejedná se pouze o globalizaci, ale i o technologické změny, protože tyto-tyto dvě oblasti jsou spjaty. Já jsem byl ministrem práce ve Spojených Státech a touto otázkou jsem se zabýval několikrát a není na ni jednoduchá odpověď. Je zde mnoho otázek, ale odpověď je velice obtížná.

Existují nejméně tři oblasti dialogů, nebo spíše paradoxu, paradox je lepší slovo, které podle mého názoru musíme prozkoumat.

Jedna se týká memorování versus kritického myšlení. Druh vzdělávání, kterého se mi dostalo, stejně jako mým kolegům a domnívám se, že i mnoho z vás mělo tohoto vzdělání, se zakládalo hlavně na memorování faktů. Bylo to vlastně jako výrobní linka v továrně, kde malé děti-kde vás posadili jako malé děti na začátek této linky, do hlavy vám postupně vkládali různé informace, a na konci výrobní linky byly děti vlastně hotové k tomu, aby použily nasbíraná fakta při zkoušce. Tyto tovární děti, pokud neuspěly, byly posunuty zpět na výrobní linku a musely nashromáždit ještě další informace, aby uspěly.

Tento tovární model je založen na memorování, ale nemusí být vhodný pro ekonomiku a společnost, ve které se vyžaduje především kritické myšlení, tedy zkoumání toho, jaká-jaká otázka je hlavní a jaká odpověď by měla následovat. Rutinní práce, tedy typ práce, kdy člověk dělá pořád to samé po dlouhé hodiny, je postupně nahrazována buď lidmi ze zemí, kde je pracovní síla levnější, kde je práce daleko levnější, a nebo počítačovým softwarem. To znamená, že zde zůstává práce, která je založená na znalostech a která vyžaduje současně také mnoho kreativity, a tím to také vyžaduje schopnost řešit další s tím spojené problémy. Pracovník budoucnosti musí-musí zvládat všechnu svojí práci a musí také zvládat řešení problémů, které se stále vyskytují, musí je identifikovat a musí je také umět vyřešit. Takže zde již memorování nemá vůbec žádnou funkci. Podle mého názoru vzdělávání budoucnosti musí vzít v potaz právě potřebu kritického myšlení a řešení problémů. Proto je tedy nutné pro malé děti a pro nezletilé a studenty, aby si rozšiřovali kontext, aby se učili dostatek matematiky, jazyků a historie, aby získali potřebný kontext. Ale kritické myšlení musí být v samotném centru celého vzdělávání.

Druhou otázkou je odborné školství a vzdělávání. Jak brzy by se měli studenti rozhodovat o tom, jakou-jakým směrem se budou při své kariéře ubírat? A kdy by měli činit to rozhodnutí o své budoucnosti? A o tom, jakou práci budou v budoucnu vykonávat? Problémem s odborným školstvím v globalizovaném světě, který je technologicky odlišný od minulosti je, že odborné znalosti, které nabydeme ve škole velmi rychle zastarávají. To, co jsme se naučili teď, již totiž zítra nemusí vůbec platit. A proto rozhodnutí o kariéře, která činím e ve věku třinácti nebo čtrnácti let, nemusí být vůbec platná v době, kdy je tomu člověku dvacet nebo dvacet dva. Nejenže se mění svět, ale mění se i jednotlivec ve společnosti. Vzhledem k rychlosti těchto změn někdo může zjistit, že se zajímá o úplně jiný obor, než ve kterém se vyškolil a vzdělal před-když mu bylo třináct nebo čtrnáct let. Leží tedy před námi otázka, jak bychom měli strukturovat odborné školství, a kdy bychom měli nutit mladé lidi k tomu rozhodnutí o budoucí kariéře. Já bych doporučoval, aby tato rozhodnutí činili později spíše než dříve a aby se spíše než na odborné vzdělávání dával důraz na obecnější vzdělávání, opět s důrazem na kritické myšlení. Aby tak nedocházelo k tomu, že znalosti, které člověk nabyde zastarají, protože to se může naučit v praxi.

Třetí otázka se týká kosmopolitanizmu. A rád bych toto trochu ujasnil. Vzdělání, které jsem já získal jako mladý chlapec, se velice úzce pojilo k historii a prostředí Spojených Států a státu New York. Já jsem se učil historii státu New York, učil jsem se o jeho zeměpisu, byl jsem specialistou na stát New York. Jsem samozřejmě rád, že jsem toto všechno se to naučil, ale nejsem si už tak jist tím, jak mi to prospělo vzhledem k kosmopolitanizmu. Mohl jsem získat více informací třeba o zbytku světa. A přijde mi, že v našem globalizovaném světl-světě, kdy jsou technologie potřebné, se děti potřebují naučit nejen základní znalosti, ale také povědomí o různých jiných lidech, a proto je zde velká potřeba učit se množství jazyků. Ve Spojených Státech je velice obtížné pro dospělého, aby uspěl, pokud tento člověk zná pouze angličtinu, protože ve Spojených Státech se nyní rozšiřuje španělština a Spojené Státy jsou tak vlastně bilingvní zemí.

Ve světě-ve většině zbytku světa se angličtina prosazuje jako všeobecný jazyk, takzvaná lingua franca. A já to neříkám ze šovinistického pohledu, ale pouze z pohledu praktického života. Všichni studenti musejí umět anglicky, aby se dokázali přizpůsobovat okolnímu světu. Stejné je to i s počítači a internetem. Počítačová gramotnost je základem kosmopolitanizmu.

A dalším aspektem kosmopolitanizmu je porozumění jiným lidem, jiným kulturám a v získání tolerance. Je obtížné být občanem světa bez toho, abyste se dokázali vcítit do jiné kultury a jiného

národa. Jak se ale vcítění a tolerance učí na našich školách, pokud by to tedy nebylo doma, nevím, ale myslím si že je to důležité a skutečně potřebné.

Rád bych také řekl něco o celé diskusi, která probíhá ve Spojených Státech a zřejmě i u vás. Jedná se o všeobecné vzdělávání pro všechny versus elitní vzdělávání pouze pro vybranou skupinu. Vaše historie v České republice byla taková, že jste-že máte tradici toho, že každý dostal všeobecné vzdělání, to znamená, že dostal určité minimum všeobecných znalostí. Ve Spojených Státech to byla naše priorita na konci devatenáctého století a na začátku dvacátého století. Od tohoto směru jsme se ovšem odchýlili a naše vzdělávání je velice segmentováno. A můžete si blahopřát, pokud se narodíte do zámožné rodiny, protože si budete moci dopřát soukromou základní a střední školu, protože jinak budete muset chodit do veřejné školy. Stejné je to i s terciárním vzděláváním. Pokud jste zámožný, tak potom budete mít dobré vysoké vzdělání, budete moci jít na univerzitu nebo vysokou školu a ty nejlepší univerzity jsou právě soukromé a školné je zde velice vysoké. Ve Spojených Státech se tedy všeobecné vzdělání posunulo spíše k elitnímu vzdělávání. Někteří mladí lidé dostávají skvělé vzdělání a americký systém terciárního školství a postgraduálního vzdělávání, které máme zřejmě nejlepší na světě, je skvělé. Ale musíme říci i tu nevýhodu. A tou je problém narůstajících nerovností v příjmech a nerovností v příležitostech. Mezera mezi těmi, kteří si vedou dobře a kteří jsou chudí, se stále rozšiřuje, už od dvacátých století. Podle mého názoru nemůže demokracie vzkvétat s takovými širokými mezerami mezi zámožnými a chudými lidmi v příležitostech. Musíme tedy poskytnout výborné vzdělávání těm, kteří na to mají. Ale musíme být velice opatrní, abychom zajistili, že všichni občané mají alespoň minimální všeobecné znalosti a že jejich schopností-že jejich schopnosti nejsou spojovány pouze s příjmem rodičů. Musíme tedy zajistit, že zde jsou speciální možnosti pro velice nadané děti a abychom tyto schopnosti rozvíjeli, ale abychom neposkytovali vzdělání pouze dětem z rodin, které jsou bohaté.

Nechci tím říci, že to je pouze jeden problém, se kterým se potýkáme, je to ovšem jeden problém této panelové diskuse a zmínil jsem ho, protože je velice významný a důležitý a také provokativní.

Rád bych zde ovšem zdůraznil, že primární cíl vzdělávání není ekonomický. My zajišťujeme, že vzděláváním se lidé nejen vyškolí k tomu, aby vydělávali peníze. Podle mého názoru vzděláváme občany k tomu, aby dokázali vykonávat svá práva, požívat svých svobod a podílet se na vytváření společnosti. Toto je totiž podle mého názoru primární úkol vzdělávání. Nesmíme tedy zapomínat na sociální dimenzi vzdělávání, která je stejně, nebo ještě více významná.
Děkuji vám za pozornost.

<u>Tlumočník 4 – projev I (připravený, čtený)</u>

Toto je poprvé, co jsem kdy dostal cenu, která je vyšší než já. Je to pro mne velkou ctí. Chtěl bych poděkovat prezidentovi a paní Havlové a Vizi – nadaci Vize 97. Také bych chtěl pogratulovat prezidentu Havlovi při příležitosti jeho narozenin.

Téma, o kterém budu dnes mluvit, jsou morální hodnoty v tržní ekonomice. A to zvláště v pokročilé technologické ekonomii, v ekonomii, která se velice rychle rozvíjí a která se velmi rychle integruje do jednotného celosvětového trhu.

Před několika lety jsem měl diskusi v americké televizi s americkým senátorem. Byl to republikán za stát Utah. Tehdy jsem byl ministrem práce Spojených států. Jednou z mých povinností bylo pokusit se přesvědčit Kongres, aby zvýšil minimální mzdu na- která byla tehdy 4,25 dolarů za hodinu.

Senátor řekl, že minimální mzda by měla být zrušena. Řekl, že – řekl to velice sebejistě. Pokud si někdo nezaslouží 4,25 dolaru za hodinu, měl by dostávat méně. To bylo hledisko senátora.

Potom jsem přišel já na řadu a já jsem řekl, že s tím zcela nosou-že s tím naprosto nesouhlasím. Každý tvrdě pracující Amer-tvrdě pracující Američan si zaslouží minimálně mzdu, která dokáže uživit-dostat čtyřčlennou rodinu z chudoby.

Všimněte si, jak odlišně jsme každý použili, já i senátor-republikánský senátor z Utahu a já, jsme odlišně použili slovo zaslouží. Když to řekl senátor, mluvil o ekonomických termínech, o množství peněz, které si-který si ostatní lidé zaslou-jsou ochotni zaplatit ostatním za jejich práci. V tomto smyslu měl pravdu. Pokud někdo nedokáže poskytnout dostatečný-dostatečné peníze lidem

za práci, jedná se o ekonomický termín. Já jsem ale nemluvil o ekonomických termínech, když jsem řekl slovo zasloužit, mluvil jsem v-o morálních hodnotách. U mě se jednalo o to, že nikdo by neměl pracovat, aniž by dostal minimální mzdu, aby nedostal peníze, které ho dokážou zachránit se od chudoby. Moje hledisko bylo o lidských bytostech ve společnosti, že si zaslouží více než mzdu, která je uvede do chudoby.

Kongres nakonec zvýšil minimální mzdu na 5 dolarů 15 centů za hodinu. Ale toto vítězství netrvalo dlouho, protože od té doby inflace snížila kupní dol-sílu dolaru a tak skuteční minimální mzda je téměř tam, kde byla předtím. Navíc digitální komunikace a technologie velice zvýšily počet lidí na světě, kteří konkurují hůře placeným pracovníkům v Americe, ale i v České republice. Je to stále těžší pro mnoho pracovníků, aby našli práci alespoň ve Spojených státech, a to i za minimální mzdu.

Například když jsem nedávno telefonoval jedné americké společnosti, aby mi pomohli s jedním přístrojem, co jsem si koupil, přepojili mě na příjemnou ženu, která se představila jako Stacy. Poradila mi, jak mám zacházet s přístrojem, aby fungoval. Poděkoval jsem jí a zeptal jsem se jí, kde se nachází. Řekla, že v Kalkatě. Netroufnul jsem si zeptat se Stacy, kolik dostává na hodinu, ale myslím si, že se jednalo pouze o zlomek minimální americké mzdy.

Ekonomický historik Karl Polanyi, který se narodil ve Vídni a byl vychovaná v Budapešti, napsal v roce 1944 knihu, která se jmenovala Velká transformace. Zdá se, že ta se tohoto tématu týká. Lidské bytosti vždy obchodovaly nějakým způsobem. Ale na Západě až do patnáctého století většina obchodních záležitostí bylo vedeno politickými a sociálními vztahy. To znamená, že například mladí muži následovali své otce a strýce v zaměstnáních, které oni provozovali, spíše než by si vybrali své povolání na základě toho, kolik se vydělává. Jiným příkladem může být místní výrobce, který vyrovnává výkyvy mezi nabídkou a poptávkou, například když je nedostatek mouky-byl nedostatek mouky, tak místní pekař dělal menší bochníky a omezil kolik bochníků může každý zákazník koupit spíše než by zvýšil cenu chleba.

V průběhu posledních pěti století podle Polanyia-podle Polanyiho vztahy na trhu nahradily politické a společenské vztahy. A tato tendence pokračuje až dodnes. Vy v České republice ste prožili velkou transformaci z komunismu ke kapa-kapitalismu. Všude-Zdá se, že všude trhy se stávají mocnějšími než společnosti. Zdá se, že je stále méně prostoru pro morální úsudek o hodnotě člověka a kvalitě lidských-lidského života a potřeb. Toto je přesně-přísně odděleno od poptávky a dodávky.

Myšlenka trhu je jaksi oddělena od sociálních a politických vztahů. Morální hodnoty, které odrážejí, vypadají pon-poněkud zvláštně. Pol- Analýza Polanyiho, která je jistě v širokém smyslu správná, zanedbává jednu zásadní skutečnost. Trhy jako takové neexistují v přirozeném stavu. Rozhodnutí o tom, jak by měly být organizovány, takové trhy zde neexistují, existuje chaos. Trh je lidský výrobek a odráží jakési morální úsudky o tom, jak bychom si přáli žít všichni společně.

Vemte v úvahu například soukromý majetek a budování kapitalismu. Nové technologie rychle mění naše-pohledy na nás samotné, na naši osobnost. Informace o vás nebo o mě mohou být naleznuty na internetu a volně využity nebo také zcizeny. Kdo vlastní takové informace? Je na to nějaké právo? To nám trh neříká. A co prodej nebo koupě lidských bytostí nebo orgánů? Co terapeutické klonování, které bere kmenové buňky z embrya, které zachraňuje některé studenty vysokých škol, kteří se tím živí? Je-Má být dovoleno odebírat tyto kmenové buňky z embryí a kde budou-kde se budou brát vajíčka pro tyto kmenové buňky? Tak na to odpověď nemáme. Studentky na prestižních amerických univerzitách prodávají svá vajíčka za tisíce dolarů za každé. Některé si tak financují celé vzdělání. A některé také, i když ne mnohé, propůjčují své dělohy. Mělo by to být povoleno? To nám trh neříká.

Někteří bohatí lidé, kteří zoufale potřebují zdravé orgány, aby nahradili své nefungující, jsou ochotni zaplatit téměř cokoli. Světový trh se stává tak efektivním, informace o kupcích a prodávajících jsou zcela dostupné, technologie přepravy a zmrazení jsou velice pokročilé. A tak některé- a tak se říká, že někteří příbuzní chudých se těší až oni zemřou, aby mohli vydělat.

Lze prodat člověka do otroctví? Když jsem byl ministrem práce, mí zaměstnanci objevili skupinu imigrantů, kteří nebyli nahlášení v Kalifornii, kteří byli propašovaní do Spojených států a pracovali osmnáct hodin denně za plotem s ostnatým drátem. A jejich zaměstnavatel jim řekl, že pokud se pokusí utéci, jejich příbuzní u nich doma budou zraněni nebo zabiti. Rozhodně a možní nevědomě se prodali do otroctví.

Znám velký počet mladých vysokoškoláků, kteří pracují pro velké právnické firmy a pracují osmnáct hodin denně šest nebo sedm dní v týdnu. Není to otroctví v jiném slova smyslu? Nezaprodali se do otroctví? A profesní práce byla kdysi brána jako povolání, jako poslání. Měla smysl a ne v tom, co se vydělalo. Nyní se stále více profesionální práce považuje jako další zboží na prodej. Kapitálové trhy jsou tak efektivní, že investoři po celém světě se snaží najít co nejvyšší příjmy, a tak každý zaměstnavatel je pod velkým tlakem, aby vykázal co největší zisky. Co to má společného s tím, čemu říkáme naše poslání? Moje kamarádka, která je novinářka, mi řekla, že před dvaceti lety, když začala vykonávat tuto profesi, ame-velké noviny Ameriky vydělávaly na to, aby mohly vydávat zprávy. Ale nyní vydávají zprávy, aby mohly vydělat peníze. Její profese, její poslání je tedy teď mnohem méně uspokojující. Tento stejný obrat může být vidět v mnoha profesích. Ale musí to tak být? Není ztracení našeho poslání moc velikou cenou, která-kterou platíme?

Otázky na tyto-Odpovědi na tyto otázky nelze odpovědět logicky nebo analýzou. Je třeba mluvit o trhu na jedné straně a politickými a společenskými vztahy na druhé straně. Ale toto nám nepomůže, neboť otázky o tom, jak organizujeme své trhy, se musí rozhodovat především soudci a zákonodárci. Ale kde tito hledají radu? Měli by být influ-ovlivněni zájmovými skupinami a voliči, ale především, pokud jejich rozhodnutí mají být legitimní. Tyto rozhodnutí o tom, jak mají být trhy organizovány, by měly být založeny a musí být založeny na společných morálních hodnotách. Tím myslím smysl pro to, co je spravedlivé a slušné. To, co si lidé navzájem dluží jako členové jedné společnosti.

Velká transformace, o které píše Polanyi, o společenských a politických vztazích vůči tržním vztahům, je užitečný-nou historickou myšlenkou, ale přehlíží velik-velice důležitou věc, a to že politické a společenské vztahy při vymezení toho, co je trh.

Tento úkol vymezit trh ještě nebyl dokončen. Otázky vymezení trhu se objevují stále častěji. Nové technologie umožňují mnohem více vniknutí do našeho soukromého prostoru, jako například informace o tom, kdo jsme, o našem těle, o embryích. Nové technologie také umožňují kupcům a prodejcům po celém světě, aby se našli velice rychle a efektivně. A ať už chtějí prodat nebo koupit cokoli, a bohužel, což je děsivé, také zbraně masiv-zbraně hromadného ničení.

Tlumočník 4 – projev II (spontánní)

Děkuji Vám mnohokrát, Jane, chtěl bych říct, že je mi velkou ctí, že zde s vámi můžu být dnes. Děkuji Vám, prezidente Havle, za pozvání i pozvání mé manželky Claire do České republiky. Pane rektore, rád Vás vidím. A je mi ctí účastnit se v tomto panelu.

Vzdělávání a pracovní síla jsou velice úzce spojeny, a to zvláště hospodářství jako je vaše, jako je naše hospodářství, které se snaží-které jde ke globalizaci a technické změně, a to velice rychle. Problém, kterým se chci zabývat a kterým se bude zabývat tento panel, je jaký druh vzdělání je nejvhodnější v-během těchto takovýchto dramatických změn. Nejedná se pouze o globalizaci, ale také o technologii. Tyto dvě věci jsou velice úzce propojeny. Tato-otázkou-Je to otázka, kterou si-jsem se jako ministr práce zabýval stále a stále a nemá-není na ni jednoduchá odpověď. Existuje mnoho otázek, ale ne jednoduchých odpovědí.

Dovolte mi navrhnout alespoň tři oblasti dialogu – nebo tři oblasti paradoxu, možná to je lepší slovo než dialog, kde musíme podle mě-které musíme prozkoumat a hledat odpovědi.

Jedna se zabývá memorizováním vůči-versus kritickému myšlení. Druh vzdělání, které jsem já získal a mí současníci získali, a které jsem přijal-které přijalo i většina lidí zde, bylo vzdělání, které bylo založeno na učení mnoha věcí nazpaměť, na memorizování. Bylo to jako výrobní linka nebo jako továrna, kde děti byly u výrobní linky na začátku, jejich hlavy-otevřeli jim hlavy, fakta jim vložili do hlavy a na konci výrobní linky děti byly pravděpodobně schopné reprodukovat tyto-tato fakta v-v průběhu zkoušek. Pokud ne, tyto děti z továrny byly vráceny zpět na výrobní linku a dostaly mnohem-další fakta, aby mohly projít zkouškou.

Rád bych zde řekl, že tato-tento model továrny, memorizování velkého množství faktů možná není vhodný v hospodářství, kde-a ve společnosti, kde je kritické myšlení nezbytné a kde se snažíme zjistit, kterými otázkami se máme zabývat a kde hledáme nové řešení na nové problémy. Rutinní práce, tedy práce, kterou lidé dělají-kde lidé dělají stále stejnou věc znovu a znovu je nahrazována-je obsazována lidmi z jiných národů, kteří jsou ochotni dělat tuto práci za mnohem menší peněžní obnos

a nebo počítačovými programy. To ponechává práci, kt-která vyžaduje znalosti a také trval-lou tvořivost. Vyžaduje-objevují se nové otázky a nové problémy týkající se schopnosti řešit nové problémy. Pracovník budoucnosti možná nebude trávit sto procent svého času řešením nových problémů, ale stále větší čas kteréhokoli zaměstnání bude vyžadovat identifikaci problémů a jeho řešení, proto spíše než bychom se měli učit nazpaměť pouhé-pouhá fakta by vzdělání v jednadvacátém století mělo být vzděláním, podle mého názoru, kde má kritické myšlení a řešení problémů a také aplikování těchto znalostí by mělo být ústředním námětem.

Neznamená to, že nepotřebujeme znát žádná fakta, samozřejmě že je potřebujeme a potřebují je malé děti, aby měly kontext a mohly pochopit svět. Potřebují se naučit dostatek matematiky a jazyků, dostatek o historii, aby měly tento kontext. Ale kritické myšlení a řešení problémů je podle mě mnohem-je velice důležité a mělo by být ústředním bodem vzdělávání.

Za druhé si myslím, že existuje otázka týkající se odborného vzdělávání. Jak brzy by lidé měli-mladí lidé měli se rozhodovat o tom, čím chtějí být. V jaké věku by se ve svém rozvoji měli rozhodnout o tom, kam chtějí směřovat svůj pracovní život. Problémem-problém s odborným vzděláním v globalizované ekonomice, glob-a která je velice rozvinutá technologicky, se-a liší se každý rok. Je obtížné to-protože technologie a zaměření se velice rychle zastarávají. To, co je dnes aktuální, nemusí být aktuální zítra. Jednotlivé z-rozhodnutí týkající se budoucnosti může být například vhodné ve třinácti čtrnácti letech, ale například až tato osoba bude dvacetiletá, toto rozhodnutí už nemusí být aktuální a navíc může být zastaralé. Vezmeme-li v úvahu, že tyto změny se stále objevují, může se stát, že někdo objeví-nalezne se zájem v oblasti, který ještě nebylo vytvořeno v tu dobu, kdy mu bylo třináct nebo čtrnáct. Proto zde stojí před námi otázka toho, jak bychom měli strukturovat odborné vzdělávání a také v jakém věku by se děti měly rozhodovat o tom, co chtějí dělat. Já si myslím, že by se tak mělo dít později, spíše než dříve. A spíše než odborné vzdělávání bych podporoval všeobecné vzdělávání týkající se všeobecných schopností učit se. A také bychom se měli zabývat celoživotním vzděláváním, abychom nezůstali u znalostí, které jsme se naučili jako mladí, ale měli bychom stále pokračovat ve vzdělávání, i když již pracujeme.

Třetím problémem, který se týká kosmopolit-kosmopolitanizmu. Chtěl bych to vysvětlit. Vzdělávání, které jsem já obdržel jako mladý chlapec ve škole, bylo velice úzce spojeno se státem New York ve Spojených státech, kde jsem já vyrůstal. Osnovy byly vlastní tomuto státu, učil jsem se historii New York-státu New York, také zeměpis státu New York, byl jsem odborník na stát New York. Jsem velice rád, že jsem se to všechno naučil, ale otázkou je, zda-jak mi to pomohlo v mém-mých znalostech o celém světě. Zda mi to umožnilo vhled do zbytku světa. Zdá se mi, že v čase globalizace, kdy je technologie čím dál tím důležitější, naši mladí lidé potřebují získat znalosti-nejen znalosti o světě, ale také pochopení jiných lidí, jazyků-potřebují znát jazyky. Jazyky jsou čím dál důležitější. Ve Spojených státech dnes například je velice obtížné pro dospělého, aby byl úspěšný, pokud nezná další jazyk kromě-nezná španělštinu vedle angličtiny. Spojené státy se stávají dvojjazyčnou společností, a to velice rychle.

Ve většině zbytku světa a v rozvinutých zemích-ve vyspělých zemích je anglič-se angličtina stává linguou francou. Zdá se mi, a říkám to ne-ne z šovinistického pohledu ale jako praktickou znalost, myslím si, že všichni mladí lidé potřebují znát angličtinu a přizpůsobit se tomu, že se z ní stává univerzální jazyk. Je tomu stejně s počítači a s internetem. Znalost počítačů je nezbytná v globalizujícím světě.

Je také třeba pochopit jiné kultury a lidi a získat smysl pro toleranci. Je těžké být občanem světa, aniž bychom měli schopnost empatie a vcítit se do jiných kultur a lidí. Jak se dá naučit tolerance a vcítění na našich školách, nevím, mělo by se to učit doma, ale myslím si že je to důležité a je to důležitý a cenný cíl.

Rád bych také něco řeklo de-o té debatě, která je-se odehrává ve Spojených státech už dlouho a jistě je i tady. Jedná se o to, že všeobecné vzdělávání o- všeobecné vzdělávání pro každého versus elitní vzdělávání pro vybrané. Zde v České republice máte v historii to, že poskytujete každému dobrou mini-dobré minimální vzdělání, tedy vychováváte každého na minimální úroveň schopností. Ve Spojených státech to byl naším cílem v devatenáctém a na začátku dvacátého století, ale od tohoto jsme odstoupili, náš vzdělávací systém je teď velice rozčleněný. Pokud máte dostatek-pokud máte štěstí a narodíte se v bohaté rodině nebo vyšší střední třídě, pravděpodobně půjdete na velice dobrou

školu, a to základní i střední. Buď proto, že ta dobrá škola se nachází ve vaší čtvrti, protože vaše čtvrť je vyšší spol-vyšší třída, nebo půjdete do soukromé školy. Je tomu tak i s vysokým vzděláním. Pokud mát-jste bohatí, pokud vaše rodina je dobře vzdělaná, máte velkou možnost, že půjdete na univerzitu, nebo-že půjdete na univerzitu, a to na nejlepší univerzity jsou většinou soukromé a poplatky jsou velice vysoké. Ovšem existuje zde sice systém veřejného vzdělávání, ale tíhneme k elitnímu vzdělávání. Někteří mladí lidé mají skutečně výborné vzdělání a americký systém vysokého školství patří mezi nejlepší na světě. Ovšem také musíme zmínit tu druhou stránku. Znamená to, že máme problém s rostoucími rozdíly mezi-rozdíly v příležitostech. Rozdíl mezi těmi, kdo se mají velice dobře a mezi chudými. Tento rozdíl se stále zvětšuje, a to již od devaten-dvacátého-dvacátých let dvacátého století, od zlatého věku konce devatenáctého století. Demokracie z mého pohledu nemůže prosperovat s takovýmito mezerami mezi bohatými a chudými co se týče příležitostí. Podle mě ano, potřebujeme poskytnout výborné vzdělání těm, kteří jsou schopni, ale musíme být velice opatrní, abychom zajistili, že všichni naši občané jsou vzděláni na minimální úroveň, která je požadována a také že jejich schopnosti nejsou přímo spojovány se vzděláním rodičů nebo příjmy rodičů. Je tedy třeba zajistit, aby byly příležitosti pro děti s vysokými schopnostmi nehledě na příjem rodičů. Uznáváme, že se jedná-měli bychom brát v úvahu jejich schopnost, a ne to, do jaké rodiny se narodili nebo jak jsou bohatí jejich rodiče.

Nechci zde tvrdit, že to jsou jediné problémy, s kterými zde bojujeme nebo s kterými bojujete vy. Chtěl jsem jen začít tento panel tím, že zde zmíním to, co si myslím, že je důležité.

Rád bych řekl, že já nevěřím tomu, že je primárním účelem vzdělání-že tento účel je ekonomický, účelem vzdělání není jenom to zajistit, aby si lidé vydělali později v životě dostatek peněz, nebo aby naše společnosti byly vysoce produktivní. Podle mě to, co je nejdůležitějším účelem vzdělávání je, abychom vychovali lidi k zodpovědnosti a aby se účastnili-aktivně účastnili demokracie. Klademe důraz na to, že ekonomie-klademe důraz na ekonomiku, protože to je důležitým aspektem vzdělávání, ale chci dodat, že nesmíme zapomínat na to, že zde je také společenská dimenze vzdělávání. A pokud není stejně důležitá-pokud není minimálně stejně důležitá, tak je důležitější.
Děkuji vám za pozornost.

<u>Tlumočník 5 – projev I (připravený, čtený)</u>

Toto je poprvé, kdy jsem dostal cenu, která je vyšší než já sám. Je to pro mne velká čest. Chtěl bych poděkovat panu prezidentovi a paní Havlové a Vizi 97. Také bych rád poblahopřála panu prezidentovi k jeho narozeninám.

Téma, o kterém bych chtěl dnes mluvit, je místo morálních hodnot v dnešní ekonomice. Obzvláště takové, která se technologicky rychle vyvíjí a také se integruje do jednotného globálního trhu.

Před několika lety jsem měl následující slovní výměnu v americké televizi se senátorem, byl to Republikán ze státu Utah. V té době jsem pracoval jako ministr práce a jedním z mých úkolů bylo přesvědčit Kongres, aby zvýšil minimální mzdu z 4,25 dolarů na hodinu.

Senátor říkal: minimální mzda by měla být zrušena. A řekl to velmi přesvědčivě. Pokud někdo nemá cenu 4,25 dolaru za hodinu, měli bychom mu platit méně. To byl jeho názor.

Přišla řada na mě a řekl jsem: já naprosto nesouhlasím. Každý tvrdě pracující Američan má cenu nejméně takové mzdy, která uchrání jeho čtyřčlennou rodinu před chudobou.

Všimněte si různých způsobů, který každý z nás použil výraz má cenu. Senátor to použil v ekonomickém významu, jako částku, kterou ostatní ochotni zaplatit za práci někoho jiného. Do této míry měl pravdu. Pokud někdo nemůže zaplatit takovou cenu za práci, tak asi takovou cenu nemá. Já jsem nicméně mluvil v jiném smyslu, když jsem používal výraz má cenu, mluvil jsem na rovině morální. Myslel jsem tím, že nikdo by neměl pracovat na plný úvazek a nedostat za to mzdu, která by ochránila jeho a celou jeho rodinu před chudobou. Já jsem myslel o lidských bytostech ve společnosti a o tom, že mají větší cenu než minimální mzda.

Kongres nakonec zvýšil minimální mzdu na 5,25 dolarů za hodinu, ale mé vítězství netrvalo dlouho. Od té doby totiž inflace snížila kupní cenu dolaru, takže reálně minimální mzda byla téměř taková, jaká předtím. Navíc digitální komunikační technologie zvýšily počet lidí na celém světě, který-kteří přímo soutěží s americkými pracovníky, kteří dostávají nízké platy. Takže například se jedná

i o vás zde v České republice. Je to proto mnohem těžší najít některé dělníky v Americe práci, která by byla-která by byla placená za minimální mzdu.

Nedávno jsem volal do americké společnosti, protože jsem měl problémy s přístrojem, který jsem si koupil. Přepojili mě na příjemnou ženu, která se jmenovala Stacy, a ta mi poradila, jak uvést tento přístroj do chodu. Poděkoval jsem jí a zeptal jsem se jí, odkud-kd-odkud mi volá. Odpověděla mi: Kalkata. Neměl jsem tu smělost, abych se jí zeptal na to, kolik jí platí, ale jsem si jistý, že to je malý zlomek americké minimální mzdy.

Ekonomický historik Karl Polanyi, který se narodil ve Vídni a byl vychováván v Budapešti, napsal knihu v roce 1944 s názvem Velká transformace, což je relevantní název k naší diskusi. Lidské bytosti vždy obchodovaly na jakémsi trhu, ale na Západě asi do patnáctého století byla většina ekonomických pravidel řízena sociálními a politickými vztahy. To znamená například, že mladí muži si vybírali profesi svých otců či strýců, nevybírali si zaměstnání podle toho, kolik jim přinese peněz. Nebo další příklad: Místní výrobci často vyrovnávali fluktuaci v nabídce a poptávce, takže například když bylo málo mouky, městský pekař dělal menší bochníky chleba a omezil počet-množství těchto bochníků, který si každý zákazník může koupit, místo toho, aby zvýšil cenu chleba.

V Polanyich-v posledních pěti stoletích byly tržní vztahy nahradily politické a sociální vztahy a tento trend pokračuje až do dnešní doby. Vy v České republice jste si zažili velkou transformaci od komunismu ke kapitalismu. Zdá se, že všude na světě se prhy-trhy stávají silnější než společnosti. Je stále méně méně prostoru pro morální náhledy a názory na lidský život, lidské hodnoty a potřeby.

Pokud se na to podíváme blíže, myšlenka trhu je jist- na-jistým způsobem oddělená od politických a sociálních vztahů. A to je velmi zvláštní. Polanyiho analýza byla v širším měřítku správná. Ovšem zanedbává jednu-jeden základní fakt: trhy jako takové neexistují v přirozeném stavu. Pokud ne- neexistuje sada pravidel, podle kterých se trhy budou řídit, tak mrhy-trhy neexistují, existuje jen chaos. Trh je lidský výtvor, který reflektuje jisté morální názory o tom, jak si společně představujeme naše soužití.

Dejme si například osobní vlastnictví-osobní vlastnictví. Nové technologie velmi mění náš názor na osobní vlastnictví a osobní informace. Osobní informace o mě či vás jsou k dispozici na internetu a můžou být pr-kl-volně používány či ukradeny. Kdo vlastní takové informace? Má-trh nám na tuto otázku neodpovídá. A co se týče například nákupu a prodeje lidí či lidských orgánů? Terapeutické klonování za účelem získání buněk z embrya by mohlo zachránit bezpočet životů. Ale měly by embrya být vytvářena za takovým účelem? A kdo bude vyprodukovávat vajíčka, která jsou k tomu nutná. Trh nám nenabízí odpověď. Ženy studující na prestižních amerických univerzitách prodávají svá vajíčka za tisíce dolarů. Někteří z nich tak-některé z nich tak financují celé své studium. Existují i takové, které pronajímají své dělohy. Mělo by toto jednání být povoleno? Trh nám nedává odpověď.

Někteří bohatí lidé, kteří nepřežijí bez jiných, bez nových zdravých orgánů, jsou ochotni zaplatit jakoukoli cenu. Světový trh je tak efektivní, jsou k dispozici informace o prodávajících a kupujících. A technologie transportu a zmrazení jsou tak vyvinu-vyvinuté, že je toto vše možné. Povídá se, že někteří chudí na světě urychlují smrt svých příbuzných, aby z toho měli peněžní užitek.

Měl bych být schopen prodat své dítě či sebe do otroctví? Když jsem byl ministrem práce, moji lidé objevili skupinu ilegálních imigrantů v Kalifornii. Tito lidé pracovali osmnáct hodin denně za ostnatým drátem. A bylo jim vyhrožováno, že pokud se pokusí o útěk, jejich příbuzní doma budou buď zraněni či zabiti. Tito lidé se asi nedobrovolně prodali do otroctví.

Znám několik absolventů amerických univerzit, kteří pracují pro právní firmy či investiční banky. Pracují osmnáct hodin denně, šest či sedm dní v týdnu. Neprodali oni sebe také do jiného druhu otroctví? Profese byla kdysi považována za povolání. Mělo to-měla ještě jiný význam. V současné době je profese pouze dalším zbožím na trhu. Kapitálové trhy jsou tak efektivní, že investory zajímá jen nejvyšší-zajímají nejvyšší výnosy. Což vytváří vysoký-velký tlak na zaměstnavatele. Co tento vývoj dělá s naším povoláním? Moje přítelkyně, žurnalistka, řekla, že před několika desetiletími, když začala svou práci, noviny vydělávaly, aby mohly psát články. V současnosti zveřejňují články, aby mohly vydělat peníze. Její profese, její povolání je tedy mnohem méně uspokojující. Tento trend můžeme sledovat i v jiných profesích. Ale musí to takto opravdu být? Není to, že ztrácíme své povolání, příliš vysoká cena, kterou platíme?

Odpovědi na tyto otázky nemůžeme najít v samotné logice či analýze. Snažit se je odpovědět pomocí trhu na jedné straně a politických a sociálních vztahů na straně druhé, nám nepomůže. Otázky o tom, jak zorganizujeme náš trh, musí být rozhodnuty v prvé řadě soudci, a také legislativci. Ale kde tito lidé hledají pomoc? Budou jistě ovlivněni svými voliči, soutěžícími zájmovými skupinami. Ale pokud jejich rozhodnutí mají být legitimní, rozhodnutí o tom, jak budeme organizovat náš trh, potom tato rozhodnutí musí být založena na obecné morálce. A obecnou morálkou myslím smysl pro to, co je férové a slušné, to co si lidé dluží navzájem jako členové stejné společnosti.

Velká transformace, jak ji vylíčil Polanyi v-od od sociálních a politických vztahů k tržním vztahům, je velmi užitečný konstrukt. Bohužel přehlíží význam politických a politických vztahů při formování, definování trhu.

Tento úkol není skončen. Takové otázky totiž-s takovými otázkami se setkáváme stále častěji. Nové technologie dovolují stále větší narušení našeho oso-naší osobní svobody, jako například informace o tom, kdo jsme, naše těla, embrya. Nové technologie také umožňují nakupujícím a prodávajícím najít se velmi rychle, bez ohledu na co chtějí prodat či koupit. Tedy bohužel i pokud prodávají či kupují zbraně hromadného ničení.

<u>Tlumočník 5 – projev II (spontánní)</u>

Děkuji, Jane. Rád bych řekl, že jsem poctěn, že můžu být zde s vámi. Děkuji panu prezidentu Havlovi, že mi pozval a také mou ženu Claire. Pane rektore, jsem rád, že Vás zde vidím. Tento vz-jsem rád, že se můžu účastnit také tohoto panelu.

Vzdělání a pracovní síla jsou velmi úzce propojeni. A to obzvláště v ekonomice, jaká je naše či vaše, tedy taková, která se rychle vyvíjí směrem ke globalizaci a technické změně. Chtěl bych se dnes věnovat problému, jaký-jaká-jaký druh vzdělání je nejvíce vhodný, vezmeme-li v úvahu tyto dramatické změny. Nejedná se jen o globalizaci, ale i o technologie. Tyto dvě aspekty jsou velmi úzce spojeny. Je to otázka, kterou jsem se já jako ministr práce v Americe musel věnovat stále znovu a znovu. Bohužel neexistuje žádná správná jednoduchá odpověď. Je zde mnoho otázek, ale žádné lehké odpovědi.

Mohl bych zmínit aspoň tři oblasti dialogu či paradoxu – paradox je možná lepší slovo než dialog. Tři oblasti, kterým se musíme věnovat, abychom zde našli odpovědi.¨

První oblast má co dělat s učením nazpaměť versus kritickým myšlením. Vzdělání, které jsem já dostal a mnoho mých současníků, a aniž bych chtěl být troufalý, tak myslím že i většina lidí v tomto-v této místnosti, bylo vzdělání, které bylo založeno na učení se nazpaměť, tedy učení se mnoha faktů. Bylo to skoro jako běžící pás v továrně, kde vás na začátku jako dítě dají na pás, otevřou vám hlavu, dají vám dovnitř různé fakta, na každém úseku tohoto běžícího pásu a všichni doufají, že děti budou schopni zopakovat fakta, které do sebe nasály, při zkoušce. Takže pokud to-pokud to nezvládnou, tak je pře-dají na předchozí úsok-úsek tohoto běžícího pásu, aby mohly znovu projít zkouškou.

Toto-tento druh učení ale není vhodný pro společnost, ve které je důležité kritické myšlení, ve kterém se musíme zamýšlet nad tím, jaké máme problémy a jaká jsou nová řešení k těmto problémům. Rutinní práce, tedy práce, ve které lidé dělají pořád to samé, je postupně-se postupně nahrazuje, protože tuto práci mohou dělat lidé z jiných zemí za mnohem méně peněz, nebo tuto práci může dělat počítačový software. Pak zde máme práci, která vyžaduje znalost, a také kreativitu. Tedy ptaní se na nové otázky, identifikování nových problémů a nacházení řešení k těmto problémům. Pracovníci v budoucnu nebudou trávit sto procent svého času na nacházení problémů a jejich řešení, ale spíše na tom, aby identifikovali problémy a našli jejich řešení. Tedy nebudou potřebovat pouhé učení nazpaměť. Proto vzdělávání v jednadvacátém století by mělo být poskytováno takové vzdělání, které podpoří kritické vz-kritické myšlení a také aplikované vzdělávání.

Je to hlavně důležité pro mladé lidi, aby se-aby se- aby si v hlavách vyvíjeli kontext, aby dokázali myslet v kontextu, nejen matematiku, ale také dějepis či cizí jazyky. Kritické myšlení a řešení problémů by mělo být ve středu.

Za druhé, otázka co se týče odborného-co se týče odborného vzdělání. Jak brzo by se lidé měli rozhodovat o své kariéře? Kdy by měli činit rozhodnutí o tom, kam-kam se bude ubírat jejich cesta?

Problém s odborným vzděláním v globalizované ekonomice a také v ekonomice, která je technologicky stále vyspělejší, je těžké najít uplatnění. Věci, které můžete uplatnit dnes totiž už nemusíte uplatnit zítra. Ve čtrnácti tři- třinácti letech je vhodné ho učit některé dovednosti, které ovšem už ve věku dvaceti vhodné nejsou. Možná také někdo objeví v průběhu doby, že má vášeň nebo zájem o nový obor, který ještě nebyl vynalezen, když tomu člověku bylo třináct tři- či čtrnáct. Pro nás tedy otázkou zůstává, jak strukturovat odborné vzdělávání a jak brzo bychom měli chtít po dětech či mladých lidech, aby se takto rozhodli. Já jsem pro to, aby dělali takováto rozhodnutí spíše později. A byl bych také pro to, aby odborné vzdělání bylo více obecné. Aby se také mladé-mladý lidi zvykli na to, že se budou třeba učit, budou muset učit celý život.

Třetí oblastí je kosmopolitanizmus. A rád bych se k tomu vyjádřil přesně. Vzdělání, které jsem já jako mladý chlapec dostal, bylo velmi úzce spjato se státem ve Spojených státech, kde jsem vyrůstal, tedy s New York State, který měl vlastní osnovy, učil jsem se historii New-tohoto státu, učil jsem se o geo-o zeměpisu tohoto státu a byl jsem expert na stát New York. Jsem rád, že jsem se to všechno naučil, ale otázkou zůstává, jak jsem mohl-jaké výhody jsem měl z tohoto vzdělání, jak jsem to mohl uplatnit v kosmopolit-kosmopolitním světě. Dalo mi to vhled do problémů na jiných-v jiných částech světa? Technologie se stává více a více důležitou a nacházíme se v čase globalizace. Mladí lidé tedy potřebují nejenom znalost o světě, ale také musí se učit porozumět ostatním lidem, nejenom-nejenom učit se cizí jazyky, i když tohle je velmi důležité. Ve Spojených státech je dnes velmi těžké, aby byl dospělý člověk úspěšný, pokud nezná jiný jazyk než angličtinu, důležitá je i španělština, protože Spojené státy se rapidně stávají bilingvní společností.

V ostatních koutech světa, hlavně ve vyspělých státech, se angličtina stává linguou francou a mně se zdá, a neříkám to z pohledu šovinistického, ale jako s-praktickou znalost, všichni mladí lidé potřebují, musí znát angličtinu. Protože se angličtina-angličtina se stává univerzálním jazykem. Je to podobné jako s počítačem a internetem. Umět pracovat s počítačem je součástí kosmopolitanizmu.

Součástí kosmopolitanizmu je také porozumění ostatním kulturám a z toho plynoucí tolerance vůči jiným lidem. Je nemožné být v tomto světě a nabýt-nebýt empatický vůči jiným lidem a kulturám. Jak ovšem budeme empatii učit na našich školách, pokud není-pokud se to-pokud to děti nevidí doma, já odpověď neznám.

Také bych rád řekl něco o debatě, kterou jsme vedli-kterou vedeme již dlouho ve Spojených státech a vy ji zde máte také, a to je všeobecné vzdělání pro všechny či elitní vzdělání pro ty, kteří jsou velmi schopni. V dějinách České republice máte princip, který říká dát všem minimální obecné vzdělání, tedy dát všem aspoň minimální úroveň kompetencí. To bylo naším cílem v osmnáctém a na začátku devatenáctého století. Odklonili jsme se od tohoto systému a náš systém je v současnosti velice segmentovaný. Pokud jste dostatečně šťastn-pokud jste šťastlivci a narodili jste se do vyšší střední třídy, dostane se vám dobré vzdělání na nějaké kvalitní střední škole či univerzitě, tato škola bude totiž ve vaší-ve vašem sousedství, nebo budete poslání na nějakou privátní školu. Samé je to s vyšším vzděláním. Pokud jste v Americe bohatí a vaše rodina je vzdělaná máte velmi vysokou šanci, že půjdete na univerzitu či nějakou vyšší školu. Tyto školy jsou většinou soukromé a platíte vysoké poplatky. Také jsme se posunuli od konceptu všeobecného vzdělání k elitnímu vzdělání. Někteří mladí lidé dostali výborné vzdělání a americký systém vyššího vzdělání a postgraduálního vzdělání je jeden z nejlepších na celém světě. Ale musíme si říci i nevýhody tohoto systému, a to je, že máme problém s velkým rozdílem mezi bohatstvím, vzděláním, otvírají se nám nůžky mezi těmi velmi chudými a velmi bohatými. A tato mezera roste a je větší než v minulosti. Demokracie je dle mého názoru něco, co nemůže vzkvétat, pokud je tato mezera příliš veliká. Já si myslím, že potřebujeme poskytovat skvělé vzdělání těm, kteří na to mají a jsou opravdu nadaní, ale musíme být-musíme zajistit, aby všichni naši občané dostanou minimální standard ve vzdělání a měli bysme zajistit, aby možnost dostat dobré vzdělání nebyla úzce spjata se vzděláním rodičů či jejich majetkovými poměry. Měli bychom podporovat děti, které jsou talentované, ale měli bysme také zohlednit to, že mají velké štěstí, protože se narodily v rodině, kde rodiče přikládají vzdělání velkou váhu.

Nechtěl jsem říct, že tyto problémy, které jsem vyjmenoval, jsou jediné, které máme, chtěl jsem tomuto panelu dát několik podnětů několik provokativních námětů a chtěl bych říct, že já si nemyslím, že hlavním důvod-hlavním účelem vzdělání je ekonomický prospěch. Měli bychom vzděláním zajistit, aby naše společnost byla vysoce produktivní. Pro mě je hlavním účelem vzděláním poučit lidi o jejich právech a zodpovědnostích. Pokud chtějí být částí demokratické společnosti

a dáváme důraz v současnosti na demokracii, protože to je důležitý aspekt ve vzdělávání, ale neměli bychom zapomínat na to, že existuje ještě sociální dimenze vzdělávání, která je stejně tak důležitá. Děkuji vám všem za pozornost.

Tlumočník 6 – projev I (připravený, čtený)

Tohle je poprvé, kdy jsem dostal větší cenu, než jsem já sám. A je to pro mne veliká čest. Chtěl bych poděkovat prezidentu Havlovi a nadaci Vize 97. Také bych chtěl pogratulovat prezidentu Havlovi k jeho narozeninám.

Téma, kterým bych se dnes rád zabýval, je místo morálních hodnot v tržní ekonomice. Zvláště v ekonomice, která rychle se vyvíjí ke globalizovanému jednotnému trhu.

Před několika lety jsem měla slovní půtku v americké televizi s jedním americkým senátorem. Byl to Republikán ze státu Utah a bylo to v době, kdy jsem byl ministrem práce Spojených států a jedna z mých zodpovědností, jeden z mých úkolů, bylo ---z--- bylo zajistit, aby nejnižší mzda byla přes 4 dolary.

Ovšem senátor tvrdil, že by měla být zrušená minimální mzda. On řekl, že pokud někdo není hodnot-není někdo hoden pracovat za čtyři dolary, potom by neměl dostávat takovou mzdu.

Ovšem v tom já se zase s ním neshoduji, protože si myslím, že každý slušně pracující člověk by měl dostat minimálně 4 dolary na hodinu, aby pozvedl svou rodinu z chudoby.

Ovšem Republikánský Senátor z Utahu a já jsme jiným způsobem použili koncept toho, co si p-co považujeme za hodno člověka. On měl v podstatě pravdu v tom, že nikdo nemůže poroučet-nikdo nemůže požadovat pevnou sazbu za své práce. Ovšem já jsem nemluvil o ekonomických pojmech, já jsem mluvil o morálních hodnotách. Můj argument byl takový, že nikdo by neměl pracovat na plný úvazek a zároveň nemít dostatečnou-dostatečný plat na to, aby nemohl poz-vyzvednout svoji rodinu z chudoby. Myslím si, že byli-myslím si, že lidé, kteří tvrdě pracují, by měli dostat takovou mzdu.

Nakonec se minimální mzda zvýšila na čtyři dolary patnáct centů, ovšem bohužel následovala inflace a skutečná minimální mzda klesla na úroveň, na jaké byla předtím. A technologie digitální-digitální technologie dnes zápasí nebo si konkurují právě v cenách nebo v úrovních platů po celém světě. A to se týká i tématu minimální mzdy ve Spojených státech.

Když jsem nedávno zavolal americké společnosti, abych se informoval o novém přístroji, který jsem si koupil, tak se mi představila slečna, která se jmenovala Stacy a vysvětlovala mi, jak zapojit přístroj, aby fungoval. Po telefonu jsem se jí jen tak zeptal, kde vlastně pracuje a její odpověď byla, že je z Kalkaty. Neměl jsem bohužel odvahu zeptat se na její plat, ale jsem si jistý, že by to byl zlomek americké minimální mzdy.

Historik hospodářství, který se narodil ve Vídni a vyrůstal v Budapešti jednou napsal knihu v roce 1944, která se jmenovala Velká transformace. To se mi zdá důležité pro tuhle diskusi. Lidé vždy obchodovali na trzích nějakého typu, ale až do patnáctého století na Západě většina ekonomických vztahů se týkala v podstatě sociálního řádu. Například mladí muži pokračovali v řemesle, který-které-kterému je naučili jejich otce-otcové. Fluktuace mezi nabídkou a poptávkou často vyrovnávali lokální výrobci a vlastně omezovali kolik tedy by který kolik si který zákazník mohl dovolit například chleba místo aby zvýšili třeba jeho cenu.

A v této době des-dnes tento trend pokračuje, a to se týká i České republiky, která právě prošla velkou reformací od-z komunismu na kapitalismu. Zdá se, že všude jsou trhy silnější než společnosti. Zdá se, že je stále méně místa pro morální posudky. Pro svatost života. A stále více místa pro nabídku a poptávku.

Myšlenka trhu, který je jaksi oddělen od společnosti a morálních hodnot, se mi zdá dost zvláštní. Analýza, kterou jsem tu zmínil, má velký záběr a tvrdí, že společnosti nejsou jen tak někde ve vzduchoprázdnu, a to se týká i trhů. Nemáme chaos, ale trh je vlastně lidský artefakt a trošku reflektuje, jak si přejeme žít.

Například nové technologie se-zpochybňují některé naše ná-dřívější názory o-a naše osobní informace dnes mohou být k nalezení na internetu a někdy i ukradeny. Kdo vlastní takové informace? Existuje vlastnické právo pro ochranu osobních údajů? To nám trh neřekne. Terapeutické klonování je další příklad, kdy z kmenových buněk můžete vytvořit embryo. Ale měly by taková embrya být

vytvářena pro například lékařské úk-účely? A kdo je bude vyrábět? Na to trh nemá odpověď. Univerzitně vzdělané ženy dnes někdy-nebo univerzitní studentky dnes někdy prodávají svoje vajíčka a tím někdy-po-někdy financují celé své vzdělání. Mělo by tohle být povoleno? Na to nám trh odpověď neposkytuje.

Někteří bohatí lidé, kteří potřebují-který potřebují zdravé orgány, jsou ochotni zaplatit téměř jakoukoli cenu. A světový trh tak funguje tak-tak dokonale, že nám poskytuje možnost-možnost prodávat a kupovat orgány a možná, že někteří lidé v chudších místech země i zabíjejí-zabíjejí příbuzné.

Mám prodat své dítě? V Kalifornii, když jsem byl ministrem práce, byli-jsem věděl o tom, že tam jsou ne-nelegální pracovníci, kteří pracují mnoho hodin denně za ozubeným-za drát-za odrátovaným územím. A takže se vlastně svým způsobem prodali do otroctví.

Vím, že mladí studenti univerzitní v USA někdy pracují osmnáct hodin denně, šest sedm dní v týdnu. Cožpak se neprodali do otroctví? Odborná práce, řemeslo se kdysi bylo jakési-bylo jakési poslání. Ovšem kapitálové trhy jsou dnes tak výkonné, že každý-každý zaměstnavatel musí vykazovat co nejvyšší profity. A ze-ze-z povoláni nebo poslání se stávají zisky. Dříve vydělávaly noviny, aby mohly-dříve vydělávaly noviny na zprávách, dnes je to spíše na reklamách. To je bohužel méně uspokojující. A takováto změna se dá pozorovat v mnoha profesích. Není ztráta těchto poslání –jsme-není ztráta těchto poslání obrovská cena?

Když je dáme do kontextu s tím, že na jedné straně máme trh a na druhé straně politické a sociální vztahy, nám nepomůže. Pravidla trhu musí být přesně daná. Soudci, legis-zákonodárci, ovšem kam se dívají soudci a legalit-zákonodárci? Ovšem nakonec zde soutěží různí lobbyisté a trhy by nakonec přeci jenom mohly sledovat nějakou obecnou-nějaké obecné morální zásady. Co lidé dluží jeden druhému jakožto občané jedné společnosti.

Existuje historický konstrukt, který nepřihlíží ke sociálním vztahům a který definuje trhy bez ohledu na společnost.

Ovšem právě vztah mezi trhem a společností nikdy nekončí. Nová-nová-nové technologie poskytují stále větší možnost zásahů do naší soukromé sféry, jako například informace o tom, kdo jsme, jako je embrya. Nové technologie také umožňují, aby prodejci a nákupci na celosvětovém trhu fungovali bez jakýchkoli morálních zásad velmi výkonně.

<u>Tlumočník 6 – projev II (spontánní)</u>

Děkuji vám, pane Švejnare, a děkuji vám, jak jsem-jaká čest je pro mne dnes, že tady mohu být a děkuji panu prezidentu Havlovi, že mne sem pozval. A tento ctihodný panel je pro mne velkou výzvou.

Vzdělání a pracovní síla spolu úzce souvisí. Zvláště v hospodářství jako je to vaše, ale i to naše, které se řítí ke globalizaci a technologickým změnám neuvěřitelně rychle. Otázka, kterou se chci tady dnes zabývat, a vlastně i tento panel, je jaký způsob výzv-jaký způsob vzdělávání může dostát dnešním výzvám, a to se týká i technologií. Jakožto ministr práce Spojených států amerických jsem tuto otázce-jsem se touto otázkou zabýval mnohokrát. A neexistuje na ní jednoduchá odpověď. Existují otázky, které jsou jednoduché, ale nikoli odpovědi.

Dovolte mi navrhnout tři-tři oblasti, které se mi zdají paradoxní. Musíme se jimi zabývat a hledat v nich odpovědi.

První se týká zapamatování neboli memorizaci versus kritické myšlení. Vzdělání, které jsme obdrželi my, naše generace, a aniž bych chtěl být domýšlivý, mysl-řekl bych, že i mnoho z vás, jsme dostali mnoho informací, faktů, které jsme museli memorizovat. Bylo to téměř jako v továrně na běžícím páse, kde děti dáte na začátku na běžící pás a na každé úrovni, v každé fázi se děti mohou vychrlit ze školního systému a tato továrna na děti vychrlí své produkty s takovými schopnostmi, které společnost potřebuje.

Chtěl bych navrhnout, že jiný projekt než tento-tento-tato továrna na fakta, že možná více potřebujeme kritické myšlení. A poznat co, jaké otázky je třeba řešit a jaká řešení by mohlo být-by mohla být hledána v dnešním světě. Rutinní práce, kdy děláte totéž dnes a denně je dnes nahrazována buď lidmi z národů, kteří pracují za nižší mzdy a nebo počítačovým softwarem. To nám umožňuje,

aby práce byla více kreativní a zakládala se více na znalostech. Schopnost řešit nové problémy je dnes v popředí zájmu vzdělávacích systémů. Možná, že sto procent práce nebude řešení problému-problémů, ale je to stále větší podíl práce, kterou denně děláme. A je zde určitý problém s identifikací a řešením takových problémů. A nová-nové vzdělání pro dvacáté první století musí být založeno na kritickém myšlení a řešení problémů a aplikovaných vědomostech.

To nemá znamenat, že nemáme učit žádná fakta. To je důležité pro malé děti, pro-pro mladé lidi, aby pochopili svět. Musí se naučit dost matematiky, jazyků, historie, takže-tak aby měly tento kontext. Ale podle mě uprostřed, nebo v centru naší pozornosti musí být kritické myšlení.

Dále vzniká otázka odborného vzdělávání. Jak bychom brzo-jak brzo bychom měli začít dělit děti do-podle jejich zaměření? Měly by rozhodovat o tom, jakou kariéru budou dělat a v jakém-v jakém věku by to mělo být? V ekonomice, která je-se globalizuje a která se technologicky liší nebo mění rok od roku, je takový-takovéto vzdělávání zastaralé. Schopnosti, které jsou relevantní dnes, mohou být irelevantní zítra. A navrhovat tedy kariéru v roce-ve čtrnácti nebo patnácti letech může být nevhodné v době, kdy člověku je dvacet. Nejenom že se změnil svět, ale i-změnil se i osobní-osobnostní svět člověka. Může se stát, že někdo zjistí, že mají veliký zájem o nový-o nové pole, které ani neexistovalo v době, kdy jim bylo dvanáct nebo čtrnáct let. Takže otázka, která stojí před námi, je, jak bychom měli strukturovat odborné vzdělávání a jak brzo by měli mladí lidé rozhodovat o tom, jakým směrem půjdou. Já bych se přikláněl k tomu, abychom se dělili podle zájmů co nejpozději. A myslím si, že by to mělo být právě na základě kritických schopností, kritických kognitivních schopností. Člověk je schopen a vybaven, aby se neustále učil i během práce.

Třetí téma se týká kosmopolitanizmu nebo žití v mnoho sp-. Zkušenost, kterou jsem měl já jako malý chlapec měl-souvisel úzce se státem, ve kterém jsem vyrůstal, což byl stát New York, který maj-měl svoji vlastní historii, já jsem se učil o geografii státu New York, byl jsem expert na newyorský stát. jsem rád, že jsem se tomu všemu naučil, ale je možné se ptát jak mi prospělo toto vzdělání v dnešním kosmopolitním světě? Jestli mi umožnilo pochopit dnešní svět lépe. Dnes, kdy jsme-kdy se technologie stává stále důležitější a mladí lidé musí získat vědomosti o světě, ale především o lidech. Jazyk, a to mnoho jazyků, se stávají čá-čím dál důležitější. Ve Spojených státech dnes je těžké být úspěšný jakožto dospělý člověk, pokud nemluví nejenom anglicky, ale také španělsky. Spaněl-americké-Spojené státy americké se stávají velmi rychle dvojjazyčným-dvojjazyčnou oblastí.

Ve většině zbytku světa ty nejp-nej-nejvyspělejší státy světa se dá-se dávají cestou angličtiny, která se stává linguou frink-fren-francou, a to neříkám ze šovinistických důvodů, je to spíš otázka praktické-praktická. Všichni mladí lidé musí znát angličtinu, prot-která se stává stále více univerzálním jazykem. To se týká i oblasti počítačů. I počítače je třeba ovládat, inter- a vyznat se v internetu.

A chápat jiné kultury. A toler-být tolerantní vůči jiným kulturám se stává čím dál důležitější. Je těžké být empatický vůči jiným kulturám a jiným lidem, když-když-je těžké učit empatii vůči kulturám a jiným lidem, nevím, jak bychom to měli učit, ale zdá se mi, že tohle je právě velmi důležitý a významný cíl vzdělání.

Dovolte, abych také řekl něco o této debatě, kterou už vedeme dlouho, že všeobecné-všeobecné vzdělání je ale ta debata se týká všeobecného vzdělání pro všechny a elitního vzdělání. V České republice máte historii spíše minimálního-dobrého minimálního vzdělání pro každého, a to je velmi-a to je-jedná se o velmi vysokou úroveň vzdělání. V Americe máme-jsme-jsme od dvacá-od začátku dvacátého století měli spíše segmentovaný systém vzdělávání, kdy lidé z vyšší třídy sociální se dostávali do lepších středních i základních škol, protože-ať už to-se to týkalo toho, že jste byli-protože jste byli poslaní do soukromé školy, nebo protože už vaše komunita byla celá součástí vyšší třídy. Je-li vaše rodina dobře vzdělaná, pak jsou vaše naděje, že se dostanete na univerzitu, mnohem větší. A nejlepší univerzity většinou bývají soukromé a finanční náklady zásadní. Spojené státy také v rámci veřejného vzdělávání podporují elitní vzdělávání. Výhody jsou jasné, někteří mladí lidé jsou opravdu vynikajícím způsobem vzdělání a americký systém terciárního vzdělávání a co se týče vzdělání postgraduálního, tak je jeden z nejlepších na světě. A to je-je ovšem potřeba zdůraznit i nevýhody. A to je problém nevyrovnanosti s-šancí na trhu. Protože máme na jedné straně elitu a na druhé straně lidi, kteří jsou na tom skutečně velmi špatně. A od zlatého věku devatenáctého století se bohužel tato propast zvětšuje. Dnešní století může prosperovat jenom tehdy, pokud se-pokud se

vynasnažíme tuto propast uzavřít. To se týká schopností, které musíme velmi opatrně pěstovat. Aby všichni naši občané ob-obdrželi základní minimální vzdělání, které jim umožní pracovat, a to vzdělání, které nesouvisí s-s výchovou rodičů-rodičovskou. Musíme tedy zajistit, aby existovaly zvláštní možnosti a šance pro lidi, pro děti, které mají výjimečné schopnosti. Protože dnes často nerozhoduje talent, ale jmění. A lidé, kteří jsou na tom finančně dobře, mají lepší vzdělání.

Nechci říci, že-chci spíše otevřít tento panel několika tématy, které považuji za provokativní, a dovolte mi říci, že si nemyslím, že prim-že základní cíl vzdělání je-je trh. Myslím si, že nejde-ve vzdělání nejde jen o to, aby lidé vydělávali co nejvíce. Řekl bych, že pro mě je nejdůležitější trénovat, vzdělávat lidi, aby podporovali aktivní-aby aktivně podporovali demokracii. Protože to je zásadní aspekt vzdělání. Ale chci říci, abychom nezapomněli na sociální dimenzi vzdělání, která je také velmi důležitá.

Děkuji vám mnohokrát.

Tlumočník 7 – projev I (připravený, čtený)

Tohle je poprvé, kdy jsem získal cenu, která je větší než já. Je to pro mne velká čest. Chtěl bych poděkovat panu prezidentu Havlovi a jeho manželce a také nadaci Vize 97. Také bych chtěl popřát panu prezidentu Havlovi k jeho narozeninám.

Téma, kterým se dnes budu zabývat, je místo morálních hodnot v tržní ekonomice, především v ekonomice, která se technologicky velice rychle vyvíjí a také se velmi rychle inte-integruje do jednotného světového trhu.

Před několika lety jsem měl slovní výměnu se-s americkým senátorem v americké televizi. Byl to Republikán, který zastupoval stát Utah. V té době jsem byl ministrem práce Spojených států a jeden z mých úkolů bylo přesvědčit Kongres, aby zvýšil minimální mzdu na 4 dolary 25 centů na hodinu.

Senátor řekl, že minimální mzda by měla být zrušena. S jakousi jistotou řekl, že pokud něčí práce nemá hodnotu 4 dolary 25 za hodinu, tak by měl dostat méně peněz. To byl tedy názor senátora.

A já jsem potom řekl, že s tímto názorem naprosto nesouhlasím. Každý-Práce každého těžce pracujícího Američana má hodnotu takové mzdy, která jeho čtyřčlennou rodinu vyzvedne z chudoby.

Oba dva, jak senátor, tak já, jsme použili termín hodnota v jiném smyslu. Senátor hovořil v ekonomickém pohledu, mluvil o množství peněz, kteří-kteří-které jsou někteří lidé ochotni zaplatit za práci někoho jiného, a v tomto smyslu má pravdu, protože pokud někdo není schopen poskytnout-vytvořit takovou práci, která odpovídá této mzdě, za kterou za ni dostane, není potom hoden takové mzdy. Na druhou stranu já jsem hovořil spíše z morálního pohledu. Z tohoto pohledu by nikdo nemusel pracovat a nedostat za to mzdu, která jeho i jeho rodinu vyzvedne z chudoby. Hovořil jsem o člověku ve společnosti. Tito lidé jsou-mají mnohem větší hodnotu než mzda, která je do chudoby-která je uvrhne do chudoby.

Kongres nakonec zvýšil mzdu na 5 dolarů 15 centů za hodinu, ale toto vítězství bylo velmi krátké, protože od té doby inflace snížila kupní sílu dolaru a skutečná minimální mzda má dnes téměř stejnou hodnotu, jakou měla předtím. Navíc technologie digitální komunikace zvýšily počet lidí po celém světě, kteří soutěží, přímo soutěží se zaměstnanci s nízkými příjmy v Americe a také s takovými zaměstnanci v České republice. Pro ostatní zaměstnance je potom velmi těžké sehnat práci například ve Spojených státech dokonce i za tuto minimální mzdu.

Například když jsem nedávno volal do americké společnosti, v níž jsem si koupil nový přístroj, hovořila se mnou velmi příjemná paní, jmenovala se Stacy a ona mi-ona mě informovala, jak uvést tento přístroj do chodu. Já jsem se jí zeptal, kde sídlí, a ona mi odpověděla, že v Kalkatě. Neměl-nebyl jsem dostatečně smělý, abych se jí zeptal, kolik vydělává, ale je mi to-je mi jasné, že její mzda je pouze zlomkem americké minimální mzdy.

Historik ekonomie Karl Polanyi, který se narodil ve Vídni a vyrůstal v Budapešti, napsal v roce 1944 knihu, která se jmenuje Velká transformace. Je to velmi výstižný název pro naši diskusi. Lidé vždy obchodovali na různých trzích. Ale na Západě až asi do patnáctého století mnoho ekonomických transakcí byla řízena společenskými a politickými vztahy. Například mladí muži vykonávali stejné povolání jako jejich otcové či strýcové a nevybírali si zaměstnání podle možného výdělku. Nebo například místní řemeslníci se snažili vyrovnávat výkyvy v nabídce a poptávce, takže

když například byl nedostatek mouky, městský pekař udělal menší bochníky chleba a omezoval kolik bochníků si může jeden zákazník koupit, spíše než aby zvyšoval cenu takového chleba.

Za posledních pět století se tržní-se tyto tržní vztahy nahradily většinu společenských a politických vztahů a tento trend pokračuje až dodnes. Vy tady v České republice jste prožili transformaci od komunismu ke kapitalismu a zdá se, že všude jsou trhy mnohem-jsou mocnější než společnosti. Zdá se, že je stále méně místa pro morální rozhodování o hodnotě člověka, lidského života a jeho potřeb, které jsou odlišné od nabídky a poptávky.

Ale pokud se podíváme blíže na tento problém, myšlenka trhu odděleného od společenských a politických vztahů a tedy morálních hodnot, které reflektují, je trošičku podivná. Polanyiho analýza, i když je správná ve svém širokém záběru, opomíjí základní skutečnost: Trhy jako takové neexistují v přírodě samy o sobě. Pokud neučiníme rozhodnutí, jak je organizovat, nemáme trhy, máme chaos. Trh je výtvorem člověka. Zrcadlí se v něm základní morální rozhodnutí o tom, jak chceme společně žít.

Například osobní vlastnictví je základním stavebním kamenem kapitalismu. Nové technologie-nové technologie mění náš názor na tuto myšlenku, například na internetu můžete sehnat osobní informace jak o mně tak o vás, a kdo vlastně vlastní tyto informace? Je tam nějaké autorské právo na tyto informace? Nebylo ještě vytvořeno. A trh nám na tuto otázku neodpovídá. Anebo co takový prodej lidských jedinců nebo dokonce částí lidského těla? Léčebné klonování, které se snaží vytvořit embryonální kmenové buňky, které mohou zachránit mnoho životů. Ale měly by být embrya-měla by být embrya vytvářena pro tyto účely. A kdo bude vůbec tyto-tato embrya vytvářet. A opět nám trh na tyto otázky neodpovídá. Studentky vysokých škol v Americe už dnes prodávají svá vajíčka za tisíce dolarů za jedno vajíčko a některé dokonce tedy takto financují své studium. A dokonce i některé pronajímají své dělohy. Mělo-měli bychom toto dovolit? Opět trh nám na tuto otázku neodpovídá.

Někteří velmi bohatí lidé, kteří potřebují zdravé orgány, aby tak nahradili jejich nemocné, jsou ochotni zaplatit téměř jakoukoli cenu. Světový trh je velmi efektivní, protože informace o kupujících a prodej-prodávajících jsou vždy k dispozici a také je opravdu vyvinutá síť přepravy a zmrazování. Někteří chudí lidé se snaží urychlit smrt svých příbuzných, aby na tom vydělali.

Můžu já prodat své dítě nebo prodat sám sebe do otroctví? Když jsem byl ministrem práce, tak moji zaměstnanci objevili skupinu nelegálních imigrantů v Kalifornii, kteří byli propašováni do Spojených států a osmnáct hodin denně pracovali za ostnatým drátem. Tento zaměstnavatel jim pohrozil, že pokud se budou snažit utéct, jejich příbuzní budou zabiti nebo jim bude ublíženo. A tito lidé se opravdu, ač nevědomky, prodali do otroctví.

Znám také mnoho mladých vysokoškoláků ve Spojených státech, kteří pracují pro velké právní společností nebo investiční banky. Také pracují osmnáct hodin denně šest nebo sedm dní v týdnu. Neprodali se náhodou také do jiného druhu otroctví? Spec-profesionální práce byla kdysi považována za jakési poslání, měla svůj význam, který sahal daleko za to, co si lidé vydělali. Ovšem dnes tato práce je opět další komoditou na prodej. Trhy jsou tak efektivní, že investoři po celém světě se snaží dosáhnout co největších zisků, a proto největší zaměstnanci jsou pod obrovským tlakem, aby vytvořili nejvyšší zisky. A co se stalo s tím, co jsme kdysi nazývali posláním? Například jedna moje přítelkyně novinářka mi říkala, že před třiceti lety, když ona vstoupila do této profese, velké noviny vytvářely zisk, aby mohly publikovat zprávy. Dnes tisknou zprávy jenom aby vytvářely zisk. A sama říká, že její práce už není-že jí tak nenaplňuje. A tento trend můžeme vidět i v jiných profesích. Ale opravdu tomu tak musí být? Není to náhodou příliš vysoká cena, kterou musíme zaplatit, to, že ztratíme naše poslání?

Pokud se zaměříme na výběr mezi trhem a politik-na jedné straně a politickými vztahy na straně druhé, tak nám to v rozhodování nepomůže. Protože to, jak budeme organizovat naše trhy, musí rozhodnout nejdříve záko-soudci a zákonodárci. Ale jak, podle čeho se oni řídí? Budou ovlivněni především svými voliči, ale také zájmovými skupinami, a v prvé-ale také pokud jejich rozhodnutí mají být legitimní, musí tyto-tato rozhodnutí, jak organizovat trhy, být zakotveny v obecné morálce. Obecnou morálkou míním to, co je spravedlivé a slušné. To, jak se lidé k sobě jako členové jedné společnosti chovají.

Velká transformace, kterou zobrazil Polanyi, tedy ta přeměna od společenských vztahů k tržním vztahům je vlastně jakýsi konstrukt. My musíme tyto vztahy def-definov-musíme trhy definovat.

A tento úkol ještě neskončil. Pokud tyto otázky definující trh se stále častěji opakují, nové technologie umožňují stále více zasahování do toho, co jsme si mysleli, že je naše osobní sféra, jako jsou například informace o tom, kdo jsme, informace o našich tělech, informace o embryích. Nové technologie také umožňují kupujícím a prodávajícím najít jeden druhého s obrovskou efektivitou a je to úp-je úplně jedno, co chtějí nakou-koupit a nebo prodat. A dokonce to zahrnuje i zbraně hromadného ničení.

Tlumočník 7 – projev II (spontánní)

Děkuji vám mnohokrát, Jane. Chtěl bych jen říct, že je to velká čest tu s vámi dnes být. Pane prezidente Havle děkuji za pozvání a také za pozvání mé ženy Claire do České republiky. Pane rektore, je to pro mne-jsem rád že Vás vidím. Je to pro mne také velká čest na tomto panelu vystoupit.

Vzdělání a pracovní síla jsou velmi úzce spojeny. Především v takové ekonomice jako je vaše, jako je naše, která se řítí vstříc globalizaci a technologické změně obrovskou rychlostí. Otázka, které bych se chtěl dnes věnovat, se bude věnovat tento panel, je jaký typ vzdělání je nejvhodnější pro tyto velké změny. Nejde jen o globalizaci, ale také o technologii. Tyto dvě oblasti jsou úzce spojeny. Je to otázka, kterou jsem jako ministr práce Spojených států stále řešil. Není zde místo pro jednoduchou odpověď. Je zde mnoho otázek, ale není-neexistují jednoduché odpovědi.

Chtěl bych navrhnout asi tři oblasti dialogu, nebo jakéhosi paradoxu, možná paradox je lepší slovo než dialog, ve kterých se musíme pohybovat, musíme v nich hledat naše odpovědi.

Jednou oblasti je memorování versus kritické myšlení. Vzdělání, které se dostalo mně a které získalo většina mých současníků a řekl bych že mnoho přítomných v této místnosti také získalo takovéto vzdělání, toto vzdělání bylo založeno na memorování faktů. Bylo to skoro jako výrobní linka v továrně, kdy děti byly na tuto linku položeni na začátku, jejich hlavy byly otevřeny, veškerá fakta jim byla nalita do hlavy a na konci té linky možná byly děti schopné vychrlit tyto-tato fakta právě v období zkoušek. A tyto malé děti, když vyšly z této výrobní linky, získaly další fakta, aby mohly úspěšně skládat další zkoušky.

Tento tovární model memori-memorování faktů nemusí být vhodný pro ekonomiku nebo společnost, v níž kritické myšlení, tedy snaha zjistit jaké otázky si musíme klást, a také tvorba nových řešení na naše nové problémy musí být stále v pohybu. Rutinní práce, v níž lidé dělají stále to stejné, je nahrazována buď lidmi, kteří jsou ochotni pracovat za mnohem nižší mzdu a nebo je nahrazována počítačovým softwarem. A potom nám tedy zůstává práce, která vyžaduje vzdělání, ale také neustálou kreativitu. Kladení si nových otázek, identifikace nových problémů a také schopnost řešit tyto nové problémy. Pracovník budoucnosti asi nestráví sto-stovky hodin na řešení nových problémů, ale ve své nové práci, ať už se bude jmenovat jak-jakkoli, bude řešit a rozmotávat nové problémy, a proto si myslím, že řešení pro-řešení vzdělání budoucí-budoucí vzdělání musí být založeno na kritickém myšlení, řešení problémů a na schopnosti aplikovat nová řešení na problémy.

Nepotřebujeme totiž nová fakta, jsou samozřejmě potřebná pro mladé lidi, aby si vytvořili jakýsi kontext, v němž mohou pochopit svět, musí se naučit dostatečné množství matematiky, jazyků, dějin, tak aby měli tento kontext, ale kritické myšlení a řešení problémů musí být spíše v centru vzdělání budoucnosti.

Za druhé, další otázkou je odborné vzdělání. Jak brzy se mají mladí lidé rozhodnout, jakou zvolí kariéru? Jak brzy v jejich vývoji by měli rozhodovat o tom, kam se chtějí-jakou cestou se chtějí ubírat? Problém odborného vzdělání globalizované ekonomi-globalizující se ekonomiky a ekonomiky, která se technologicky velmi mění, je, že takovéto odborné vzdělání může být zastaralé. Takové vzdělání, které je relevantní dnes, nemusí být relevantní zítra. Rozhodování o jejich kariérním postupu by mělo začít asi někdy kolem třináctého čtrnáctého věku, ale nemusí být vhodné v době, kdy tomuto člověku bude dvacet let. Změ-možná se změní také role indi-jednotlivce ve společnosti, možná také někdo zjistí později, že ho zajímá nová oblast, která v-v době, kdy jim bylo dvanáct, čtrnáct, patnáct let ještě neexistovala. A proto otázkou pro nás je, jak strukturovat odborné vzdělání a jak brzy bychom měli chtít po mladých lidech, aby se rozhodovali o své kariéře. Já osobně bych se přikláněl k tomu,

aby dě- tito mladí lidé se rozhodovali poz-spíše později než dříve a v oblasti odborného vzdělání si myslím, že bychom měli mladé lidi vzdělávat spíše všeobecně, aby se vzdělávali celý svůj život. Aby nezískali schopnosti nebo vzdělání, které potom bude zastaralé, ale aby se neustále v průběhu své kariéry učili.

Třetí oblastí je kosmopolitanizmus. A chtěl bych tedy jen ujasnit, že vzdělání, které jsem získal já jako mladý chlapec ve škole, bylo úzce spojeno se státem, v něm-v němž jsem vyrostl, tedy ve státě New York. Měl-Tento stát měl svoje vlastní osnovy, já jsem se učil historii tohoto státu, učil jsem se také zeměpis tohoto státu, byl jsem opravdu expertem na stát New York. Jsem sice rád, že jsem se to všechno naučil, ale je potřeba položit si otázku, jak mě toto vzdělání obohatilo ve vztahu ke kosmopolitnímu stylu vzdělání, abych měl lepší znalosti také o zbytku světa. A vypadá to, že ruku v ruce s globalizací a s důležitostí technologií potřebují mladí lidé nejen znalosti o světě, ale také je potřeba, aby chápali ostatní lidi, aby znali jazyky, a to je velice důležité. Ve Spojených státech je velmi složité dnes pro dospělého člověka, aby byl úspěšný, aniž nezná-aniž zná jenom angličtinu, měl by znát také španělštinu. Spojené státy se stávají bilingvní společností, a to velice rychle.

Většina zbytku světa, především tedy rozvinuté země, používají stále více angličtinu jako lingu francu. A mně se zdá, a neříkám to v nějakém šovinistickém smyslu slova, zdá se mi, že je to velmi praktické, že všichni naši mladí lidé potřebují angličtinu, aby se mohli adaptovat a přizpůsobit se této univerzální-tomuto univerzálnímu jazyku, aby mohli používat počítače a internet, počítačová gramotnost je součástí kosmopolitanizmu.

Důležitou součástí je také porozumění jiným kulturám, jiným lidem. Je těžké být občanem světa, aniž byste byli empatičtí k jiným kulturám a jiným lidem. A jak vyučovat empatii a porozumění v našich školách, pokud to neučíme naše děti doma, to já opravdu nevím, ale zdá se mi, že je to opravdu důležitý cíl.

Také bych chtěl říci něco o už dlouhé debatě, kterou máme ve Spojených státech a je mi jasné, že o tom hovoříte i zde, a to je všeobecné vzdělání pro všechny, oproti elitnímu vzdělání. Dějiny České republiky hovoří o tom, že vzdělání je poskytováno tedy všem občanům, tedy alespoň základní úroveň vzdělání. Ve Spojených státech jsme se tím zabývali v devatenáctém století a počátkem dvacátého století. Ale náš vzdělávací systém je dnes velice rozčleněn. Pokud máte to štěstí a narodíte se do bohaté rodiny nebo, je velice pravděpodobné, že půjdete do opravdu dobré školy, jak základní, tak střední. A to buď proto, že tato škola je ve vašem sousedství a vy bydlíte tedy v sousedství bohatých lidí a nebo vás pošlou do soukromé školy. Podobné je to také s vysokým školstvím. Pokud vaše rodiče jsou bohatí a jsou také dobře vzdělání tak-vzdělaní, tak je potom velká pravděpodobnost, že také půjdete na univerzitu, a nebo na nejlepší univerzity, které většinou jsou soukromé a školné je opravdu hodně vysoké. Ve Spojených státech jsme se právě přesunuli k tomu jakémusi elitnímu systému vzdělávání. Někteří mladí lidé mají-získávají opravdu dobré vzdělání a americký systém vysokých škol a postgraduálního studia je považován za skoro nejlepší na světě. Ovšem nyní je také potřeba vyjmenovat nevýhody tohoto systému, a to je, že máme problém s nes-jakousi nespravedlností, jakýmsi rozdílem mezi těmi, kteří mají opravdu dobré vzdělání a mají také dost peněz si ho zaplatit, a mezi těmi, kteří peníze nemají. Tento problém sledujeme zhruba od sedmdesátých let. Demokracie podle mě nemůže prosperovat, pokud máme tak obrovské rozdíly mezi příjmy a sociálním postavením lidí. Musíme tedy zajistit vzdělání pro všechny, kteří jsou schopni, ale musíme to-musíme být velmi opatrní, musíme zajistit, aby všichni naši občané získali vysokou úroveň vzdělání a aby schopnost nebyla přímo spojena s nebo nebyla v přímé závislosti na vzdělání rodičů či příjmu rodičů. Musíme zajistit, že pokud zde budou zvláštní možnosti pro dě-schopné děti, tak je nepřidělujeme na základě jejich štěstí, že se narodily do rodiny, kde rodiče opravdu považují vzdělání za velmi důležité nebo jsou bohatí.

Otázky, kterými se musíme zabývat a kterými se musíte zabývat také vy, jsou velmi důležitá témata a já chci jenom ukončit že nevěřím, že základním účelem vysokého školství je ekonomika. Nechceme zajistit to, že lidé vydělávají dobré peníze později ve své-ve svých kariérách a nebo že společnost je vysoce produktivní. Pro mne účelem vzdělání je vzdělávat lidi, předávat ji zodpovědnost, aby se aktivně podíleli na vytváření demokracie. Mluvíme zde o ekonomii dnes, protože to je důležitý aspekt vzdělání, ale ještě bych chtěl dodat, že pokud si uvědomíme, že je také jiná, sociální dimenze vzdělání, která je stejně důležitá jako ten ekonomický aspekt.
Děkuji vám.

Tlumočník 8 – projev I (připravený, čtený)

Je to pro mne veliká čest. Chtěl bych poděkovat prezidentovi Václavu Havlovi a nadaci Vize 97. Také bych chtěl prezidentovi Havlovi pogratulovat k jeho narozeninám.

Dnes bych chtěl pojednat o tématu, které se týká umístění morálních hodnot v současné tržní ekonomii, a to zejména co se týče současného trhu, který využívá rychlé moderní technologie a globalizovaného trhu.

Před několika lety jsem měl slovní výměnu názorů s jedním americkým senátorem. Bylo to v televizi a tento senátor byl Republikánec ze státu Utah. V této době jsem působil jako ministr sociálních věcí v Americe. Měl jsem za úkol přesvědčit Kongres, aby zvýšil minimální mzdu, která v té době tvořila čtyři celé dvacet pět dolarů za hodinu.

Tento senátor řekl: myslím si, že minimální mzda by měla být zrušena. Jestliže hodnota něčí práce nedosahuje této částky, tak by měl být placen méně. Toto byl tedy názor řečeného senátora.

Já jsem naprosto nesouhlasil. Každý pracující Američan si přece zaslouží být ohodnocen natolik, aby uchránil svou rodinu před chudobou.

Povšimněte si, jak jsme oba dva používali jiným způsobem termín hodnota, nebo být hodnotný. Senátor používal tento termín v ekonomickém smyslu, hodnotu považoval za ekonomickou hodnotu, kterou jsou lidé ochotni platit za něčí práci. A v tomto významu samozřejmě je tento význam správný. Pokud tedy uvažujeme o trhu, tak-tak byste si na trhu měli tu hodnotu zasloužit svou prací. Ale když jsem hovořil o termínu hodnotě já, tak jsem to myslel šířeji. Chtěl jsem říci, že morálně řečeno by nikdo neměl pracovat spoustu hodin denně a nevydělat si ani tolik peněz, aby svou rodinu uchránil před chudobou. Já jsem se soustředil spíše na lidské bytosti ve společnosti než na ekonomiku. A chtěl jsem, aby měly takovou mzdu, která by je uchránila před chudobou.

Vláda nakonec zvýšila, pardon Kongres nakonec tedy zvýšil minimální mzdu na pět celých patnáct dolarů, ovšem toto vítězství nebylo příliš trvalé, protože velice brzy jej znehodnotila inflace a v současné době v podstatě kupní síla je téměř stejná jako byla předtím. Navíc se díky nebo kvůli digitálním technologiím velice zvýšil počet osob, kteří pracují po celém světě napojeni pomocí těchto digitálních technologií a mohou pracovat za menší mzdu než by pracovali lidé v Americe.

Uvedu vám jeden příklad. Nedávno jsem telefonoval do jedné firmy, aby mi poradili, jak zacházet s nějakým novým přístrojem, který jsem si koupil. Přepojili mě na slečnu Stacy, která mi velice tedy dobře poradila, jak si s tím přístrojem poradit. Podělkoval jsem jí a pak jsem se jí zeptal, kam vlastně volám, kde sedí, v jaké kanceláři. A ona řekla já jsem v Kalkatě. Neměl jsem odvahu zeptat se jí, kolik jí platí, ale já jsem si zcela jistý, že to je určitě pouhý zlomek toho, co by musela americká firma zaplatit zaměstnanci v Americe.

Jeden ekonomický historik, Karl Polanyi, který se narodil ve Vídni a vyrostl v Budapešti, vydal knihu Velká transformace. A myslím si, že tato kniha se k mé přednášce velice dobře váže. Lidé vždycky museli počítat s tím konceptem trhu, ale v minulosti nebyl vliv trhu a ekonomiky tak silný, spíše působily sociální vztahy a sociální vazby. Například mladí lidé si nevolili zaměstnání podle toho, kolik jim to vynese, ale spíše následovali nebo přebírali povolání po svém otci například. A jestliže například byla drahá mouka, tak pekaři nezvýšili cenu chleba, ale spíše pekli menší bochníky, aby se na každého dostalo, aby si ho každý mohl dovolit.

Během posledních pěti století se však tyto vztahy podle tohoto historika ekonomie změnily a sociální vztahy byly nahrazeny vztahy ekonomickými a politickými. Tento trend pokračuje dodneška. Vy v České republice jste sami prožili veliký obrat z komunismu ke kapitalismu. A všude se zdá, že trh je stále silnější a mocnější než vliv společnosti. A zdá se, že morálka je utlačována a trochu zaháněna do kouta a stále více převládají ty ekonomické zákony nabídky a poptávky.

Obecně ta-ten fenomén trhu je samozřejmě odlišený, nebo je to něco jiného než společnost a společenské vztahy. Podle Polanyiho platí, …. posuzovat zcela specificky, protože trh sám o sobě neexistuje, není to nic přirozeného. Trh vymysleli lidé a je dobré tedy vymyslet i dobrá pravidla, jak tento trh organizovat, protože jinak nebude žádný trh, bude to prostě jenom chaos. A trh a situace na trhu ukazuje, jak si lidé přejí zachovávat morální zákony a nakolik se snaží prosazovat.

Již jsem hovořil o tom, že nové technologie zcela mění náš svět a mění i naši představy o občanství, o takovém světovém občanství. Například můžete si najít osobní informace o mnoha lidech na internetu. Dokonce můžete tyto informace ukrást. Je zde také otázka vlastnictví těchto osobních údajů. A to jsme tedy hovořili pouze o osobních údajích, ale na trhu můžete koupit nebo

prodat například i lidské orgány nebo buňky, kmenové buňky. Je zde otázka, zda tedy pěstovat embrya pro získ-získání kmenových buněk, které samozřejmě mohou velice pomáhat ve zdravotnictví, ale je to otázka opět taková na hraně. Některé americké studentky jíž prodávají svá vajíčka po tisíci dolarech a financují si tak svá studia. Také se objevují případy takzvaného pronájmu dělohy. Je tedy otázka, zda tyto věci umožnit nebo zda je podporovat, zda je vůbec schvalovat.

Jestliže někdo potřebuje například nový orgán pro transplantaci, tak bude samozřejmě ochotný zaplatit jakoukoli cenu a trh mu nabídne na tuto poptávku, trh bude na tuto poptávku reagovat. A zase je zde nebezpečí toho, že to může být zneužito, někdo může prodat nebo může uspíšit smrt nějakého příbuzného, aby prodal jeho orgány.

Někdo může prodat dítě. A nebo můžete prodat někoho i do otroctví. Bohužel toto všechno se vyskytuje na trhu, na dnešním trhu. Já sám mám například zkušenost s tím, že nebo při své práci jsme zjistili, že jedna skupina vlastně takových novodobých otroků byla držena za ostnatými dráty, musela pracovat a bylo jim vyhrožováno, že pokud by se pokusili o útěk, tak bude jejich rodina zabita nebo zavražděna. Toto vlastně bylo moderní, takové typické otroctví.

Na druhou stranu bych ještě chtěl poukázat na takové specifické moderní otroctví. Mnoho mladých lidí pracuje mnoho hodin týdně ve firmách a tyto firmy je vlastně vykořisťují a toto by se také dalo nazvat takovým jakoby druhem otroctvím. V minulosti byla mnoho profesí považováno za jisté povolání, ale v současné době je to prostě jenom způsob, jak přijít k penězům. A firmy se často snaží zase na druhou stranu – jednak zaměstnanci chtějí získat co nejvíc peněz, ale také firmy chtějí vyždímat z těchto zaměstnanců co nejvíce peněz, aby měli co největší zisk. Ještě jeden příklad: V minulosti noviny používaly reklamní prostor, aby mohly vydávat noviny, ale v současné době vlastně vydávají nebo píšou ty články pouze aby prodaly vlastně ty výtisky, které obsahují reklamní prostor, takže se to zcela obrátilo. A tento trend lze bohužel vidět i v jiných profesích. Měli bychom se tedy zamyslet nad tím, zda tato ztráta toho, že už nebereme profesi jako nějaké povolání, zda tedy-zda to není škoda, a zda se tím nějakým způsobem zase neochuzujeme v jiných oblastech.

Pokud tedy uvažujeme o celkové společnosti, tak bychom měli uvažovat o trhu ve spojení právě s vlivem společnosti a morálními hodnotami. A to ve spolupráci se soudci, se zákonodárci. A také samozřejmě s různými zainteresovanými skupinami. Tito všichni by měli společně činit rozhodnutí o tom, jak bude trh organizován, jak bude upraven právně. A také bychom se samozřejmě také měli řídit tím, aby tento trh spočíval na morálních hodnotách.

Kniha, o které jsem již hovořil, kniha Velká transformace, je velice užitečnou pomůckou, jak se podívat na historii a jak –nebo je užitečným konceptem pohledu na historii. Ale úkol, jak vymezit mark-jak vymezit trh a vůbec jak vymezit tuto činnost na trhu, tak to asi bude ještě dlouho trvat než-a je to vlastně, nikdy to nebude, tento úkol nikdy nebude hotový. Trh zasahuje i do oblastí, které jsme dříve pova-považovali za zcela soukromé oblasti, jako je právě naše tělo nebo embrya, vajíčka, lidské orgány a tak dále. Ještě jedním z bodů, který je takový znepokojivý, je například prodej zbraní hromadného ničení.

Tlumočník 8 – projev II (spontánní)

Velice vám děkuji. Chtěl bych jenom vyjádřit, že jsem velice poctěn tím, že jsem byl pozván na tuto událost. Pane prezidente, děkuji Vám, že jste pozval mě i moji manželku Claire. Pane rektore, jsem velmi potěšen že se s Vámi mohu setkat zde v České republice a také jsem se velice rád zúčastnil i tohoto panelu.

Vzdělávání a lidské zdroje jsou velice úzce propojeny, a to zejména v takovém hospodářství jako je vaše hospodářství, a nebo i hospodářství mé země. Tím tedy myslím hospodářství, které se velice rychle rozvíjí. Já bych se nyní chtěl věnovat, společně i s celým panelem, otázce, jaká forma vzdělávání je nejlepší pro naše potřeby a i vlastně pro-i pro potřeby a podmínky globalizace. Je to otázka, které se jako ministr sociálních věcí USA věnuji v podstatě neustále a nenacházím žádné lehké otázky nebo nějaká jednoduchá řešení. Stále se vynořují další a další otázky.

V této oblasti bych chtěl zmínit jeden paradox. A myslím si, že právě tomuto paradoxu bychom se měli hlouběji věnovat.

Týká se toho, zda při vzdělávání dávat přednost memorování faktů anebo rozvíjení kritického myšlení. Když si vzpomínám na to, jaké vzdělávání se dostávalo mně, a myslím si, že to platí asi i o vás, o lidech, kteří jsou zde v této místnosti, tak si myslím, že naše vzdělávání spočívalo zejména v memorování faktů. Byla to taková jakási továrna na vědomosti, děti byly na začátku umístěny na takovou-na takový pás, dopravníkový, a po cestě když jely, tak jim byly do hlav nalévány nové a nové vědomosti. V určitých- v určitých fázích byly děti přezkušovány, a pokud neprošly tou jakousi zkouškou jakosti, tak byly vráceny do toho procesu výroby, aby byly jejich vědomosti vylepšeny.

Já si myslím, že dnes žijeme ve společnosti a době, kdy je rozhodně významnější to-ten rozvoj kritického myšlení. Je tedy dobré umět hledat řešení problémů a to určitě, je tedy rozdíl proti potřebám takové té rutinní práce. Pro rutinní práci nebylo zapotřebí rozvíjet kritické myšlení. Ale práce, která je založena na rutině, stálém opakování jednoduchých úkonů, taková práce už pomalu mizí. A je nahrazována stroji nebo například počítači. A na lidech už zůstává pouze práce, která vyjadřuje znalosti a neustálé rozšiřování jejich znalostí a kritického myšlení. Také to vyjadřuje pokusy(??) řešit problémy, které se vynořují. Lidé nehledě na to, jako povolení-jaké povolání mají, tak stále častěji stojí před potřebou řešit určité problémy, a proto jim už nestačí jen ty vědomosti, které se naučili někdy ve škole. Proto si tedy myslím, že kritické myšlení, schopnost řešit problémy a aplikovat znalosti jsou ty zásadní kameny moderního vzdělávání.

Samozřejmě vím, že je nutné také dětem poskytovat znalost faktů, děti se musí učit matematiku, historii, jazyky, aby měly určitý kontext, ve kterém pak mohou řešit problémy. A v budoucnosti bude určitě v našem zájmu právě rozvoj kritického myšlení, samostatného myšlení.

Otázky se také objevují v souvislosti s odborným vzděláváním. V jakém věku máme rozhodnout, že dítě už se nemá vzdělávat všeobecně, ale má se soustředit a vyučit se třeba nějakému řemeslu už konkrétnímu. Ten problém s odborným vzděláváním v hospodářství, které se neustále globalizuje a ve kterém se rozvíjí technologie, je to, že všechno, co se naučíte, tak to se velice rychle stane zastaralým. Pokud se dneska něco naučíte, nějaký obor, tak za určitou dobu už možná ten obor vůbec nebude zapotřebí. A navíc tedy nejenom lidé, nejenom svět se mění, ale také se mění jednotlivci v tomto světě. Ukázalo se-nebo ukazuje se občas, že lidé se o něco zajímají když jsou mladí, něco vystudují, ale pak se třeba objeví nějaký nový obor a nebo oni sami zjistí, že vlastně to, co vystudovali, je nebaví a že by třeba chtěli dělat něco jiného. A opět by zde tedy měla být možnost, aby toto nové mohli dělat. Podle mého názoru by tedy toto rozhodnutí čemu se vyučíte nebo jakému oboru se budete věnovat, by mělo nastat spíše později než dříve. A mělo by se tedy vycházet z všeobecného vzdělávání. A také z celoživotního vzdělávání. Pokud dáte studentovi určité základy, tak pak bude schopný dále se celoživotně vzdělávat a třeba i měnit obory nebo měnit vlastně obor své pracovní činnosti.

Co se týče mě, tak já jsem vystudoval ve škole obor, který vlastně velice souvisel se státem, ve kterém jsem vyrůstal. Já jsem vyrůstal ve státě New York a studoval jsem hodně o historii tohoto státu, o zeměpise, byl jsem v podstatě odborníkem na tento stát. Jsem velice rád, že jsem se to všechno učil, ale otázkou je, zda nebo nakolik toto přispělo k mému celkovému vzdělávání, zda třeba například jsem získal větší porozumění celému světu. Už jsem zmínil to, že svět se globalizuje a že stále více je-vzrůstá význam technologií a s tím také souvisí to, že by se lidé měli učit porozumět i ostatním kulturám a jiným částem světa. S tím souvisí i význam studia cizích jazyků. Co se týče USA, tak pro dospělého je velice obtížné prosadit se v oboru, nebo prosadit se v zaměstnání, udělat kariéru, pokud umíte pouze anglicky, je dobré také umět španělsky.

Co se týče ostatních částí, států, a zejména vyspělého světa, se angličtina stává jakousi linguou francou. A teď nechci, aby to vyznělo šovinisticky, ale myslím si, že opravdu, co se týče praxe, nebo z praktického pohledu, by dnešní mladí lidé měli umět angličtinu, protože angličtina se stává opravdu jakýmsi světovým jazykem. Už jenom kvůli tomu, že je to jazyk internetu a počítačů a když mluvíme o tomto, tak počítače a počítačové znalosti také souvisí, nebo jsou také tím, co by určitě mělo být součástí vzdělávání.

Je tedy dobré směřovat vzdělávání pro, nebo na porozumění jiným lidem, jiným kulturám, jiným národnostem. Ale to není pouze úkol školy, to by měla učit už rodina.

Chtěl bych také ještě říci něco o už takové tradiční debatě, kterou vedeme v USA a myslím si i u vás. A je to tedy otázka všeobecně dostupného vzdělávání a školství a takzvaného elitářského

přístupu ke vzdělání. Myslím, že tady v České republice se snažíte dosáhnou toho, aby každý měl přístup k všeobecnému vzdělávání natolik, aby tedy dospěl nebo aby získal alespoň základní znalosti a dovednosti. V Americe je v současné době vzdělávací systém rozdělený na určité segmenty. Záleží na tom, v jaké rodině se narodíte. Jestliže se narodíte v bohaté rodině nebo ve středně příjmové rodině, pravděpodobně půjdete na velice dobrou základní a střední školu. A to jednak buď kvůli tomu, že vaše škola je prostě-nebo že vlastně škola ve vašem místě kde bydlíte, je kvalitní, a nebo vás rodiče pošlou na dobrou soukromou školu. A také pokud-pokud tedy vaše rodina je majetná a pokud vaši rodiče mají vysokoškolské vzdělání, tak je pravděpodobné, že i vy sami vystudujete vysokou školu. Vypadá to tedy právě, že v Americe se ten přístup vzdělávání dostupného pro všechny posunul k tomu přístupu elitářskému. Někteří lidé mají tedy opravdu vynikající vzdělávání a americký systém vzdělávání je skvělý nebo ten nejlepší univerzitní, je to opravdu špičkové. Ovšem je tedy nutné naprosto otevřeně také říci, že na druhou stranu se zvyšuje propast mezi těmi, kteří si tedy mohou dovolit vynikající vzdělání a mezi těmi, kteří chodí na veřejné školy, které tak dobrou kvalitu mít nemusejí. A tento-tento rozdíl mezi těmito dvěma typy vzdělávání a přístupu k nim je vlastně stále větší a je největší od doby-od konce devatenáctého století, od pozl-od takzvaně pozlaceného věku Ameriky. Chtěl bych tedy říci, že je nutné, abychom lidem, kteří mají nadání, poskytovali co nejlepší vzdělání a musíme být obezřetní natolik, abychom zajistili, že všichni naši občané budou moci dosáhnout takového stupně vzdělávání, který odpovídá jejich nadání. A nemělo by záležet pouze na tom, jaký mají příjem jejich rodiče. Měli bychom tedy zajistit dětem, které jsou vysoce talentované, vysoce kvalitní vzdělávání a nemělo by tedy být opravdu zde pouze vlivem vlastně postavením, majetkovým postavením rodičů těchto dětí.

Chtěl jsem tedy začít tento panel takovými trochu provokativními komentáři.

A chtěl bych tedy ještě říci, že hlavním účelem vzdělávání v současné době je prospěch vzdělávání vůči hospodářství. A mnoho lidí tedy se domnívá, že lidé by měli se vzdělávat, aby pak mohli vydělávat hodně peněz. Ale já si nemyslím, že toto je ten hlavní důvod, nebo ten jediný důvod. Myslím si, že pokud dáte … do vzdělávání, tak pak se budou moci lépe účastnit toho běžného života a mohou být lepšími občany. Neměli bychom tedy zapomínat, že vzdělávání má nejenom cíle ekonomické, ale také cíle sociální. A to je také velice důležité.
Děkuji vám za pozornost.

<u>Tlumočník 9 – projev I (připravený, čtený)</u>

Toto je poprvé, co jsem dostal cenu, která je vyšší než já. A je to pro mne velká čest. Chci poděkovat panu prezidentovi a paní Havlové a Vizi 97, nadaci Vize 97. Rád bych také pogratuloval panu prezidentu Havlovi u příležitosti jeho narozenin.

Otázka, kterou se dnes chci zabývat, je pozic morálních hodnot v tržní ekonomice. Zejména takové ekonomice, která se technologicky, technologicky velice rychle rozvíjí a také se rychle přeměňuje na globální jednotný trh.

Před několika lety jsem měl rozhovor v americké televizi s americkým senátorem, Republikánem ze státu Utah. V té době jsem byl ministrem práce Spojených států a mezi mé odpovědnosti patřilo, abych přesvědčil Kongres k tomu, aby zvýšil minimální mzdu amerických pracovníků.

Senátor řekl, že minimální mzda by měla být zcela zrušena. Řekl to s naprostou jistotou. Když někdo nestojí za minimální mzdu, mělo by se mu platit méně. To byl jeho názor.

Pak přišla řada na mě a já jsem řekl, že s tím naprosto nemohu souhlasit. Každý tvrdě pracující Američan stojí minimálně tolik, kolik dokáže jeho ž-jeho rodinu zvednout nad úroveň chudoby.

Všimněte si, jak každý z nás používal výraz stojí za něco jinak. Když o tom mluvil senátor, díval se na to z ekonomického pohledu, mluvil o tom, kolik jsou ostatní ochotni zaplatit za práci. A z tohoto pohledu měl naprostou pravdu. Pokud lidé nejsou schopni vyprodukovat na trhu určité množství peněz, tak za ty peníze nestojí. Já jsem mluvil o tom, kolik-za kolik kdo stojí, měl jsem na mysli morální hledisko. Nikdo by neměl pracovat na plný úvazek, aniž by dostával takový plat, který jej a jeho rodinu dostane nad hranici chudoby. Já jsem mluvil o lidech žijících ve společnosti. A tito lidé stojí minimálně za mzdu, která je dostane nad hranici chudoby.

Kongres nakonec zvýšil minimální mzdu na pět celých patnáct dolaru, ale to vítězství netrvalo dlouho, protože inflace velice rychle snížila skutečnou hodnotu minimální mzdy, takže se v současné době nachází v podstatě na stejné úrovni. Digitální komunikační technologie se velice rychle rozvíjí a v současné době se zvyšuje počet pracovníků, kteří jsou konkurencí pro pracovníky v Americe. Jedná se o pracovníky, kteří jsou ochotni pracovat za mnohem menší mzdu.

A když jsem nedávno zavolal jedné americké společnosti, aby mi pomohla s novým přístrojem, který jsem si právě zakoupil, na telefonu se mi ozvala příjemná žena, která mi poradila jakým způsobem mám ten-mohu ten přístroj uvést do provozu. Já jsem se jí zeptal, kde se nachází a ona odpověděla, že v Kalkatě. Netroufl jsem si zeptat se Stacy, jak se tato žena jmenovala, kolik vydělává. Ale jsem si jistý, že její plat byl jen zlomkem toho, co v Americe dostávají pracovníci jako minimální mzdu.

Ekonomický historik Karl Polanyi, Vídeňák, který vyrůstal v Budapešti, napsal knihu Velká transformace. Tato kniha se naší diskuse týká. Lidé vždy obchodovali na nějakém trhu. Až do patnáctého století na Západě většina ekonomických transakcí byla upravována ekonomickými, politickými a sociálními vztahy. Například mladí muži následovali své otce a vybírali si stejné povolání. Nevybírali si tedy povolání na základě potenciálních výsledků-výdělků. Stejně místní výrobci vyrovnávali určité nerovnosti na základě poptávky a nabídky, takže když nebylo dost mouky, vyráběli menší bochníky chleba a omezovali množství, které si jednotliví zákazníci mohli koupit.

Podle Polanyiho za posledních pět-za posledních pět století tržní vztahy nahradily sociální a politické vztahy. Stejně je tomu i v České republice. Česká republika přechází od kapital-od socialismu a komunismu ke kapitalismu. Trhy se všude dostávají větší moc, než má společnost. A není tady prostor pro to, abychom uvažovali o hodnotě lidského života nebo o lidských potřebách, bez ohledu na poptávku a nabídku na trhu.

Když se na to však podíváme z bližšího pohledu, myšlenka trhu bez ohledu na sociální a politické vztahy se zdá být zvláštní. Polanyi má možná pravdu v širokém pohledu, ale na jedno zapomíná. Trhy neexistují bez přičinění člověka. Když nemáme pravidla toho, jakým způsobem trhy organizovat, trhy nefungují, jsou ve stavu chaosu. Trhy vytvářejí lidé a lidé mají určité morální hodnoty a názory na to, jakým způsobem je správné žít.

Základním článkem kapitalismu je trh. Osobní informace o mně i o vás dnes můžeme najít na internetu. Často je můžeme získat zdarma nebo je můžeme ukrást. Kdo informace vlastní? Existuje vlastnické právo na takové informace? Právo zatím nebylo v tomto ohledu dostatečně vyvinuto. Lidé obchodují s orgány. Dochází ke klonování embryí za účelem zachování mnoha životů. Měly by však tato embrya být vytvářena za tímto účelem? S tím souvisí otázka, kdo bude produkovat vajíčka, která potřebujeme pro vytvoření embryí. Řada vzdělaných žen již prodává svá vajíčka za tisíce dolarů. A dokážou si tím financovat vzdělání. Některé ženy dokonce pronajímají své dělohy. Mělo by toto být legální? Mark-trh na to nemá odpověď.

Někteří bohatí lidé potřebují nové orgány, neboť ty jejich selhávají, a tito lidé jsou ochotni zaplatit téměř cokoli, aby je dostali. Trh nabízí informace o tom, kdo má jaké orgány k dispozici, takže služby s tímto související jsou natolik rozvinuté, že existují zprávy o tom, že některé chudší státy a občané v nich žijící nabízejí orgány svých umírajících příbuzných a snaží se urychlit jejich smrt, aby získali peníze.

Když jsem byl ministrem práce, mí zaměstnanci objevili případ lidí, kteří byli propašováni do Spojených států a pracovali 18 hodin denně za ostnatým drátem. Zaměstnanec je varoval, že pokud se pokusí utéct, jejich příbuzní doma budou zabiti nebo zraněni. Tito lidé se dostali do otroctví, možná ne vlastním přičiněním.

Znám řadu univerzitně vzdělaných lidí, kteří pracují například pro právnické firmy a také pracují 18 hodin denně 6 nebo dokonce 7 dní v týdnu. Není i toto svým způsobem otroctví? Profesionální práce, odborná práce byla dříve považována za poslání a nešlo v ní pouze o výdělek. V současné době se však jedná pouze o další artikl, který je-se kterým je možné na trhu obchodovat. Investoři požadují, aby zaměstnanci pokud možno získávali co možná nejvíce peněz. Moje přítelkyně novinářka mi řekla, že když před lety začínala pracovat, zprávy byly-noviny vydávaly-vydělávaly peníze, aby mohly vydávat zprávy. V dnešní době se vydávají zprávy, aby se vydělaly peníze. A její práce tím není už tak uspokojivá. Není však ztráta poslání příliš vysokou cenou?

Odpověď na takové otázky nemůžeme najít v oblasti logiky nebo prostřednictvím analýzy. Mám-li se rozhodnout mezi trhem na jedné straně a politickými a sociálními vztahy, to neřeší náš problém. Zákonodárci a soudci se musí v této oblasti rozhodnout. Ale na tyto lidi působí nátlakové skupiny, voliči a pokud jejich rozhodnutí mají být legitimní o tom, jak trh řídit, musí být podložená. A musí být podložená společnou morálkou. Když mluvím o společné morálky, myslím tím smysl pro to, co je správné a spravedlivé, a kdy se k sobě lidé chovají jako členové jedné společnosti.

Polanyiho kniha o přechodu politických a sociálních vztahů k tržním vztahům je velice zajímavá a poučná, ale my musíme především definovat trh.

A tento úkol nikdy nebude zcela vyřešen. Nové technologie umožňují stále další narušení našeho osobního prostoru. Například našeho těla, našich embryí, informací o tom, kdo jsme. Informační technologie umožňují nakupujícím i prodávajícím velice efektivně, bez ohledu na to, co chtějí koupit nebo prodat, získávat tyto informace. Často jde o prodej zbraní hromadného ničení.

Tlumočník 9 – projev II (spontánní)

…. mohu být, děkuji pane prezidente Havle, že jste mně a moji ženu Claire pozval do České republiky. Pane rektore, velice rád Vás zase vidím. Je mi také ctí být součástí tohoto panelu.

Školství a pracovní síla jsou velice úzce spojeni, specielně v ekonomice jako je ta vaše, jako je ta naše, která se řítí směrem ke globalizaci a technologické změně, a to velice, velice rychle. Otázka, kterou se zde budeme pokoušet zodpovědět, je jaký způsob vzdělání by nejlépe odpovídal těmto dramatickým změnám. Nejde zde jen o globalizaci, ale také o rozvoj technologií. Tyto dvě otázky jsou velice úzce spojeny. Je to otázka, kterou jsem já jako ministr školství Spojených států neustále musel řešit. A neexistuje na ní jednoduchá nebo jediná správná odpověď.

Rád bych chtěl nastínit tři paradoxy, v nichž se podle mého názoru můžeme snažit dobrat odpovědí.

Jeden paradox se týká memorování na rozdíl od kritického myšlení. Vzdělání, jaké se dostalo mě a mnoha mým vrstevníkům, a nechci být nijak domýšlivý, ale myslím si že i mnoho z vás má podobné vzdělání. Je to typ vzdělání, které bylo založeno na memorování mnoha informací. Bylo to téměř jako výrobní linka ve-v továrně, kde děti s otevřenými hlavami dáme na začátek výrobní linky a na závěr, když je děti z této linky vystoupí, doufáme, že budou fakta, která do nich nalejeme, schopny zase vychrlit. Když ne, vrátíme je zpět na začátek výrobní linky a budeme celý proces opakovat, dokud nebudou schopny složit zkoušky.

Jedná se tedy o memorování faktů. Možná že tento způsob není ten, který nejlépe vyhovuje tržní ekonomice, ekonomické společnosti. Jako kritické myšlení, které se snaží přijít na to, na jaké otázky je potřeba odpovídat a jaká jsou řešení aktuálních problémů. Rutinní práce, práce, při které lidé dělají stále dokola to samé, je dnes nahrazována a vykonávají ji lidé z chudších zemí, kteří jsou ochotni tu práci dělat za mnohem menší mzdu, a nebo ji vykonávají počítačové systémy. To znamená, že práce, která vyžaduje vzdělání a tvořivost, schopnost řešit nové problémy je právě činností, kterou budou dělat pracovníci budoucnosti. Tito lidé se stále častěji budou muset kriticky zamýšlet nad řešením problémů, nad určováním jaké problémy jsou a nacházením řešení. Nové vzdělání pro dvacáté první století musí být podle mého názoru vzdělání, které bude učit studenty, jak řešit problémy a identifikovat problémy.

To neznamená, že by fakta nebyla důležitá. Samozřejmě že děti musí mít určité základy, aby pochopily, na jakých základech svět stojí. Musí mít základy matematiky, základy jazyků, základy historie, aby právě měly potřebný kontext. Ale kritické myšlení musí být mnohem důležitější ve vzdělávání budoucnosti.

Další otázkou je odborně vzdělání. V jakém věku by se mladí lidé měli rozhodovat o tom, jakou cestou se ve své kariéře budou ubírat? Měli by-kdy by se měli rozhodovat a vybírat si profesi? Problém odborného vzdělání v globální ekonomice, v ekonomice, která se z hlediska technologií tak liší, způsobuje to, že odborné vzdělání velice rychle zastarává. Dovednosti, kterým se dnes učíme možná už nebudou zítra potřeba. To, co možná stačí, když nám je třináct nebo čtrnáct, možná není dostačující když nám je dvacet nebo dvacet dva let. Nejen svět se mění, ale mění se také jednotlivci žijící v tomto světě. Může se stát, že někdo zjistí, že má velký zájem o novou oblast aktivit nebo

vzdělání, která ještě neexistovala, když se rozhodoval o své kariéře. Na to musí reagovat struktura odborného vzdělání. Já bych se přimlouval za to, aby se rozhodování o budoucí kariéře dělalo spíše později a aby namísto odborného vzdělání se dostávalo studentům spíše obecné vzdělání a aby se učili schopnostem kritického myšlení, aby se z nich stali celoživotní studenti, aby se jim nestávalo, že vzdělání, které se jim dostane, brzy zastará a oni nebudou potom schopni vykonávat vybranou profesi.

Vzdělání, které jsem dostal já jako malý chlapec ve škole se velice úzce týkalo Spojených států, nebo konkrétně státu, ve kterém jsem vyrůstal. New York měl své osnovy, učil jsem se historii státu New York, učil jsem se zeměpis tohoto státu, byl jsem expertem na všechno, co se týkalo státu New York. Jsem velice rád, že jsem se to všechno naučil, ale musím se dnes ptát, jakým způsobem mi prospělo toto vzdělání z pohledu kosmopolitního, z pohledu na základě kterého se zdá, že je lepší mít znalosti z více oblastí světa. Mladí lidé by neměli získávat pouze znalost o-znalost světa, ale také znalost lidí. Musí se také učit nové jazyky. Ve Spojených státech je dnes například velice těžké, aby dospělý člověk uspěl, pokud nezná kromě angličtiny také španělštinu. Spojené státy se stávají bilingvní společností. A k této změně dochází velice rychle.

V rozvinutých zemích jinde na světě se angličtina stále častěji stává linguou francou. A mně se zdá, nechci aby to vyznělo šovinisticky, ale zdá se mi, že mladí lidé potřebují znát angličtinu a potřebují být schopni přizpůsobit se tomuto globálnímu jazyku. Už jenom proto, aby mohli využívat počítače a internet. Znalost práce s počítačem je základním předpokladem kosmopolitanizmu.

Je také potřeba rozumět jiným lidem, jiným kulturám, být tolerantní a právě poznání jiných kultur a jiných lidí nám pomůže být tolerantní. To, že se staneme občany celého světa nám pomůže být tolerantní a citliví k ostatním lidem žijícím na našem světě. Pokud se tomu děti neučí doma, musí se tomu učit ve škole. Myslím si, že to je velice důležitý cíl, který by si vzdělání v budoucnosti mělo vytýčit.

Debata, která teď probíhá ve Spojených státech, a já jsem si jistý, že stejná debata probíhá i v České republice, se týká otázky vzdělání obecného a elitního vzdělání. V České republice dostane každý minimální dobré vzdělání, to znamená, že každý se naučí alespoň základy důležitých předmětů. U nás tomu také tak bylo, ale rozhodli jsme se jít jinou cestou později a naše vzdělání je teď mnohem více segmentované. Pokud máte štěstí a narodíte se do bohaté rodiny nebo do rodiny vyšší střední třídy, půjdete do dobré základní i střední školy, buď díky tomu, že ve vaší komunitě je dobrá škola a nebo vás rodina pošle někam dál do dobré školy. Když je rodina bohatá, je to stejné i u vysokoškolského vzdělání, bohatá rodina vás pošle na dobré školy, které jsou obvykle soukromé a je potřeba platit velké částky na školné. Co se týče veřejného vzdělání, tak my jsme se od něj odklonili a stále častěji poskytujeme spíše elitní vzdělání. Někteří mladí lidé díky tomu mají opravdu skvělé vzdělání a americký vysokoško-systém vysokoškolského vzdělání je jedním z nejlepších na světě. Má to však také své chyby. Musíme si je přiznat. Máme tu problém rostoucího propastního-rostoucího propastného rozdílu mezi těmi, kterým se daří velmi dobře a mezi těmi, kteří jsou chudí a tato propast se stále rozšiřuje a podle některých ukazatelů od zlatého věku devatenáctého století nebyla nikdy tak velká. Podle mě musíme poskytovat skvělé vzdělání těm, kteří mají schopnosti. Ale musíme být velice opatrní, abychom zajistili všem našim občanům alespoň základní vzdělání a aby-aby vzdělání nebylo spjato pouze s finanční situací rodiny. Nesmíme vzdělání poskytovat pouze těm, kteří pochází z bohatých rodin.

Nechci tím naznačit, že se jedná o jediné problémy, které bychom měli řešit, chtěl jsem jenom zahájit jednání tohoto panelu tím, co si myslím že je velice důležité.

A myslím si, že ekonomická otázka vzdělání je také velice důležitá. Musíme-nejde pouze o to, aby studenti byli ekonomický úspěšní a produktivní. Podle mě je důležité, abychom vzdělávali studenti proto, aby byli odpovědní a aktivní v systému demokracie. To je také velice důležité. Chci zdůraznit, že právě sociální dimenze je stejně důležitá jako ta ekonomická.
Děkuji.

Tlumočník 10 – projev I (připravený, čtený)

To je poprvé, kdy jsem dostal cenu, která je větší než já. A je to úžasná pocta. Chci poděkovat prezidentovi a jeho manželce a nadaci Vize 97. Také bych chtěl pogratulovat prezidentu Havlovi při příležitosti jeho narozenin.

Téma, kterému bych se dnes chtěl věnovat, je místo morálních hodnot v tržní ekonomice. Jedná se především o …

Před několika lety jsem se bavil na americké televizi s americkým senátorem, repa-republikánem z Utahu. V té době jsem byl ministrem práce Spojených států a jednou z mých odpovědností bylo přesvědčit Kongres, aby zvedl minimální mzdu z čtyřech celých pětadvaceti dolarů na hodinu.

Senátor řekl, že minimální mzda by měla být zrušena. Řekl, že by to tak mělo být, protože pokud někdo není hoden čtyři celé pětadvacet pět dola-pětadvacet dolaru, tak by měl dostávat méně.

Když jsem byl na řadě já, tak jsem řekl, že naprosto nesouhlasím, protože každý tvrdě pracující Američan by měl dostávat takovou mzdu, která zaručí jeho rodině život nad hranicí bídy.

Ale rozdílné způsoby, které republikánský senátor z Utahu a já roz-používáme slovo být něčeho hoden. Když mluvil senátor repu-z Utahu, tak mluvil o hodnotě ekonomické, to znamená hodnotu peněz, kterou je schopen-ochoten někdo zaplatit za práci někoho jiného. V tomto smyslu měl samozřejmě pravdu. Nikdo nemůže určovat, k-jakou cenu má platit někdo za práci někoho jiného, když tato práce tomu neodpovídá. Ale já slovo hoden používám v jiném smyslu, já jsem ho použil ve smyslu morálním. Chtěl jsem říct to, že z morálního hlediska by nikdo neměl pracovat na plný úvazek a nedostávat plat, který by jim zaručil život nad hranicí bídy. Chtěl jsem říct, že lidská bytost ve společnosti má větší hodnotu než takový plat, který je do chudoby u-uvrhne.

Kongres nakonec mzdu zvedl na patnáct dolarů pě-pět dolarů patnáct centů. Od té doby inflace ob-snížila hodnotu dolaru a minimální mzda se tedy dostala na stejnou hodnotu jako byla předtím. Digitální technologie velmi zvýšily počet lidí, kteří přímo konkurují níz-málo placeným pracovníkům v Americe a v České republice a ztěžuje tak situaci lidí, kteří si chtějí najít práci ve Spojených státech, i kdyby jen za minimální mzdu.

Když jsem nedávno zavolal do americké společnosti, aby mi poradili, co mám dělat s přístrojem, který jsem si právě koupil, a-tam mě jedna pracovnice po telefonu pomohla, jak mám přístroj zprovoznit. Poděkoval jsem jí a zeptal jsem se jí, kde sedí. A ona řekla sedím v Kalkatě. Neměl jsem odvahu se jí zeptat, kolik brala, ale jsem si jist, že to byl zlomek toho, co Američan dostává jako minimální mzdu.

Ekonomický historik Polanyi, který se narodil ve Vídni a vyrůstal Budapešti, napsal knihu v roce 1944 Velká transformace, která se touto diskusí souvisí. Lidé se vždy nějakým způsobem podíleli na trhu, ale v-na Západě od patnáctého století byla-byly trhy řízeny sociálními a ekonomickými, takže například mladý chlapec převzal práci po svém otci nebo strejdovi, aniž by si vymý-vybíral. Místní výrobci se účastnili nabídky a poptávky, a když bylo málo, tak s-pekař upekl tolik chleba, kolik mohl upéct a místo toho, aby zvedl cenu, tak prostě omezil to, kolik si kdo může koupit.

Od jisté doby ekonomické zásady nahradily společenské vztahy a dnes vy v České republice prožíváte velkou transformaci od komunismu ke kapitalismu. Zdá se, že trhy mají čím dál tím větší sílu než společnosti. Zdá se, že je stále méně prostoru pro morálku o hodnotě lidství, o hodnotě lidských potřeb a že jsou tyto potřeby odděleny od principu nabídky a poptávky.

Když se ovšem na tu záležitost podíváme podrobněji, tak vidíme, že myšlenka trhu je oddělená od politických a sociálních vztahů a morálních hodnot, které tyto představují. Polanyiho analýza je určitě pravdivá, ale opomíjí základní realitu. Trhy jako takové neexistují v-přirozeně. Musí se rozhodovat o tom, jak budou fungovat. Kdybychom tyto rozhodnutí nečinili, tak bychom měli chaos. Trh je produkt člověka, který je založený na morálce a na tom, jak spolu chceme nažívat.

Soukromé vlastnictví, základ volného trhu, v této oblasti nám technologie velmi mění způsob pohledu na tuto záležitost. Osobní informace o vás nebo o mně nelze najít na internetu a být zneužity použity zdarma nebo ukradeny. Kdo tedy vlastní osobní data? Má někdo právo je vlastnit? Todle nám trh neříká. A co takhle nákup a prodej lidských bytostí? Částí lidského těla, klonování? Kmenové buňky by mohly zachránit spoustu životů, ale měly by vznikat embrya z kmenových buněk pro takovéto účely? A kdo nám poskytne vajíčka, aby mohla kmenová buňka vzniknout. To nám trh také

neodpoví. Ženy na univerzitách prodávají svá vajíčka za tisícovky dolarů. Některé si tímto způsobem financují celé své vzdělání. Některé také pronajímají svou vlastní dělohu. Má tohle být povoleno? Ale na tuhle otázku nám trh neodpoví.

Bohatí lidé, kteří potřebují zdravé orgány, aby mohli žít, jsou ochotni zaplatit jakoukoliv cenu. Světový trh je tak efektivní, informace o prodejčích a nákupčích jsou přístupné a tak jednoduše dostupné, že někteří-nejchudší lidé tohoto světa předstírají, že někteří jejich příbuzní jsou mrtví, aby na ně dostali zaplaceno?

Můžu prodat nebo koupit dítě? Můžu se sám dát do otroctví? Když jsem pracoval jako ministr zahraničí, můj tým se bavil o skupině ilegálních pracovníků v Kalifornii, kteří tam byli dovezeni načerno a pracovali 18 hodin denně v klecích. Jejich zaměstnavatel je varoval-jim vyhrožoval, že pokud se pokusí utéct, tak jejich příbuzní doma budou mrtví. Takže oni byli vlastně prodáni do otroctví.

Vím o mnoho-mnoha mladých lidí, kteří pracují pro právnické firmy, pracující 18 hodin denně 6 až 7 dní v týdnu. Jsou to vzdělaní lidé, kteří se ale svým způsobem také prodali do otroctví. Odborná práce má smysl i nad to, co vlastně si tím člověk vydělá. Odborná práce je prostě produkt na prodej. Kapitální trhy jsou natolik efektivní, že investorové na celém světě se snaží získat co největší výnosy a každý velký zaměstnavatel musí ukazovat nejvyšší možné výnosy. Můj kamarád novinář mi řekl, že před třiceti lety když začala pracovat, tak největší americké noviny vydělávaly peníze, aby mohly publikovat zprávy. Dnes to je opačně, oni pablikují zp-uveřejňují zprávy proto, aby mohli vydělávat. A je to mnohem méně uspokojující, pro ni, ta práce. Stejná věc se děje v mnoha dalších profesích. Ale opravdu to tak musí být? Není ztráta našich ideálů to, co-příliš drahá?

Odpověď nelze nalézt v analýze nebo logice samotné. Je zde potřeba udělit-udělat rozhodnutí mezi volným trhem a politicko-společenskými vztahy. Rozhodnutí, jak budeme své trhy organizovat, by měly být tvořeny rozhodnutím zákonodárců a soudců. Ale jak, na základě čeho oni tvoří své závěry? Tvoří je na základě tržních vztahů. Ale jejich rozhodnutí by nakonec stejně mělo spočívat na morálních zásadách, na tom, co si lidé dluží jako členové stejné společnosti.

Velká transformace od Polanyiho dává do souvislosti vztahy morální a tržní a je to velmi užitečný konstrukt. Ovšem přehlíží důležitost společensko-politických vztahů v-v tom, jakým způsobem tyto vztahy definují trhy.

A tento úkol nikdy neskončí. Skutečnost je taková, že trhy a otázky, jakým způsobem jsou tvořeny, musí být neustále přezkoumávány. Technologie neustále narušují to, čemu říkáme soukromá sféra, jako například informace o tom, kdo jsme, jaké máme tělo, informace o zárodcích, embryích. Nové technologie umožňují nákupcům a prodejcům, aby se našli na celém světě s neuvěřitelnou výkonností, bez ohledu na to, co prodávají a nakupují. A to, co nám dělá velké starosti, jsou zbraně hromadného ničení.

<u>Tlumočník 10 – projev II (spontánní)</u>

Děkuji, Jane, a dovolte mi říct vám, jak jsem velmi poctěn, že zde dnes s vámi mohu být. Pane prezidente Havle, děkuji za pozvání. Pane rektore, je příjemné Vás vidět. I-cítím se poctěn, že zde mohu mluvit na tomto panelu.

Vzdělání a práce jsou velmi propojeny. Především v ekonomice, která je podobná vaší nebo naší, která se řítí ke globalizaci a technologické změně velkým tempem. Otázka, které se chci věnovat na tomto panelu je to, jaký druh vzdělání se zdá být nejpřijatelnější v rámci těchto dramatických změn. A není to jen globalizace a technologické změny. Je to otázka, kterou-které se já jako-které se ministerstvo zam-práce věnuje neustále. Jsou to otázky, které nás tíží, ale nemáme na ně jednoduché odpovědi.

Rád bych zmínil tři okruhy paradoxů, které musíme podle mého názoru vyřešit.

Jedním z nich je učení se nazpaměť proti kritickému myšlení. Druh vzdělání, který já jsem získal ve škole a většina mých vrstevníků, a nechci být příliš nafoukaný, ale myslím si, že většina lidí i zde v tomto sále, tak tento druh vzdělání byl založen především na učení se nazpaměť a hromadění faktů. Bylo to jako-něco jako práce v továrně u výrobní linky. Děti byly posazeny na začátek, jejich hlavy byly otevřeny, vložila se do nich postupně spousta informací a na konci této výrobní linky byly

děti – nebo aspoň se v to doufalo – schopny tyto informace uplatnit. Pokud se jim to nepodařilo, tak když se jim to nepodařilo, tak se vrátily na určitou část té výrobní linky a bylo-zkoušelo se jim těch informací do hlavy nacpat ještě víc.

Učení se nazpaměť asi není nejvhodnější způsob učení v ekonomie, která vyžaduje kritické myšlení, ve ekonomice, která se snaží najít problémy, nové problémy a hledat na ně odpovědi. Kdy tento způsob práce je nejdůležitějším způsobem rozvoje. Rutina a rutinní práce je nahrazována a vykonávána lidmi z slabších ekonomik. Jsou to lidé, kteří jsou ochotni tuto práci vykonávat za velmi málo peněz, a nebo ta automatická práce je vykonávána stroji. Naše společnost nyní ale vyjadřuje znalosti, ale především kreativitu, to znamená vyhledávání nových problémů, jejich identifikace a analýza a řešení. Pracovník budoucnosti určitě nebude sto procent svého času hledat problémy a jejich řešení, ale bude to zabírat čím dál větší část jeho práce. To znamená hledání problémů a jejich řešení. To znamená namísto prostého memorování by vzdělávání v jednadvacátém století mělo učit jak kriticky myslet a jak znalosti aplikovat.

Samozřejmě tím nechci říct, že je nutné určitou sumu znalostí pro děti získat, aby se jejich mysl dostala do kontextu. Musí se naučit dostatek matematiky, dostatek jazyka, dějin, tak, aby prostě byly v kontextu a byly schopny potom kriticky myšlet-myslet a řešit problémy, což by mělo být základním a nejdůležitějším cílem vzdělávání.

Další skupinou oblastí je odborné vzdělávání. Jak brzy by mladí lidé se měli schopni rozhodnout o své budoucí kariéře? Jak brzy ve svém vývoji by měli dělat rozhodnutí o tom, kterým směrem se v životě vydají. Problém s odborným vzděláním v globalizující ekonomice a ekonomice, která se mění technologicky z roku na rok, je možné, že odborné vzdělání bude nadbytečné – to, co se člověk naučí dnes, už mu bude zítra nanic. Určité rozhodnutí o vývoji kariéry může mít smysl ve věku třinácti čtrnácti let, ale může být naprosto nesmyslné v momentě, kdy tomu stejnému člověku je dvacet devět. Nejenom okolí, ale i ten člověk ve svém okolí se mění a rychlost změn může vést k tomu, že člověk se začne zajímat o nová-nové oblasti, které v době, kdy mu bylo dvanáct třináct čtrnáct ještě ani neexistovaly. Otázka, která před námi stojí, je tedy to, jakým způsobem bysme měli odborné vzdělání strukturovat a jak brzy bychom se mladých lidí měli ptát o tom, kterým směrem chtěli-chtějí vydat. Já bych byl raději kdyby toto rozhodnutí přišlo později a kdyby místo odborného vzdělání děti dostávali více odb-obecného vzdělání, aby se naučily učit se celý život a řešit problémy, vyhledávat problémy. A nezatěžovat je schopnostmi, dovednostmi, které jim budou za pět let třeba nanic.

Třetí velkou oblastí, kterou-které se chci věnovat, je kosmopolitizmus. Dovolte mi říct, co tím myslím. Vzdělání, které se mi-kterého se mi dostalo jako malému chlapci ve škole, bylo velmi úzce spojeno v-se státem New York. New York má své vlastní osnovy, já jsem se učil dějiny New Yorku jako státu, učil jsem se zeměpis svého státu, byl jsem expert na svůj stát New York. Samozřejmě jsem velmi rád, že jsem se to všechno naučil, ale je potřeba se zeptat, jak-co mi toto vzdělání přineslo v rámci kosmopolitizmu. Možná mi to nepřineslo schopnost dívat se na celý svět, jak se svět globalizuje a technologie získávají na významu. Je nutné si uvědomit, že naši mladí lidé se musí nejen o světě dozvědět, ale musí ho i chápat a chápat jiné lidi, učit se jazyky a schopnost domluvit se s jinými národy je velmi důležitá. Dnes je velmi těžké pro dospělého člověka být úspěšným, pokud umí jenom angličtinu. Musí-mladý Američan musí umět i španělsky. Státy se stáva-Spojené státy se velmi rychle dostávají do stavu, kdy budou bilingvní společností.

Zbytek světa, rozvinuté země, v nich se angličtina stává lingua francou. A domnívám se, nechci teď působit šovinisticky, ale domnívám se, že všichni naši mladí lidé celého světa musí umět anglicky, aby se tímto celosvětovým jazykem domluvili, aby mohli používat počítač a internet. Počítačové vzdělání je základem kosmopolitizmu.

Další důležitou zn-dovedností je získat toleranci a pochopení pro ostatní lidi. Je těžké být světovým občanem bez toho, abychom byli empatičtí vůči jiným kulturám a národům. Jak naučíme děti empatii a toleranci, když to nezískají doma, to na-evím, ale myslím si, že je velmi důležité-to je velmi důležitý a podstatný cíl.

Také bych rád něco řekl o dlouhodobé debatě, které-která se ve Spojený státech vede. Obecné vzdělání pro všechny proti elitnímu vzdělánímu pro špičky. Vaše historie, česká historie, je historií, ve které se všem poskytne základní dobré vzdělání, aby získali určitou minimální schopnost. Ve

Spojených státech v devatenáctém století a na začátku dvacátého století jsme to měli stejně, ale teď je náš vzdělávací systém velmi segmentován. Pokud máte štěstí a narodíte se do bohaté rodiny nebo do středně vyšší vrstvy, tak je pravděpodobné, že půjdete na dobrou střední, základní i vysokou školu. Protože škola je v oblasti, kde vyrůstáte a nebo protože vám tu školu zaplatí. Ve Spojených státech pokud máte celkem dobré poměry, vyrůstáte ve středně zajištěné rodině, tak je velká šance na to, že se dostanete na univerzitu. A nejlepší univerzity u nás jsou soukromé, to znamená, že stojí hodně peněz. Na druhé straně se Spojené státy snaží podporovat všeobecné vzdělání, neustále zde převažuje důraz na elitní vzdělání. Někteří mladí lidé získají úžasné vzdělání a americký systém terciárního vzdělání je jeden z nejlepších na světě. Záporem je ale jedna věc, kterou chci řas-jasné sdělit. A to je to, že rozdíl mezi těmi, kteří dělaj-kterým se daří velmi dobře, a těmi, kterým se daří velmi špatně, tak tento rozpor neustále roste. A roste od roku 1920, od konce devatenáctého století. Demokracie se nemůže podařit a vzkvétat, pokud je velký rozdíl v příležitosti-příležitostech. Proto si myslím, že bych-samozřejmě musíme poskytovat vynikající vzdělání těm, kteří na to mají, ale musíme být velmi opatrní a musíme se velmi snažit, abychom všem svým občanům poskytli minimální určitý stupeň vzdělání a aby schopnost nebyla přímo s-navázána na to, jaké vzdělání mají rodiče a jaké-jaký mají rodiče příjem. Měli bychom zajistit, aby děti s vynikajícími schopnostmi měly možnost se vzdělávat a abychom se na to nedívali-aby schopnost se nerovnala tomu, do jaké rodiny se člověk narodil.

Nechci říct, že to jsou ty jediné problémy, kterým se musíme věnovat, nebo které byste měli řešit vy. Jen jsem chtěl na tomto panelu představit některé své myšlenky, které mohou být i provokativní.

Dovolte mi, abych to uzavřel tím, že vzdělání není pouze ekonomickou silou a není to výhradně ekonomickou silou. Vzdělání nemá sloužit jenom k tomu, aby lidé dobře vydělávali a aby naše společnosti byly vysoce produktivní. Je-podle mého názoru je vzdělání-přínos vzdělání je v tom, aby se lidé stali účastníky, aktivními účastníky demokracie. Což je samozřejmě důležitý aspekt při vzdělávání, takové osobnostní a společenské vzdělávání. A proto vás žádám, abychom na tento společenský aspekt vzdělávání nezapomínali.
Děkuji.

<u>Tlumočník 11 – projev I (připravený, čtený)</u>

Dnes poprvé jsem dostal cenu, která je vyšší než jsem já. A je to pro mně opravdu velká čest. Chtěl bych poděkovat panu prezidentovi Havlovi a paní Havlové a nadaci Vize 97. Také bych chtěl pogratulovat panu prezidentu Havlovi k jeho narozeninám.

To téma, o kterém bych se chtěl bavit, se týká morálních hodnot v tržní ekonomice. Především v takové tržní ekonomice, která se technologicky velmi rychle vyvíjí a také se velmi rychle integruje do jednotného globalizovaného trhu.

Před několika lety jsem diskutoval v americké televizi se senátorem Spojených států za republikánskou stranu ze státu Utah. V té době jsem byl ministrem práce ve Spojených státech a měl jsem za úkol přesvědčit Kongres, aby zvýšil minimální mzdu ze 4 dolarů a 25 centů.

Ten senátor říkal, že minimální mzda by měla být úplně zrušena. A říkal to úplně sebejistě, protože věděl, že když někdo nestojí za 4 dolary a 25 centů, tak by ho prostě měli platit méně. To tedy tvrdil senátor.

Když přišla řada na mě, tak já jsem řekl: já s tím zásadně nesouhlasím, protože každý tvrdě pracující Američan stojí alespoň za mzdu, která pomůže rodině z chudoby.

Ale všimněte si toho, že každý z nás, ten republikánský senátor z Utahu a já, jsme používali termín stojí za to v jiném smyslu, protože senátor ho používal v ekonomickém významu, mluvil o penězích, kteří-které někteří lidé jsou ochotni zaplatit jinému člověku za práci. a v tom svém smyslu měl opravdu pravdu, protože tvrdil, že vlastně nemůžeme nařídit trhu, aby tam lidé v rámci tohoto trhu platili peníze někomu, který opravdu za to nestojí. Ovšem já jsem používal tento termín v morálním-v morální hodnotě, z morálního hlediska. A říkal jsem tedy, že nikdo by neměl pracovat na plný úvazek, aniž by za to dostal mzdu, která by opravdu pozvedla jeho rodinu z chudoby. Já jsem mluvil o lidský bytostech, o lidech ve společnosti a říkal jsem, že tito lidé opravdu stojí za víc než za mzdu, která by je udržovala v chudobě.

Kongres potom opravdu tu minimální mzdu zvýšil, na 5 dolarů a 15 centů, ale to vítězství dlouho nevydrželo, protože od té doby kvůli inflaci klesla kupní síla dolaru, takže reálná minimální mzda je ve Spojených státech nyní v podstatě zase tam, kde byla předtím. A navíc technologie digitální komunikace také umožnily zvýšit počet lidí po celém světě, kteří v současné době konkurují těm málo placeným Američanům, těm pracujícím za nízkou mzdu, za minimální mzdu. A proto je pro tyto Američany těžší najít v současné době práci.

Například nedávno jsem volal jedné americké společnosti, potřeboval jsem se zeptat na něco ohledně nového přístroje, který jsem si koupil a přepojili mě na ženu, která se jmenovala Stacy a poradila mi, jak s tímto přístrojem tedy nakládat. Já jsem jí poděkoval a potom jsem se jí zeptal, kde sídlí. A ona mi řekla v Kalkatě. Já už jsem ale neměl potom odvahu zeptat se Stacy, kolik jí za tu práci platí, ale jsem si opravdu jistý, že jí neplatili ani americkou minimální mzdu, platili jí velmi velmi málo.

Jeden historik, Karel Polanyi, který se narodil ve Vídni a vyrostl v Budapešti, napsal v roce 1944, která se jmenuje Velká transformace. To je podle mě relevantní k této diskusi. Lidé vždy nějakým způsobem obchodovali na trzích, ale na Západě až do patnáctého století většina ekonomických transakcí byla řízena sociálními a politickými vztahy. To znamená například, že mladí muži přebírali zaměstnání svých otců nebo strýců a nepřemýšleli o tom, co jim více vynese. A na druhou stranu místní výrobci často vyvažovali fluktuaci v nabídce a poptávce, takže když například když nebyl dostatek mouky, tak pekař dělal menší bochníky a omezil to tak, že lidé si prostě mohli koupit méně chleba. A nezvyšoval cenu chleba.

Za posledních pětiset let, podle Polanyiho, se ty sociální a politické vztahy nahradily tržními vztahy. A tento trend pokračuje až do současnosti. V České republice jste zažili velkou transformaci od komunismu ke kapitalismu a všude, jak se zdá, jsou trhy v současné době už skoro důležitější než společnost. A zbývá stále méně a méně místa pro morální hodnocení ceny člověka a posvátnosti lidského života a tato témata se v žádném případě nerovnají nabídce a poptávce.

Když se na to podíváme blíže, tak ty ideje o trhu jsou-jsou odlišné než to, jak by měla fungovat společnost. A to, co napsal Karl Polanyi, je obecně docela pravda, ale zanedbal jednu zásadní věc. Protože trhy jako takové neexistují přirozeně. Protože kdyby někdo nerozhodl o tom, jak budou trhy uspořádány, tak bychom neměli žádné trhy, ale měli bychom chaos. Chao-Trh je lidský artefakt a je založen na nějakých zásadních morálních úsudcích o tom, jak by měl vlastně fungovat.

Osobní vlastnictví je základem kapitalismu a nové technologie ovšem-ovšem zpochybňují i toto osobní vlastnictví, protože informace o lidech, velmi osobní informace už například můžete najít na internetu. Někdo je svobodně používá, jiný je například prodává. Ale kdo vlastní tyto informace? To nám trh v žádném případě neřekne. No a co potom teprve prodej lidí nebo částí lidský těl, co potom terapeutické klonování, kdy odběr kmenových buněk z embrya by mohl zachránit lidské životy? Ale otázkou je, jestli taková embrya by měla být produkována za tímto účelem. A kde by se vzaly ty vajíčka, ze kterých by vznikla tato embrya. Na to nám trh neodpoví. Studentky na amerických preš-prestižních univerzitách už prodávají svá vajíčka jedno za tisíce dolarů a často si tak financují celá studia. A některé z nich dokonce i pronajímají svoje dělohy. Otázkou je, jestli by tohle mělo být povoleno. A na to trh také neodpoví.

Někteří bohatí lidé potřebují zdravé orgány, aby nahradili ty nemocné svoje, a zaplatí za ně v podstatě cokoli. Ten trh už je velmi samostatný, je tam spousta informací o těch jednotlivých účastnících, technologie například skladování těchto orgánů a částí lidských těl už jsou tak vyvinuté, že opravdu s tímto jde-jde pracovat.

Otázkou je, jestli se ovšem tito lidé nestávají novodobými otroky. Když jsem byl ministr práce, moji lidé objevili skupinu imigrantů, kteří byli propašováni do Spojených států a pracovali 18 hodin denně za plotem z ostnatého drátu. A jejich zaměstnavatel jim říkal, že pokud se pokusí utéci, jejich rodina doma za to zaplatí životem. Takže toto je opravdu otroctví.

Znám mnoho absolventů univerzit ve Spojených státech, kteří pracují například pro právnické kanceláře, a oni opravdu pracují tak až 18 hodin denně 6 nebo 7 dní v týdnu. A to je také forma otroctví. Profesionální práce takováto byla kdysi považována za poslání. Měla kromě peněz ještě jiné, další význam. Ale v současné době je profesionální práce pouze další komoditou na prodej. Kapitálové trhy jsou tak efektivní, že se investoři snaží o co nejvyšší možné výnosy a potom i zaměstnavatel hledá

co největší možné zisky. A co se tedy stalo s tím, čemu jsme říkali poslání? Jeden přítel novinář mi řekl, že před 30 lety, když začínal, tak americké noviny vydělávaly peníze na to, aby mohly zveřejňovat zprávy. Ale teď říkal, že zveřejňují zprávy, aby vyd-aby vydělaly peníze. A profese tohoto novináře už není pro něj tak uspokojující. A toto-tyto stejné posuny můžeme vidět u mnoha dalších zaměstnání. Ale je to opravdu nutné? Není to opravdu velmi vysoká cena, kterou musíme platit?

Odpovědi na tyto otázky nemůžeme hledat pouze v logice nebo v analýzách. A nemůžeme je zasadit pouze do kontextu politických a sociálních vztahů nebo tržních vztahů, protože to, jak organizujeme naše trhy, musí být nějakým způsobem rozhodováno. Ať už například soudci a zákonodárci. Ale kam se mají potom tito soudci a zákonodárci obrátit o radu? No budou opět ovliv-ovlivňovány některými zájmovými skupinami. …. Ovšem rozhodnutí, které mají udělat mělo by být jakýmsi způsobem …, tak by mělo být založeno a musí být založeno na obecné morálce, na obecné etice. Obecnou etikou myslím smysl pro to, co je spravedlivé, smysl pro to, co je slušné,to co považují za spravedlivé a slušné příslušníci některé společnosti.

Proto to, o čem mluví Karl Polanyi, o těch tržních vztazích a sociálně-politických vztazích je velmi důležitá věc, ale přehlíží důležitost sociálních a politických vztahů právě při definování pravidel trhu.

Tento úkol je permanentní a neustále se objevují otázky, co dělat s trhy. Nové technologie potom umožňují stále více zasahovat do toho, co považujeme za naše osobní, za naše soukromí. Například jak už jsem mluvil o prodeji orgánů a prodeji embryí. Nové technologie také umožňují kupujícím a prodávajícím, aby se po celém světě různě spojovali a nezáleží vůbec na tom, co chtějí prodat nebo koupit. Otázkou také je, jak se v současné době nakládá se zbraněmi hromadného ničení.

<u>Tlumočník 11 – projev II (spontánní)</u>

Děkuji ti, Jane. A chtěl bych říct, že je to pro mne velká čest, že s vámi všemi dnes můžu být. Pane prezidente Havle, děkuji Vám za to, že jste mně pozval a moji ženu Claire taktéž, do České republiky. Pane rektore, rád Vás opět vidím. A tento panel je opravdu pro mne velká čest.

Vzdělávání a zaměstnanci a pracovní síla jsou velmi úzce spojeni v ekonomice, a to především v ekonomice, která míří ke globalizaci, také k technologickým změnám a míří k nim velmi rychle. Chtěl bych mluvit o otázce, kterou se bude zabývat i tato diskuse, která se týká toho, jaké vzdělání vlastně v této době změn potřebujeme. A nejedná se pouze o globalizaci, ale i o technologie. Tyto dvě jsou opravdu velmi úzce spojeny. Je to otázka, kterou já jako ministr práce Spojených států si kladu znovu a znovu a nemám na ni stále uspokojivou odpověď. Jsou otázky, na které prostě neexistuje jednoduchá odpověď.

Chtěl bych zde naznačit zhruba tři oblasti dialogu, nebo tři paradoxní oblasti, to je lepší podle mě název, které potřebujeme osvětlit, na které potřebujeme najít odpovědi.

Máme tu otázku, jestli je lepší se učit tím, že se bude pouze memorovat a nebo tím, že se bude kriticky myslet. Vzdělání, které bylo poskytnuto mně a mým současníkům, a určitě i mnoha lidem zde v tomto sále, bylo založeno především na memorování spousty faktů. Bylo to téměř jako jezdící pás v nějaké továrně, kde se ty děti posadily, otevřeli se jim hlavičky, ty fakta se jim tam nalili a na konci se doufalo, že ty děti budou schopny ze sebe vychrlit všechna tato fakta. A kdyby to nedokázaly, tak tady ty malé dětičky byly opět posazeny zpátky na ten pás a jelo to celé od znovu.

Chtěl bych říct, že toto memorování a opravdu velké množství údajů nemusí už odpovídat jako forma vzdělávání situaci ve společnosti, kdy kritickým myšlením se snažíme zjistit, které otázky se musí řešit a snažíme se také najít nová řešení na nové problémy. To jsou tedy zásadní věci, které v současné době řešíme. Práce, která je opakovaná, která je rutinní, to znamená že tam lidi dělají to samé znovu a znovu, tak takováto práce se v současné době už nahrazuje buď pracovní silou z jiných zemí, tito lidé jsou často placeni v jejich zemích mnohem méně, takže i potom v nohé-nové zemi jsou placeni méně, no a nebo je tato práce vykonávána softwarem. Není to práce, která by vyžadovala vzdělání nebo kreativitu. Ale když se ptáte na nové otázky a identifikujete nová témata a snažíte se vyřešit nové problémy, tak kreativitu potřebujete. Dělník budoucnosti možná nebude trávit velké množství svého času vymýšlením nových problémů nebo nových řešení, ale ta práce dělníka se určitě do budoucna tímto směrem změní. A proto je potřeba ne memorovat, protože vzdělávání

v jednadvacátém století musí být založeno na kritickém myšlení, řešení problémů a aplikovaných vědomostech.

Neříkám tím, že nejsou potřeba žádné údaje, že není potřeba dětem dát žádná fakta, to je potřeba především u menší li-dětí, kteří se tak učí vlastně poznávat svět. Musí se naučit nějaké základy matematiky, dějepisu a další základy, aby získaly opravdu tu bázi, ale dál to musí pokračovat jiným stylem.

Za druhé tady máme otázku odborného vzdělávání. Jak brzy, v jakém věku by se měli děti nebo mladí lidé rozhodovat o své kariéře a jak brzy ve svém vývoji by měli dělat rozhodnutí o tom, zda půjdou ve svém životě tou cestou nebo jinou cestou. Problém odborného vzdělávání v globalizované ekonomice je také z technologického hlediska velmi rychlý a rychle se vyvíjí. Takže technologie, které jsme používali ještě před pár lety už jsou v současnosti nepoužitelné. A taktéž to, co se lidé naučili už není použitelné. A některé dítě si například ve třinácti čtrnácti letech vybere určitý druh práce, ale potom se může zjistit, že ty postupy a vůbec tato práce, když má tento člověk dvacet let, už nejsou potřeba a není to dále použitelné. Změny probývají-probíhají opravdu rychle a možná někdo může objevit ve dvaceti úplně nějakou novou disciplínu, o které se před sedmi šesti lety ještě vůbec nevědělo, která neexistovala. Proto se zde nabízí otázka, jak vlastně strukturovat, jak zařídit odborné vzdělání. Já jsem pro to, co se týče rozhodování dětí, aby se musely rozhodovat spíše později než dříve. A odborné vzdělávání by opět mělo být spíše obecnější, nemělo by být založeno na memorování, děti by si měly zvyknout na to, že se celý život musí něco učit, a ne že se jednou naučí něco, co už potom nebude vůbec použitelné. Musí se zavést celoživotní vzdělávání.

Ta třetí otázka se týká kosmopolitizmu. Chtěl bych to trošku vysvětlit. To vzdělání, které jsem dostal já, jako chlapec ve škole se velmi vázalo se státem, kde jsem vyrostl, protože stát New York, tam jsem vyrostl, má svoje vlastní osnovy, takže jsem se učil o historii a zeměpis jsem se učil New Yorku, tohoto státu, a byl jsem opravdu už expert na stát New York. Jsem samozřejmě rád, že jsem se toto všechno naučil, ale můžeme si klást otázku, jak mě tyto vědomosti posunuly k nějakému kosmopolitnějšímu vnímání. A jak jsem získal, jaký jsem získal náhled na zbytek světa? Jak postupuje globalizace a zvyšuje se důležitost technologií, mladí lidé potřebují nejenom něco znát o světě, ale potřebují také znát něco o jiných lidech, pochopit jiné lidi. Proto se zvyšuje důležitost výuky jazyků. Ve Spojených státech je v současné době velmi těžké pro mladého člověka uspět, pokud nezná kromě angličtiny španělštinu. Spojené státy se proměňují v bilingvní společnost, a to velmi rychle.

Ve zbytku světa, především v těch vyvinutých zemích, se angličtina stává linguou francou. A připadá mi, a chci ale zdůraznit, že to nemá být z mé strany šovinismus, ale připadá mi, že opravdu všichni mladí lidé potřebují umět anglicky, protože se to stává celosvětovým jazykem. Podobně-podobná je situace v oblasti počítačů. Když někdo zná počítače, vede to k většímu kosmopolitizmu.

Ke kosmopolitizmu také patří pochopení ostatních lidí a smysl pro toleranci. Je velmi těžké být, řekněme, světoobčanem, aniž bychom tolerovali jiné kultury a jiné lidi. Jak ovšem učíme tyto city a tuto empatii v našich školách, to musím přiznat že nevím, ale myslím si, že by to mělo být naším cílem.

Chtěl bych také říci něco o té velmi dlouhé debatě, kterou už vedeme dlouho ve Spojených státech, taky jste o ní určitě slyšeli. Je to debata, jestli má být všeobecné vzdělávání poskytnuto všemu-všem, nebo jestli se mají vyčleňovat nějaké elity. V České republice to funguje tak, že všem je poskytováno základní všeobecné vzdělání, které těm lidem zaručuje potom nějakou minimální úroveň schopností. Ve Spojených státech, a bylo to především v devatenáctém století a na začátku dvacátého století, to takto bylo. Ale ustoupili jsme od toho a náš vzdělávací systém je už dosti strukturovaný. A pokud je rodina výše postavená, to znamená patří mezi nějakou elitu, pak ty děti chodí do lepší školy. Buď proto, že ta škola je v té oblasti, kde bydlíte, a protože jste lepší třída, tak js-je to lepší oblast, nebo prostě jde to dítě na soukromou školu. Pokud potom děti mají dobré vzdělání, to znamená když to rodina může zaplatit, tak je velká pravděpodobnost, že bude pokračovat dále na univerzitu, kde se to také bude dosti zpoplatňovat. Takže ten pojem veřejného vzdělání se ve Spojených státech úplně posunul na tu druhou stranu, to znamená ke vzdělávání elit. Americký systém univerzitního vzdělávání je ovšem jedním z nejlepších na světě. Ale musím také konstatovat, že je tam jeden zásadní nedostatek, a tento nedostatek spočívá v tom, že se zvyšují nerovnosti mezi lidmi, ať už co se týče bohatství nebo co se týče příležitostí. Jsou tu lidé, kteří se mají velmi dobře, potom jsou tu lidé, kteří

se mají velmi špatně a mezi nimi se tato propast, tyto nůžky neustále rozevírají, a to už od počátku dvacátého století. Podle mě ovšem demokracie nemůže prosperovat, když tu jsou takové rozdíly, co se týče příjmů, bohatství a příležitostí. Takže ano, musíme poskytnout výborné vzdělání těm, kteří jsou velmi schopní, ale zároveň musíme dávat velký pozor, abychom zajistili všem našim občanům určitý standard vzdělání a je důležité také, aby to vzdělání, ta úroveň vzdělání nebyla přímo závislá na bohatství té rodiny, ze které například pochází to dítě. Pokud by tomu tak bylo, tak vlastně dochází k tomu, že neuznáváme schopnosti těch dětí z nižších-z nižších rodin, možná naopak přeceňujeme schopnosti dětí z bohatých rodin.

Toto jsou otázky, které my tady spolu nemůžeme vyřešit, ale chtěl jsem to přednést na začátek této panelové diskuse jako možná malou provokaci.

A chtěl bych také říci, že si nemyslím, že by vzdělávání mělo za účel pouze umožnit lidem vydělat v budoucnu velké peníze nebo že by díky vzdělání měli být-že by hlavním účelem vzdělávání mělo být vydělávání peněz, protože vzdělávání by mělo vést lidi k tomu, aby byli aktivní občané v aktivní demokracii. Toto je v současné společnosti velmi důležitý aspekt, ale my zapomínáme na to, že vzdělávání má i sociální roli a ta je stejně důležitá jako ta finanční.
Děkuji vám.

Tlumočník 12 – projev I (připravený, čtený)

To je poprvé, co jsem obdržel cenu, která je vyšší než jsem já sám. A je to pro mne velkou ctí. Chtěl bych poděkovat panu prezidentovi a paní Havlové a nadaci Vize 97. Rád bych také chtěl poblahopřát panu prezidentu Havlovi při příležitosti jeho narozenin.

Dnes bych se chtěl zabývat tématem, kterým je role, nebo místo morálních hodnot v tržní ekonomice, obzvláště v ekonomice, která se rychle technologicky vyvíjí a integruje se také velmi rychle do jednotného globálního trhu.

Před několika lety jsem diskutoval na americké televizi v diskusním pořadu se senátorem Spojených států. Byl to Republikán a pocházel ze státu Utah. Tehdy jsem byl ještě ministrem práce Spojených států amerických a jedním z mých úkolů bylo snažit se přesvědčit Kongres, aby zvýšil minimální mzdu na 4 dolary 25 centů za hodinu-Tehdy to bylo 4 dolary 25 centů za hodinu.

Senátor řekl, že minimální mzda by měla být zrušena a to řekl velmi přesvědčivě. Pokud někdo nemá cenu 4 dolary 25 centů za hodinu, mělo by mu placeno méně. To byl senátorův názor.

A já jsem na to reagoval tak, že jsem v zásadě nesouhlasil. Řekl jsem, že každý tvrdě pracující Američan má cenu minimálně takovou, aby ho mzda vyvedla z chudoby, jeho i jeho rodinu.

Nyní si povšimněte vlastně různých významů toho slova cena, které jsme použili já a senátor Spojených států. Senátor ten pojem cena použil v ekonomickém smyslu, ve smyslu objemu peněz, který lidé zaplatí za něčí práci. A samozřejmě v tomto významu měl pravdu. To znamená pokud někdo nemůže ně-pokud někdo nemůže dodat hodnotu, za kterou by mu měla být zaplacena práce, pak měl pravdu. Ale já jsem použil to slovo v morálním významu. Měl jsem na mysli to, že v-z hlediska morálního nikdo by neměl pracovat v plném pracovním-na plný pracovní úvazku a nedostat za to takový plat, aby nemusel žít v chudobě. Hovořil jsem o lidech ve společnosti. Mají větší cenu než-než mzda, která by je uvrhla do chudoby.

Kongres nakonec zvýšil minimální mzdu na 5 dolarů a 15 centů za hodinu, nicméně to nemělo celo-dlouhé trvání. Inflace snížila kupní cenu dolaru a skutečná minimální mzda ve Spojených státech je na úrovni, na které byla předtím. A k tomu ještě navíc musíme připočítat to, že digitální-technologie digitální komunikace velmi ry-se rychle velmi rozvíjejí a tím konkurují Američanům lidé z ostatních částí světa. Konkurují jim také vlastně lidé v České republice a pro Američany nebo nejme-je pro-je pro ně daleko těžší nalézt práci za minimální mzdu.

Uvedu jeden příklad. Když jsem hovořil nedávno s-zavolal na linku jedné americké společnosti a potřeboval jsem poradit s novým přístrojem, který jsem si koupil. Ujala se mně příjemná dáma, která se představila jako Stacy a poradila mi, jak zprovoznit přístroj. Poděkoval jsem jí a zeptal jsem se jí, kde se nachází. Ona mi řekla, že je v Kalkatě. A já jsem opravdu neměl tu odvahu se Stacy zeptat, kolik dostává zaplaceno. Ale jsem si jistý, že dostávala jen malý zlomek toho, co je americká minimální mzda.

Ekonomický historik Karel-Karel Polanyi se narodil ve Ví-ve Vídni a vyrostl v Budapešti. Napsal v roce 1944 knihu, která nese název Velká transformace. Tato kniha se mi zdá poměrně relevantní k naší diskusi. Lidé byli vždy obchodování na trzích v určitém smyslu. Ale na Západě až do patnáctého století většina ekonomických rolí a transakcí byla vedena politickými a sociálními vztahy. To znamená, mladí mužové následovali své otce a strýce, když si vybírali své povolání a nevybírali si povolání tak moc na potenciálním výdělku. Jiný příklad. Místní výrobci často vyrovnávali fluktuaci mezi nabídkou a poptávkou. Když například bylo chyb-bylo málo mouky, místní pekař upekl větší-menší-upekl menší chleba a byl omezen počet, kolik si která rodina může koupit bochníků a nezvedaly se ceny.

Nicméně podle Polanyiho v následujících pěti stoletích se vztahy, nebo tržní vztahy nas-nahradily většinu politických a sociálních společenských vztahů. A tento trend vypadá, že pokračuje dodneška. Vy v České republice jste prožili velkou transformaci z komunismu do kapitalismu. A všude, zdá se, jsou trhy daleko mocnější, daleko mocnější než společnosti. Zdá se, že je stále méně místa pro morální soudy o ceně lidského života, o lidských potřebách. Lidské potřeby a lidský život, který je tak odlišný od nabídky a poptávky.

Nicméně pokud se na to podíváme blíže, trh, který je odtržený od politických a sociálních vztahů, nebo myšlenka trhu, který je odtržený od politických a sociálních vztahů, je poměrně zvláštní. I když měl Polanyi v širším smyslu pravdu, zapomněl na jednu zásadní věc: Trh neexistuje jen sám o sobě. Existuje zde rozhodnutí podle toho, jak je trh-nebo rozhodnutí, která trh organizují. Bez takovýchto rozhodnutí, bez organizace by to byl chaos. Je zde určitý soubor morálních soudů, jak si myslíme, že bychom chtěli žít společně.

Pokud se podíváme na soukromé vlastnictví, bylo považováno za základní blok kapitalismu. Nicméně moderní technologie toto stále více zpochybňují. Osobní informace o mně, o vás můžete najít na internetu a použít zdarma. Anebo někdy jsou tyto informace dokonce ukradeny. Kdo vlastní takovéto informace? Je zde nějaké autorské právo na tyto informace? To nám trh neříká. A co se říká o prodeji nebo nákupu lidský těl, částí lidských těl nebo lidských-lidí? A například terapeutické klonování, klonování pro terapeutické účely může zachránit spousty životů. Nicméně jak se z-jak získat takovéto informie-embrya? Jak získat takováto vajíčka, která jsou potřebná pro embrya? Opět mark-trh nám nedává odpověď. Ženy na amerických univerzitách často prodávají své vajíčka-svá vajíčka tisíc dolarů za j-za kus. A mnoho-mnohé z nich si takto financují své-svá studia. Pár takovýchto žen také pronajímá své dělohy. Mělo by to být dovoleno? To nám opět trh neříká.

Zámožní lidé, kteří potřebují zdravé orgány, tak aby mohli nahradit své selhávající, zaplatí téměř jakoukoliv cenu, aby tyto nové orgány dostali. A světový trh je tak efektivní, tak účinný, že můžete najít prodávajícího a kupujícího. Technologie tak vyspěla, že se dál stále zlepšuje, možnost zmrazení a tak dále. Říká se, že v některých částech světa, v chudých částech světa příbuzní dokonce spěchají na smrt svého-svých příbuzných tedy, aby mohli je výhodně prodat.

Když jsem byl ještě ministrem práce, mí zaměstnanci, podřízení našli skupinu ilegálních imigrantů, kteří ve Spojených státech pracovali 18 hodin denně za ostnatým drátem a jejich zaměstnavatelé jim řekli, že pokud utečou, tak se něco stane nebo bude ublíženo jejich příbuzným. Oni se opravdu zaprodali do otroctví.

Znám také řadu mladých absolventů amerických univerzit, kteří pracují pro velké právní firmy nebo investiční banky a pracují 18 hodin denně, šest nebo sedm dní týdně. Nezaprodali se také do jiného druhu otroctví? Profesionální práce byla kdysi povoláním. Měla-měla vlastní význam, nezávisle na výdělku. A nyní se ale profesionální práce se stává dalším zbožím na prodej. Kapitálové trhy jsou tak výhodné-nebo trhy se-se staly tak výhodné, že investoři se snaží co nejvíce vygenerovat zisku. Tím pádem ale vystavují investoři své zaměstnance pod stres, aby takovýto zisk vygenerovali. Co se tedy stalo s naším povoláním. Jedna moje známá, novinářka, mi řekla, že před 30 lety, když začala pracovat, dříve velké deníky v Americe vydělávaly peníze, aby mohly vydávat zprávy. Nyní vydávají zprávy, aby vydělaly peníze. A její profese, její povolání již není tak-již není tak uspokojující. A myslím si, že toto lze pozorovat i u jiných profesích. Ale musí to tak opravdu být? Není to, že ztrácíme svá povolání, ne-neplatíme za to příliš vysokou cenu?

Odpovědi na takového otázky nemůžeme zodpovědět, nemůžeme najít v pouhé logice nebo analýze. Na jedné straně máme trh a na druhé straně jsou politické a společenské vztahy. Nicméně toto

rozdělení nám nepomůže. Je důležité rozhodnout se, jak organizovat naše-jak organizovat naše trhy. A takovéto otázky, jak organizovat naše trhy, musí zodpovědět soudci a zákonodárci. Nicméně kde jsou inspirování tito zákonodárci a soudci? Oni jsou inspirování, nebo jsou pod vlivem zainteresovaných skupin. Pokud chceme tedy uznat takováto rozhodnutí, jak organizovat naše trhy, takovéto rozhodnutí se musí zakládat na základní morálce, principech základních morálky. Tím mám na mysli toho, co je vhodné, co je slušné. Toho co považují lidé za slušné jako členové stejné spolustejné společnosti.

Velká transformace, kterou před-předvídal Karel Polanyi, nebo popsal, je velmi užitečným historickým konstruktem. Nicméně zapomíná na roli politických a společenských vztahů v otázce definování trhů.

A takovýto úkol ještě nebyl dokončen. A naopak tyto otázky se objevují daleko častěji. Nové technologie s-umožňují to, že naše soukromá sféra je narušována, nebo to, co považujeme za naši-naši soukromou sféru. Týká se to informace o tom, kdo jsme, naše těla, embrya a tak dále. Technologie také umožňuje kupujícím a prodávajícím, aby se rychle našli kdekoli na světě. A je jedno, co chtějí prodat nebo koupit. A-a co je alarmující, týká se to i zbraní hromadného ničení.

Tlumočník 12 – projev II (spontánní)

Děkuji moc, Jane. A chtěl bych také říci, že je mi velkou ctí, že jsem dnes tady s vámi. Pane prezidente Havle, děkuji Vám, že jste mně pozvali, i mou ženu, sem do České republiky. Pane rektore, rád Vás vidím. Ctěný panele, je to pro mne také velkou ctí být tady ve vašich řadách.

Vzdělání a pracovní síla jsou velmi-velmi úzce spojeny, zejména v ekonomice jako je vaše, jako je naše, která se řítí směrem ke globalizaci a ke změně technologie, a to velmi rychlým tempem. Otázku, kterou bych se chtěl věnovat a tento panel se jí bude zabývat, je jakou roli má hrát vzdělávání z hlediska takovýchto dramatických změn, i co se týče technologie, protože tyto věci jsou velmi rychle-velmi úzce propojeny. Tyto otázky jsem se neustále-těchto otázek jsem se neustále dotýkal jako ministr práce Spojených států a neexistuje žádná jednoduchá odpověď. Jsou zde otázky, ale nejsou zde tedy odpovědi.

Rád bych navrhl alespoň tři různé oblasti, takové oblasti paradoxů, mělo by se říci, které sekterým se myslím je dobré se věnovat a kde hledat odpovědi.

První se týká memorování versus kritické uvažování. Starý systém vzdělávání, kterým jsem prošel já a kterým prošli mí vrstevníci a odvážím se říci, že i většina lidí v této místnosti prošla takovýmto systémem, tak tento systém se zakládal na memorování. Memorování spoustu údajů. Bylo to jako-téměř jako běžící pás ve-ve f-v továrně. Malé děti byly postaveny na tento pás, otevřely se jim hlavy a na každém stanovišti této-tohoto pásu děti jenom zopakovaly fakty, která do hlavy dostaladostaly právě v čase zkoušek. Pokud to nezvládly, byly vráceny zpět na jezdící pás a dostaly více fakt, tak aby prošly danými zko-zkouškami.

Nicméně tento tovární způsob memorování faktů, si myslím, že není vhodný pro ekonomiku nebo společnost, ve které kritické uvažování, tedy snaha objevit, jaké otázky je třeba se ptát a je třeba hledat nové řešení-nová řešení, tak to je vlastně zásadní. Rutinní práce, tedy práce, kdy neustále opakujete stejnou činnost, tato-tento způsob práce je nahrazován buď lidmi z rozvojových zemí, které jsou připravení dělat takovou práci daleko levněji, nebo je to nahrazeno počítačovým softwarem. Práce, která vyžaduje znalost, ale také vyžaduje neustálé-neustálou kreativitu, je třeba ptát se nové otázky, identifikovat nové-nové problémy a je nutné hledat nové řešení problémům. Pracovník budoucnosti pravděpodobně nestráví sto procent svého času na nových problémech a nových řešeních, ale stále větší část každé práce a je jedno, jak se ta práce bude jmenovat nebo čeho se bude týkat, tak tato práce se v budoucnosti bude týkat identifikování problémů a ř-hledání řešení k těmto problémům. Takže si myslím, že vzdělání dvacátého prvního století, systém tohoto vzdělání by neměl být založený na memorování, nicméně měl by být založený na kritickém uvažování.

Nechci tím říci, že není třeba žádných fakt, žádných údajů. Je to důležité pro mladé děti, pro malé děti, tak aby si mohly vybudovat kontext pro porozumění světu. Musí se naučit určité penzum matematiky, dějin, cizích jazyků, jazyků, tak aby měly určitý kontext, ke kterému se můžou vztáhnout. Nicméně kritické uvažování bude třeba postavit více do středu vzdělávacího systému budoucnosti.

Za druhé, co se týče odborného vzdělávání. Jak brzy by se měli lidé-mladí lidé vybrat svou kariéru, své odborné vzdělání, zaměření? Jak brzo v jejich vývoji by se měli rozhodnout, kam půjdou, kde budou pracovat, v jakém odvětví? Problém, který je spojen s odborným vzděláváním v globální ekonomice, která se stává technologicky daleko odlišnější než to, co jste dříve znali, je, že odborné vzdělávání bude zastaralé, protože dovednosti, které jste se naučili dnes, již nebudou relevantní v budoucnosti. Nicméně v okamžiku, kdy lidé, kteří udělají rozhodnutí o svém odborném vzdělávání ve třinácti čtrnácti letech, ve dvaceti letech zjistí, že to rozhodování bylo založeno na špatném zaklázákladě. Pokud je zde určitá změna, někdo-někdo může objevit, že ho zajímá něco daleko jiného, oblast, která dejme tomu neexistovala ještě, když tomu člověku bylo dvanáct nebo třináct let. Proto tedy otázka, kterou bysme se měli ptát, je, jak by mělo být odborné vzdělávání strukturováno a jak byjak brzy by mladí lidé měli dělat-činit rozhodnutí ohledně svého odborného vzdělávání. Já bych navrhoval, aby tato rozhodnutí mladí lidé činili později než dříve a aby opět tedy bylo spíše vzdělávací systém založeno-založen tedy na-na obecném vzdělávání podporujícím kritické uvažování, aby si mladí lidé osvojili určitou-určité dovednosti celoživotního vzdělávání.

A třetí problematika je kosmopolitizmus. A chtěl bych to upřesnit. Vzdělání, kterým jsemkteré jsem obdržel já jako mladý chlapec-malý chlapec ve škole, bylo spojeno se státem, kde jsem vyrostl. To byl tedy stát New York. A učil jsem se o dějinách státu New York, o geografii-o zeměpisu, byl jsem expertem, co se týče záležitostí státu New York. Já jsem rád, že jsem se to naučil, ale měli bychom si položit otázku, jak mně toto vzdělání prospělo, co se týče více kosmopolitního vzdělání. Jestli například jsem získal lepší vhled do ostatních částí světa? Zdá se mi, že tím s-postupem globalizace a s rozvojem technologie, myslím si, že mladí lidé potřebují získat nejen znalost světa, ale i pochopení ostatních lidí, řeč je velmi důležitá, více-více-znalost více cizích řečí je daleko důležitější než dříve. Ve Spojených státech v současnosti je velmi obtížné uspět, pokud neumíte více jazyků, nejen angličtinu, ale zejména také španělštinu. Spojené státy se stávají bilingvní společností, a to velmi rychle.

Ve většině zbytku světa, zejména v rozvinutých zemích, je angličtina linguou francou, jestli mi dovolíte tento výraz. A chtěl bych říci, a neříkám to jako šovinista, ale jako znalost praxe, myslím si, že všichni mladí lidé potřebují mít určitou znalost angličtiny, tak aby mohli konkurovat. To je stejné s internetem, s počí-se znalostí počítačů. Je to jeden za aspektů kosmopolitního způsobu života.

Lidé v ostatních částech světa, v ostatních kulturách, získávají velkou-velkou míru tolerantnosti tím, že chápou ostatní skut-ostatní společnosti, je důležité být empatický ve směru k ostatním kulturám, ostatním společnostem. Ale jak se této empatii naučit ve školách, pokud této-tuto empatii děti nezískají ve svých rodinách? To nevím, jak ji naučit ve školách, nicméně si myslím, že je velmi-že je to velmi důležité.

Rád bych také řekl něco, co se týká velmi staré, nebo tradiční diskuse, kterou máme ve Velkéve Spojených státech a jsem si jistý, že jste o tom také něco slyšeli. A je to všeobecné vzdělávání pro všechny versus elitní vzdělávání pro malý počet vyvolených. Historie vzdělávání České republiky, je zde vlastně obecné, obecný vzdělávací systém, alespoň na minimální úroveň pro všechny, dostupný pro všechny. Ve Spojených státech jsme se tohoto snažili začít-docílit v devatenáctém století a na začátku ve dvacátém století. Nicméně tuto myšlenku jsme opustili a náš vzdělávací systém je segmentovaný. Pokud máte to štěstí, že jste se narodili v bohaté rodině nebo ve vyšší střední vrstvě, tak pravděpodobně budete navštěvovat velmi dobré školy, ať už základní nebo střední. A buď je tato dobrá škola je ve vaší společnosti a nebo vás pošlou do soukromé školy. I co se týče terciérního vzdělání: Pokud je vaše rodina poměrně zámožná a pokud jsou tam studovaní lidé, je velmi pravděpodobné, že půjdete na univerzitu, vysokou školu. A nejlepší školy, vysoké školy, univerzity, jsou ve Spojených státech soukromé a školné je poměrně značné. Co se týče veřejného vzdělávání ve Spojených státech, vzdělávání se stává záležitostí více pro elity. Jako výsledek je to, že někteří mladí lidé mají opravdu skvělé vzdělávání a americký systém terciérního vzdělávání, postgraduálního vzdělávání je v Americe jeden z nejlepších na světě. Nicméně je potřeba říci, otevřeně říci, že máme problém vytvářet dané příležitosti, ve Spojených státech existuje velká propast mezi těmi, kteří jsou velmi dobře situovaní a těmi, kteří jsou chudí. A tato propast se zvyšuje od pozdního devatenáctého století. A myslím si, že tržní ekonomika nemůže prosperovat s takovýmito velkými propastmi. A já si myslím ano, je třeba zajistit excelentní vzdělání těm, kteří mají dané schopnosti, nicméně musíme to udělat velmi opatrně, musíme být pozorní vůči tomu, abychom zajistili, že všichni naši občané mají

vysoký minimální standard vzdělávání, musíme zajistit to, že-aby-musíme zajistit to aby také schopnosti nebyly přímo spojeny s vzděláním rodičů nebo příjmem rodičů. Musíme zajistit to, pokud zde mají být zvláštní příležitosti pro děti velmi schopné, nebýt-nesmí to být založeno na jejich dobrém, dejme tomu tomu, že se narodily do dobré rodiny, kde je tradičně dobré vzdělání nebo kde ta rodina je poměrně bohatá.

Já jsem neměl v úmyslu, aby s-vám položil tyto otázky, abyste na ně zodpověděli, abyste se snažili na ně zodpo-nalézt odpověď, nicméně chtěl jsem je předložit panelu, abychom-aby to byl podnět k širší diskusi.

Nejsme-nezabýváme se vzděláváním proto, abychom zajistili lidem dobré výdělky v budoucnosti, aby společnosti byly produktivní. Pro mě cílem vzdělávání je školit lidi v jejich zodpovědnostech a právech tak, aby mohli fungovat v aktivní demokracii. Ekonomie-ekonomika dnes je velmi důležitým aspektem vzdělávání, nicméně já chci dodat tuto poznámku: musí zde být sociální dimenze vzdělávání, a ta musí být stejně důležitá nebo více důležitá než ekonomika.
Děkuji vám.